



Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025



Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025

Oikeusministeriö

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Valtioneuvosto
Oikeusministeriö
CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-287-844-1
ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2026

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025

Valtioneuvoston julkaisuja 2026:2

Julkaisija Valtioneuvosto

Yhteisötekijä Oikeusministeriö
Kieli suomi

Sivumäärä 198

Tiivistelmä

Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta on seurantaraportti, joka annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa. Kielikertomuksen antamisesta säädetään kielilaissa (423/2003) sekä kielilain täytäntöönpanosta annetussa asetuksessa (433/2004). Asetuksen mukaan kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Aiemmat kertomukset on annettu vuosina 2006, 2009, 2013, 2017 ja 2021. Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2025 sisältää ajankohtaistietoa Suomen kielioloista, kielellisiä oikeuksia tukevista rakenteista, hallinnollisten muutosten vaikutuksesta kieliryhmiin sekä kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa. Keskeisiä teemoja ovat digitalisaatio, kielellisten oikeuksien toteutuminen oikeuslaitoksessa, kaksikielisten hyvinvointialueiden toiminta, Suomen kansalliskielten tilanne, sekä viittomakielisten oikeudet. Kertomuksen lopussa on yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kielioloista.

Asiasanat kielelliset oikeudet, kielilaki, kielelliset väestöryhmät, kielelliset vaikutukset, kielelliset vähemmistöt

ISBN PDF 978-952-287-844-1
Asianumero VN/4042/2024

ISSN PDF 2490-0966

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-844-1>

Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2025

Statsrådets publikationer 2026:2

Utgivare Statsrådet

Utarbetad av Justitieministeriet
Språk finska

Sidantal 198

Referat

Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen är en uppföljningsrapport som lämnas till riksdagen en gång per valperiod. Bestämmelser om språkberättelsen finns i språklagen (423/2003) och förordningen om verkställigheten av språklagen (433/2004). Enligt förordningen behandlas i berättelsen utöver finska och svenska åtminstone samiska, romani och teckenspråk samt enligt behov landets språkförhållanden i övrigt. Berättelsen ska behandla tillämpningen av språklagstiftningen, hur de språkliga rättigheterna har tillgodosetts, språkförhållandena i landet och finskans och svenskans utveckling. Tidigare berättelser har lämnats 2006, 2009, 2013, 2017 och 2021. Regeringens berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen 2025 innehåller aktuell information om språkförhållandena i Finland, strukturer som stödjer språkliga rättigheter, effekterna av förvaltningsmässiga förändringar på språkgrupper samt erfarenheter av förverkligandet av språkliga rättigheter hos myndigheter. Centrala teman är digitalisering, tillgodosendandet av språkliga rättigheter inom rättsväsendet, de tvåspråkiga välfärdsområdenas verksamhet, situationen för Finlands nationalspråk samt de teckenspråkigas rättigheter. I slutet av berättelsen finns en sammanfattning av erfarenheterna av tillämpningen av språklagstiftningen och landets språkförhållanden.

Nyckelord språkliga rättigheter, språklag, språkgrupper, språkliga konsekvenser, språkliga minoriteter

ISBN PDF 978-952-287-844-1
Ärendenummer VN/4042/2024

ISSN PDF 2490-0966

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-844-1>

Government report on application of language legislation 2025

Publications of the Finnish Government 2026:2

Publisher Finnish Government

Group author Ministry of Justice, Finland
Language Finnish

Pages 198

Abstract

Government report on application of language legislation is a follow-up report submitted to Parliament once during each parliamentary term. Provisions on this report are contained in the Language Act (423/2003) as well as in the Decree on the Implementation of the Language Act (433/2004). As laid down in the Government Decree, the report deals not only with Finnish and Swedish but also with at least the Sámi, Romani and sign language, as well as the linguistic conditions in the country at a more general level whenever necessary. The report must discuss the application of language legislation, the implementation of linguistic rights, the language relations in the country, as well as the development as regards to Finnish and Swedish. Previous reports were issued in 2006, 2009, 2013, 2017 and 2021. The Government report on application of language legislation 2025 contains up-to-date information about the language situation in Finland, structures supporting linguistic rights, the impact of administrative changes on language groups, and experiences of the implementation of linguistic rights when dealing with the authorities. Key themes include digitalisation, the implementation of linguistic rights in the judicial system, the tasks of bilingual wellbeing services counties, the status of Finland's national languages, and the rights of sign language users. The report is concluded with a summary of the experiences gathered during the monitoring period on the application of language legislation and the current language situation in Finland.

Keywords linguistic rights, Language Act, linguistic population groups, language impacts, linguistic minorities

ISBN PDF 978-952-287-844-1

ISSN PDF 2490-0966

Reference number VN/4042/2024

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-844-1>

Sisältö

Esipuhe	10
1 Johdanto	12
1.1 Kertomuksen tausta ja tavoitteet	12
1.2 Kertomuksen aineistot ja rajaukset	12
2 Vuoden 2021 kertomuksen pohjalta tulleiden toimenpiteiden toteutuminen	15
2.1 Viittomakielet	15
2.1.1 Yleistä	16
2.1.1.1 Tulkkauspalvelu	17
2.1.1.2 Hyvinvointialueuudistuksen vaikutukset	17
2.1.2 Oman kielen oppiminen.....	18
2.1.2.1 Vammaispalvelut.....	18
2.1.2.2 Varhaiskasvatus ja perusopetus.....	19
2.1.2.3 Etäopetus	20
2.1.2.4 Opetus kotikielenä/ äidinkielenä	21
2.1.2.5 Opetushenkilöstön saatavuus	21
2.1.3 Suomenruotsalaisen viittomakielen tilanne	22
2.2 Lapsen oman kielen oppiminen.....	23
2.3 Digitalisaatio.....	26
3 Ajankohtaistietoa Suomen kielioloista	28
3.1 Suomen kieliryhmät tilastojen valossa	28
3.1.1 Muutokset kieliryhmien koossa sekä väestön liikkuvuus	30
3.1.2 Saamenkieliset	32
3.1.3 Viittomakieliset	33
3.1.4 Muut kieliryhmät	34
3.1.4.1 Romanikieli	34
3.1.4.2 Karjalan kieli.....	35
3.1.4.3 Tataarin kieli	37
3.1.4.4 Jiddišin kieli	37
3.1.5 Suurimmat vieraskielisten ryhmät.....	37
3.1.6 Selkokieli.....	39
3.2 Kuntien kielellinen jaotus	40

3.3	Kielellisten oikeuksien valvonta Suomessa	44
3.3.1	Eduskunnan oikeusasiamies	45
3.3.2	Valtioneuvoston oikeuskansleri	46
3.3.3	Yhdenvertaisuusvaltuutettu	47
3.3.4	Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta	49
4	2021–2024 seuranta	51
4.1	Kielellisiä oikeuksia tukevat rakenteet	51
4.1.1	Suomea sitovat kansainväliset sopimukset	53
4.1.2	Hallinnollisten ja lainsäädännön muutosten vaikutukset kieliryhmiin	57
4.1.2.1	Oikeuspalveluviraston perustaminen	57
4.1.2.2	Digi- ja väestötietoviraston toimipaikkaverkoston muutos	59
4.1.2.3	Sivistyshallinnon uudistus	60
4.1.2.4	Erinomaista suomen ja ruotsin kielen taitoa osoittavan valtionhallinnon kielitutkinnon maksuttomuus	60
4.1.2.5	B1-kielen tuntimäärän lisäys ja opetussuunnitelman perusteiden päivitys	61
4.1.2.6	Äidinkielen ja kirjallisuuden vuosiviikkotuntien lisäys	62
4.1.2.7	Englanninkielinen ylioppilastutkinto	63
4.1.3	Kieliryhmien vaikuttamismahdollisuudet	64
4.1.3.1	Kieliryhmien kuuleminen säädösvalmistelussa	64
4.1.3.2	Neuvottelukunnat ja muut vaikuttamismahdollisuudet	65
4.2	Kielellisten oikeuksien edistäminen	67
4.2.1	Kielellisten oikeuksien edistäminen valtioneuvoston toiminnassa	68
4.2.1.1	Hallitusohjelmat kielellisestä näkökulmasta	68
4.2.1.2	Kansalliskielistrategia	69
4.2.1.3	Kielipoliittinen ohjelma	72
4.2.1.4	Valtioneuvoston kansalliskieliverkosto	74
4.2.2	Kielten näkyvyys valtionhallinnossa tiedottamisen näkökulmasta	75
4.3	Kokemukset kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa	78
4.3.1	Kansalliskielet	78
4.3.2	Saamen kielet	80
4.3.3	Viittomakielet	82
4.4	Kieliryhmien kokemukset häirinnästä ja kieli-ilmapiiiristä	87
4.4.1	Kansalliskielet	88
4.4.2	Saamen kielet	90
4.4.3	Viittomakielet	91
4.4.4	Muiden kieliryhmien kokemuksia	94
4.5	Totuus- ja sovintoprosessit	96
4.5.1	Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio	96
4.5.2	Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi	97
4.6	Keskeiset huomiot	99

5	Digitalisaatio	101
5.1	Tausta	101
5.2	Digitalisaatio valtionhallinnossa	101
5.2.1	Kielelliset oikeudet digitaalisia palveluja koskevassa lainsäädännössä	103
5.3	Digitalisaatio ja eri kieliryhmät	104
5.3.1	Digitalisaatio ja kansalliskielet	106
5.3.2	Digitalisaatio ja saamen kielet	109
5.3.3	Digitalisaatio ja viittomakielet	111
5.3.4	Muut kieliryhmät	113
5.4	Erityisiä digitaalisiin palveluihin liittyviä kielikysymyksiä	113
5.4.1	Tekoäly	113
5.5	Keskeiset huomiot digitalisaatiosta	115
6	Oikeuslaitos	116
6.1	Tausta	116
6.2	Käräjäoikeuksien rakenneuudistus	117
6.3	Tuomioistuinten ruotsinkielisten palveluiden kehittämishanke	119
6.4	Selvitysten tulokset	120
6.5	Kieliryhmien edustajien kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta oikeuslaitoksessa	123
6.5.1	Kansalliskielet	123
6.5.2	Saamen kielet	124
6.5.3	Viittomakielet	125
6.6	Keskeiset huomiot oikeuslaitoksesta	126
7	Kaksikieliset hyvinvointialueet	128
7.1	Tausta	128
7.2	Kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimus	129
7.2.1	Kokemuksia ruotsinkielisten erityishuollon palveluiden ja vammaispalveluiden toteutumisesta	131
7.3	Järjestämislain 33 §:n mukainen ruotsinkielisten ja saamenkielisten palveluiden tukeminen	134
7.3.1	Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ja ruotsinkielisten palveluiden tukeminen	134
7.3.2	Lapin hyvinvointialue ja saamenkielisten palveluiden tukeminen	136
7.4	Kansalliskielilautakunnat ja saamen kielen lautakunta	137
7.4.1	Kansalliskielilautakunnat	138
7.4.2	Saamen kielen lautakunta	140
7.5	Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden toteutuminen	141
7.5.1	Dialogi-hanke	144
7.6	Saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden toteutuminen	145
7.7	Keskeiset huomiot kaksikielisistä hyvinvointialueista	146

8 Suomen kansalliskielten tilanne	148
8.1 Tausta	148
8.2 Selvitysten tulokset	149
8.3 Kieliryhmien edustajien kokemuksia kansalliskielten tilanteesta	151
8.4 Varhaiskasvatus ja opetus	152
8.4.1 Varhaiskasvatus	152
8.4.2 Suomenkielinen perusopetus	154
8.4.3 Ruotsinkielinen perusopetus	157
8.4.4 Suomenkielinen lukio- ja ammatillinen koulutus	160
8.4.5 Ruotsinkielinen lukio- ja ammatillinen koulutus	162
8.5 Korkeakoulut	164
8.6 Julkishallinto	169
8.7 Maahan muuttaneiden kielellinen kotoutuminen yhteiskuntaan ja kielen oppiminen	173
8.8 Keskeiset huomiot kansalliskielten tilanteesta	176
 9 Yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kielioloista	 179
 Lähteet	 183
Lait ja sopimukset	183
Hallituksen esitykset ja valiokunta-aineistot	184
Mietinnöt, vastaukset, muistiot, kertomukset, suositukset ja lausunnot	185
Laillisuusvalvojien ratkaisut	189
Selvitykset, ohjelmat ja tutkimukset	190
Verkkosivut ja tiedotteet	194
Muut	197

ESIPUHE

Suomessa on ainutlaatuinen kieliympäristö, joka on vaalimisen arvoinen. Meillä on kaksi kansalliskieltä, suomi ja ruotsi, ja lisäksi kotoperäisiin kieliimme kuuluvat suomalainen ja suomenruotsalainen viittomakieli, kolme saamen kieltä, karjalan kieli, romanikieli, tataari ja jiddiś.

Lainsäädäntömme turvaa monin tavoin kielten asemaa. Suomen ja ruotsin kielten asema kansalliskielinä on kirjattu perustuslakiin, ja kielilaki turvaa jokaisen oikeuden käyttää viranomaisissa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia. Perustuslaki turvaa myös Euroopan ainoan alkuperäiskansan saamelaisten, sekä romanien ja muiden ryhmien oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamen kielilaissa, joka koskee kaikkia kolmea Suomessa puhuttua saamen kieltä, säädetään oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa. Viittomakielisten kielilisten oikeuksien toteutumisen edistämiseksi taas on säädetty viittomakielilaki, joka kattaa sekä suomalaisen että suomenruotsalaisen viittomakielen.

Kieliympäristömme on muuttunut viime aikoina nopeasti, ja englannin kielen asema yhteiskunnan eri osa-alueilla on vahvistunut. Etenkin korkeakoulutuksessa englanti on jo osin korvannut suomen kielen käytön, minkä koetaan heikentäneen korkeakoulujen suomenkielisten palveluiden saatavuutta. Vaikka suomen kielen asema yhteiskunnassa on yhä vahva, vaatii kieliympäristön muutos entistä tietoisempia toimia kielen elinvoimaisuuden säilyttämiseksi ja vahvistamiseksi. Suomi on maailman ainoa maa, jonka virallinen kieli on suomi, ja olemme maailman mitta-kaavassa pieni kielialue. Siksi suomalaisella yhteiskunnalla ja Suomen kansalla on erityinen vastuu suomen kielen asemasta ja elinvoimaisuudesta huolehtimisessa. Myös muiden kotoperäisten kieltemme elinvoimaisuudesta ja asemasta tulee huolehtia. Pienemmistä kotoperäisistä kielistämme useampi on määritelty uhanalaiseksi, ja näistä esimerkiksi karjalan kielen, suomenruotsalaisen viittomakielen ja romanikielen elinvoimaisuutta on pyritty viime vuosina vahvistamaan elvytysohjelmilla.

Tässä nyt käsillä olevassa hallituksen kielikertomuksessa tarkastellaan erityisesti Suomen kansalliskielten suomen ja ruotsin asemaa yhteiskunnan eri osa-alueilla. Tämän lisäksi kertomuksen teemoja ovat kielellisten oikeuksien toteutuminen digitalisaatiossa ja oikeuslaitoksen piirissä, kaksikielisten hyvinvointialueiden

tehtävät, sekä viittomakielisten oikeudet. Kielikertomus annetaan nyt kuudetta kertaa. Kertomus antaa tärkeää seurantatietoa kansalliskieltemme ja koto-peräisten kieltemme tilanteesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kielten elinvoimaisuuden vahvistaminen ja kielellisten oikeuksien edistäminen vaativat jatkuvaa työtä. Kotimaiset kielemme ovat merkittävä osa kulttuuriamme, joista meidän on syytä pitää kiinni ja vahvistaa niiden asemaa eri käyttöyhteyksissä.

Oikeusministeri Leena Meri
Lokakuu 2025

1 Johdanto

1.1 Kertomuksen tausta ja tavoitteet

Tämä on hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta (jäljempänä kieli-kertomus). Kertomus annetaan eduskunnalle kerran vaalikaudessa, neljän vuoden välein. Tavoitteena on antaa selvitys siitä, miten kieliä koskeva lainsäädäntö on kehittynyt ja miten kielelliset oikeudet ovat toteutuneet edellisen kertomuksen antamisen jälkeen. Kertomus sisältää myös tietoa Suomen kieliryhmistä ja kieli-oloista päätöksentekijöille, viranomaisille ja kansalaisille.

Kielikertomuksesta säädetään kielilain (423/2003) 37 §:ssä sekä kielilain täytäntöönpanosta annetun asetuksen (433/2004) 9 ja 10 §:ssä. Asetuksen mukaan kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä sekä tarpeen mukaan yleisemmin maan kielioloja. Kertomuksessa tulee käsitellä kielilainsäädännön soveltamista, kielellisten oikeuksien toteutumista, maan kielisuhteita sekä suomen ja ruotsin kielten kehitystä. Lisäksi sen tulisi sisältää yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kieliolojen kehityssuunnista. Kielilain mukaan valtioneuvosto voi sisällyttää kertomukseen ehdotuksia kielilainsäädännön soveltamiseksi tai kielellisten oikeuksien toteutumiseksi taikka ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi. Kertomuksessa on tuotava esiin sekä myönteiset että kielteiset kehityssuunnat¹. Kertomusta on valmisteltu oikeusministeriössä. Edelliset kertomukset on annettu vuosina 2006, 2009, 2013, 2017 ja 2021.

1.2 Kertomuksen aineistot ja rajaukset

Kielikertomuksen keskeisiä aineistoja ovat erityisesti tilastotiedot, oikeusministeriön tilaamat kielellisten oikeuksien seurantabarometrit, ylimpien laillisuusvalvojien kertomukset, kieliryhmien omat arviot sekä eri ministeriöiden seuranta oman hallinnonalan kehityksestä.

1 HE 92/2002 vp, Hallituksen esitys uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi, s. 98.

Kielikertomuksesta valmisteluvastuussa oleva oikeusministeriö on toteuttanut selvityksiä ja kyselyitä kertomuksen tausta-aineistoiksi. Vuoden 2025 helmikuussa julkaistiin viimeisimmät kielellisten oikeuksien seurantabarometrit. Kielibarometri² on vuodesta 2004 alkaen toteutettu neljän vuoden välein. Se kuvaa kaksikielisten kuntien suomen- ja ruotsinkielisten kielivähemmistöjen sekä ruotsinkielisen enemmistön näkemyksiä kielellisten oikeuksien toteutumisesta niin kotikunnassaan kuin Suomessa yleisesti. Vuonna 2024 oikeusministeriö toteutti kolmatta kertaa saamebarometrin³, jonka tavoitteena oli selvittää, miten saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat saamen kielilain piiriin kuuluvissa organisaatioissa. Kysely kohdistettiin aiemmista kerroista poiketen palveluiden käyttäjien sijaan kyseisten organisaatioiden henkilöstölle. Vuonna 2024 oikeusministeriö toteutti lisäksi toista kertaa viittomakielibarometrin⁴.

Suomen kansalliskielten, suomen ja ruotsin, käyttöala on kaventunut yhteiskunnan eri aloilla, ja englannin kielen käytön yleistymisellä yhteiskunnassa on ollut vaikutusta tähän. Vuonna 2021 valtioneuvoston periaatepäätöksenä annetun kansalliskielistrategian toimenpiteinä oikeusministeriö on tilannut selvityksen englannin kielen aseman vaikutuksesta kansalliskielten elinvoimaisuuteen, sekä asettanut suomen kielen selvityshenkilön ajanjaksolle 1.11.2022–30.4.2024 kartoittamaan ja määrittelemään suomen kielen tilanne ja haasteet sekä kielipoliittiset tavoitteet.

Kertomuksen valmistelussa oikeusministeriö on lähestynyt myös kieliryhmien edustajia lausuntopyynnöllä. Lausuntoa pyydettiin seuraavilta tahoilta: Kotimaisten kielten keskuksen suomen- ja ruotsin kielten lautakunnat, Folktinget – Svenska Finlands Folkting, Saamelaiskäräjät, Romaniasiaain neuvottelukunta RONK, Kuurojen Liitto ry, Finlandssvenska teckenspråkiga rf, Suomen Kuurosokeat ry, Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry, Döva och hörselskadade barns stödförening r.f., Karjalan Sivistysseura ry, Karjalazet Nuoret Suomes – Karjalaiset Nuoret Šuomešša ry, Suojärven Pitäjäseura ry, Karjalan Kielet ry, Kotimaisten kielten keskuksen karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä, Itä-Suomen yliopisto, Helsingin juutalainen seurakunta, Suomen Islam-seurakunta, Suomen Venäjänkielisten

2 Vento, I. (2025). *Kielibarometri 2024*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:7. Helsinki: Oikeusministeriö.

3 Eriksen, K., Arola, L. & Aikio, A. (2025). *Saamebarometri 2024: Selvitys saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksistä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:9. Helsinki: Oikeusministeriö.

4 Rainò, P. (2025). *Viittomakielibarometri 2024*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:13. Helsinki: Oikeusministeriö.

Yhdistysten Liitto FARO, Suomen Viro-yhdistysten liitto ry, etnisten suhteiden neuvottelukunta ETNO, Kotimaisten kielten keskuksen vähemmistökielifoorumi, SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder rf, ja FDUV – förbundet för personer med utvecklingsstörning eller annan intellektuell funktionsnedsättning rf. Tähän kertomukseen lausuntoa ei saatu yhdeltäkään vieraskielisiä edustavalta taholta.

Vuoden 2025 kertomuksessa on noudatettu edellisten, vuosien 2021 ja 2017 kertomusten tapaa keskittyä muutamaa kielellisten oikeuksien kannalta keskeiseen teema-alueeseen. Tämä menettelytapa on perusteltu, jotta kertomuksesta ei tulisi liian laaja tai ettei toisaalta monia tärkeitä aiheita käsiteltäisi liian pintapuolisesti. Kertomukseen on pyritty valitsemaan aiheita, joiden käsittely on tarkoituksenmukaista asianomaisella hallinnonalalla tapahtuneen kehityksen perusteella, tai jotka ovat kielellisten oikeuksien kannalta keskeisiä ja joista on esimerkiksi viimeaikaisten selvitysten myötä kertynyt tietoa. Seuranta on tarkoituksenmukaisinta tehdä tilanteessa, jossa tehdyistä uudistuksista on kulunut arvioinnin mahdollistama aika. Tässä kertomuksessa käsitellään digitalisaatiota, oikeuslaitosta, kaksikielisten hyvinvointialueiden tehtäviä kielellisten oikeuksien näkökulmasta, sekä Suomen kansalliskielten suomen ja ruotsin tilannetta. Lisäksi viittomakielisten oikeudet näkyvät kertomuksessa läpileikkaavana teemana.

Näiden pääteemojen lisäksi kertomuksessa raportoidaan myös lyhyesti kielellisten oikeuksien kannalta keskeisimmistä lainsäädäntömuutoksista. Edellistä kielikertomusta koskevassa mietinnössään perustusvaliokunta on nostanut esiin kokonaisuuksia ja teemoja, joita on myös selvitetty tarkemmin tässä kertomuksessa. Perustuslakivaliokunta nosti edellisen kertomuksen osalta erityisesti esiin digitalisaatiota, viittomakieliä ja lapsen oman kielen oppimista koskevia näkökohtia⁵. Näiden teemojen osalta seurantajakson aikana tapahtunutta käsitellään luvussa kaksi, ja lisäksi digitalisaatiota tarkastellaan omana teemanaan luvussa viisi. Lisäksi kertomus sisältää kieliä koskevaa tilastotietoa sekä edellisen kertomuksen jälkeen tapahtuneen kehityksen seuranta. Yhteenveto-osioon on kerätty keskeisiä huomioita sekä arvioita kieliolojen ja kielilainsäädännön soveltamisen kehityssuunnista.

5 PeVM 5/2022 vp – K 21/2021 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.

2 Vuoden 2021 kertomuksen pohjalta tulleiden toimenpiteiden toteutuminen

2.1 Viittomakielet

Käsitellessään vuosien 2021 ja 2017 hallituksen kielikertomuksia perustuslakivaliokunta kiinnitti erityistä huomioita viittomakieltä käyttävien asemaan⁶. Seuraavassa nostetaan esille valiokunnan tekemiä huomioita vuoden 2021 kielikertomuksesta sekä valtioneuvoston sittemmin tekemiä toimenpiteitä viittomakielisten ja viittomakielten osalta.

Edellisestä kielikertomuksesta antamassaan mietinnössä perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota viittomakielen tulkkauksen asianmukaiseen toteutumiseen. Lisäksi valiokunta piti tärkeänä, että hallinnon ja palvelujärjestelmien uudistuksissa, kuten sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa, seurataan ja arvioidaan uudistusten toimeenpanon vaikutuksia viittomakielisten oikeuksien käytännön toteutumiseen ja ryhdytään tarvittaessa vaadittaviin toimiin oikeuksien toteutumisen varmistamiseksi. Valiokunta korosti myös oman kielen oppimisen merkitystä ja piti tärkeänä, että jokaiselle lapselle ja hänen perheelleen turvataan mahdollisuudet saada riittävästi viittomakielen opetusta niin, että lapsen oikeus omaan kieleen toteutuu ja koko perheelle luodaan mahdollisuudet toimivaan vuorovaikutukseen yhteisen kielen avulla. Valiokunta nosti esiin myös viittomakielisten lasten aseman varhaiskasvatuslaissa ja kiirehti asiaa koskevan lainvalmistelutyön käynnistämistä, jotta turvattaisiin viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käänösapua tarvitsevien oikeudet varhaiskasvatuksessa.⁷

6 PeVM 5/2022 vp – K 21/2021 vp; PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017.

7 PeVM 5/2022 vp – K 21/2021 vp, s. 2–3.

2.1.1 Yleistä

Viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen on kiinnitetty huomiota seurantajakson aikana ja myös edistystä on tapahtunut. Tätä kertomusta varten toteutettiin Viittomakielibarometri 2024⁸, jolla on kerätty tietoa viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Viittomakielibarometri 2024 julkaistiin 28.2.2025, ja se on toinen Suomessa toteutettu viittomakielibarometri.

Kuurojen ja viittomakielisten valtiollinen totuus- ja sovintoprosessi käynnistyi 5.6.2025, kun valtioneuvosto hyväksyi valtioneuvoston periaatepäätöksen totuus- ja sovintoprosessin mandaatista⁹. Prosessin tavoitteena on selvittää ja tunnistaa kuuroihin ja viittomakielisiin kohdistuneita oikeuksien loukkauksia sekä rakentaa sovintoa valtion ja yhteisöjen välillä.¹⁰ Totuus- ja sovintoprosessia on valmisteltu useiden vuosien ajan. Prosessista kerrotaan tarkemmin luvussa 4.5.2.

Keväällä 2019 valtioneuvoston kanslia julkaisi suosituksen viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä¹¹, ja päivitetty versio suosituksesta on julkaistu joulukuussa 2025¹². Päivityksen yhteydessä suositusta on tarkennettu kokemusten, uusien tietojen sekä lainsäädännön muutosten perusteella. Esimerkiksi verkkolähetys- ja kriisiviestintäosioissa on huomioitu kokemukset ja käytännöt korona-ajan viestinnästä. Suositusta siitä, mitä sisältöjä on hyvä kääntää, on tarkennettu ja täydennetty, ja viittomakielisten sisältöjen tavoitettavuutta kehoitetaan parantamaan viestinnällä.¹³

Vuonna 2021 asetetun viittomakieliasioden neuvottelukunnan toimikausi päättyi 10.2.2025. Neuvottelukunta oli ensimmäinen viittomakieliasioden neuvottelukunta Suomessa, ja sen tehtävänä oli arvioida viittomakielilain ja viittomakielisten perusoikeuksien sekä yhdenvertaisuuden toteutumista.

8 Ks. Rainò, P. (2025).

9 Valtioneuvoston periaatepäätös OM/2025/68. *Valtioneuvoston periaatepäätös kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin mandaatista*. Haettu 21.8.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=3873>.

10 Oikeusministeriö. (5.6.2025). *Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi on käynnistynyt Suomessa* [tiedote]. Haettu 21.8.2025 osoitteesta <https://oikeusministerio.fi/-/kuurojen-ja-viittomakielisten-totuus-ja-sovintoprosessi-on-kaynnistynyt-suomessa>.

11 Valtioneuvoston kanslia & valtiovaraministeriö. (2019). *Hallituksen vuosikertomus 2019 liite 3. Toimenpiteet eduskunnan lausumien ja kannanottojen johdosta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:5. Helsinki: Valtioneuvosto, s. 10–11.

12 Valtioneuvoston kanslia. (2025). *Suositus viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä 2025*. Haettu 8.12.2025 osoitteesta: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-964-9>.

13 Valtioneuvoston kanslia. (27.5.2025). Lausunto: Valtioneuvoston kanslian vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelman mukaan kielellisiä oikeuksia edistetään jatkamalla kansalliskielistrategiassa ja kielipoliittisessa ohjelmassa määriteltyjen toimenpiteiden toteuttamista.¹⁴ Kielipoliittisen ohjelman mukaan viittomakielisistä lapsista ja nuorista lisätään tietoisuutta kieli- ja kulttuuriryhmänä. Lisäksi lisätään viranomaisen tietoisuutta viittomakielisiä koskevien kieli- ja vammaisnäkökulmien rinnakkaisuudesta sekä viittomakielen merkityksestä lapsen kielenkehityksen ja perheiden sisäisen kommunikaation kannalta. Kansalliskielistrategiasta ja kielipoliittisesta ohjelmasta kerrotaan tarkemmin luvuissa 4.2.1.2 ja 4.2.1.3.

2.1.1.1 Tulkkauspalvelu

Viittomakielialan järjestöt ovat toistuvasti nostaneet esille huolensa tulkkauspalveluiden järjestämisen käytänteistä ja tarpeesta arvioida tulkkauspalveluita kokonaisuutena. Eduskunnan viittomakieliverkosto järjesti yhteistyössä viittomakielialan järjestöjen kanssa pyöreän pöydän keskustelun 5.6.2025 tarpeesta laatia tulkkauspalvelun kokonaisarviointi. Sosiaali- ja terveysministeriö kertoi käynnistävänsä kokonaisarvioinnin suunnittelun ja ottavansa yhteyttä myös muihin relevantteihin ministeriöihin suunnittelun käynnistämiseksi¹⁵.

2.1.1.2 Hyvinvointialueuudistuksen vaikutukset

Sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö ja sisäministeriö ovat yhdessä käynnistäneet hyvinvointialueuudistuksen laajapohjaisen väliarvioinnin. Ulkoinen arviointi valmistuu vuoden 2025 loppuun mennessä. Väliarvioinnin tavoitteena on saada tietoa siitä, miten sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen uudistukselle eli hyvinvointialueuudistukselle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet ensimmäisten toimintavuosien aikana. Arvioinnissa huomioidaan myös ne toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset, jotka ovat olennaisesti vaikuttaneet uudistuksen toteutukseen. Näitä ovat esimerkiksi yleinen talouskehitys ja palvelutarpeen alueelliset lähtökohdat. Väliarvioinnissa hyödynnetään olemassa olevia selvityksiä ja aineistoja, jotka koskevat hyvinvointialueiden toimintaa vuosina 2023–2025. Väliarvioinnissa tarkastellaan erityisesti hyvinvointialueiden edellytyksiä saavuttaa niille lainsäädännössä asetetut pitkän aikavälin tavoitteet. Samalla on tarkoitus tunnistaa lyhyen aikavälin toimia uudistuksen vauhdittamiseksi. Arviointi

14 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto. s. 193.

15 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025). Lausunto: Sosiaali- ja terveysministeriön vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten.

muodostaa myös vertailukelpoisen lähtökohdan uudistetun sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä pelastustoimen tulevaisuuden arvioinneille. Loppuraporttiin on tulossa lisäksi pidemmän aikavälin kehityssuosituksia.¹⁶

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Vammaispalvelujen käsikirjassa käsitellään viittomakielisten oikeuksia osana laajempaa kokonaisuutta, joka liittyy kielellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin. Sosiaali- ja terveysministeriö käy osana valtiovarainministeriön ja sisäministeriön yhteisvalmistelua vuosittain neuvottelut hyvinvointialueiden kanssa ja voi siellä tarvittaessa nostaa palveluiden toimivuuteen liittyviä kysymyksiä esille. Näiden neuvotteluiden tueksi Terveiden ja hyvinvoinnin laitos arvioi palvelun toteutumista vuotuisissa asiantuntija-arvioissa.¹⁷

Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa syksyn 2025 aikana yhdessä hyvinvointialueiden kanssa kyselyn viittomakielisen tulkkauksen järjestämisestä hyvinvointialueella. Kyselyn vastaukset huomioidaan osana hyvinvointialueiden ohjauskokonaisuutta.¹⁸

2.1.2 Oman kielen oppiminen

2.1.2.1 Vammaispalvelut

Uusi vammaispalvelulaki (675/2023) tuli voimaan vuoden 2025 alussa. Vammaispalvelulain mukaisena valmennuksena myönnetään muun muassa viittomakielen opetusta. Vammaisella henkilöllä on myöntämisedellytysten täyttyessä subjektiivinen oikeus opetukseen samoin kuin hänen perheellään ja läheisillään silloin, kun se on tarpeen vammaisen henkilön valmennukselle asetettujen tavoitteiden toteutumiseksi.

16 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

17 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

18 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

2.1.2.2 Varhaiskasvatus ja perusopetus

Lapsen tukea vahvistava varhaiskasvatustlain (540/2018) muutos (1183/2021) tuli voimaan elokuussa 2022. Lain 15 c §:n mukaan lapsella on oikeus saada varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustajapalveluita. Lapselle tulee järjestää viittomakielen tulkki tai tulkkaus, mikäli lapsi ei pysty täysimääräisesti osallistumaan varhaiskasvatukseen ilman niitä.¹⁹

Perusopetuslain (628/1998) oppimisen ja koulunkäynnin tukea koskeva muutos²⁰ tuli voimaan 1.8.2025. Laissa aiemmin vammaisuuteen ja erityisen tuen tarpeeseen viitannut pykälämuotoilu muuttui siten, että perusopetuslain 31 §:n mukaan oppilaskohtaisia tukitoimia tarvitsevalle oppilaalle on lisäksi oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät tulkitsemis- ja avustajapalvelut, muut opetuspalvelut, erityiset apuvälineet sekä lain 39 §:n nojalla järjestettävät palvelut. Tulkitsemispalveluilla tarkoitetaan viittomakielellä tai muilla kommunikaatiomenetelmillä annettavia tulkitsemispalveluita. Perusopetuslain 31 pykälän nojalla oppilaalle annettavat tulkitsemispalvelut ovat oppilaskohtainen tukitoimi, josta opetuksen järjestäjän on tehtävä kirjallinen hallintopäätös.

Henkilöstön osaamista viittomakieltä käyttävistä lapsista varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa ja toisen asteen koulutuksessa on vahvistettu ja tuettu informaatio-ohjauksen keinoin viime vuosina. Opetushallitus julkaisi ”Viittomakieliset lapset varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa” -oppaan loppuvuodesta 2023 (ruotsinkielinen käännös vuonna 2024). Ohjeistus viittomakielen tulkkauksen käytänteistä varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen järjestäjille sekä sidosryhmille julkaistiin vuonna 2024. Opetushallitus järjesti syksyllä 2024 täydennyskoulutusta varhaiskasvatuksen henkilöstölle ja kaksi webinaaria aluehallintovirastojen kanssa. Webinaareissa käsiteltiin viittomakielisen lapsen koulunkäyntiä lainsäädännön ja konkreettisten vinkkien avulla.²¹

Viittomakieltä omaksuvien lasten kielitaidon arviointi, kartoitus ja tukitoimenpiteet (VIKKE) -hanke toteutettiin vuosina 2020–2023. VIKKE-hankkeessa tuotettiin uutta tietoa ja sähköistä materiaalia viittomakielen kehityksestä ja oppimisesta sekä kielitaidon arvioinnista ja viittomakielen opettamisesta. Materiaalit eivät kuitenkaan

19 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025). Lausunto: Opetus- ja kulttuuriministeriön vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten.

20 Laki perusopetuslain muuttamisesta (1090/2024).

21 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

sisällöltään kata perusopetuksen opetussuunnitelman edellyttämiä materiaaleja. Vikke-hankkeessa tuotetut materiaalit on tallennettu Opetushallituksen ylläpitämään Avoimen oppimateriaalin kirjastoon (AOE).²²

Väestötietojärjestelmässä ei ole yhtään viittomakieli äidinkielenään olevaa lasta, joka Varda-tietojärjestelmän mukaan olisi varhaiskasvatuksessa. Suomessa on kuitenkin päiväkoteja, jossa yksikön toimintakielenä on myös viittomakieli, esimerkiksi Helsingissä. Myöskään viittomakielisten oppilaiden määrästä perusopetuksessa ei ole kattavaa tilastoa. Perusopetuksessa olevien viittomakielisten oppilaiden määrän voisi arvioida olevan noin 120 oppilasta, joista osa opiskelee viittomakielisillä luokilla ja osa inkluusiossa yleisopetuksessa tulkin kanssa.²³

Opetus- ja kulttuuriministeriö kartoitti vuonna 2024 yhteistyössä Opetushallituksen kanssa tilannekuvaa viittomakielisten lasten tulkkauspalveluiden järjestämisestä varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa. Kysely lähetettiin viittomakieltä omaksuvien lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten (VIKKE) verkostoon. Kartoituksen perusteella varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa lapsilla oli tulkkauspalvelu pääsääntöisesti käytössään lähes koko päivän ajan, lukuun ottamatta esimerkiksi tulkin taukoa. Perusopetuksessa noin puolella tulkkauspalvelua käyttävistä oppilaista oli palvelu käytössään koko koulupäivän ajan. Mikäli oppilaalla ei ollut tulkkauspalvelu käytössään päivittäin koko koulupäivän ajan, rajattiin sitä esimerkiksi tiettyihin oppitunteihin. Joissakin tapauksissa oppilas sai tulkkauspalvelua lähtökohtaisesti vain oppituntien ulkopuolella. Osa vastaajista oli kohdannut viimeisen vuoden aikana tilanteita, joissa tulkkauspalvelua ei pystytty järjestämään esimerkiksi vakituisen tulkin äkillisen poissaolon tai resurssipuutteen takia.²⁴

2.1.2.3 Etäopetus

Etäyhteyksiä hyödyntävän viittomakieli ja kirjallisuus -oppimäärän opetus on lisääntynyt jatkuvasti. Etäopetusta tarjotaan yhtenä Valteri-koulu Onervan tukimuotona. Tällä hetkellä opetukseen osallistuu noin 40 oppilasta eri kunnista. Valteri-koulu on erityisoppilaitos, mikä tarkoittaa sitä, että heidän palveluidensa piiriin päästäkseen

22 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

23 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

24 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

oppilaalla tulee olla jokin vamma tai sairaus, johon hän tarvitsee erityistä tukea. Näin ollen viittomakieliset lapset, joilla ei ole tämänkaltaista tuen tarvetta tai kuulevat lapset, joiden äidinkieli on viittomakieli, eivät kuulu palvelun piiriin.²⁵

2.1.2.4 Opetus kotikielenä/ äidinkielenä

Viittomakielen opetusta saavat lapset saavat sitä useimmiten oman äidinkielen täydentävän oppimäärän mukaan. Viittomakieli ja kirjallisuus -oppimäärän mukaista viittomakieli äidinkielenä -opetusta järjestetään vain vähän. Kielenopiskelussa on usein haasteena myös opetuksen jatkumon takaaminen johtuen erityisesti opettajien saatavuudesta, lukujärjestysongelmista tai alle vaaditun määrän eli neljän oppilaan jäävästä ryhmäkoosta. Viittomakieli on kirjattu lukion opetussuunnitelmaan, mutta käytännössä lukiokoulutuksen puolella viittomakielen opetusta ei ole järjestetty johtuen siitä, että oppilaita on yleensä vain 1–3 samaan aikaan koko Suomen alueella. Viittomakielinen oppimateriaali on hyvin vähäistä ja varsinaista opetussuunnitelman mukaista kattavaa oppimateriaalia ei ole. Opettajat työstävät materiaalia itse. Opetus- ja kulttuuriministeriö on osoittanut suomenruotsalaisen viittomakielen oppimateriaaliin 150 000 euron määrärahan Opetushallitukselle vuodelle 2025.²⁶

2.1.2.5 Opetushenkilöstön saatavuus

Osaavan henkilöstön saatavuus ja kohtaanto ovat merkittävä haaste. Viittomakieltä käyttävät lapset ja toisaalta viittomakieltä osaava henkilöstö eivät välttämättä ole samassa kunnassa saatikka samassa varhaiskasvatuksen toimipaikassa tai oppilaitoksessa. Jyväskylän yliopiston viittomakielen keskuksessa tutkitaan viittomakieliä ja koulutetaan viittomakielen asiantuntijoita. Keskuksen toiminta perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön Jyväskylän yliopistolle myöntämään valtakunnalliseen erityistehtävään. Jyväskylän yliopiston valtakunnallisissa tehtävissä on otettu huomioon sopimuskaudella 2021–2024 viittomakielen opetus ja tutkimus ja 2025–2028 viittomakielen tutkimus ja koulutus. Viittomakielen opiskelijoilla on Jyväskylän yliopistossa mahdollista suorittaa aikuiskoulutukseen suuntautuvat opettajan pedagogiset opinnot. Nämä eivät kuitenkaan anna vielä yksinään kelpoisuutta peruskoulun luokanopettajan tehtävään.²⁷

25 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

26 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

27 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

Ammatilliseen koulutukseen sisältyvä kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto sisältää osaamisalan, joka suuntautuu viittomakieliseen ohjaukseen. Kommunikaation ja viittomakielen ohjaaja työskentelee eri ikäisten ohjaus-, kasvatus- ja avustamistehtävissä asiakkaina erityisesti kommunikoinnissa tukea tarvitsevat kuulo- ja näkövammaiset sekä viittomakieliset henkilöt. Kommunikaation ja viittomakielen ohjaajalla on varhaiskasvatuksesta annetun lain ja asetuksen mukainen kelpoisuus varhaiskasvatuksen lastenhoitajaksi, ja hän voi työskennellä myös koulunkäynnin ohjauksen tehtävissä. Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinnossa olevan kommunikaation ja viittomakielisen ohjauksen osaamisalan suoritti vuonna 2023 yhteensä 32 opiskelijaa. Osaamisalaa järjestää kolme toimijaa: Pohjois-Savon Kansanopistoseura, Turun kristillisen opiston säätiö ja Rovalan Setlementti. Järjestäjien tutkintokielenä on suomi.²⁸

2.1.3 Suomenruotsalaisen viittomakielen tilanne

Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Kuurojen Liitolle vuosittain 131 000 euroa suomenruotsalaisen viittomakielen elvytysohjelman valmisteluun, laadintaan sekä kielen elvytykseen liittyviin toimiin. Kuurojen Liitto on toiminut elvytysohjelmaan liittyvien toimien koordinoijana ja vastannut elvytysohjelman laadintaprosessista. Työ on toteutettu yhteistyössä korkeakoulujen edustajien ja suomenruotsalaisen viittomakielen sidosryhmien ja toimijoiden kesken. Elvytysohjelma julkaistiin syksyllä 2025 opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisusarjassa. Elvytysohjelmassa esitetyt toimenpide-esitykset on laadittu opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnan linjauksista tai virkanäkemyksistä riippumattomana. Ehdotuksia ei siten tule lukea ministeriön toimintaa ohjaavina suunnitelmina, vaan ehdotusten toteuttaminen vaatii ministeriöltä ja muilta tahoilta erillisiä päätöksiä.²⁹

Elvytysohjelman lisäksi Kuurojen Liitolle suomenruotsalaisen viittomakielen elvytykseen myönnetyllä rahoituksella on toteutettu muun muassa etäyhteyksiä hyödyntävää opetusta ja pedagogista neuvontaa kouluille ja päiväkodeille, edistetty kielineuvontaa, innostettu kielenkäyttäjiä, lisätty tiedotusta, toteutettu kielimentoritoimintaa, tuettu yhteistyötä sidosryhmien välillä ja suunniteltu kouluttaja-/ohjaajakoulutusta. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt Kuurojen Liitolle vuosittain rahoitusta muun muassa molempien viittomakielten sanakirjatyöhön, kielenhuoltoon ja kielineuvontaan.

28 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

29 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

Vuonna 2020 opetus- ja kulttuuriministeriö sopi korkeakoulujen tulossopimus-neuvotteluissa Jyväskylän yliopiston ja Helsingin yliopiston kanssa valtakunnallisesta erityistehtävästä suomenruotsalaisen viittomakielen tutkimukseen vuoden 2024 loppuun saakka. Vuosien 2025–2028 korkeakoulujen sopimuskaudella Jyväskylän yliopistolla on yhtenä valtakunnallisena tehtävänä viittomakielen tutkimus ja koulutus. Helsingin yliopistolla on puolestaan yhtenä valtakunnallisena tehtävänä harvinaiset kielet ja kulttuurit. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt vuonna 2023 Jyväskylän yliopistolle erillisrahoitusta suomenruotsalaisen viittomakielen korpuksen rakentamiseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriö osoitti Kotimaisten kielten keskukselle kielipoliittisen ohjelman toimeenpanoon ja vähemmistökielten elvytyksen koordinointiin erillismäärärahan (60 000 euroa) vuodelle 2023. Vuoden 2024 alusta lähtien vastaava määräraha on ollut lisättynä Kotimaisten kielten keskuksen toimintamenomomentille. Kotimaisten kielten keskus koordinoi vuonna 2023 perustettua vähemmistökielifoorumia, jossa myös suomenruotsalainen viittomakieli on edustettuna.³⁰

2.2 Lapsen oman kielen oppiminen

Mietinnössään perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota lapsen oman kielen oppimisen merkitykseen myös muiden kielten kuin viittomakielten osalta. Valiokunta piti tärkeänä esimerkiksi riittäviä ja asianmukaisia oppimateriaaleja sekä kielipesätoiminnan jatkamista³¹. Lapsen ja perheiden mahdollisuutta saada viittomakieli omaksi kielekseen on käsitelty edellä luvussa 2.1 Viittomakielet.

Saamen kielten opetuksen etäyhteyksiä hyödyntävää pilottia on jatkettu ja sen rahoitusta on vahvistettu. Opetusta annetaan perusopetuksen tai lukiokoulutuksen täydentävänä opetuksena. Oppilasmäärä on ollut nousujohteinen, pilotin käynnistyessä vuonna 2018 oppilaita oli 50 ja lukuvuonna 2024–2025 määrä oli noussut jo 210 oppilaaseen. Saamen kielipesien erityisrahoitusta ja kielipesätoiminnan koordinaatiota on jatkettu ja määrärahan taso on vakiintunut viime vuosina 1,3 miljoonaan euroon. Kielipesätoimintaa järjestetään kolmella eri saamen kielellä, ja kielipesiä toimii sekä saamelaisten kotiseutualueella että sen ulkopuolella.

30 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

31 PeVM 5/2022 vp – K 21/2021 vp, s. 3, ks. myös PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp, s. 3.

Saamen kielen ja saamenkielisen esi-, perus- ja lukio-opetuksen piirissä lukuvuonna 2024–2025 oli koko Suomessa yhteensä 795 oppilasta, joista suurin osa saamelaisalueen kunnissa³². Opetukseen osallistuvien määrä on ollut kasvussa. Suurin osa oppilaista sai opetusta pohjoissaamen kielellä tai -kielessä, ja koltansaamea tai koltansaamen kielellä opiskelevien osuus oli pienin. Oppilaista suurin osa oli perusopetuksen piirissä. Saamen kieliä lukiossa opiskelevien määrät ovat aina olleet pieniä, ja ne ovat pienentyneet edelleen 2000-luvulla. Myönteistä kehitystä on viime vuosina kuitenkin tapahtunut. Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävä pilottihanke on lisännyt saamen kielten opiskelua täydentävänä opetuksena lukioissa.

Saamenkielisen opetushenkilöstön saatavuus vaihtelee. Saamenkielisiä opettajia on jonkin verran eri saamen kielissä, mutta ongelmana on, ettei työ ole vakiintunutta vaan tuntiperustaista. Opettajat tekevät sitä usein päätyönsä ohella. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa Ketterä korkeakoulu -hankkeessa on kehitetty vuosina 2018–2022 uusia ja vaikuttavampia malleja saamen kielten ja saamenkielisten opettajien koulutukseen ja koulutettu pohjois-, inarin- ja koltansaamenkielisiä opettajia.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuoden 2021 lopussa Oulun yliopistolle harkinnanvaraista rahoitusta yhteensä 620 000 euroa saamen kielen ja kulttuurin erityistarpeet huomioiviin varhaiskasvatuksen opettajien ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien koulutuksiin 2022–2025. Myönnettyllä rahoituksella vastataan varhaiskasvatuksen opettajien osaaja- ja työvoimapulaan ja edistetään kelpoisuuksien saavuttamista nopeavaikutteisilla toimenpiteillä. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuonna 2024 Oulun yliopistolle yliopistojen harkinnanvaraista rahoitusta kansainvälisen yhteistyön kehittämiseen saamenkielisessä korkeakoulutuksessa. Hankkeen kehityskohteena on korkeakouluyhteistyö ja erityisesti saamenkielisten opettajien kouluttaminen.

Oulun yliopistolla on valtakunnallinen tehtävä koskien saamen kieliä ja kulttuuria myös korkeakoulujen sopimuskaudella 2025–2028. Lisäksi Lapin yliopiston sopimuksessa mainitaan, että yliopisto kehittää saamenkielisiä sisältöjä luokanopettajakoulutuksessaan (ml. erityispedagogiikka). Oulun ja Lapin yliopistoissa on ollut opettajakoulutukseen haun yhteydessä kiintiöpaikkoja saamenkielisille.

32 Saamelaiskäräjät: *Saamen kielen ja saamenkielinen opetus Suomessa esi- ja perusopetuksessa sekä lukioissa. Oppilasmäärät 2024–2025*. Haettu 28.8.2025 osoitteesta: <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=dokumenttipankki/tilastoja/opetustilastot>.

Saamenkielisen oppimateriaalin määrärahoja on vahvistettu pitkällä aikavälillä (800 000 euroa vuonna 2025). Oppimateriaalin valmistus kohdennetaan kaikkein eniten päivitystä tarvitsevaan materiaaliin, mutta päivitystarve on edelleen merkittävä ja haasteena on tuottaa kattavasti oppimateriaalia saamelaisopetukseen kaikkiin oppiaineisiin. Oppimateriaalin tekemisen haasteena on myös tekijöiden vähäisyys.

Opetus- ja kulttuuriministeriön toimikaudeksi 6.2.2020 – 31.3.2021 asettaman saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämisryhmän loppuraportissaan esittämien toimenpide-esitysten edistymistä on seurattu sekä opetus- ja kulttuuriministeriössä että saamelaiskäräjien toimesta. Opetus- ja kulttuuriministeriön ja saamelaiskäräjien tapaamisessa keväällä 2025 tunnistettiin isompia ja pienempiä toimia, joita voitaisiin yhteistyössä edistää ja myös pidemmän aikavälin kehitystarpeita. Keskustelua on tarkoitus jatkaa säännöllisemmin jatkossa.

Valtionavustusten taso saamenkieliseen opetuksen ja saamen kielen opetukseen saamelaisella kotiseutualueella on ollut vakaa ajanjaksolla 2021–2024 ja perustunut opetuksen järjestäjien raportointiin oppilasmääriin. Opetushallitus myöntää valtionavustuksia perusopetuksen täydentävään saamen kielten ja romanikielen opetukseen vuosittain yhteensä 75 000 euroa. Valtion talousarviossa enintään 240 000 euroa on varattu saamelaiskäräjien käytettäväksi valtionavustuksen maksamiseen saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ssä tarkoitetuille saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten lasten varhaiskasvatuspalveluiden turvaamiseksi.

Romanikielisten lasten tilannetta perusopetuksessa on selvitetty keväällä 2025. Selvityksen on toteuttanut Opetushallitus opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella, ja sen perusteella on tarkoitus pohtia toimia romanikielen opetuksen vahvistamiseksi. Selvityksen mukaan romanilapsista yli 90 % osallistuu esiopetukseen. Romanioppilaat ovat kiinnostuneita oman äidinkielen opetuksesta ja yli 80 % haluaisi opiskella romanikieltä koulussa. Haasteena on kuitenkin opetusryhmien muodostaminen ja opettajien saatavuus. Opetushallituksella on romanikoulutusta tukeva ohjausryhmä, joka kokoontuu säännöllisesti. Romanikielen oppimateriaalia julkaistaan Opetushallituksen vähälevikkisinä julkaisuina ja materiaalia on saatavissa lähes koko peruskoulun luokka-asteille.

Opetuksen järjestäjien on mahdollista hakea Opetushallitukselta valtionavustusta täydentävään romanikielen opetukseen. Romanikielen täydentävään opetukseen haetut ja näin ollen myönnetty valtionavustukset ovat laskeneet viime vuosina. Opetushallitus koordinoi myös romanikielen elvytysohjelman (2023–2030) toimeenpanoa, jota on edistetty eri hankkeiden kautta mm. säätiörahoituksella.

Karjalan kielen tutkimuksen ja opetuksen valtakunnallinen tehtävä korkea-koulujen sopimuskaudella 2021–2024 on ollut Itä-Suomen yliopistolla. Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa on todettu, että kotoperäisten vähemmistökielten, erityisesti saamen kielten, karjalan kielen, romanikielen ja kotimaisten viittomakielten asemaa halutaan vahvistaa. Tämä tavoite on huomioitu opetus- ja kulttuuriministeriön valmistellessa valtakunnallisia tehtäviä ja niiden rahoitusta vuosille 2025–2028. Sopimuskaudelle 2025–2028 Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen valtakunnallista tehtävää laajennettiin kattamaan kielen tutkimuksen ja opetuksen lisäksi myös sen elvyttäminen.

Itä-Suomen yliopisto on toteuttanut karjalan kielen elvytystä vuosina 2021–2024 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoituksella, ja karjalan kielen elvytysohjelma³³ julkaistiin toukokuussa 2025. Ohjelman laativat ministeriön asettama ulkopuolisista asiantuntijoista koostuva karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä sekä Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke. Asiantuntijat ovat toimineet itsenäisesti ja opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnan linjauksista tai virkanäkemyksistä riippumattomina. Elvytysohjelmassa esitettyjä toimenpide-esityksiä ei siten tule lukea ministeriön toimintaa ohjaavina suunnitelmina, vaan ehdotusten toteuttaminen vaatii ministeriöltä ja muilta tahoilta erillisiä päätöksiä. Ohjelmassa esitetään 23 konkreettista toimenpide-esitystä karjalan kielen elinvoiman kohentamiseksi. Opetuksen osalta esitettyjä toimenpiteitä ovat mm. karjalankielisen kielipesätoiminnan ja karjalan kielen opetuksen pilotoiminen ja vakiinnuttaminen, karjalan kielen opettajien koulutuspolun kehittäminen, oppimateriaalien saatavuuden parantaminen ja karjalankielisen oppimateriaalipankin perustaminen, maininnan karjalan kielestä lisääminen vapaan sivistystyön opetusseteliavustuksen perusteisiin, sekä tietoisuuden lisääminen karjalan kielestä esimerkiksi koulutuksen piirissä.

2.3 Digitalisaatio

Perustuslakivaliokunta totesi vuoden 2021 kielikertomuksesta antamassaan mietinnössä, että kielilaista, saamen kielilaista ja viittomakielilaista seuraavat velvoitteet on otettava huomioon luotaessa uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä.

33 Tynnyrinen, N., Jalava, L., Nuolijärvi, P., Jalagin, S., Kondie, T., Pasanen, A., Sarhimaa, A., Siilin, L. & Suksi, M. (2025). *Karjalan kielen elvytysprogramma: Suuntaviivat kotoperäisen karjalan kielen vahvistamiseksi Suomessa*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2025:14. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Valiokunta piti tärkeänä, että kielelliset perusoikeudet otetaan huomioon palvelujen kehittämisen alkuvaiheesta alkaen ja että digitaalisia palveluita kehitetään rinnakkain eri kieliversioina³⁴.

Digitalisaatiota käsitellään tarkemmin omana teemanaan tämän kielikertomuksen kappaleessa 5. Tiivistetysti voidaan todeta, että kielilainsäädännön velvoitteet pyritään pääosin huomioimaan eri ministeriöiden hallinnonaloilla luotaessa uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä. Tästä huolimatta ruotsinkielisten tyytyväisyys digipalveluihin on uusimman kielibarometrin perusteella laskenut vuodesta 2020, ja ongelmat ruotsinkielisissä digipalveluissa ovat yhä laaja-alaisia. Saamenkielisiä verkkosivuja, lomakkeita ja tiedotteita on jo usealla organisaatiolla, mutta täysimittaista digitaalista asiakaspalvelua saamen kielillä pystyy tarjoamaan vain harva viranomainen. Viittomakielinen tieto viranomaisten verkkosivuilla on lisääntynyt, mutta sen koetaan olevan yhä heikosti löydettävissä. Lisäksi viranomaisten viittomakielisissä verkkosisällöissä ei aina ole huomioitu suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä tai kuurosokeita.

34 PeVM 5/2022 vp – K 21/2021 vp, s. 2.

3 Ajankohtaistietoa Suomen kielioloista

3.1 Suomen kieliryhmät tilastojen valossa

Tilastokeskuksen väestörakennetilastossa kuvataan Suomessa vuoden vaihteessa vakituisesti asuvia Suomen ja ulkomaiden kansalaisia³⁵. Henkilöistä tilastoidaan muun muassa kieli, kansalaisuus, asuinpaikka, ikä, siviilisääty ja sukupuoli.

Taulukko 1. Suomen väestö kieliryhmittäin, v. 2021–2024³⁶

Kieliryhmä	2021	2022	2023	2024
Koko maan väkiluku	5 548 241	5 563 970	5 603 851	5 635 971
suomenkieliset	4 800 243 (86,5 %)	4 778 891 (85,9 %)	4 757 476 (84,9 %)	4 738 386 (84,1 %)
ruotsinkieliset	287 933 (5,2 %)	287 052 (5,2 %)	286 030 (5,1 %)	285 360 (5,1 %)
saamenkieliset	2 023 (0,04 %)	2 035 (0,04 %)	2 051 (0,04 %)	2 077 (0,04 %)
vieraskieliset	458 042 (8,3 %)	495 992 (8,9 %)	558 294 (10,0 %)	610 148 (10,8 %)

Tilastokeskus käyttää kielimerkintään kansainvälistä ISO 639-1 -luokitusta. Tieto äidinkielestä väestötietojärjestelmässä perustuu henkilön omaan tai hänen vanhempansa ilmoitukseen. Äidinkieli-tiedon kerääminen ja tallentaminen väestörekisteriin ei ole koko maailman mittakaavassa kovin tavallista, eikä esimerkiksi

35 Ulkomaiden kansalainen tilastoidaan, mikäli hän asuu tai aikoo asua Suomessa vähintään yhden vuoden.

36 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkojulkaisu]. 11ra – Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2024. Viitattu 22.5.2025

muissa Pohjoismaissa ole tietoja väestöön kuuluvien äidinkielestä. Suomessa väestötietojärjestelmää käytetään turvaamaan kieliryhmien oikeuksia sekä monikielisyydestä johtuvien kustannuksien korvaamiseen.³⁷

Useamman kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään on ollut kielikertomuksissa esillä vuodesta 2017 asti. Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut Suomelle moni-identiteetin ja useisiin eri kieliyhteisöihin kuulumisen ilmoittamisen helpottamista väestötietojärjestelmässä³⁸, ja vuoden 2017 kielikertomuksessa todettiin, että asiaa tulisi selvittää. Vuonna 2020 julkaistiin oikeusministeriön tuottama selvitys aiheesta, jonka mukaan usean kielen merkitseminen järjestelmään antaisi monipuolisemman kuvan henkilön kielellisestä identiteetistä, hänen puhumistaan kielistä ja kieliyhteisöihin kuulumisesta³⁹.

Kielipoliittiseen ohjelmaan sisältyy valtiovarainministeriölle osoitettu toimenpide, jonka mukaan sen tulisi aloittaa valmistelutyö usean kielen merkitsemiseksi väestötietojärjestelmään⁴⁰. Digi- ja väestötietovirasto (DVV) on selvittänyt valtiovarainministeriön pyynnöstä asiaan liittyviä kustannuksia ja toteutusvaihtoehtoja.⁴¹ Selvityksessä parhaaksi vaihtoehdoksi nähtiin se, että äidinkieli ja asiantikieli merkittäisiin väestötietojärjestelmään samalla tavoin kuin nykyään ja niiden lisäksi lisättäisiin mahdollisuus merkitä yksi tai useampi kotikieli tai äidinkieli. DVV arvioi muutoksen kustannuksiksi noin 100 000–120 000 euroa. Laskelmassa ei kuitenkaan ole mukana väestötietojärjestelmän uuden tietokentän hyödyntämisen vaatimia muutuskustannuksia eri viranomaisten tietojärjestelmiin. Lisäksi muutoksella saadun tilastollisen tiedon laatu olisi kiinni siitä, miten hyvin kansalaiset ilmoittaisivat väestötietojärjestelmään muita kieliään. Jotta uuden tietokentän tiedoista olisi esim. koulujen esi- ja perusopetuksen suunnittelussa hyötyä, tietojen pitäisi olla sisällöllisesti ja väestöllisesti kattavia.⁴² Useamman kielen merkitsemisestä

37 Tammenmaa, C. (toim.). (2020). *Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään: selvitys*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsinki: Oikeusministeriö.

38 Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.

39 Tammenmaa, C. (toim.). (2020).

40 Valtioneuvosto. (2022). *Kielipoliittinen ohjelma: Valtioneuvoston periaatepäätös*. Valtioneuvoston julkaisu 2022:51. Helsinki: Valtioneuvosto. s. 66.

41 Valtiovarainministeriö. (5.6.2025). Lausunto: Valtiovarainministeriön vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten.

42 Valtiovarainministeriö. (5.6.2025).

väestötietojärjestelmään on tehty myös 11.1.2023 julkaistu kansalaisaloite, mutta se ei saavuttanut riittävästi kannatusta eikä asia edennyt sitä kautta eduskunnan käsittelyyn.

3.1.1 Muutokset kieliryhmien koossa sekä väestön liikkuvuus

Suomen väkiluku on kasvanut koko seurantajakson ajan. Vuonna 2024 suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvien määrä väheni 19 734 henkilöllä ja vieraskielisten määrä kasvoi 51 854 henkilöllä edelliseen vuoteen verrattuna. Vieraskieliset siis ylläpitivät väkiluvun kasvua, ja sama pitää paikkansa kaikkina seurantajakson vuosina. Tämä oli tilanne myös edellisen kielikertomuksen kohdalla. Suomenkielisten suhteellinen osuus on laskenut vuosien 2021–2024 aikana yli kaksi prosenttiyksikköä, ja suomenkielisten määrä on vähentynyt noin 20 000 henkilöllä vuodessa koko seurantajakson ajan. Ruotsinkielisten suhteellinen osuus väestöstä on laskenut 5,2 prosentista 5,1 prosenttiin seurantajakson aikana ja myös kokonaismäärä on ollut laskusuunnassa. Saamenkielisten suhteellinen osuus on pysynyt samana koko seurantajakson ajan.

Taulukoista 2 ja 3 nähdään, että vieraskieliset ovat suurin ryhmä sekä maahan- että maasta muuttajissa. Vieraskielisten nettomaahanmuutto on kasvanut koko tarkastelujakson 2020–2023 ajan. Vuonna 2020 nettomaahanmuutto oli 15 800 henkilöä, ja vuonna 2023 jo hieman alle 59 000 henkilöä. Vieraskielisten maasta muuttaneiden määrä on pysynyt melko tasaisena koko tarkastelujakson ajan, joten nettomaahanmuuton kasvu selittyy maahan muuttaneiden määrän kasvulla.

Taulukko 2. Maahan muuttaneiden määrä kielen mukaan ja osuus kaikista maahan muuttaneista 2020–2023⁴³

Kieliryhmä	2020	2021	2022	2023
suomenkieliset	7 594 (23,1 %)	6 345 (17,5 %)	5 640 (11,3 %)	5 341 (7,3 %)
ruotsinkieliset	1 727 (5,3 %)	1 636 (4,5 %)	1 527 (3,1 %)	1 408 (1,9 %)
saamenkieliset	5 (0,02 %)	6 (0,02 %)	4 (0,01 %)	7 (0,01 %)
vieraskieliset	23 572 (71,7 %)	28 377 (78,0 %)	42 827 (85,7 %)	66 480 (90,8 %)
Yhteensä	32 898 (100 %)	36 364 (100 %)	49 998 (100 %)	73 236 (100 %)

Taulukko 3. Maasta muuttaneiden määrä kielen mukaan ja osuus kaikista maasta muuttaneista 2020–2023⁴⁴

Kieliryhmä	2020	2021	2022	2023
suomenkieliset	5 880 (39,0 %)	5 697 (42,3 %)	6 328 (40,5 %)	6 031 (39,4 %)
ruotsinkieliset	1 425 (9,5 %)	1 432 (10,6 %)	1 579 (10,1 %)	1 550 (10,1 %)
saamenkieliset	7 (0,05 %)	5 (0,04 %)	7 (0,04 %)	3 (0,02 %)
vieraskieliset	7 772 (51,5 %)	6 325 (47,0 %)	7 721 (49,4 %)	7 738 (50,5 %)
Yhteensä	15 084 (100 %)	13 459 (100 %)	15 635 (100 %)	15 322 (100 %)

43 Suomen virallinen tilasto (SVT): Maahanmuuttajat ja kotoutuminen [verkkojulkaisu]. 11w1 – Maahan- ja maastamuutto muuttomaan, sukupuolen ja kielen mukaan, 1990–2023. Viitattu 23.5.2025

44 Suomen virallinen tilasto (SVT): Maahanmuuttajat ja kotoutuminen [verkkojulkaisu]. 11w1 – Maahan- ja maastamuutto muuttomaan, sukupuolen ja kielen mukaan, 1990–2023. Viitattu 23.5.2025

Vieraskielisten maasta muuttajien määrä vuonna 2023 suhteessa vuoden 2023 lopussa Suomessa vakituisesti asuviin vieraskielisiin oli 1,4 %. Suomenkielisiä maasta muuttajia oli 0,1 % suhteessa Suomessa vakituisesti asuviin suomenkielisiin ja ruotsinkielisiä maasta muuttajia 0,5 % suhteessa Suomessa vakituisesti asuviin ruotsinkielisiin. Suomenkieliset muuttavat ulkomaille ruotsinkielisiä harvemmin, mikä oli tilanne myös edellisen kielikertomuksen kohdalla.

3.1.2 Saamenkieliset

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: inarinsaamea, koltansaamea ja pohjoissaamea. Tiedot saamen kielten puhujamääristä perustuvat arvioihin, eikä tarkkoja tietoja ole saatavilla. Tarkempien tietojen keräämiseksi esimerkiksi saamelaiskäräjävaaalien yhteydessä tarvittaisiin lisäresursseja⁴⁵. Oikeusministeriön teettämässä saamebarometrissä pohjoissaamen puhujia arvioitiin olevan Suomessa noin 2000.⁴⁶ Lukumäärä on tosin toistunut samana eri lähteissä jo kauan, eikä siitä, mihin arvio alun perin perustuu, ole tarkkaa tietoa. Suomen lisäksi pohjoissaamea puhutaan Norjassa ja Ruotsissa, ja yhteensä näissä kolmessa valtiossa kieltä puhuu noin 20 000–30 000 henkilöä. Pohjoissaame on saamen kielistä puhutuin, ja sen puhujayhteisö on pysynyt suhteellisen elinvoimaisena.

Oikeusministeriön tilaamassa saamebarometrissä inarinsaamen puhujia arvioidaan olevan noin 450⁴⁷. Inarinsaamea on perinteisesti käytetty Inarinjärven ympäristössä, ja sen ja pohjoissaamen puhujat voivat usein pääpiirteittäin ymmärtää toisiaan. Inarinsaamen säilyminen oli vakavasti uhattuna 1900-luvun lopulla, mutta elvytystoimenpiteet auttoivat nostamaan kielen puhujamäärän noin 350:stä 450:een. Uhanalaisin kolmesta Suomessa puhutusta saamen kielestä on koltansaame, jonka puhujamääräksi saamebarometrissä arvioitiin noin 300. Kielen asemaan ovat vaikuttaneet mm. aluemuutokset ja suomalaistaminen, ja kielenvaihdos on edennyt pisimmälle koltansaamen kieliyhteisössä. Kielen elvytystyön käynnistämisessä on ollut haasteita, mutta viime vuosina tässä on tapahtunut edistystä.

45 Saamelaiskäräjät. (9.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

46 Eriksen, K. ym. (2025).

47 Eriksen, K. ym. (2025).

Saamelaiskäräjien tilastojen mukaan saamelaisia oli vuonna 2023 Suomessa 11 589. Heistä 29,1 % asui saamelaisten kotiseutualueella, 65,1 % muualla Suomessa ja 5,9 % ulkomailla.⁴⁸ Saamelaisten kotiseutualueella, eli Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa sekä Sodankylän kunnan pohjoisosassa Lapin paliskunnan alueella asuvien saamelaisten osuus on hieman vähentynyt ja muualla Suomessa asuvien osuus vastaavasti kasvanut edelliseen, vuoden 2019 tilastoon verrattuna. Vuonna 2024 saamen kieli oli merkitty äidinkieleksi väestötietojärjestelmään 2 077 henkilölle eli noin 18 % saamelaisista. Äidinkieleltään saamenkielisiksi merkityistä noin 62 % asui saamelaisten kotiseutualueen kunnissa. Tilastojen perusteella saamenkielinen väestö näyttäisi siis keskittyneen saamelaisten kotiseutualueelle, vaikka suurin osa saamelaisista asuu kotiseutualueen ulkopuolella.

Huomattava osa saamenkielisistä on kaksikielisiä, jolloin monelle kaksikieliselle saamelaiselle on merkitty äidinkieleksi suomi. Saamen kieltä on alettu merkitä väestötietojärjestelmään vasta vuodesta 1992 alkaen, joten vanhemmalla väestöllä äidinkieleksi on tyypillisesti merkitty suomi tosiasiallisesta kielitaustasta riippumatta. Näistä syistä saamenkielisen väestön määrä on todennäköisesti suurempi kuin viralliset tilastot antavat ymmärtää.⁴⁹

Väestötietojärjestelmän käyttämässä ISO 639-1 -luokituksessa eri saamen kielille ei ole omia koodejaan. Jos henkilö on merkinnyt väestötietojärjestelmässä äidinkielekseen etelä-, inarin-, kildinin-, koltan-, luulajan-, tai pohjoissaamen, on hän väestötietojärjestelmän mukaan äidinkieleltään vierasta kieltä puhuva (ISO 639-1 -koodi ”98” muu kieli). Tilastokeskus korjaa nämä henkilöt saamen kielen puhujiksi virallisiin tilastoihin.⁵⁰

3.1.3 Viittomakieliset

Kuten muidenkin kielivähemmistöjen kohdalla usein on, suomalaista ja suomenruotsalaista tai muuta viittomakieltä ei kovin yleisesti merkitä äidinkieleksi väestörekisteritietoihin. Kuurojen Liitto arvioi, että Suomessa on noin 5 500 äidinkieleltään viittomakielistä henkilöä. Suurin osa heistä käyttää suomalaista viittomakieltä, ja suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjiä on noin 200.

48 Yli 100 % yhteenlaskettu osuus johtuu lukujen pyöristyksestä. Saamelaiskäräjät. (2024). Saamelaisten lukumäärä vuoden 2023 Saamelaiskäräjien vaaleissa. Haettu 25.5.2025 osoitteesta: https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=dokumenttipankki/tilastoja/saamelaisten_lkm_vaaleissa.

49 Arola, L. (2021).

50 Tiedot saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 26.8.2025.

Arvio perustuu Kelan tulkkauspalvelun sellaisten kuulovammaisten käyttäjien lukumäärään, joiden kommunikaatiokeinona on suomalainen tai suomenruotsalainen viittomakieli tai suomen/ruotsin kielen mukaan viitottu puhe (yhteensä 2 821 henkilöä). Tähän on lisätty arvio niiden henkilöiden määrästä, jotka käyttävät viittomakieltä mutta eivät tulkkauspalvelua, sekä arvio kotitaustansa vuoksi viittomakieltä käyttävien kuulevien henkilöiden määrästä.⁵¹ Kuurojen henkilöiden osuus väestöstä on länsimaissa noin puoli promillea, eli Suomessa laskennallisesti hieman yli 2 800 henkilöä, mikä vastaa Kelan tulkkauspalvelua käyttävien määrää.

Lukuja tarkastellessa on hyvä huomioida, että 2000-luvulla yleistynyt sisäkorvaistute ja siihen liittyvä käsitys viittomakielen tarpeettomuudesta on vähentänyt myös viittomakielen ja viitotun puheen käyttöä, ja viittomakielialan järjestöjen kokemustiedon perusteella etenkin alle kouluikäisten lasten tulkkauspalvelupäätösten saaminen on vaikeutunut.⁵² Muista syistä kuin kuurouden tai kuulovamman takia viittomakieltä käyttävien henkilöiden määrästä ei ole tilastotietoa saatavilla. Viittomakielisten vanhempien kuulevat lapset (coda, children of deaf adult[s]) sekä viittomakielisten henkilöiden kuulevat sisarukset (soda, sibling of deaf adult[s]) voivat kokea viittomakielen (yhdeksi) äidinkielekseen.⁵³

Viittomakielelle ei ole omaa koodia ISO 639-1 -luokituksessa⁵⁴. Alkuvuodesta 2024 Digi- ja väestötietojärjestelmään suomalaisen viittomakielen äidinkielekseen oli ilmoittanut 611 ja suomenruotsalaisen viittomakielen 12 täysi-ikäistä henkilöä⁵⁵.

3.1.4 Muut kieliryhmät

3.1.4.1 Romanikieli

Suomen romanit ovat perinteinen etninen, kielellinen ja kulttuurinen vähemmistö, joka on asunut Suomessa ainakin 1500-luvulta lähtien. Arvioita Suomen romanien määrästä on vaikea tehdä eivätkä ne perustu tilastoihin, koska tietosuojalain mukaan erityisiä henkilötietoryhmiä, joihin myös etninen alkuperä kuuluu, koskevia tietoja ei lähtökohtaisesti saa käsitellä. Romanikielelle ei myöskään ole

51 Kuurojen liitto ry. (28.5.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

52 Kuurojen liitto ry. (28.5.2025).

53 Rainò, P. (2025).

54 Tieto saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 26.8.2025.

55 Rainò. (2025), s. 19.

omaa koodia ISO 639-1 -luokituksessa⁵⁶. Euroopan neuvoston arvioiden mukaan Suomen romaneja on Suomessa noin 10 000–12 000. Ruotsissa asuu lisäksi noin 3 000–5 000 Suomen romanian.

Suomen romanikieli kuuluu romanikielen luoteismurteisiin, ja sitä hallitsee oman arvionsa mukaan hyvin vain noin kolmannes Suomen romaneista. Todellisuudessa osuus saattaa olla tätäkin matalampi. Toisaalta myös romanikieltä kokonaan osaa-mattomia on vain pieni osa Suomen romaneista. Romanikielen taito ja käytön määrä ovat heikentyneet merkittävästi toisen maailmansodan jälkeen⁵⁷, ja romani-kieltä puhuvien lukumäärän on arvioitu vähentyneen viimeisten 50 vuoden aikana lähes 40 prosentilla⁵⁸. Suomen romanikieli on nykyään vakavasti uhanalainen, koska kieltä osaavat kuuluvat vanhempiin ikäluokkiin.

Opetushallituksen asettaman asiantuntijaryhmän laatima romanikielen elvytys-ohjelma toimenpide-esityksineen julkaistiin vuonna 2022, ja sen tavoitteena on turvata kielen siirtyminen sukupolvelta toiselle myös tulevaisuudessa.⁵⁹ Osa elvytys-ohjelman toimenpide-ehdotuksista on samoja kuin uusimpaan romanipoliittiseen ohjelmaan (Rompo3, 2023–2030) kirjatut ehdotukset. Elvytysohjelman toimeenpano on käynnistynyt verraten hitaasti, koska toimeenpanoon ei ole varattu varoja. Yhteisö tekee toimeenpanoa lähinnä Suomen Kulttuurirahaston avustuksella pienin hankkein.

3.1.4.2 Karjalan kieli

Karjala on suomen lähisukukieli, jota on puhuttu Suomen alueella yhtä kauan kuin suomea. Karjala on oma kielensä, joka eroaa suomesta mm. sanastoltaan ja kieliopiltaan, vaikka se usein sekoitetaankin virheellisesti suomen kielen itämurteisiin. Karjalan kielellä ei ole yhtä yhteinäistä vaan kolme eri kirjakieltä, joista kukin perustuu yhteen kielen päämurteeseen: vienankarjalaan, eteläkarjalaan ja livvin-karjalaan.⁶⁰ Eteläkarjalasta käytetään myös nimitystä varsinaiskarjala⁶¹.

56 Tieto saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 26.8.2025.

57 Opetushallitus. (2022). *Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen*. Raportit ja selvitykset 2022:6. Helsinki: Opetushallitus, s. 29.

58 Stenroos, M. (2023). *Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023–2030*. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2023:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, s. 68.

59 Opetushallitus. (2022).

60 Kotimaisten kielten keskus: *Karjalan kieli* [verkkosivu]. Haettu 30.6.2025 osoitteesta: <https://kodus.fi/kodus/kielet-ja-kielipolitiikka/vahemmistokielet/karjalan-kieli/>.

61 Suojärven pitäjäseura ry. (6.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

Karjalankielisten määrästä Suomessa ei ole tilastotietoa, eikä karjalan kielelle ole omaa koodia ISO 639-1 -luokituksessa⁶². Suomessa arvioidaan olevan noin 20 000 karjalankielentaitoista ihmistä, joista noin 11 000 puhuu kieltä sujuvasti ja 5 000 käyttää sitä päivittäin⁶³. Joidenkin näkemysten mukaan nämä arviot tosin perustuvat lähdemateriaalin virheelliseen tulkintaan ja todellinen karjalan kielen puhujien määrä olisi huomattavasti tätä pienempi⁶⁴. Vuonna 2024 toteutetun kyselytutkimuksen perusteella karjalan kielen puhujia on kaikissa ikäryhmissä 15-vuotiaista ylöspäin, ja lisäksi Suomessa on perheitä, joissa karjalaa puhutaan lapsille⁶⁵.

Karjalan kieli on vakavasti uhanalainen, mutta sen elvytyksen osalta on viime vuosina tapahtunut positiivista kehitystä. Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti Kotimaisten kielten keskuksen koordinoiman karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän toimikaudelle 1.7.2023–31.12.2024 sekä jatkokaudelle 31.12.2025 saakka. Keväällä 2025 julkaistiin karjalan kielen elvytysohjelma⁶⁶, jonka ovat yhteistyössä laatineet karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä ja Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshanke. Elvytysohjelman mukaan karjalan kieli tarvitsee säilyäkseen ja voimistuakseen opetusta eri ikätasoille, käyttötilanteita, erityisesti lapsille ja nuorille suunnattuja kielimateriaaleja, jatkuvaa kielen kehittämistä sen käyttämisen tueksi, sekä lainsäädännön turvaa.

Elvytystoimia pidetään karjalankielisessä yhteisössä suuressa arvossa ja niihin kohdistetaan odotuksia, mutta kielen käyttäjät suhtautuvat muutoksiin myös skeptisesti. Itä-Suomen yliopiston mukaan olisi tärkeää parantaa karjalan kielen tukitoimia nyt, kun kieliyhteisö on motivoitunut ja aktivoitunut, sillä se yhdistettynä valtiolliseen tukeen voi tuottaa hyviä tuloksia kielen elvytyksessä. Tukitoimien viivästyttämisessä riskinä on kieliaktivistien loppuunpalaminen.⁶⁷

62 Tieto saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 26.8.2025.

63 Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä. (10.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025; Itä-Suomen yliopisto. (4.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

64 Suojärven pitäjäseura ry. (6.6.2025); Karjalan kielet ry. (5.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

65 Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä. (10.6.2025).

66 Tynnyrinen, N. ym. (2025).

67 Itä-Suomen yliopisto. (4.6.2025); Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä (10.6.2025).

3.1.4.3 Tataarin kieli

Suomessa on arviolta noin 800–900 turkkilaissukuista tataaria, joista suurin osa asuu pääkaupunkiseudulla. Heistä yli puolet puhuu edelleen tataaria äidinkielenään. Suomen tataarien äidinkieli on turkkilaisiin kieliin kuuluvan tataarin kielen läntinen murre eli mishäärintataari.⁶⁸ Tataarin kielellä on oma koodi ISO 639-1 -luokituksessa, ja sen oli merkinnyt äidinkielekseen vuoden 2024 lopussa 253 Suomessa vakituisesti asuvaa henkilöä⁶⁹.

3.1.4.4 Jiddišin kieli

Helsingin ja Turun juutalaisissa yhteisöissä on noin 100 jiddišin kielen taitoista henkilöä. Virallisia tilastoja jiddišin puhujista ei ole. Jiddiś puhuttuna kielenä on katoamassa Suomesta, ja Suomen juutalaisista suurimman osan äidinkieli on suomi.⁷⁰ Jiddiśhille on oma koodinsa ISO 639-1 -luokituksessa, ja sen oli vuoden 2024 lopussa merkinnyt äidinkielekseen yksi Suomessa vakituisesti asuva henkilö⁷¹.

3.1.5 Suurimmat vieraskielisten ryhmät

Vuoden 2024 lopussa Suomessa asui vakituisesti 610 148 vieraskielistä henkilöä. Vieraskielisiksi luetaan henkilöt, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, ruotsi tai saame. Suurimmat vieraskielisten ryhmät olivat äidinkielenään venäjää (102 487 henkilöä), viroa (49 563 henkilöä) ja arabiaa (43 534 henkilöä) puhuvat. Vieraskielisten osuus oli vuoden 2024 lopussa suurin Uudellamaalla (19 %) ja pienin Etelä-Pohjanmaalla (4 %). Kunnittain tarkasteltuna vieraskielisten osuus väestöstä oli korkein Vantaalla (29 %), Espoossa (25 %), Närpiössä (22 %) ja Helsingissä (20 %).

68 Ulkoministeriö. (2023). Suomen kuudes määräaikaisraportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta.

69 Tiedot saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 26.8.2025.

70 Ulkoministeriö. (2023).

71 Tiedot saatu Tilastokeskuksesta sähköpostitse 26.8.2025.

Taulukko 4. Suurimmat vieraskielisten ryhmät 2021–2024⁷²

Kieli	2021	2022	2023	2024
venäjä	87 552	93 535	99 606	102 487
viro	50 232	50 318	50 202	49 563
arabia	36 466	39 069	41 311	43 534
ukraina	7 278	8 761	26 519	38 850
englanti	25 638	29 448	33 796	36 971
somali	23 656	24 647	25 654	26 891
farsi, persia	16 432	18 097	20 421	22 154
kiina	14 780	15 735	17 501	19 264
albania	13 830	15 576	17 779	19 072
kurdi	15 850	16 603	17 270	17 953
vietnam	12 310	13 138	14 486	16 129
turkki	10 039	10 913	11 852	12 964
tagalog, pilipino	5 934	8 158	10 724	12 661
thai	10 831	11 274	11 886	12 355
espanja	9 891	10 600	11 253	11 804
bengali	5 131	6 374	8 908	11 588
nepali	5 048	5 818	7 234	10 028
muut	107 144	117 928	131 892	145 880
Yhteensä	458 042	495 992	558 294	610 148

72 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11rm – Kieli suku-puolen mukaan kunnittain, 1990–2024. Haettu 2.6.2025 osoitteesta: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rm.px/. Taulukossa on eriteltynä kielet, joiden puhujia on vuonna 2024 ollut Suomessa vähintään 10 000.

3.1.6 Selkokieli

Selkokeskuksen arvion mukaan Suomessa noin 632 000–812 000 ihmistä, eli 11–14 prosenttia väestöstä tarvitsee selkokieltä. Selkokielen tarve on ollut kasvussa jo useita vuosia, mikä johtuu etenkin yli 65-vuotiaiden ja maahanmuuttajataustaisten ihmisten määrän kasvusta.⁷³ Vaikka selkokieli ei ole kieli, eikä siten kielilainsäädännön piirissä, oikeusministeriö on katsonut aiheelliseksi käsitellä tässä kertomuksessa lyhyesti myös selkokieltä ja sen käytön edistämistä valtionhallinnossa.

Selkokieli on suomen tai ruotsin kielen muoto, joka on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Se on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Selkokieli ei tarkoita samaa kuin selkeä kieli, jolla viitataan selkeään ja ymmärrettävään kieleen, ja josta on säädetty lailla. Hallintolain⁷⁴ 9 § mukaan viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Tämä tarkoittaa, että viranomaisten on ilmaistava itsensä siten, että hallinnon asiakkaan voidaan olettaa ymmärtävän yksiselitteisesti asian sisällön, ja saavan asiasta sen laatuun nähden riittävät tiedot. Selkokielen kohderyhmille asiointi viranomaisten kanssa voi olla hyvin vaikeaa, jolloin selkeä yleiskieli ei riitä, vaan asioiden ymmärrettävyys vaatii selkokielen käyttöä.

Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunta katsoo, että viranomaisten tulisi viestiä selkeän kielen lisäksi myös selkokielellä⁷⁵. Joulukuussa 2020 hyväksytyn avoimen hallinnon strategian 2030 yksi neljästä painopisteestä on, että avoin hallinto edistää kaikkien oikeutta ymmärtää ja tulla ymmärretyksi. Strategian tavoitteena on suunnitelmallinen ja ennakoiva selkosuomen ja selkoruotsin osaamisen ja määrän lisääminen julkisen sektorin organisaatioissa.⁷⁶ Myös valtioneuvoston periaatepäätöksenä 2021 hyväksytyn kansalliskielistrategian yhtenä päämääränä on selkokielen tarpeen huomioiminen osana esteettömyyttä. Strategian mukaan

73 Selkokeskus. (21.5.2025). *Selkokielen tarve*. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-tarve/>.

74 Hallintolaki (434/2003).

75 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

76 Valtiovarainministeriö. (2020). Avoimen hallinnon strategia 2030. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: https://avoinhallinto.fi/wp-content/uploads/2024/01/VM_Avoimen_Hallinnon_Strategia2030.pdf.

selkosuomen ja selkoruotsin käyttöä ministeriöiden ja hallinnonalojen toiminnassa ja viestinnässä lisätään, samoin kuin selkokielen ja selkeän yleiskielen käyttöön liittyvää osaamista⁷⁷.

Selkosuomen käyttöä edistää ja selkokieltä kehittää Kehitysvammaliiton alainen järjestötoimija Selkokeskus, ja selkoruotsin osalta vastaava toimija on FDUV:n alainen LL-Center. Selkokeskus koordinoi Selkokielen neuvottelukuntaa, jonka tavoitteena on parantaa selkokieltä tarvitsevien ihmisten asemaa Suomessa. Neuvottelukunta on laatinut Selkokielen toimintaohjelman vuosille 2024–2026⁷⁸. Selkokielen kasvanut tarve yhteiskunnassa nousee esiin myös oikeusministeriön tilaamassa selvityksessä⁷⁹ suomen kielen tilasta 2020-luvulla.

3.2 Kuntien kielellinen jaotus

Kielilain (423/2003) 5 §:n mukaan kunta on kaksikielinen, jos kunnassa on sekä suomen että ruotsinkielisiä asukkaita, ja vähemmistö on vähintään kahdeksan prosenttia asukkaista tai vähintään 3 000 asukasta. Kaksikielinen kunta on säädettävä yksikieliseksi, jos vähemmistö on alle 3 000 asukasta ja sen osuus on laskenut alle kuuden prosentin. Kunta, joka ei täytä kaksikieliselle kunnalle asetettuja vähimmäisvaatimuksia, voi hakea vapaaehtoista kaksikielisen kunnan asemaa kunnanvaltuuston esityksellä. Tällaisia kuntia ovat Lohja, Luoto, Närpiö ja Korsnäs.

Valtioneuvoston asetuksella säädetään joka kymmenes vuosi virallisen tilaston perusteella, mitkä kunnat ovat kaksikielisiä ja mikä on näiden kuntien enemmistön kieli sekä mitkä kunnat ovat suomen- tai ruotsinkielisiä yksikielisiä kuntia. Tällä hetkellä voimassa oleva kuntien kielellinen jaotus perustuu valtioneuvoston asetukseen kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2023–2032 (1385/2022).

Saamen kielellä on virallinen asema saamelaisten kotiseutualueella, eli saamelaisilla on oikeus asioida äidinkielellään viranomaisissa ja julkisissa palveluissa Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnissa⁸⁰.

77 Valtioneuvosto. (2021). *Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös*, s. 135.

78 Selkokeskus. (13.9.2024). *Selkokielen toimintaohjelma 2024–2026*. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: <https://selkokeskus.fi/tietoa-meista/selkokielen-toimintaohjelma-2024-2026/>.

79 Onikki-Rantajääskö, T. (2024). *Suomi osallisuuden kielenä: Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:20. Helsinki: Valtioneuvosto.

80 Saamen kielilaki (2003/1086).

Taulukko 5. Kuntien lukumäärät⁸¹ sekä suomen- ja ruotsinkielisten määrät ja osuudet vuonna 2024⁸²

Kielellinen asema	Kuntien lukumäärät v. 2024	Suomenkielisten määrä ja osuus väestöstä	Ruotsinkielisten määrä ja osuus väestöstä
Kaksikieliset kunnat (ruotsinkielinen enemmistö)	15	37 325 (24,3 %)	103 879 (67,8 %)
Kaksikieliset kunnat (suomenkielinen enemmistö)	18	1 295 161 (72,3 %)	138 745 (7,7 %)
Suomenkieliset kunnat	259	3 404 507 (93,0 %)	16 619 (0,5 %)
Ruotsinkieliset kunnat (Ahvenanmaa)	16	1 393 (4,5 %)	26 117 (85,2 %)
Kaikki kunnat	309	4 738 386 (84,1 %)	285 360 (5,1 %)

81 Kuntaliitto: *Kaksikieliset kunnat ja kaksikielisyys* [verkkosivu]. Haettu 20.5.2025 osoitteesta <https://www.kuntaliitto.fi/kuntaliitto/tietoa-kunnista-ja-kuntayhtymista/kaksikieliset-kunnat>

82 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11ra – Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2024. Viitattu 20.5.2025.

Taulukko 6. Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on suomi (2024)⁸³

Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on suomi	Ruotsinkielisten osuus (%)	Ruotsinkielisten lukumäärä	Väestö yhteensä
Hanko	41,4	3 189	7 702
Loviisa	38,8	5 562	14 352
Kauniainen	30,6	3 134	10 253
Lapinjärvi	29,5	716	2 429
Kaskinen	27,6	343	1 241
Sipoo	27,4	6 265	22 826
Porvoo	27,4	14 191	51 737
Siuntio	26,2	1 620	6 182
Vaasa	23,0	16 167	70 361
Kirkkonummi	14,6	6 066	41 635
Kokkola	11,8	5 731	48 367
Myrskylä	9,5	159	1 677
Pyhtää	6,6	331	5 001
Espoo	6,3	20 246	320 931
Helsinki	5,4	36 945	684 018
Turku	5,4	11 164	206 073
Lohja	3,4	1 568	45 687
Vantaa	2,1	5 348	251 269

83 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11ra – Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2024. Viitattu 20.5.2025.

Taulukko 7. Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on ruotsi (2024)⁸⁴

Kaksikieliset kunnat, joissa enemmistön kieli on ruotsi	Suomenkielisten osuus (%)	Suomenkielisten määrä	Väestö yhteensä
Inkoo	43,8	2 365	5 402
Parainen	41,5	6 167	14 868
Kristiinankaupunki	40,1	2 457	6 121
Raasepori	30,4	8 209	27 036
Pietarsaari	30,3	5 941	19 576
Kemiönsaari	29,7	1 890	6 371
Mustasaari	28,5	5 620	19 738
Kruunupyö	19,4	1 231	6 342
Vöyri	11,8	734	6 210
Maalahti	9,4	507	5 415
Pedersöre	8,0	899	11 226
Uusikaarlepyy	6,5	484	7 439
Närpiö	4,9	470	9 554
Luoto	4,8	280	5 884
Korsnäs	3,6	71	1 986

Kaksikielisissä kunnissa asuu noin 1,94 miljoonaa suomalaista. Vuonna 2024 noin 139 000 ruotsinkielistä (48,6 prosenttia kaikista ruotsinkielisistä) asui kaksikielisessä kunnassa, jonka enemmistökieli on suomi ja noin 104 000 (36,4 prosenttia) kunnassa, jonka enemmistökieli on ruotsi. Lisäksi Ahvenanmaalla asui noin 26 000 ruotsinkielistä, mikä on noin 9 % ruotsinkielisestä väestöstä. Vain hyvin pieni osa ruotsinkielisistä asui yksikielisessä suomenkielisessä kunnassa.

84 Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. 11ra – Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2024. Viitattu 20.5.2025

Suomenkielisistä suuri enemmistö asui vuonna 2024 joko suomenkielisissä kunnissa (71,9 %) tai kaksikielisissä kunnissa, joissa suomi on enemmistökieli (27,3 %). Vajaa 40 000 (0,8 %) suomenkielisistä asui ruotsinkielisessä Ahvenanmaan maakunnassa tai kaksikielisessä kunnassa, jonka enemmistökieli on ruotsi.

3.3 Kielellisten oikeuksien valvonta Suomessa

Jokainen viranomainen valvoo kielilainsäädännön noudattamista omalla toimialallaan. Tällä pyritään varmistamaan, että kunkin toimialan erityispiirteet kielellisten oikeuksien toteuttamisessa voidaan ottaa huomioon asianmukaisesti. Suomessa on erilaisia valvontamekanismeja, joilla turvataan viranomaisten toiminnan laillisuus. Ylimmät laillisuusvalvojat ovat eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun voi olla yhteydessä, jos on kokenut tai havainnut syrjintää kieleen liittyvän syyn perusteella. Samasta syystä voi myös jättää hakemuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnalle.

Kielellisen palvelun puutteista voi myös asiasta riippuen olla yhteydessä esimerkiksi kunnalliseen asiamieheen, terveydenhuoltoyksikön potilasasiamieheen, aluehallintovirastoon tai ylempään virastoon, esimerkiksi ministeriöön. Ensisijaisesti yhteyttä tulisi aina ottaa suoraan siihen viranomaiseen, jonka kielellistä palvelua asia koskee.

Kielibarometrin 2024 perusteella suurin osa ruotsin- ja suomenkielisistä ei tiedä, kenen puoleen kääntyä kielellisiä oikeuksia koskevissa asioissa. Barometriin vastanneista yli 90 % ei tiennyt, mihin olla yhteydessä kielellisiä oikeuksia ja palveluita koskevissa kysymyksissä.⁸⁵ Viittomakielisten keskuudessa tietoisuus tässä asiassa vaikuttaa olevan korkeammalla tasolla. Viittomakielibarometrissä 2024 tätä kartoitettavaan kysymykseen vastanneista 22 % oli kolmen viimeisen vuoden aikana ottanut yhteyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun, muihin viranomaisiin tai toimihenkilöihin kielellisiä oikeuksia koskevissa kysymyksissä.⁸⁶

85 Vento, I. (2025), s. 41.

86 Rainò, P. (2025), s. 77.

3.3.1 Eduskunnan oikeusasiamies

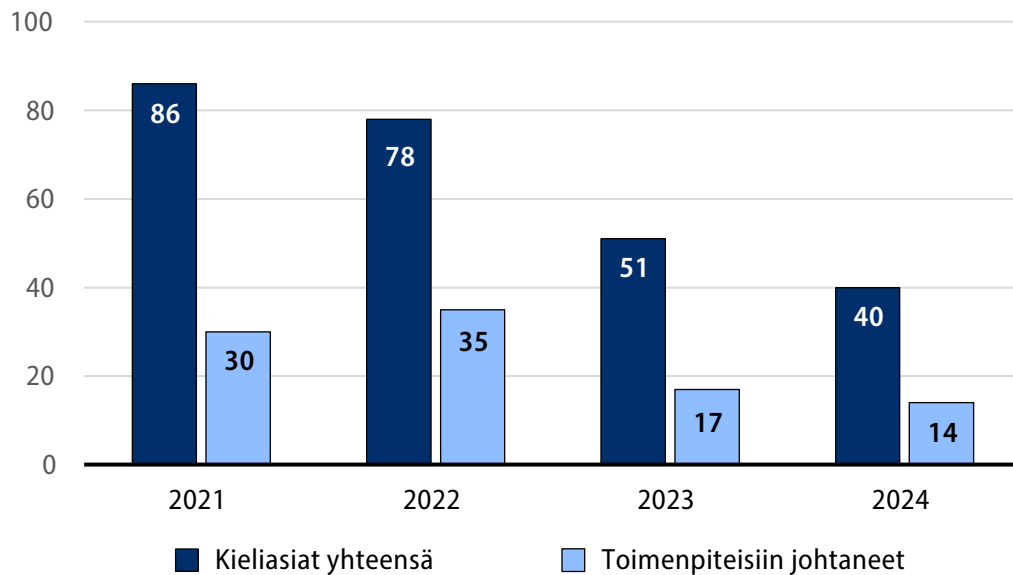
Eduskunnan oikeusasiamiehellä ja valtioneuvoston oikeuskanslerilla on pääosin samat toimivaltuudet, mutta tehtävät eroavat hieman toisistaan. Olennainen osa molempien tehtäviä on perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvonta. 1.10.2022 voimaan tulleella lailla on osoitettu erityistehtäviä laillisuusvalvojille. Eduskunnan oikeusasiamiehelle on sen myötä keskitetty valvontatehtäviä liittyen mm. yksilön oikeuksien toteutumiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä sosiaalivakuutuksessa, yleiseen edunvalvontaan, saamelaisille alkuperäiskansana turvattujen oikeuksien toteutumiseen, ja romaneille ja muille ryhmille turvattujen oman kielen ja kulttuurin ylläpitämis- ja kehittämisoikeuksien toteutumiseen.⁸⁷

Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemissä kieliasioissa on kyse perustuslain 17 §:n alaan kuuluvista asioista. Useimmin kyse on ensimmäisessä ja toisessa momentissa turvatusta oikeudesta käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.⁸⁸ Kielikanteluiden painopiste on siirtynyt perinteisen viranomaisasioinnin kielikysymyksistä viranomaisten verkkosivujen, sosiaalisen median käytön, yksittäisten varsin erityistenkin kielikysymysten ja vieraiden kielten käytön arviointiin.⁸⁹

87 Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta (330/2022), 3 §.

88 Eduskunnan oikeusasiamies. (2024). *Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023*. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia.

89 Eduskunnan oikeusasiamies. (2025). *Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024*. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia.

Kuvio 1. Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemät kieliasiat vuosina 2021–2024⁹⁰

Suurin osa eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemistä kieliasioista vuosina 2021–2024 koski aiempien vuosien tapaan oikeutta palveluun ruotsin kielellä. Viime vuosina kieliin liittyvät kantelut ovat koskeneet yhä useammin tiedottamista ja opastusta eri muodoissaan, kuin konkreettisia asiakaspalvelutilanteita tai asian käsittelyä viranomaisessa. Kieliasioden toimenpideprosentti on tyypillisesti korkea ja yleensä kanslian keskiarvoa korkeampi.

3.3.2 Valtioneuvoston oikeuskansleri

Valtioneuvoston oikeuskansleri toimii ylimpänä laillisuusvalvojana. Oikeuskansleri valvoo valtioneuvoston ja tasavallan presidentin toiminnan lainmukaisuutta. Lisäksi oikeuskansleri valvoo, että viranomaiset noudattavat lakia ja tekevät velvollisuutensa. Kansalaiset voivat tehdä oikeuskanslerille kantelun viranomaisen toiminnasta, jota epäilevät lainvastaiseksi.⁹¹

⁹⁰ Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomukset 2021–2024.

⁹¹ Valtioneuvoston oikeuskansleri: *Mitä oikeuskansleri tekee?* Haettu 26.5.2025 osoitteesta <https://oikeuskansleri.fi/etusivu>.

Taulukko 8. Valtioneuvoston oikeuskanslerin käsittelemät kieliasiat v. 2021–2024⁹²

Kieliasiat	2021	2022	2023	2024
Kantelut	2	10	2	2
ruotsin kieli	0	5	0	0
suomen kieli	2	0	1	1
saamen kieli	0	5	1	1
viittomakieli	0	0	0	0
Lausunnot	1	2	0	0

Oikeuskansleri käsittelee vuosittain vähemmän kieliasioita kuin eduskunnan oikeusasiamies. Edellisen kielikertomuksen tarkastelujaksolla suurin osa oikeuskanslerin käsittelemistä kieliasioista koski ruotsin kieltä, mutta tällä tarkastelujaksolla saamen kieltä koskevia asioita on ollut hieman enemmän kuin ruotsin kieltä koskevia.

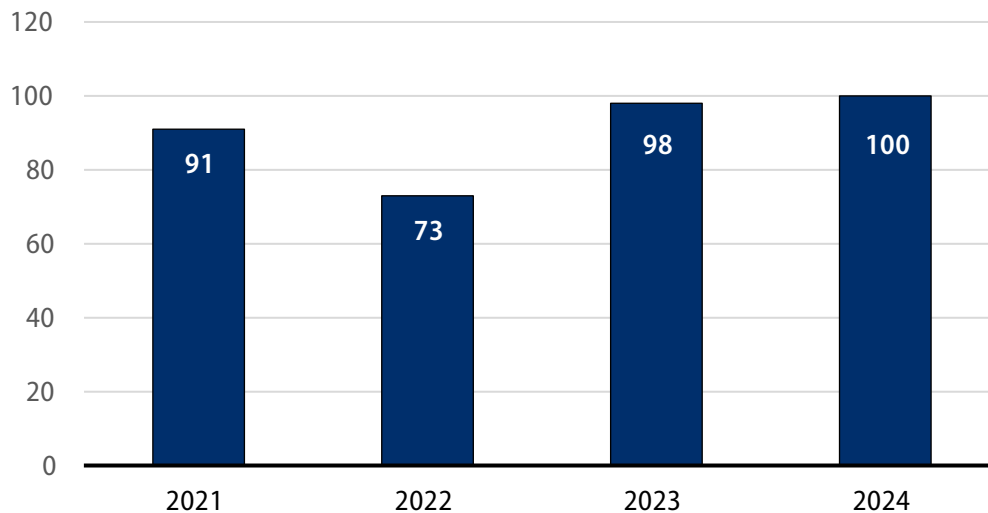
3.3.3 Yhdenvertaisuusvaltuutettu

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävä on edistää yhdenvertaisuutta ja puuttua syrjintään. Yhdenvertaisuusvaltuutetun puoleen voi kääntyä syrjintäasioissa, joissa syrjintäperusteena on kieli. 1.6.2023 voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen myötä yhdenvertaisuusvaltuutettu sai toimivallan valvoa myös työelämän syrjintäasioita. Jatkossa valtuutetulla on toimivalta valvoa yhdenvertaisuuslain noudattamista myös yksittäisissä syrjintätapauksissa työelämässä.⁹³

92 Oikeuskanslerin virasto. (3.6.2025). Sähköpostivastaus tietopyyntöön.

93 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024). *Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2023*. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto.

Kuvio 2. Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosina 2021–2024 saamat yhteydenotot, joissa syrjintäperusteena on kieli⁹⁴



Vuonna 2024 yhdenvertaisuusvaltuutettu sai yhteensä 507 syrjintä- ja yhdenvertaisuusyhteydenottoa, joista 100 koski syrjintää kielen perusteella. Muuttuneen tilastointitavan vuoksi yhteydenottojen kokonaismäärässä ovat mukana laajemmin työelämän yhdenvertaisuutta koskevat asiat kuin vain syrjintäasiat. Työhönottoa yhteydenotoista koski 168 kappaletta, ja näistä 28 eli noin 17 % oli sellaisia, joissa syrjintäperusteena oli kieli.

Vaikka yhdenvertaisuusvaltuutettu saa sidosryhmäkeskusteluissa tietoja saamenkielisten palveluiden yhdenvertaisen toteutumisen ongelmista, saamenkielisten palveluiden puutteesta otetaan hyvin vähän yhteyttä yhdenvertaisuusvaltuutettuun⁹⁵. Saamelaisten kielellisiä oikeuksia koskevien yhteydenottojen määrä on pysynyt alle kymmenessä yhteydenotossa per vuosi. Vuonna 2024 taas ainakin 42 yhteydenottoa on ollut sellaisia, jotka ovat jollain tavalla liittyneet viittomakieleen ja löytyvät tilastoista hakusanalla viittomakieli. Syrjintäperusteena viittomakieltä koskevissa asioissa on kuitenkin pääasiallisesti vammaisuus, joten kyseiset asiat eivät usein tilastoissa näy kielen alla.⁹⁶

94 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024).Tietoja täydennetty sähköpostitse yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta 17.6.2025.

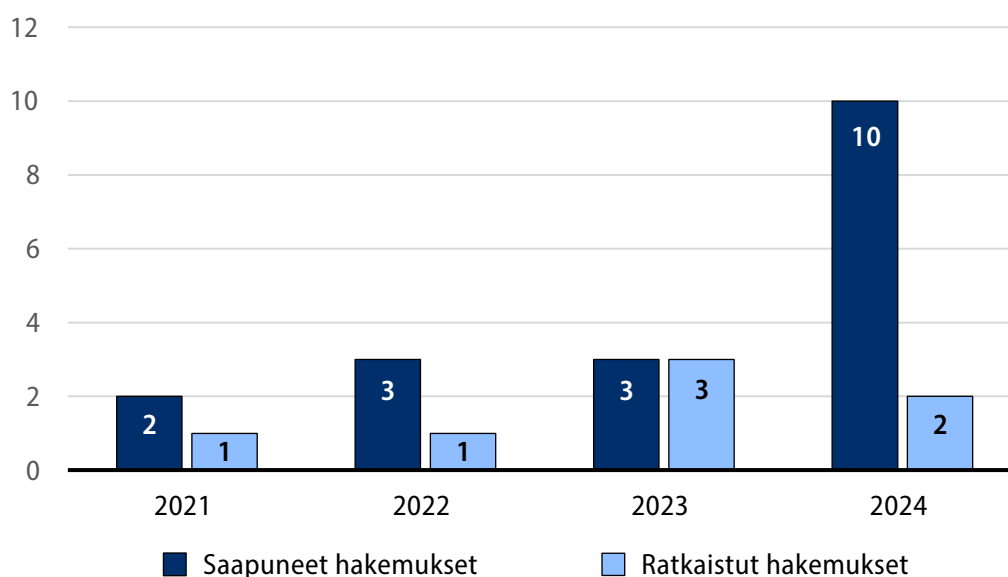
95 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024), s. 55.

96 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (17.6.2025).

3.3.4 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on valtioneuvoston nimittämä itsenäinen ja riippumaton oikeusturvaelin. Se valvoo yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain noudattamista yksityisessä toiminnassa sekä julkisessa hallinto- ja liiketoiminnassa. Yhdenvertaisuuslain valvonta työelämässä ei kuulu lautakunnan toimivaltaan. Lautakunta voi kieltää jatkamasta tai uusimasta syrjintää tai vastatoimia ja asettaa päätöksen tehosteeksi uhkasakon ja tuomita sen maksettavaksi. Lautakunta ei voi määrätä hyvitystä tai korvausta maksettavaksi syrjinnän kohteelle, mutta voi suosittelaa tätä. Lisäksi lautakunta voi määrätä asianomaisen ryhtymään kohtuullisessa määräajassa toimenpiteisiin yhdenvertaisuuslaissa säädettyjen velvollisuuksien täyttämiseksi.⁹⁷

Kuvio 3. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan vuosina 2021–2024 saapuneet ja ratkaistut hakemukset, joissa syrjintäperusteena on kieli⁹⁸



97 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta: *Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta 1.1.2015 alkaen*. Haettu 26.5.2025 osoitteesta: <https://yvtltk.fi/fi/>.

98 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvolautakunta: Tilastot. Haettu 27.5.2025 osoitteesta: <https://yvtltk.fi/fi/index/vuosikertomuksetjakatsaukset/tilastot.html>. Kaaviossa yhdistetty julkisen ja yksityisen tahon toimintaa koskevat asiat.

Vuosi 2024 oli yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakuntaan saapuneiden ja lautakunnan ratkaisemien hakemusten osalta ennätyksellinen. Kyseisenä vuonna siirtyneitä ja saapuneita hakemuksia oli molempia 161, ja lautakunnan ratkaisemia hakemuksia 163. Aiempina tarkastelujakson vuosina lautakuntaan saapuneiden hakemusten määrä on ollut 42–155 ja ratkaistujen hakemusten määrä 54–98.⁹⁹

99 Yhdenvertaisuus ja tasa-arvolautakunta: Tilastot 2024. Haettu 27.5.2025 osoitteesta: <https://yvtltk.fi/fi/index/vuosikertomuksetjakatsaukset/tilastot/tilastot2024.html>.

4 2021–2024 seuranta

4.1 Kielellisiä oikeuksia tukevat rakenteet

Tässä kappaleessa käsitellään sitä, miten kansallisessa lainsäädännössä sekä kansainvälisissä sopimuksissa turvataan kielelliset oikeudet, ja miten lainsäädäntö on muuttunut seurantajakson aikana. Lisäksi kerrotaan siitä, miten kielet huomioidaan kuulemistilanteissa sekä miten valtioneuvoston työssä huomioidaan kieliryhmät eri neuvottelukuntien kautta.

Kansallisessa lainsäädännössä kielelliset oikeudet pohjautuvat perustuslain (731/1999) 17 §:ään, jonka mukaan Suomen kansalliskieliä ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.¹⁰⁰ Lisäksi saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla ryhmillä on perustuslain mukaan oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla. Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.¹⁰¹

Kielilaissa (423/2003) säädetään tarkemmin oikeudesta käyttää viranomaisissa suomea ja ruotsia sekä viranomaisten velvollisuudesta antaa palvelua kansalliskielillä. Suomessa viranomaiset ovat joko yksikielisiä tai kaksikielisiä. Valtion viranomaisessa ja kaksikielisessä kunnallisessa viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Kaksikielisen viranomaisen tulee palvella yleisöä suomeksi ja ruotsiksi sekä tiedottaa molemmilla kielellä. Kielilaki ei koske Ahvenanmaata. Kielilakia täydentää sen täytäntöönpanosta annettu valtioneuvoston asetus (433/2004). Virkamiesten kielitaidosta säädetään kielitaitolaissa (424/2003).

¹⁰⁰ Perustuslain (731/1999) 17 § 1 ja 2 mom.

¹⁰¹ Perustuslain (731/1999) 17 § 3 mom.

Saamen kielilaissa (1086/2003) säädetään oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisissa. Laissa säädetään tarkemmin niistä viranomaisista, joihin sitä sovelletaan. Saamelaisten kielelliset oikeudet keskittyvät pääosin saamelaisten kotiseutualueelle, johon kuuluvat Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnassa sijaitseva Lapin paliskunnan alue.¹⁰² Vuonna 2015 voimaan tulleen viittomakielilain (359/2015) mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.¹⁰³ Kielilakien lisäksi kielellisistä oikeuksista ja velvollisuuksista säädetään eri hallinnonalojen lainsäädännössä.

102 Saamen kielilaki (1086/2003) 2 § ja 3 § 3 kohta; Laki saamelaiskäräjistä (974/1995) 4 §.

103 Viittomakielilaki (359/2015) 3 §.

4.1.1 Suomea sitovat kansainväliset sopimukset

Kielellisten oikeuksien kannalta keskeisiä kansainvälisiä sopimuksia¹⁰⁴

- Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi)
- Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja
- Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja
- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus
- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus
- Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus
- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus
- Yleissopimus lapsen oikeuksista
- Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

104 Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna sekä täydennettynä 1., 4., 6., 7., 11., 12., 13. 15. ja 16. pöytäkirjalla (SopS 18 ja 19/1990; sellaisena kuin se on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010), Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 78 ja 80/2002), Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998), Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 1 ja 2/1998), Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7 ja 8/1976), Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976), Kaikkinaisen rotusyrjinnän vastainen yleissopimus (SopS 37/1970), Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986), Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991) ja Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016).

Suomi raportoi kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanosta määräajoin Yhdistyneiden kansakuntien (YK) ja Euroopan neuvoston (EN) itsenäisille ja riippumattomille sopimusvalvontaelimille. YK:lle raportoidaan kahdesta yleissopimuksesta ja kahdesta valinnaisesta pöytäkirjasta ja EN:lle kuudesta yleissopimuksesta.

YK:n keskeisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnan yksinkertaistuksessa raportointimenettelyssä (simplified reporting procedure) sopimusvalvontaelin lähettää osapuolelle kysymyslistan, johon kirjallisesti annetut vastaukset muodostavat hallituksen määräaikaisraportin. Yksinkertaistettu raportointimenettely on vaihtoehtoinen perinteiselle yleissopimuksen koko soveltamisalan kattavalle määräaikaisraportoinnille. Toistaiseksi vain osa sopimusvalvontaelimistä on ottanut sen käyttöön. Kysymyslistan laatimista varten kansalaisjärjestöt, kansallinen ihmisoikeusinstituutio ja muut riippumattomat tahot voivat lähettää sopimusvalvontaelimelle aineistoa. Tämä voi mahdollistaa uudella tavalla myös kielellisten oikeuksien huomioimisen yleissopimusten täytäntöönpanon valvonnassa.

Kielelliset oikeudet on huomioitu useissa hallituksen viimeisimmissä määräaikaisraporteissa muun muassa sosiaali- ja terveystaloudellisia sekä koulutusta koskevien sopimusmääräysten osalta. Usein raporteissa selostetaan kielellisiä oikeuksia osana vähemmistöryhmien kulttuuria.

Kielellisten oikeuksien suojelemiseen ja edistämiseen liittyvien lainsäädäntöhankkeiden ja muiden hankkeiden vaikutusarviointien osalta määräaikaisraportoinnissa on vielä kehitettävää. Suomi on perinteisesti saanut kiitosta yksityiskohtaisesta, avoimesta ja myös itsekriittisestä raportoinnista, mutta sopimusvalvontaelimet kysyvät varsinkin vuoropuheluvaiheessa eri hankkeiden tosiasiallisista vaikutuksista. Myös väestö- ja kieliryhmittäin eriteltyä tilastotietoa pyydetään usein. Kielibarometrien kaltaiset tutkimukset ovat osoittautuneet erityisen hyödyllisiksi määräaikaisraportoinnissa. Niiden kautta saadaan välitettyä sopimusvalvontaelimille kieliryhmien omakohtaisia kokemuksia, tilastoja ja analyysia kielellisten oikeuksien toteutumisen tosiasiallisesta tilanteesta Suomessa.

Kieliryhmiä edustavat järjestöt ovat pääsääntöisesti hyvin tietoisia kansainvälisten ja alueellisten ihmisoikeussopimusten valvontaelinten Suomelle antamien suositusten sisällöstä. Osa järjestöistä on osallistunut valvontaelinten kuulemisiin tai toimitanut näille lausuntoja tai varjoraportteja valvonnan tueksi. Varsinkin pienemmillä

järjestöillä ei kuitenkaan usein ole resursseja seurata Suomen saamia suosituksia, ja tietoisuuden lisäämistä niistä kieliryhmien keskuudessa kaivattaisiin. Järjestöt ovat myös huolissaan suositusten käytännön täytäntöönpanosta.¹⁰⁵

Suomelle annettuja kielellisiin oikeuksiin liittyviä päätelmiä ja suosituksia¹⁰⁶

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositukset kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta 2025

- suoritetaan kattava ja itsenäinen arviointi meneillään olevina säästötoimina tehtyjen budjettileikkausten vaikutuksesta vähemmistöihin kuuluviin henkilöihin.
- kehitetään ja tarjotaan koulutusmateriaalia, myös digitaalista, joka täsmällisellä ja riittävällä tavalla heijastaa Suomen etnistä ja kielellistä monimuotoisuutta ja välttää stereotypioita. Kaikkien opettajien tulisi saada järjestelmällistä ja käytännöllistä, myös vähemmistöoikeuksia koskevaa ihmisoikeuskoulutusta, jotta voidaan tehokkaasti ja kestävästi edistää kulttuurienvälistä opetusta kouluympäristössä.

105 Kieliryhmien lausunnot kielikertomukseen 2025: Svenska Finlands folkting; Saamelaiskäräjät; Kuurojen Liitto ry; Finlandssvenska Teckenspråkiga rf; Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry; Suomen Kuurosokeat ry; Kotimaisten kielten keskus, romani-kielen lautakunta; Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä; Suojärven pitäjäseura ry; Itä-Suomen yliopisto; Karjalan kielet ry.

106 Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2025)6) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta; YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean suositukset taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen täytäntöönpanosta 2021 (E/C.12/FIN/CO/7); Ministerikomitean suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta 2024 (CM/RecChL(2024)4); YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset yleissopimuksen lapsen oikeuksista täytäntöönpanosta 2023 (CRC/C/FIN/CO/5-6).

- edistetään ja taataan vähemmistökielistä kansallisiin vähemmistöihin kuuluville suunnattua koulutusta, mukaan lukien korkealaatuisen koulutusmateriaalin tuottaminen. Saamen kielten opetuksen tukea kaikkialla maassa tulisi lisätä, etenkin takaamalla pysyvä ja riittävä rahoitus kielipesätoiminnalle kaikilla kolmella saamen kielellä sekä etäopetukselle, jotta niistä voidaan tehdä täydentäviä opetusvälineitä.

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean suositukset 2021

Komitea suosittelee, että sopimusvaltio tunnustaa saamen kielten opetuksen ja saamenkielisen opetuksen oikeudeksi. Tältä osin komitea suosittelee, että kun sopimusvaltio panee täytäntöön uudistettua kansalliskielistrategiaa ja kielipoliittista ohjelmaa, se parantaa saamen kielten opetuksen ja saamenkielisen opetuksen saatavuutta, saavutettavuutta ja laatua a) osoittamalla nykyistä enemmän resursseja opetusmateriaalin kehittämiseen, b) kouluttamalla lisää saamen kieltä taitavia opettajia, ja c) laajentamalla nykyisten, myös etäopetuksena toteutettavien, saamen kielten kurssien saavutettavuutta saamelaisalueen ulkopuolella. Lisäksi komitea suosittelee, että sopimusvaltio varmistaa, että sosiaali- ja terveysalan toimijat, myös yksityiset ja saamelaisalueen ulkopuoliset toimijat, noudattavat saamen kielilakiin perustuvaa velvoitetta taata palvelujen tarjoaminen saamen kielillä.

Euroopan neuvoston alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanoa valvovan ministerikomitean suositukset 2024

Ministerikomitea suosittelee, että Suomen viranomaiset ottavat huomioon kaikki asiantuntijakomitean havainnot ja suositukset, sekä kiireellisesti:

1. edelleen vahvistavat inarinsaamen, pohjoissaamen ja koltansaamen opetusta, myös saamelaiden kotiseutualueen ulkopuolella, erityisesti myöntämällä pysyvän rahoituksen kielipesille ja aikuiskoulutukselle;
2. ryhtyy lisätoimiin varmistakseen, että inarinsaamea, pohjoissaamea, koltansaamea ja ruotsia käytetään tehokkaasti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa;

3. ryhtyy päättäväisiin toimiin varmistaakseen romanikielen elvyttämisen, yhteistyössä kielen puhujien kanssa, erityisesti kehittämällä riittävän ja kestävä mallin romanikieliselle opetukselle ja romanikielen opetukselle, parantamalla romanikielen opettajien koulutusta ja oppimateriaalien tuottamista;
4. ryhtyy toimiin Suomen alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä sekä niiden edustamia kulttuureja koskevan tietoisuuden ja suvaitsevaisuuden lisäämiseksi koko yhteiskunnassa.

YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset 2023

Lainsäädäntö

- Komitea suosittelee, että sopimusvaltio uudistaa saamelaisiin liittyvää lainsäädäntöä, erityisesti saamelaislasten kulttuuristen ja kielellisten oikeuksien osalta.

Koulutus, koulutuksen tavoitteet ja ihmisoikeuskasvatus

- Komitea suosittelee, että sopimusvaltio varmistaa, että saatavilla on hyvälaatuista monikielistä ja monikulttuurista opetusta, jossa ei sallita syrjiviä asenteita maahanmuuttaja-, romani- ja saamelaislapsia kohtaan, muun muassa järjestämällä kouluihin asianmukaiset materiaalit, monikieliset opettajat ja opetusvälineet.

4.1.2 Hallinnollisten ja lainsäädännön muutosten vaikutukset kieliryhmiin

4.1.2.1 Oikeuspalveluviraston perustaminen

Vuoden 2025 alusta aloitti toimintansa valtakunnallinen Oikeuspalveluvirasto, johon yhdistyivät aiemmat kuusi oikeusapu- ja edunvalvontapiiriä. Lisäksi virastoon siirtyivät oikeusministeriön oikeusapu- ja edunvalvontapiireille aiemmin hoitamat keskushallintoviranomaisen tehtävät. Uuden valtakunnallisen viraston toimialaa ovat julkinen oikeusapu, yleinen edunvalvonta ja talous- ja velkaneuvonta.

Käytännössä viraston perustamisen aiheuttamat muutokset kohdistuivat lähinnä tuki- ja hallintopalvelutehtäviin, jotka koottiin viraston keskitettyyn hallintoon. Oikeusapua, talous- ja velkaneuvontaa sekä yleisen edunvalvonnan palveluja

annetaan edelleen samoilla perusteilla kuin aiemminkin 44:stä oikeusapu- tai edunvalvontatoimistosta sekä Ahvenanmaan oikeusapu- ja edunvalvontatoimistosta. Myöskään toimistojen toimipaikkoihin ei tehty muutoksia. Viraston hallinto- ja tukipalvelushenkilöstö toimii monipaikkaisesti eri puolilla maata.

Koska uusi virasto on valtakunnallinen, myös sen keskushallinto on kaksikielinen. Aiemmista piireistä (eli alueellisista virastoista) kaksikielisiä oli vain osa. Uudistus laajensi siten jossakin määrin mahdollisuutta asioida oikeusapu- ja edunvalvontasektorin hallinto- ja tukipalveluihin liittyvissä kysymyksissä ruotsin kielellä.

Viraston asiakaspalvelut tuotetaan alueellisissa oikeusaputoimistoissa ja edunvalvontatoimistoissa. Ne ovat kielilain 6 §:n 3 momentin tarkoittamia alueellisia yksiköitä, joiden kielellinen asema määräytyy yksikön alueella olevien kuntien perusteella. Näin asia oli käytännössä ennen uudistustakin. Toimistojen alueista säädettiin nyt aiemmasta poiketen valtioneuvoston asetuksella (VNA Oikeuspalveluvirastosta 548/2024, 7 §), jotta niiden kielellistä asemaa joko kaksikielisenä tai yksikielisenä alueellisena yksikkönä saatiin selkeytettyä.

Valtioneuvoston asetuksella on jo aiemmin säädetty sellaisten julkisen oikeusavustajan ja yleisen edunvalvojan virkojen määristä, joissa on edellytyksenä erinomainen ruotsin kielen taito. Näitä virkoja on käytännössä toimistoissa, joiden alueella on kaksikielisiä kuntia. Organisaatiouudistuksen yhteydessä asetukseen lisättiin vastaavat säännökset talous- ja velkaneuvonnan henkilöstön erinomaisesta ruotsin kielen taidosta (VNA Oikeuspalveluvirastosta 548/2024, 4 §). Muutoksella parannettiin siten talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiden mahdollisuuksia saada palveluja äidinkielellään.

Oikeuspalveluvirasto lisättiin saamen kielilain (1086/2003) soveltamisalaan, vastaavalla tavalla kuin lain soveltamisalaan on lisätty Ulosottolaitos ja eräitä muita kansalaisten oikeusturvan kannalta keskeisiä ja toimialueeltaan valtakunnallisia viranomaisia ja laitoksia. Saamen kielilain soveltamisalaan kuuluvia virastoja koskee muun muassa lain 4 §, jonka mukaan saamelaisilla on oikeus käyttää saamen kieltä omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan. Muutoksen takia saamelaisilla on nyt oikeus asioida omassa asiassaan saamen kielellä myös esimerkiksi Helsingin oikeusaputoimistossa tai edunvalvontatoimistossa.

4.1.2.2 Digi- ja väestötietoviraston toimipaikkaverkoston muutos

Digi- ja väestötietovirasto vähensi palvelu- ja toimipaikkojaan vuonna 2025. Käyntiasiointipalvelut keskitettiin 1.7.2025 lukien 18 maakuntakeskukseen, joissa palveluille katsottiin olevan eniten tarvetta. Aiemmin valtioneuvoston asetuksen (53/2020) 7 §:n mukaan Digi- ja väestötietovirastolla oli toimipaikka 36:lla eri paikkakunnalla.

Digi- ja väestötietovirasto palvelee henkilöasiakkaitaan puhelimitse, verkossa ja paikan päällä. Vuonna 2024 asioinnista jo noin 94 prosenttia tapahtui muiden kanavien kautta kuin käyntiasioinnissa. Käyntiasioinnista puolestaan lähes 90 prosenttia tapahtui edellä mainituissa 18 maakuntakeskuksessa sijaitsevilla toimipaikoilla.

Digi- ja väestötietovirastosta annettua lakia (304/2019) muutettiin vuoden 2025 alusta lukien niin, että viraston toimipaikoista määrätään nyt viraston työjärjestyksessä eikä enää valtioneuvoston asetuksella (746/2024). Hallituksen esitystä¹⁰⁷ käsitellessään hallintovaliokunta totesi, että sijoittumisessa ja palvelutarjonnassa tulee huomioida muun muassa alueelliset ja kielelliset näkökohdat¹⁰⁸. Tätä edellyttää myös valtion palveluiden saatavuuden ja toimintojen sijoittamisen perusteista annettu laki (728/2021).

Digi- ja väestötietoviraston verkkopalvelut ovat lisääntyneet merkittävästi, ja ne ovat käytettävissä suomen ja ruotsin lisäksi osin myös englanniksi. Puhelinpalveluaikojä on laajennettu, ja ruotsinkielisen puhelinpalvelun vastausajat ovat erittäin hyvällä tasolla. Kielitaitoisia asiakaspalvelijoita on ympäri Suomen.

Viraston saamenkielinen palvelu on laajentunut, ja sitä saa muun muassa omasta nimenomaisesta puhelinpalvelunumerosta ja sähköpostilla, tässä vaiheessa pohjoissaameksi. Myös vihkimisen ja muut avioliittoon liittyvät palvelut saa pohjoissaameksi. Saamenkielisiä verkkosisältöjä ollaan kehittämässä. Inarin- ja koltansaamenkielinen palvelu on vielä tulkkauksen varassa, mutta sitäkin pyritään kehittämään.

107 HE 140/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Digi- ja väestötietovirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

108 HaVM 20/2024 vp – HE 140/2024 vp, Hallintovaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Digi- ja väestötietovirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

4.1.2.3 Sivistyshallinnon uudistus

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastoja yhdistetään suuremmiksi yksiköiksi vuoden 2026 alusta lähtien. Sivistyshallinnon uudistuksessa Kotimaisten kielten keskus yhdistyy Opetushallitukseen, Saavutettavuuskirjasto Celia ja Varastokirjasto Kansallisarkistoon ja Suomenlinnan hoitokunta Museovirastoon. Lisäksi perustetaan Taide- ja kulttuurivirasto, johon sisältyvät nykyisten Taiteen edistämiskeskuksen ja Kansallisen audiovisuaalisen instituutin toiminnot. Suomen Akatemia vastaa jatkossakin tieteen edistämisestä omana virastonaan. Virastojen toimintaan liittyvien lakien muutokset tulevat voimaan ja uudet virastot aloittavat toimintansa 1.1.2026.

Uudistuksen jälkeen Kotimaisten kielten keskus toimii osastona Opetushallituksessa, ja molempien virastojen tehtävät säilyvät pääosin ennallaan. Sekä Opetushallituksen että Kotimaisten kielten keskuksen nykyiset ruotsinkieliset yksiköt jatkavat myös toimintaansa. Vuoden 2026 alussa voimaan tulevan Opetushallituksesta annetun lain (508/2025) mukaan Kotimaisten kielten keskuksen tehtävänä on edistää suomen ja ruotsin kielen käyttöä yhteiskunnassa, vastata suomen ja ruotsin kielten huollosta, neuvonnasta ja sanakirjatyöstä, sekä seurata saamen kielten, viittomakielten, romanikielen ja karjalan kielen käyttöä ja elvytystoimia.

Uudistusta ja sen vaikutuksia on tarkoitus arvioida erillisessä arviointihankkeessa aikaisintaan vuonna 2030, jotta vaikutuksista saadaan riittävästi tietoa¹⁰⁹.

4.1.2.4 Erinomaista suomen ja ruotsin kielen taitoa osoittavan valtionhallinnon kielitutkinnon maksuttomuus

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annettua lakia muutettiin 1.8.2024 lukien siten, että suomen tai ruotsin kielen erinomaista taitoa osoittavan valtionhallinnon kielitutkinnon voivat suorittaa maksutta ne henkilöt, jotka ovat suorittaneet ylioppilastutkinnon tai korkeakoulututkinnon tai ovat parhaillaan suorittamassa korkeakoulututkintoa.

Useimmissa valtion viranomaisissa edellytetään nykyisin julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) perusteella suomen kielen erinomaista ja ruotsin kielen tyydyttävää taitoa valtion henkilöstöltä, jolle on säädettyä kelpoisuusvaatimuksena korkeakoulututkinto. Suomen kielellä

¹⁰⁹ HE 31/2025 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi.

peruskoulun ja korkeakoulututkinnon tai ylioppilastutkinnon suorittaneiden on mahdollista osoittaa erinomainen suomen kielen taito suoraan opinnoillaan. Tarvittavan ruotsin kielen taitonsa (tydyttävä tai hyvä taito) suomenkielisen koulutuksen saaneet voivat esittää yliopisto-opintojen kautta.

Sen sijaan ruotsin kielellä tai ulkomailla opintonsa suorittaneet henkilöt joutuvat moniin valtionhallinnon virkoihin hakeutuessaan osoittamaan suomen kielen taitonsa erillisellä kokeella. Käytännössä kyse on usein äidinkieleltään ruotsinkielisistä tai kaksikielisistä henkilöistä. Erinomaista taitoa osoittava valtionhallinnon kielitutkinto oli aiemmin kaikissa tapauksissa maksullinen.

Muuttamalla suomen tai ruotsin kielen erinomaista taitoa osoittava valtionhallinnon kielitutkinto tietyin edellytyksin maksuttomaksi pyrittiin poistamaan epäyhdenvertainen tilanne, jossa maksullisen kielitutkinnon tarve virkoihin hakeutuessa riippui siitä, millä kielellä henkilö on suorittanut opintonsa. Muutoksella pyrittiin näin helpottamaan ruotsinkielisten ja muiden ruotsin kielellä koulutuksensa saaneiden henkilöiden hakeutumista valtion viranomaisten palvelukseen. Edistämällä ruotsinkielisten ja ruotsiksi koulutuksensa saaneiden henkilöiden hakeutumista valtionhallinnon palvelukseen voidaan vahvistaa viranomaisten edellytyksiä toteuttaa kielellisiä oikeuksia muun muassa antamalla palvelua molemmilla kansalliskielillä.

4.1.2.5 B1-kielen tuntimäärän lisäys ja opetussuunnitelman perusteiden päivitys

Perusopetuksen B1-kieleen lisättiin 1.8.2024 lukien yksi vuosiviikkotunti 7. luokalle¹¹⁰. B1-kieliä ovat perusopetuksessa toisena kotimaisena kielenä opiskeltavat ruotsi tai suomi ja vieras kieli. Näin B1-kielen opetuksen vähimmäismäärä perusopetuksessa nousi kuudesta seitsemään vuosiviikkotuntiin. Yhden viikkotunnin lisäys B1-kieleen oli osa kansalliskielistrategian tavoitetta edistää toisen kotimaisen kielen oppimista ja opetusta. Kansalliskielistrategian tavoitteena on muun muassa riittävän ruotsin kielen taidon saavuttaminen perusopetuksen aikana.

¹¹⁰ Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta annetun valtioneuvoston asetuksen 6 §:n muuttamisesta (111/2023).

Tuntijakouudistuksen jälkeen B1-kielen opetusta tulee järjestää perusopetuksen aikana vähintään 7 vuosiviikkotuntia siten, että opetusta on vähintään kaksi vuosiviikkotuntia vuosiluokilla 1–6, kaksi vuosiviikkotuntia vuosiluokalla 7 ja kolme vuosiviikkotuntia vuosiluokilla 8–9. Opetuksen järjestäjä voi päättää paikallisessa opetussuunnitelmassa, kuinka edellä mainitut 3 vuosiviikkotuntia sijoitetaan 8. ja 9. luokalle.

Opetushallitus päivitti tuntijaon muutokseen liittyen B1-kielen opetussuunnitelman perusteita. Uudistuksessa muun muassa B1-ruotsin opetuksen tavoitteisiin liittyviä keskeisiä sisältöalueita järjesteltiin siten, että suomenruotsalaista ja ruotsalaista kielialuetta ja kulttuuria sekä Pohjoismaita koskevia sisältöjä aletaan käsitellä jo viimeistään 6. vuosiluokalla, kun aiemmin niitä käsiteltiin 7.–9. luokalla.

4.1.2.6 Äidinkielen ja kirjallisuuden vuosiviikkotuntien lisäys

Perusopetuksen vähimmäistuntimäärää lisättiin 1.8.2025 lukien kolmella vuosiviikkotunnilla. Vuosiluokilla 1.–2. sekä äidinkielen ja kirjallisuuden että matematiikan opetusta lisättiin yhdellä vuosiviikkotunnilla ja vuosiluokilla 3.–6. äidinkielen opetusta yhdellä vuosiviikkotunnilla. Hallitus antoi asiaa koskevat asetusmuutokset keväällä 2024¹¹¹.

Perusopetuksen oppiaineiden opetussuunnitelmaperusteisia tavoitteita ei lisätty, vaan muutoksella lisättiin aikaa jo aiemmin voimassa olleiden tavoitteiden opettamiseen ja oppimiseen.

Muutoksen tavoitteena oli vahvistaa kaikkien oppilaiden oppimisen perustaa luku-, kirjoitus- ja matemaattisissa taidoissa siten, että he saavat riittävät valmiudet perusopetuksen oppimäärän ja toisen asteen opintoihin. Tuntilisäysten taustalla oli kansallisissa ja kansainvälisissä oppimistulostutkimuksissa havaittu perusopetuksen oppilaiden osaamistason lasku. Heikon osaamisen oppilaiden määrä on kasvanut selvästi lukutaidossa, matematiikassa ja luonnontieteissä.

¹¹¹ Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta annetun valtioneuvoston asetuksen 6 §:n muuttamisesta (286/2024).

Vuosiviikkotuntien tarkemmasta kohdentamisesta päätetään paikallisesti. Äidin-kieli ja kirjallisuus -oppiainetta opetetaan vuosiluokilla 1.–2. jatkossa yhteensä 15 vuosiviikkotuntia ja vuosiluokilla 3.–6. yhteensä 19 vuosiviikkotuntia. Äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen opetustuntimäärä on uudistuksen jälkeen perusopetuksen vuosiluokilla 1–9 yhteensä 44 tuntia.

4.1.2.7 Englanninkielinen ylioppilastutkinto

Ylioppilastutkinnon kokeita voi suorittaa syksystä 2028 alkaen myös englannin kielellä. Englanninkielistä ylioppilastutkintoa varten tehdään mahdolliseksi myös englanninkieliset lukio-opinnot. Englanninkielinen lukiokoulutus alkaa 1.8.2026 siihen luvan saaneissa lukioissa.

Englanninkielinen lukiokoulutus on tarkoitettu opiskelijoille, joiden suomen tai ruotsin kielen taito ei ole riittävä lukio-opintoihin, mutta joiden kielitaito mahdollistaa opiskelun englannin kielellä. Uudistuksen tarkoituksena on parantaa heikosti suomen tai ruotsin kieltä taitavien opiskelijoiden sivistyksellisiä oikeuksia. Englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittaminen voisi sujuvoittaa tällaisten opiskelijoiden siirtymistä korkea-asteen opintoihin.

Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa Suomen houkuttelevuutta kansainvälisten toimijoiden ja paluumuuttajien joukossa. Englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittajan olisi suoritettava suomi tai ruotsi toisena kielenä -koe.

Englanninkielisen ylioppilastutkinnon valmistelussa on ollut tavoitteena myös kansalliskielten aseman turvaaminen muun muassa englanninkielisen lukiokoulutuksen järjestämiselupäätelyllä sekä englanninkielisen ylioppilastutkinnon suorittamismahdollisuuteen liittyvällä tiukasti rajatulla sääntelyllä. Lähtökohtana on, että suomen- ja ruotsinkieliset suorittavat jatkossakin lukion oppimäärän ja ylioppilastutkinnon kansalliskielillä.

Englanninkielistä lukiokoulutusta järjestettäisiin alueilla, joihin kohdistuu merkittävässä määrin maahanmuuttoa. Järjestämisalupaa siihen on haettava opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Luvan myöntämisen keskeinen myöntämisperuste on kyseisen koulutuksen tarve koulutuksen järjestäjän toiminta-alueella.

4.1.3 Kieliryhmien vaikuttamismahdollisuudet

4.1.3.1 Kieliryhmien kuuleminen säädösvalmistelussa

Keskeinen osa kieliryhmien vaikuttamismahdollisuuksia ovat kuulemiset säädösvalmistelussa. Säädösvalmistelun kuulemisoppaaseen lisättiin vuonna 2018 oma kappaleensa kuulemisen kielistä. Säädösvalmistelun kuulemisessa tulee käyttää molempia kansalliskieliä, suomea ja ruotsia. Tietyissä tilanteissa kuulemisessa on käytettävä myös saamen kieltä. Viittomakielen ja muun kielen käyttäminen saattaa joissain tilanteissa olla perusteltua.¹¹²

Julkaistaessa suomenkielinen säädösehdotus ja siihen liittyvä mietintö julkaisuun on kielilain 31 §:n mukaan aina otettava säädösehdotus ruotsinkielisenä sekä ruotsinkielinen tiivistelmä mietinnöstä. Mietintö on julkaistava kokonaisuudessaan myös ruotsin kielellä, mikäli ehdotuksilla on huomattava merkitys ruotsinkieliselle. Myös säädösehdotus tai mietintö, joka koskee yksinomaan Ahvenanmaan maakuntaa tai jolla on erityisen suuri merkitys maakunnalle, on julkaistava kokonaisuudessaan ruotsiksi. Säädösehdotukset julkaistaan samanaikaisesti suomen ja ruotsin kielellä.

Säädösvalmistelun kuulemisopasta ja lausuntopalvelussa olevaa ohjeistusta on päivitetty eduskunnan oikeusasiamiehen tammikuussa 2023 antaman ratkaisun¹¹³ perusteella. Ratkaisussaan oikeusasiamies totesi kaksikielisen valtakunnallisen viraston menetelleen kielilain vastaisesti julkaistessaan lausuntopyynnön lausuntopalvelu.fi-palvelussa vain suomeksi. Kielilain 32 §:n mukaan kaksikielisen viranomaisen tulee käyttää yleisölle suunnatussa tiedottamisessa suomen ja ruotsin kieltä. Oikeusasiamies katsoi lausuntopyynnön julkaisemisen lausuntopalvelussa olevan tällaista tiedottamista, joten pyyntö tulee julkaista suomeksi ja ruotsiksi. Lisäksi oikeusasiamies totesi, että lausuntopyyntöjen kohdalla kielellisen yhdenvertaisuuden merkitys korostuu, koska lausuntopyynnön julkaisemisella varataan samalla yleisölle myös vaikutusmahdollisuus lausuttavana olevaan hankkeeseen pelkän tiedonsaannin lisäksi.

112 Finlex: Kuulemisopas. *Säädösvalmistelun kuulemisopas*. Haettu 30.5.2025 osoitteesta: <https://kuulemisopas.finlex.fi/4-kuulemisen-kielet/kuulemisen-kielet/>.

113 EOAK/3445/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Lausunto.fi-palvelussa julkaistun lausuntopyynnön kieli.

4.1.3.2 Neuvottelukunnat ja muut vaikuttamismahdollisuudet

Valtioneuvoston piirissä toimii neuvottelukuntia, joiden tehtävänä on edistää vuoropuhelua ja toimia asiantuntijoina kielilainsäädännön valmistelun ja käytännön toteutumisen sekä kieliryhmien osallisuuden edistämiseksi. Kielellisten oikeuksien näkökulmasta merkittäviä neuvottelukuntia ovat kieliasiain neuvottelukunta, romaniasiain neuvottelukunta ja etnisten suhteiden neuvottelukunta, sekä yhden toimikauden ajan vuosina 2021–2025 toiminut viittomakieliasioiden neuvottelukunta.

Valtioneuvoston asettaman kieliasiain neuvottelukunnan tehtävänä on kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (433/2004) mukaan avustaa oikeusministeriötä kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön täytäntöönpanon ja soveltamisen seurannassa, tukea kielilainsäädännön täytäntöönpanoa sekä kansalliskielten käytön ja aseman edistämistä ja edistää vuoropuhelua hallituksen ja kieliryhmien välillä. Neuvottelukunnassa on edustettuna sen tehtävien kannalta keskeisten alojen, kunnallishallinnon sekä kielenhuollon tai kielentutkimuksen asiantuntemus ja muu olennainen asiantuntemus. Lisäksi neuvottelukunnassa tulee olla edustus sekä Svenska Finlands folkting -järjestöstä että saamelaiskäräjiltä.

Seurantakaudella on toiminut valtioneuvoston asettama kieliasiain neuvottelukunta, joka asetettiin toimikaudelle 2.9.2021–1.9.2025. Sitä edeltävän, vuosiksi 2016–2020 asetetun neuvottelukunnan päätettyä toimikautensa oikeusministeriössä toteutettiin muutos valtioneuvoston asetukseen kielilain täytäntöönpanosta (433/2004). Muutoksen tavoitteena oli yksinkertaistaa ja selkeyttää kieliasiain neuvottelukunnan toimintaa ja tehtäviä.

Kieliasiain neuvottelukunta järjesti vuonna 2016 ensimmäistä kertaa kieliasiain neuvottelupäivän, jonka tarkoituksena oli käynnistää uudenlainen toimintatapa eri kieliryhmien ja hallituksen välisen vuoropuhelun edistämiseksi. Neuvottelupäiviä on tämän jälkeen järjestetty vuosina 2017, 2018, 2019, 2023 ja 2024. Neuvottelupäivät keskittyvät aina tietyn teeman ympärille. Vuoden 2023 neuvottelupäivässä silloinen opetusministeri Li Andersson keskusteli kieliryhmien edustajien kanssa kielikoulutuspolitiikasta. Vuoden 2024 neuvottelupäivä järjestettiin pyöreän pöydän keskusteluna kieliasiain neuvottelukunnan, opetus- ja kulttuuriministeriön sekä opetushallituksen vuoropuhelun muodossa, teemana toisen kotimaisen kielen kielitaito perusopetuksessa ja toisella asteella.

Oikeusministeriön asettama viittomakielen yhteistyöryhmä toimi vuosien 2015–2021 aikana kaksivuotiskausittain. Viittomakielen yhteistyöryhmän tehtävänä oli käsitellä valtioneuvoston piirissä ajankohtaisia, viittomakieleen liittyviä asioita ja pyrkiä varmistamaan hyvää tiedonkulkua keskeisten toimijoiden välillä. Viimeisen

yhteistyöryhmän toimikausi päättyi 31.12.2021. Valtioneuvosto asetti Sanna Marinin hallitusohjelmaan perustuen viittomakieliasioiden neuvottelukunnan toimikaudeksi 11.2.2021–10.2.2025 jatkamaan viittomakielen yhteistyöryhmän työtä. Toimikauden päätyttyä uutta neuvottelukuntaa ei ole asetettu, vaan viittomakieliasioiden neuvottelukunta tullaan yhdistämään kieliasiaiden neuvottelukunnan kanssa. Yhdistäminen noudattaa valtioneuvoston yleistä linjaa sen piirissä toimivien neuvottelukuntien määrän vähentämisessä ja toimintatapojen yhtenäistämisessä.

Saamen kieliasioissa yhteistyö oikeusministeriön ja saamelaiskäräjien kanssa on jatkuva. Saamen kielilain 28 §:n 2 momentin mukaan saamelaiskäräjät seuraa saamen kielilain soveltamista ja voi antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä sekä tehdä aloitteita havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi. Saamen kielilaki kuuluu oikeusministeriön valmisteluvastuulle, minkä vuoksi ministeriö käy matalalla kynnyksellä vuoropuhelua Saamelaiskäräjien kanssa kieliasioista. Tämän lisäksi oikeusministeriö seuraa lain toimeenpanoa osana kielilisten oikeuksien edistämistehtäväänsä. Saamelaiskäräjät on oikeusministeriön pyynnöstä vuosittain tiedottanut omilla kanavillaan saamen kielilain 31 §:n valtioneuvostusta.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva romani-asiain neuvottelukunta (RONK) seuraa romaniväestön yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien ja elinolosuhteiden kehitystä tasa-arvon edistämiseksi sekä antaa viranomaisille lausuntoja näissä asioissa.

Etnisten suhteiden neuvottelukunnan (ETNO) tehtävistä, toiminnasta ja kokoonpanosta säädetään valtioneuvoston asetuksessa 771/2015. ETNO:n päätarkoitus on mahdollistaa vuoropuhelu eli säännöllinen yhteistyö ja parempi ymmärrys maahanmuuttajien, etnisten vähemmistöjen, viranomaisten, poliittisten puolueiden ja kansalaisjärjestöjen välillä. Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Nykyinen toimikausi kestää 18.6.2025–17.6.2029.

Karjalan kieliyhteisöllä ei ole vakiintunutta yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistavaa väylää tai omaa toimielintä tai lautakuntaa. Kotimaisten kielten keskuksen yhteydessä toimiva karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä on esittänyt opetus- ja kulttuuriministeriölle karjalan kielen lautakunnan perustamista. Esityksen mukaan lautakunnan toiminta käynnistyisi vuoden 2026 alussa.¹¹⁴ Suomi on saanut

114 Itä-Suomen yliopisto. (4.6.2025).

myös Euroopan neuvoston ministerikomitealta vuonna 2020 suosituksen virallistaa vuoropuhelu karjalankielisten edustajien kanssa, jotta voidaan vahvistaa heidän suojeluaan kansallisessa lainsäädännössä¹¹⁵.

Vaikuttamismahdollisuuksien kannalta positiivisena eri kieliryhmät pitävät sitä, että heitä kuullaan säännönmukaisesti heitä koskevissa asioissa. Kieliryhmien arvioissa nousi kuitenkin esiin kokemuksia siitä, että kielivähemmistöjen tosiasialliset vaikutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Viittomakieliset yhteisöt ovat pettyneitä viittomakieliasioiden neuvottelukunnan yhdistämisestä kieliasiaien neuvottelukuntaan¹¹⁶. Yhdistämisen seurauksena menetetään yhteisöjen mukaan viittomakielisten oma, heidän oikeuksiensa ja viittomakielilain toteutumista seuraava toimielin.

4.2 Kielellisten oikeuksien edistäminen

Kielilain (423/2003) lähtökohtana on, että jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta, ja että yksilön kielelliset oikeudet toteutetaan ilman, että niihin tarvitsee erikseen vedota. Viranomaisen voi myös antaa parempaa kielellistä palvelua kuin kielilaissa edellytetään. Samankaltaiset säännökset löytyvät saamen kielilaista (1086/2003). Viittomakielilaissa (359/2015) säädetään viranomaisen edistämisvelvoitteesta, jonka mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään. Oikeusministeriön tehtävänä on edistää ja seurata kielellisten oikeuksien toteutumista.¹¹⁷ Jokainen viranomainen kuitenkin valvoo omalla toimialallaan kielilainsäädännön noudattamista.¹¹⁸

115 Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta(CM/ResCMN(2020)1).

116 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Finlandssvenska teckenspråkiga rf. (6.6.2025).

117 Oikeusministeriön asetus oikeusministeriön työjärjestyksestä (595/2019) 9 § 5 kohta; Kielilaki (423/2003) 36 § 2 mom.

118 Kielilaki 36 § 1 mom; Saamen kielilaki 28 § 1 mom.

4.2.1 Kielellisten oikeuksien edistäminen valtioneuvoston toiminnassa

4.2.1.1 Hallitusohjelmat kielellisestä näkökulmasta

Tarkastelujakson aikana Suomella on ollut kaksi pääministeriä ja kaksi eri hallitusohjelmaa.¹¹⁹ Seurantakauden alussa oli toimessa Sanna Marinin hallitus, jonka hallitusohjelmassa oli verraten runsaasti kirjauksia, joissa viitattiin kielellisiin oikeuksiin tai eri kielten käytön edistämiseen ja seurantaan.¹²⁰ Istuvan Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa on myös useita kielellisiin oikeuksiin liittyviä kirjauksia.¹²¹

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa keskeisimpiä kieliä ja kieliryhmiä koskevia kirjauksia olivat uudistetun kansalliskielistrategian ja ensimmäisen kielipoliittisen ohjelman laatiminen. Kansalliskielistrategia hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä joulukuussa 2021. Strategian tavoitteena on turvata se, että Suomessa on jatkossakin kaksi elävää kansalliskieltä. Kielipoliittinen ohjelma taas on ensimmäinen kokonaisvaltainen kielipoliittinen ohjelma, jossa tarkastellaan muiden kotoperäisten kielten kuin kansalliskielten asemaa Suomessa. Siinä on huomioitu erityisesti saamen kielet, viittomakielet, romanikieli ja karjalan kieli. Ohjelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä kesäkuussa 2022. Kansalliskielistrategian ja kielipoliittisen ohjelman toimenpiteiden toteutusta jatketaan pääministeri Petteri Orpon kaudella hallitusohjelman mukaan.¹²²

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa todetaan, että kaksikielisyys on maallemme myönteinen vahvuus¹²³. Tavoitteeksi ohjelmaan on kirjattu myös kotoperäisten vähemmistökielten, erityisesti saamen kielten, karjalan kielen, romanikielen ja kotimaisten viittomakielten aseman vahvistaminen¹²⁴. Sosiaali- ja terveyspalveluiden osalta tavoitteena on yhdenvertaisten palveluiden saatavuuden varmistaminen molemmilla kansalliskielillä kaikilla tasoilla. Myös digitaalisten ratkaisujen kehitystyössä kiinnitetään huomiota ruotsinkielisen väestön palveluiden

119 Valtioneuvosto: *Hallitusohjelmat vuodesta 1917*. Haettu 27.5.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/historia-ja-rakennukset/hallitusohjelmat>

120 Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki: Valtioneuvosto.

121 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto.

122 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 193.

123 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 7.

124 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 80.

saavutettavuuteen.¹²⁵ Lisäksi tavoitteena on kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyön koordinaation selkeyttäminen¹²⁶. Opetuksen osalta tavoitteena on muun muassa lasten kieltenoppimisen tukeminen varhaiskasvatuksesta alkaen vahvistamalla kielikylpy- ja kielisuihkutoimintaa¹²⁷ ja laadukkaan oppimateriaalin saatavuuden turvaaminen molemmilla kansalliskielillä¹²⁸. Hallitusohjelmaan on myös kirjattu sen selvittäminen, miten viittomakielisten lasten asemaa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa voidaan vahvistaa¹²⁹.

4.2.1.2 Kansalliskielistrategia

Joulukuussa 2021 valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksytty kansalliskielistrategia¹³⁰ on järjestyksessään toinen kansalliskielistrategia. Ensimmäinen kansalliskielistrategia¹³¹ hyväksyttiin vuonna 2012 yhtenä pääministeri Kataisen hallitusohjelman kärkihankkeista, ja se sisälsi sekä toimenpiteitä hallituskaudelle 2011–2015 että pitkän aikavälin toimenpide-ehdotuksia. Valtioneuvosto päätti jatkaa ensimmäisen kansalliskielistrategian linjausten voimassaoloa myös pääministeri Sipilän hallituskaudella 2015–2019. Ensimmäisen kansalliskielistrategian toteutumista tarkasteltiin väliraportissa¹³² vuonna 2015 ja loppuraportissa¹³³ vuonna 2019.

Valtioneuvosto asetti tammikuussa 2021 ohjausryhmän linjaamaan uuden kansalliskielistrategian valmistelua. Joulukuussa 2021 valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksytty kansalliskielistrategia koskee kansalliskieliä suomea ja ruotsia. Strategia on hallituksen kielipoliittinen tahdonilmaisu, joka viitoittaa kansalliskieliä koskevaa politiikkaa yli hallituskausien. Strategian tavoitteena on turvata, että Suomessa on

125 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 21.

126 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 44.

127 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 82.

128 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 80.

129 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 80.

130 Valtioneuvosto. (2021). *Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös*.

131 Tallroth, P. (2012). *Kansalliskielistrategia : Valtioneuvoston periaatepäätös*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

132 Tammenmaa, C. & Soininen, M. (2015). *Kansalliskielistrategian väliraportti : Kansalliskielistrategian seuranta sekä hallituskautta 2011–2015 koskevien hallituksen toimenpiteiden toteutuminen*. Oikeusministeriön julkaisu 34/2015. Helsinki: Oikeusministeriö.

133 Lunabba, V. (2019). *Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportti 2015–2019*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:17. Helsinki: Oikeusministeriö.

jatkossakin kaksi elävää kansalliskieltä. Suomen kielen osalta päätavoitteena on kielen käyttöalan kaventumisen estäminen. Ruotsin kielen osalta tavoitteena on ruotsinkielisten palvelujen toimivuuden ja saatavuuden turvaaminen sekä kieliyhteisön elinvoimaisuuden vahvistaminen.

Strategian suuntaviivat on työstetty osallistavan valmisteluprosessin pohjalta, jossa on kuultu laajasti asiantuntijoita, sidosryhmiä ja kansalaisia. Suuntaviivoja ovat oikeus palveluihin omalla kielellä, kansalliskielten aseman turvaaminen, ja elävä kaksikielisyys. Strategialla pyritään myös edistämään maahanmuuttajien kotoutumista molemmilla kansalliskielillä. Suuntaviivoihin liittyen on laadittu konkreettiset päämäärät ja asetettu niiden alle yhteensä 62 toimenpidettä päämäärien saavuttamiseksi. Toimenpiteiden toteutusta jatketaan hallituskaudella 2023–2027. Seuraavassa muutamia esimerkkejä kansalliskielistrategian toimenpiteistä.

Kansalliskielistrategian toimenpiteinä on toteutettu selvitykset suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvulla¹³⁴ sekä englannin kielen asemasta Suomen kansalliskielten rinnalla¹³⁵, joita käsitellään tarkemmin kertomuksen luvussa 8. Lisäksi kansalliskielistrategiaan perustuen on selvitetty valtion viranomaisten kielitaitoa¹³⁶ ja toisen kotimaisen kielen ylioppilastutkinnon pakollisuuden poistamisen vaikutuksia Suomen kielitaidon kannalta¹³⁷. Luvussa 4.1.2 käsitellyistä säädösmuutoksista kansalliskielistrategiaan pohjautuvat erinomaista suomen ja ruotsin kielen taitoa osoittavan valtionhallinnon kielitutkinnon tekeminen maksuttomaksi ja B1-kielen tuntiresurssin lisäys yläkouluun. Kansalliskielistrategian toimenpiteitä ovat myös kappaleessa 6.3 käsitelty tuomioistuinten ruotsinkielisten palveluiden kehittäminen sekä kappaleessa 7.5.1 käsitelty pilottihanke, jossa järjestetään dialogeja kaksikielisillä hyvinvointialueilla viranomaisten ja asiakkaiden välillä. Kansalliskielistrategian toimenpiteenä oikeusministeriö on lisäksi tuottamassa audiovisuaalista koulutusmateriaalia viranomaisille kielellisistä oikeuksista ja kielen merkityksestä palvelun laadun kannalta. Materiaalin on tarkoitus valmistua vuoden 2025 aikana.

134 Onikki-Rantajääskö, T. (2024).

135 Laitinen, M., Leppänen, S., Rautionaho, P. & Backman, S. (2023). *Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla – Kohti joustavaa monikielisyyttä*. Helsinki: Valtioneuvosto.

136 Järvi, J.; Tammenmaa, C. & Jokinen, J. (2023). *Selvitys valtion viranomaisten kielitaidosta*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:21. Helsinki: Oikeusministeriö.

137 Juurakko-Paavola, T. (2024). *Selvitys toisen kotimaisen kielen ylioppilastutkinnon pakollisuuden poistamisen vaikutuksista Suomen kielitaidon kannalta*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:14. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, s. 28.

Suomen korkeakoulujen kielikäytänteitä on selvitetty vuonna 2023 opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisemassa selvityksessä.¹³⁸ Kielikysymyksiä on nostettu myös esille korkeakoulujen kanssa käytävissä keskusteluissa.

Kansalliskielistrategian toimenpiteitä on edistetty myös muiden toiminta-ohjelmien puitteissa. Kansallisen lukutaitostrategian pohjalta on käynnistetty Opetushallituksessa toimiva lukutaito-ohjelma. Harrastamisen Suomen mallin kehittämishankkeissa ja avustushaussa on kiinnitetty huomiota myös kielivähemmistöihin kuuluvien lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksiin. Toisen kotimaisen kielen kehittämisohjelmassa, jota käsitellään tarkemmin kappaleissa 8.4.2 ja 8.4.3, on vahvistettu toisen kotimaisen kielen oppimista.

Sisäministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonaloilla on ryhdytty toimiin kansalliskieliä taitavan työvoiman saatavuuden varmistamiseksi. Pääministeri Orpon hallituksen ohjelmaan perustuvassa Hyvän työn ohjelmassa on toimenpiteitä, joilla pyritään parantamaan koulutetun hoito- ja hoivahenkilökunnan saatavuutta molemmilla kansalliskielillä muun muassa koulutuspaikkoja lisäten ja kielikoulutusta järjestäen. Opetus- ja kulttuuriministeriö on jakanut yliopistoille rahoitusta suomen- ja ruotsinkielisten erityisluokanopettajien, erityisopettajien ja varhaiskasvatuksen erityisopettajien kouluttamiseksi.

Kotoutumisen edistämisen palveluita on kehitetty myös ruotsiksi, ja tähän on kulu-
valla hallituskaudella osoitettu lisärahoitusta.

Lisäksi strategia on ohjannut kiinnittämään huomiota valtioneuvoston henkilöstön kielitaitoon sekä molempien kansalliskielten ja selkokielen käyttöön esimerkiksi ministeriöiden sisäisessä ja ulkoisessa viestinnässä.

Vastuu kansalliskielistrategian täytäntöönpanosta jakautuu usealle toimijalle ja yleisvastuu strategian seurannasta on oikeusministeriöllä. Seuranta toteutetaan valtioneuvoston kansalliskielisverkoston kautta. Meneillään olevan hallituskauden aikana strategian toimeenpanoa ja vaikutuksia tullaan arvioimaan.

138 Saarikivi, J. & Koskinen, J. (2023). *Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja?: Selvitys yliopistojen kielivalinnoista*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2023:24. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

4.2.1.3 Kielipoliittinen ohjelma

Pääministeri Petteri Orpon hallitus on sitoutunut hallitusohjelman mukaisesti kotoperäisten vähemmistökielten, erityisesti saamen kielten, karjalan kielen, romanikielen ja kotimaisten viittomakielten aseman vahvistamiseen. Hallitusohjelman mukaan kielellisiä oikeuksia edistetään jatkamalla kansalliskielistrategiassa ja kielipoliittisessa ohjelmassa määriteltyjen toimenpiteiden toteuttamista.¹³⁹ Kielipoliittinen ohjelma hyväksyttiin pääministeri Sanna Marinin hallituskaudella vuonna 2022 valtioneuvoston periaatepäätöksenä. Kielipoliittinen ohjelma on ensimmäinen kokonaisvaltainen kielipoliittinen ohjelma, jossa on huomioitu muut Suomessa puhutut kielet kuin kansalliskielet. Erityisesti siinä on huomioitu saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakielet.¹⁴⁰ Seuraavassa nostetaan esille esimerkinomaisesti joitakin kielipoliittisen ohjelman toimenpiteitä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö osoitti Kotimaisten kielten keskukselle kielipoliittisen ohjelman toimeenpanoon ja vähemmistökielten elvytyksen koordinointiin erillismäärärahan (60 000 euroa) vuodelle 2023. Vuoden 2024 alusta lähtien vastaava määräraha on ollut lisättynä Kotimaisten kielten keskuksen toimintamenomomentille. Kotimaisten kielten keskus koordinoi vuonna 2023 perustettua Vähemmistökielifoorumia. Vähemmistökielifoorumi on yksi kielipoliittisen ohjelman toimenpiteistä, ja sen verkostossa ovat mukana saamen kielten, karjalan kielen, Suomen romanikielen ja Suomen viittomakielten vahvistamisen ja elvyttämisen koordinaatio- ja asiantuntijatahot. Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö on rahoittanut Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytysohjelmaa.¹⁴¹ Karjalan kielen elvytyshanke, elvytysohjelma ja karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä ovat olleet osa kielipoliittisen ohjelman toimeenpanoa.

Itä-Suomen yliopiston julkisoikeuden apulaisprofessori Maija Dahlbergin tekemä selvitys¹⁴² kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta ja erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisällöstä ja tulkinnasta julkaistiin toukuussa 2024. Selvitys on yksi kielipoliittisen ohjelman toimenpiteistä. Selvityksessä tutkittiin lainopillisin menetelmin, mitä perustuslain 17 §:n 3 momentti oikeudesta ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria tarkoittaa eri kieliryhmien osalta. Selvityksen tavoitteena oli esimerkiksi kartoittaa niitä keinoja, joilla kotoperäisten kielten

139 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 80 ja 193.

140 Valtioneuvosto. (2022). *Kielipoliittinen ohjelma: Valtioneuvoston periaatepäätös*, s. 7.

141 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

142 Dahlberg, M. (2024). *Selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta – erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältö ja tulkinta*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:6. Helsinki: Oikeusministeriö.

asemaa lainsäädännössä voidaan vahvistaa. Selvityksen mukaan perustuslain kielellisten oikeuksien normatiivinen kehys on verrattain laaja-alainen ja kompleksinen. Vähemmistöryhmillä on yhtäältä varsin suuri liikkumatila itse ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan, mutta toisaalta säännökseen ei ole kirjattu julkiselle vallalle nimenomaista velvoitetta osallistua eri kielivähemmistöjen kielellisten tai kulttuuristen oikeuksien tukemiseen. Selvityksen mukaan kotoperäisten vähemmistökielten asemaa voitaisiin vahvistaa esimerkiksi tarkistamalla varhaiskasvatusta, opetusta sekä tiedotusvälineitä koskevaa substanssilainsäädäntöä muun muassa viittomakielen ja karjalan kielen osalta. Keskittyminen lainsäädäntöön, joka koski nimenomaisesti varhaiskasvatusta, opetusta ja tiedotusvälineitä olisi vähemmistökielten aseman parantamisen kannalta keskeisintä. Kyseiset tarkastukset lainsäädäntöön olisivat selvityksen mukaan valtiosääntöoikeudellisesti perustelulumpi vaihtoehto kuin perustuslain kielisäännöksen muuttaminen. Selvityksen mukaan perustuslain 17 §:n 3 momentti on kansainvälisesti muiden maiden perustuslakeihin verrattuna hyvin edistysellinen ja laaja-alainen. Muita oikeudellisia keinoja kotoperäisten vähemmistökielten aseman vahvistamiseen olisivat esimerkiksi perus- ja ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta viranomaisten päätöksenteossa ja tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa. Edelleen selvityksen mukaan näyttää siltä, ettei lainsäätäjällä ole tarkoittanut tehdä eroa oikeuksien tason välillä sen perusteella, onko tietty vähemmistökieliryhmä mainittu nimenomaisesti perustuslain 17 §:n 3 momentissa vai ei. Keskeistä vaikuttaa sen sijaan olevan se, edellyttääkö perustuslaki tietyn kieliryhmän kielellisistä oikeuksista säädettävän tarkemmin lailla.¹⁴³

Kielipoliittisen ohjelman eräänä toimenpiteenä on tietoisuuden lisääminen viittomakielisistä lapsista ja nuorista kieli- ja kulttuuriryhmänä. Tämän lisäksi toimenpiteenä on lisätä viranomaisten tietoisuutta viittomakielisiä koskevien kieli- ja vammaisuusnäkökulmien rinnakkaisuudesta sekä viittomakielen merkityksestä lapsen kielenkehityksen ja perheiden sisäisen kommunikaation kannalta.¹⁴⁴ Kuurojen- ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi on käynnistynyt 5.6.2025. Prosessi tarkastelee viranomaisten toimien vaikutuksia kuuroihin ja viittomakielisiin sekä menneisyydessä että tällä hetkellä. Eräänä tärkeänä tavoitteena on lisätä viittomakielten sekä viittomakielisen kulttuurin ja historian tuntemusta prosessin aikana.¹⁴⁵ Uusi 1.1.2025 voimaan tullut vammaispalvelulaki (675/2023) sisältää säännökset vammaisen henkilön kielen ja kulttuuritaustan huomioimisesta palveluiden

143 Dahlberg, M. (2024), s. 7, 34, 53 ja 59–60.

144 Valtioneuvosto. (2022). *Kielipoliittinen ohjelma: Valtioneuvoston periaatepäätös*, s. 69.

145 Valtioneuvosto. (5.6.2025). *Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi on käynnistynyt Suomessa* [tiedote]. Haettu 25.8.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/kuurojen-ja-viittomakielisten-totuus-ja-sovintoprosessi-on-kaynnistynyt-suomessa>.

toteuttamisessa sekä viittomakielen opetuksesta valmennuksena. Uusi lainsäädäntö lisää viranomaisten tietoisuutta viittomakielisiä koskevien kieli- ja vammaisuusnäkökulmien rinnakkaisuudesta sekä viittomakielen merkityksestä muun muassa perheiden sisäisen kommunikaation kannalta.¹⁴⁶

Kielipoliittisen ohjelman toimenpiteenä oikeusministeriö on tilannut audiovisuaalista materiaalia kotoperäisistä vähemmistökielistä opetuksen oheismateriaaliksi erityisesti yläkouluikäisille. Nuorille suunnatussa materiaalissa eri kieliryhmään kuuluvat nuoret kertovat omasta kielestään ja kulttuuristaan. Avoimessa casting-kutsussa etsittiin nuoria, jotka käyttävät karjalan kieltä, romanikieltä, saamen kieltä, viittomakieltä tai ruotsia. Mukaan saatiin inarinsaamea käyttävä nuori sekä suomalaista viittomakieltä käyttävä nuori. Videolle on sisällytetty pieniä infolaatikoita myös muista kotoperäisistä kielistä. Materiaali on tarkoitus julkaista vuoden 2025 aikana. Tavoite on lisätä erityisesti yläkouluikäisten oppilaiden tietoisuutta kotoperäisistä kielistä.

Kielipoliittisen ohjelman toimenpiteenä oikeusministeriö tulee kuluvana vuonna (2025) tilaamaan selvityksen pitkäjänteisestä kielenelvytystyöstä. Selvityksessä tarkastellaan sitä, minkälainen rakenne kielenelvytystyölle tulisi luoda, jotta kielenelvystyöstä saataisiin pitkäjänteistä. Selvitys hankintaan vuoropuhelussa Kotimaisten kielten keskuksen ja sen koordinoiman Vähemmistökielifoorumin kanssa.

Kielipoliittisen ohjelman mukaan ohjelmaa toimeenpannaan pidemmällä aikavälillä, sillä kielellisten oikeuksien turvaaminen vaatii pitkäjänteistä työtä. Koordinaatiovastuu ohjelman toimeenpanosta on oikeusministeriöllä, mutta jokaiselle ohjelman toimenpiteelle on nimetty yksi tai useampi vastuuministeriö, joka vastaa kyseisen toimenpiteen toteutuksesta.¹⁴⁷ Meneillään olevan hallituskauden aikana ohjelman toimeenpanoa ja vaikutuksia arvioidaan.

4.2.1.4 Valtioneuvoston kansalliskieliverkosto

Valtioneuvostossa vuodesta 2013 alkaen toiminut kansalliskieliverkosto on poikkihallinnollinen matalan kynnyksen yhteistyöfoorumi, joka tukee oikeusministeriön työjärjestyksen mukaisten tehtävien hoidossa kielellisten oikeuksien toteutumisen edistämisessä ja seurannassa erityisesti kansalliskieliin liittyvissä asioissa, mutta tarvittaessa myös muissa kielikysymyksissä. Ensimmäinen kansalliskieliverkosto toimi vuosina 2013–2015 ja sen asettaminen perustui kansalliskielistrategiaan, joka

¹⁴⁶ Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

¹⁴⁷ Valtioneuvosto. (2022). *Kielipoliittinen ohjelma: Valtioneuvoston periaatepäätös*, s. 74.

hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksellä joulukuussa 2012. Tämän kieliker-
tomuksen seurantakaudella on toiminut kaksi kansalliskieliverkostoa, toimikausilla
1.4.2020–31.3.2023 ja 1.12.2023–31.3.2027. Nykyinen kansalliskieliverkosto jatkaa
edellisten verkostojen työtä kansalliskieliä koskevan lainsäädännön soveltamisen
edistämiseksi ja tietoisuuden lisäämiseksi kielilainsäädännöstä. Verkostossa ovat
edustettuina ministeriöt, Opetushallitus, Kotimaisten kielten keskus, Kuntaliitto sekä
Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy. Kansalliskieliverkoston valmistelu- ja koordinaatio-
vastuu on oikeusministeriöllä.

Valtioneuvoston kansalliskieliverkoston lisäksi kaksikielisillä ja ruotsinkielisillä
kunnilla on oma, Kuntaliiton koordinoima verkostonsa. Verkoston työn paino-
pisteenä ovat kielikysymykset sekä ruotsin kielen asema.¹⁴⁸

4.2.2 Kielten näkyvyys valtionhallinnossa tiedottamisen näkökulmasta

Kielilain (423/2003) 32 §:n mukaan valtion ja kunnallisen viranomaisen yleisölle
suunnatussa tiedottamisessa on kaksikielisessä kunnassa käytettävä suomen ja
ruotsin kieltä. Viranomaisen tulee huolehtia sekä suomen- että ruotsinkielisen
väestön tiedonsaantitarpeista. Saamen kielilaissa (1086/2003) viranomaisten tiedot-
tamisesta säädetään 8 §:ssä, jonka mukaan viranomaisten on yleisölle suunnatussa
tiedottamisessa käytettävä myös saamen kieltä. Viittomakielilain (359/2015) 3 §:n
mukaan viranomaisen on toiminnassaan edistettävä viittomakieltä käyttävän
mahdollisuuksia käyttää omaa kieltään ja saada tietoa omalla kielellään.

Valtioneuvoston viestintäosasto vastaa pääministerin ja hallituksen viestinnästä
sekä valtioneuvoston kanslian ulkoisesta viestinnästä. Viestintäosasto koordinoi
ja kehittää valtioneuvoston strategista sekä ministeriöiden yhteistä ulkoista
viestintää.¹⁴⁹ Syyskuussa 2023 hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätös valtio-
neuvoston viestinnästä pääministeri Petteri Orpon kaudella. Periaatepäätöksessä
kuvataan valtioneuvoston viestinnän yhteiset päätavoitteet, toimintatavat ja

148 Kuntaliitto: *Nätverk för svensk- och tvåspråkiga kommuner* [verkkosivu]. Haettu
2.6.2025 osoitteesta: [https://www.kommunforbundet.fi/kommunforbundet/natverk/
svensk-och-tvasprakiga-kommuner](https://www.kommunforbundet.fi/kommunforbundet/natverk/svensk-och-tvasprakiga-kommuner).

149 Valtioneuvoston kanslia: *Valtioneuvoston viestintä*. Haettu 2.6.2025 osoitteesta:
<https://valtioneuvosto.fi/valtioneuvoston-viestinta>.

viestinnän yhteistoiminta valtioneuvostossa.¹⁵⁰ Periaatepäätöksen toteutusta tukevat Valtionhallinnon viestintäsuosituksessa (2023)¹⁵¹ hyväksytyt viestinnän arvot, tavoitteet ja periaatteet. Arvoista ymmärrettävyyteen sisältyy selkeän ja ymmärrettävän kielen sekä mahdollisuuksien mukaan selkokielen käyttäminen, kielilain huomioiminen, ja keskeisistä asioista viestiminen myös Suomessa käytettävillä vähemmistökielillä ja englanniksi.

Käytännöt kieliryhmien huomioimisessa viestinnässä vaihtelevat hieman eri ministeriöiden välillä. Ministeriöiden tiedotteet julkaistaan sekä suomeksi että ruotsiksi, ja joidenkin ministeriöiden (kuten ulkoministeriön) osalta pääosin myös englanniksi. Myös ministeriöiden verkkosivujen sisällöstä joko kaikki tai suurin osa on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Ruotsiksi ei yleensä käännetä esimerkiksi verkkosivuilla olevia kolumneja tai ministerin yhdellä kielellä pitämiä puheita. Sosiaalisen median osalta käytännöt vaihtelevat enemmän. Osalla ministeriöistä kaikki tai lähes kaikki sosiaalisen median viestintä tapahtuu suomeksi ja ruotsiksi, mutta usealla ministeriöllä sosiaalisen median sisältöjä ei käännetä ollenkaan ruotsiksi tai käännetään ainoastaan tietyissä tilanteissa. Tällöin sisältö käännetään ruotsiksi esimerkiksi silloin, kun sen katsotaan olevan kansalaisten kannalta erityisen merkittävää tai koskevan erityisesti ruotsinkielistä väestöä.¹⁵²

Saamen kieliä käytetään ministeriöiden viestinnässä lähinnä niissä tapauksissa, kun viestitään etenkin saamelaisia koskevista asioista, kuten saamelaisten kotiseutualueeseen tai perinteisiin elinkeinoihin liittyvistä päätöksistä. Myös joitain laajasti kansalaisia koskevia tiedotteita, kuten koronatiedotteita on käännetty saamen kielille. Osa saamenkielisistä sisällöistä on käännetty kaikille kolmelle Suomessa puhuttavalle saamen kielelle ja osa ainoastaan pohjoissaameksi.

150 Valtioneuvoston kanslia. (2023). *Valtioneuvoston periaatepäätös valtioneuvoston viestinnästä pääministeri Petteri Orpon hallituskaudella*. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:67. Helsinki: Valtioneuvosto.

151 Valtioneuvoston kanslia. (2023). *Avoimesti ajassa: Valtionhallinnon viestintäsuositus 2023*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2023:11. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

152 Ministeriöiden vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin. Viestintää koskeviin kysymyksiin vastaukset saatiin oikeusministeriöltä, opetus- ja kulttuuriministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä, ulkoministeriöltä, valtiovarainministeriöltä, sisäministeriöltä, maa- ja metsätalousministeriöltä, ympäristöministeriöltä, työ- ja elinkeinoministeriöltä, liikenne- ja viestintäministeriöltä sekä valtioneuvoston kanslialta.

Viittomakielet on huomioitu useimpien ministeriöiden viestinnässä valtioneuvoston vuonna 2019 julkaiseman suosituksen¹⁵³ mukaisesti. Useimpien ministeriöiden verkkosivuilta löytyy perustietoa ministeriöstä suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä, ja esimerkiksi koronapandemian aikaisia ajankohtaissisältöjä sekä häiriötilanteiden varautumisoppaan keskeinen sisältö on käännetty viittomakielille. Tiedotustilaisuuksia etenkin kansalaisten kannalta merkittävistä asioista pyritään tulkkamaan suomalaiselle viittomakielelle, ja joistain tiedotustilaisuuksista on tehty video myös suomenruotsalaisella viittomakielellä.

Yksikään ministeriö ei ole tuottanut sisältöä tai viestinyt karjalan kielellä tai romani-kielellä. Myöskään selkokieltä ei ole pääsääntöisesti huomioitu ministeriöiden viestinnässä, lukuun ottamatta yksittäisiä selkokielelle käännettyjä sisältöjä. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi korona-ajan tiedotteet, häiriötilanteiden varautumisoppaan keskeinen sisältö, sekä ilmastolain uudistuksen informaationsivu. Kielelliset oikeudet on huomioitu jollain tavalla useimpien ministeriöiden viestintäkoulutuksissa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen vuosikertomuksista 2021–2023 ilmenee, että oikeusasiamiehen käsittelemät kielikantelut koskevat yhä useammin tiedottamista ja opastusta eri muodoissaan kuin asian käsittelyä viranomaisessa. Haasteita ruotsin kielen osalta on ollut esimerkiksi lausuntopalvelussa julkaistussa lausuntopyynnössä sekä viranomaisten sähköisissä palveluissa, ohjeistuksissa ja tiedotustilaisuudessa.¹⁵⁴ Myös viranomaisten tiedottaminen sosiaalisessa mediassa on säännöllisesti yhteydenottojen aiheena. Sosiaalinen media eroaa perinteisistä kielilain säätämisen aikaisista tiedotuskanavista, ja kielilain tiedottamista koskeva sääntely on nykyisessä muuttuneessa toimintaympäristössä osin vanhentunutta ja tulkinnanvaraista. Silti oikeusasiamiehen mukaan olisi vaikea perustella, miksi kansalliskieliä ei tulisi kohdella tasapuolisesti myös sosiaalisessa mediassa.¹⁵⁵

153 Valtioneuvosto: *Suositus viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä 2019*. Haettu 2.6.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/valtioneuvoston-viestinta/suositus-viittomakielten-kaytosta>.

154 EOAK/3445/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, [Lausunto.fi](https://lausunto.fi)-palvelussa julkaistun lausuntopyynnön kieli; EOAK/5475/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Uppgifters språk i [Suomi.fi](https://suomi.fi) -tjänsten; EOAK/7199/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Asiakaspalvelu passiasiassa; EOAK/5107/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Telefonväxeln service på svenska; EOAK/8381/2021, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Poliisin tiedotustilaisuuden kieli; EOAK/1029/2021, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Hätäkeskuksen tehtäväkäsittelyohjeiden kieli; EOAK/4409/2021, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Kasvinsuojeluainerekisterin tietojen saatavuus molemmilla kansalliskielillä.

155 Eduskunnan oikeusasiamies. (2025), s. 33.

4.3 Kokemukset kielellisten oikeuksien toteutumisesta viranomaisissa

Tässä osiossa käsitellään sitä, miten kielellisten oikeuksien koetaan toteutuvan eri viranomaisissa ja minkälaisia kokemuksia kieliryhmillä on palveluiden saatavuudesta omalla kielellä. Tarkastelun pohjana ovat kielellisistä oikeuksista tehdyt seurantabarometrit sekä kieliryhmien edustajien arviot.

4.3.1 Kansalliskielet

Vuoden 2024 kielibarometrin mukaan kielelliset oikeudet ovat tärkeitä sekä ruotsin- että suomenkielisille, ja suurin osa tuntee kielelliset oikeutensa hyvin¹⁵⁶. Tältä osin suuria muutoksia kielibarometriin 2020 verrattuna ei ole tapahtunut. Barometrissä tarkastelluista kieliryhmistä kaksikielisten kuntien ruotsinkielinen enemmistö on tyytyväisin kotikuntansa palveluihin kielen kannalta. Tyytymättömin kotikuntansa kielellisiin palveluihin taas on kaksikielisten kuntien ruotsinkielinen vähemmistö, ja suomenkielinen vähemmistö sijoittuu näiden kahden ryhmän välimaastoon.¹⁵⁷ Suuria muutoksia tyytyväisyydessä kotikunnan kielellisiin palveluihin ei ole kielibarometrien 2024, 2020 ja 2016 perusteella tapahtunut pidemmällä aikavälillä. Ruotsinkielisen enemmistön ja suomenkielisen vähemmistön osalta on havaittavissa tyytyväisyyden heikkoa laskua. Ruotsinkielisen enemmistön osalta tarkastelu on tosin aloitettu vasta kielibarometristä 2020 alkaen.¹⁵⁸

Valtion palveluihin kielen kannalta tyytyväisin on barometrin perusteella kaksikielisten kuntien suomenkielinen vähemmistö. Vähiten tyytyväinen valtion kielellisiin palveluihin, kuten kunnallisiin palveluihin, on ruotsinkielinen vähemmistö. Ruotsinkielinen enemmistö sijoittuu näiden kahden ryhmän välille.¹⁵⁹ Ruotsinkielisen vähemmistön mielestä valtion ruotsinkieliset palvelut ovat yleisesti ottaen parantuneet tai pysyneet entisellä tasollaan vuosina 2016–2024, kun taas ruotsinkielisen enemmistön palveluille antamissa arvosanoissa on havaittavissa laskeva trendi vuosien 2020 ja 2024 välillä. Suomenkielisen vähemmistön osalta suurta muutosta pidemmällä aikavälillä ei ole tapahtunut.¹⁶⁰ Sekä valtion että kunnan osalta tyytyväisyys kielellisiin palveluihin vaihtelee palveluittain.

156 Vento, I. (2025), s. 33–35.

157 Vento, I. (2025), s. 50–52.

158 Vento, I. (2025), s. 46–55.

159 Vento, I. (2025), s. 55.

160 Vento, I. (2025), s. 57–60.

Lähes puolet sekä ruotsinkieliseen enemmistöön kuuluvista että suomenkieliseen vähemmistöön kuuluvista yrittää lähes aina saada palvelua omalla kielellään, kun taas ruotsinkielisestä vähemmistöstä näin tekee vain viidesosa. Kunnissa, joissa ruotsi on vähemmistökieli, ruotsinkieliset yrittävät selvästi harvemmin saada palvelua omalla kielellään muihin kieliryhmiin verrattuna.¹⁶¹ Ruotsinkielisistä vastaajista yli puolet oli samaa mieltä esitetyn väitteen kanssa, jonka mukaan viranomaiset vastaavat heille suomeksi heidän aloittaessaan asiain ruotsiksi. Suomenkielisestä vähemmistöstä päinvastaisen väitteen kanssa samaa mieltä taas oli vain hieman alle kolmasosa.¹⁶²

Yleisesti voidaan todeta, että omakielisen palvelun saaminen sekä kaksikielisissä kunnissa että valtion palveluissa vaihtelee sen mukaan, kuuluuko henkilö kieli-enemmistöön vai vähemmistöön. Kielellisen palvelun osalta ei ole tapahtunut suuria muutoksia viimeisen neljän vuoden aikana, ja kielellisesti yhdenvertaisen viranomaispalvelun takaamisessa molemmilla kansalliskielillä on yhä haasteita.

Folktingetin mukaan viranomaisten kielilain tuntemus on heikentynyt, ja ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet eivät käytännössä toteudu lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Tämä pätee laajasti kaksikielisten viranomaisten palveluihin sekä paikallisella että valtion tasolla. Esimerkiksi kielilain vastainen suomi-ruotsi-tulkkauksen käyttäminen kaksikielisissä viranomaisissa on yleistynyt. Kansalliskielistrategian mukaan ruotsi hallinnon kielenä uhkaa kadota muun muassa hallinnollisten alueiden laajenemisen myötä, jonka seurauksena suomi on nykyään enemmistökieli kaikilla valtion hallinnollisilla alueilla. Folktinget korostaa, että viranomaisten tulisi hyödyntää kielisuunnittelua varmistaakseen ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutuminen ja organisoida toimintansa siten, että ruotsinkielisiä työntekijöitä on siellä missä näitä tarvitaan. Kotuksen ruotsin kielen lautakunnan mukaan viranomaisten erilliset ruotsinkieliset yksiköt ovat toimiva keino kielellisten oikeuksien turvaamiseksi. Folktinget katsoo, että kaksikielisille viranomaisille tulisi asettaa velvoite ottaa toiminnassaan käyttöön kielisuunnittelua ja kielivaikutusten selvittämistä koskevia malleja. Velvoitteen puuttumisen lisäksi Folktinget näkee ongelmana sanktioiden puuttumisen niissä tilanteissa, kun viranomaisena rikkoo kielilakia.¹⁶³

161 Vento, I. (2025), s. 38.

162 Vento, I. (2025), s. 76–77.

163 Svenska Finlands folkting (6.6.2025); Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

Sekä Kotuksen ruotsin kielen lautakunta että Folktinget kiinnittävät huomiota vallitsevan taloudellisen tilanteen ja säästöjen vaikutuksiin kielivähemmistöjen lakisääteisiin oikeuksiin. Molemmat painottavat, että säästöpäätöksiä tehtäessä taloudelliset säästöt eivät saa kohdistua ankarammin ruotsinkieliseen kuin suomenkieliseen väestöön. Folktinget katsoo, että taloudellisten ja hallinnollisten päätösten vaikutuksia väestön kielellisiin oikeuksiin tulisi selvittää säästöohjelmien yhteydessä.

4.3.2 Saamen kielet

Saamelaisten kielelliset oikeudet ovat laajemmat saamelaisten kotiseutualueella, joka kattaa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä Sodankylän kunnan pohjoisosassa olevan Lapin paliskunnan alueen. Saamen kielilaki turvaa saamelaisten oikeuden käyttää kotiseutualueellaan viranomaisasiainnissa saamen kieltä. Lisäksi saamelaisilla on kotiseutualueen ulkopuolella oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää saamen kieltä laissa tarkoitetuissa viranomaisissa.¹⁶⁴

Saamelaiskäräjien kielikertomuksen 2020–2023 mukaan saamelaisten kotiseutualueen kuntien saamenkieliset palvelut toteutuvat parhaiten kuntien sivistystoimissa. Kotiseutualueen kunnista parhaiten saamenkielinen palvelu toteutuu saamelaisenemmistöisessä Utsjoen kunnassa, jossa lähes kaikilla toimialoilla voidaan kohtalaisen hyvin antaa saamenkielistä palvelua suullisesti. Inarin kunnassa haasteita aiheuttaa nelikielisyys, sillä kunnassa puhutaan suomea ja kaikkia kolmea Suomessa käytettävää saamen kieltä. Enontekiön kunnan palveluksessa on vähän saamenkielistä ammattihenkilöstöä, jemuutoin kunnan saamenkieliset palvelut toteutuvat asiakirjakäännöksin ja tarvittaessa tulkkauksen avulla. Sodankylän kunnassa tilanne on kotiseutualueen heikoin saamenkielisten palvelujen saatavuuden osalta lukuun ottamatta sivistystoimea.¹⁶⁵

Saamebarometrissä 2024 selvitettiin saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksiä siitä, miten saamelaisten kielelliset oikeudet palveluissa toteutuvat. Viranomaiset arvioivat tuntevansa saamelaisten kielelliset oikeudet melko hyvin, ja oikeuksien myös arvioitiin toteutuvan pääosin kohtuullisesti tai hyvin. Tästä huolimatta vain kolmasosa vastaajista ilmoitti saamenkielistä palvelua

¹⁶⁴ Saamen kielilaki (1086/2003) 4 §, 12 §.

¹⁶⁵ Saamelaiskäräjät (31.1.2024). *Saamen kielilain 29 §:n mukainen kertomus saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2020–2023*. Toimitettu oikeusministeriölle sähköpostitse 28.2.2024.

tarjottavan aina asiakkaan sitä pyytäessä, vaikka organisaation tulisi saamen kielilain nojalla palvella saameksi. Kuntien koulutus- ja varhaiskasvatusalan työntekijät arvioivat kielellisten oikeuksien toteutuvan heikommin kuin muut kuntatyöntekijät ja valtion työntekijät, mikä poikkesi olennaisesti aiempien saamebarometrien 2016 ja 2020 tuloksista. Niiden mukaan saamenkieliset palveluiden käyttäjät olivat kaikkein tyytyväisimpiä nimenomaan varhaiskasvatukseen ja opetukseen, mutta kokivat valtiolliset palvelut heikosti toimivina saamen kielellä. Tätä eroa barometrin tekijät selittävät sillä, että koulutus- ja varhaiskasvatusalan työntekijät ovat todennäköisesti tietoisempia kielellisistä oikeuksista ja kunnianhimoisempia niiden toteuttamisessa, kun taas valtion organisaatioissa tietoisuus oikeuksista on vähäisempää ja edellytykset arvioida niiden toteutumista ovat puutteelliset.¹⁶⁶

Saamelaiskäräjät on huolissaan eri viranomaisten organisaatiomuutoksista, jotka saattavat heikentää saamelaisten kielellisiä oikeuksia ja johtaa tiettyjen viranomaisten putoamiseen saamen kielilain soveltamisalan ulkopuolelle. Tästä esimerkkinä on Hätäkeskuslaitos. Entinen Lapin hätäkeskus kuului saamen kielilain soveltamisalaan, mutta Hätäkeskuslaitos nykyisessä organisaatiomallissaan ei oman ilmoituksensa mukaan kuulu enää lain soveltamisalaan. Monissa organisaatioissa trendinä oleva toimipaikkojen vähentäminen voi johtaa siihen, ettei viranomaisella ole enää yhtään toimipistettä saamelaisten kotiseutualueella. Tällöin viranomainen katsoo, etteivät saamen kielilain 3 luvun saamelaisten kotiseutualueella sovellettavat säännökset koske enää sitä, mikä heikentää saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista viranomaisessa. Tämän johdosta saamelaiskäräjät näkee, että saamen kielilakia tulisi uudistaa ja selventää erityisesti 2 §:n soveltamisalan osalta.¹⁶⁷ Asia on huomioitu oikeusministeriössä ja sitä tarkastellaan valmisteilla olevassa saamen kielilain arviomuistiossa.

Tulkkauspalveluiden osalta saamelaiskäräjät on esittänyt, että palveluita kehitettäisiin aloittamalla tulkkauspalvelukeskuksen toiminta, ja saamelaiskäräjille osoitettaisiin resurssit aloittaa tulkkauspalveluiden koordinointi samalla lailla kuin se nyt koordinoi käännöspalveluita. Viranomaisten oikeudesta saada käännös saamen kielen toimistolta on säädetty saamen kielilaissa, mutta vastaavaa säädöstä ei löydy tulkkauksen osalta. Saamelaiskäräjät ei näe realistisena, että yksityiset toimijat pystyisivät vastaamaan koordinoitusti tulkkauspalveluiden tarjoamisesta kolmella saamen kielellä, koska kysyntä palveluille voi olla vaihtelevaa.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Eriksen, K. ym. (2025), s. 85–88.

¹⁶⁷ Saamelaiskäräjät (9.6.2025).

¹⁶⁸ Saamelaiskäräjät (9.6.2025).

4.3.3 Viittomakielet

Yhtenä kielikertomuksen 2025 teemana on viittomakielisten oikeudet, joten viittomakielisten kielellisten oikeuksien toteutumista viranomaisissa käsitellään tässä kappaleessa hieman perusteellisemmin.

Toista kertaa toteutetussa viittomakielibarometrissä 2024 kartoitettiin viittomakielisen tulkkauksen saatavuutta ja laatua sekä tiedonsaantia viittomakielellä. Edellisen, vuoden 2020 viittomakielibarometrin mukaan tulkkauspalvelujen järjestämisvelvoite ei ollut kaikkien viranomaisten tiedossa, ja jopa lähes yhdeksässä tapauksessa kymmenestä viittomakielinen asiakas joutui tilaamaan tulkin viranomaisen puolesta.¹⁶⁹ Vuoden 2024 barometrin perusteella tilanne vaikuttaa hieman parantuneen, mutta asiakas joutuu yhä tilaamaan tulkin viranomaisen puolesta noin seitsemässä tapauksessa kymmenestä. Parhaiten viranomaiset huolehtivat tulkin tilaamisesta perusopetukseen tai päivähoitoon liittyvässä asioinnissa, terveydenhuolto- ja sairaalapalveluissa sekä oikeuslaitoksessa. Sen lisäksi, että viranomaiset tilaavat tulkin hieman aiempaa useammin, vaativat myös viittomakieliset asiakkaat aiempaa aktiivisemmin viranomaisia tekemään tulkkitilauksen, jos sitä ei ole edeltä käsin tehty.¹⁷⁰

Kuurojen liiton mukaan viranomaispuolella ei tavallisesti tunnisteta vastuuta tulkkauksen järjestämisestä ja sisäisissä ohjeissa saattaa olla kirjattuna, että viittomakielinen asiakas tilaa tulkin itse. Eri lakien säännökset tulkkauspalvelun järjestämisvastuusta ovat usein epäselviä, ja tulkkausta säätelevä lakikokonaisuus on liiton mukaan sekava.¹⁷¹ Tulkkaukseen liittyviä säännöksiä on useiden eri alojen lainsäädännössä, ja lisäksi Kela järjestää tulkkausta vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetun lain (133/2010, jäljempänä tulkkauspalvelulaki) nojalla. Tulkkauspalvelulaki on toissijainen laki, ja sen mukaista tulkkauspalvelua järjestetään tilanteissa, joissa henkilö ei saa tulkkausta muun lain nojalla. Kela järjestää tulkkauspalvelulain mukaista tulkkausta mm. työelämässä, vapaa-ajalla, sekä joissakin viranomaisasiointitilanteissa, esimerkiksi asiakkaan varatessa itse ajan lääkärille.

Yhdenvertaisuusvaltuutetun ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan näkemyksen mukaan tulkkauksen järjestämisvastuun osalta epäselvissä tilanteissa tulisi huomioida yhdenvertaisuuslaki, joka on perustuslain sekä kansainvälisen tason

169 Rainò, P. (2021). *Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti*. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4. Helsinki: Oikeusministeriö.

170 Rainò, P. (2025), s. 47–52.

171 Kuurojen Liitto. (28.5.2025).

perus- ja ihmisoikeusvelvoitteita konkretisoivana lakina ristiriitatilanteessa ensisijainen ja muun lain ohella sovellettava laki, jonka kanssa muun lain tulkinnan tulee olla sopusoinnussa¹⁷². Viranomaisen tulkkausvelvollisuuden laiminlyönti saattaa johtaa yhdenvertaisuuslain 13 §:ssä kuvattuun välillisen syrjinnän tilanteeseen. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on esimerkiksi katsonut sairaalan syrjineen viittomakielistä henkilöä, kun tälle ei ollut sairaalan osastolla olon ajaksi järjestetty tulkkausta¹⁷³.

Kuurojen liitto on peräänkuuluttanut tulkkauspalvelua säätelevän lainsäädännön kokonaisuuden selkiyttämistä¹⁷⁴, ja myös Suomen kuurosokeat vaatii tulkkauspalvelun kokonaisarvioinnin pikaista toteuttamista¹⁷⁵. Sosiaali- ja terveysministeriö on käynnistämässä tulkkauspalvelun kokonaisarvioinnin suunnittelua, mutta tarkempi aikataulu arvioinnille on vielä auki¹⁷⁶.

Viittomakielibarometrin 2024 mukaan runsas neljännes vastaajista oli saanut aina tilauksensa mukaisen tulkkauksen Kelan tulkkauspalvelusta, mikä on lähes 10 % vähemmän kuin vuonna 2020. Reilu puolet vastaajista oli saanut tulkkauksen useimmiten. Suurin osa piti tulkkausta laadultaan hyvänä, mutta tulkkien kielelliset taidot voivat vaihdella suurestikin ja usein taitotaso selviää vasta tulkkaustilanteen alettua. Kritiikkiä sai myös Kelan tulkkivälityskeskus, jonka koettiin usein sivuuttavan asiakkaan tarpeet esimerkiksi jättämällä huomiotta tämän tulkkia tai tulkin taitotasoa koskevat toiveet tai lopettamalla tulkin etsimisen avoimeen tilaukseen jo kauan ennen tilauksen alkamisajankohtaa. Barometrissä nousi esiin myös suomen-ruotsalaista viittomakieltä taitavien tulkkien riittämätön määrä.¹⁷⁷

Viittomakielialan järjestöt nostavat edellä mainittujen lisäksi tulkkauspalvelun ongelmia esiin mm. tulkkien saatavuuden ja sen alueelliset erot, tulkkauspalvelulle asetetun tuntirajan (kuuroille henkilöille 180 tuntia ja kuurosokeille 360 tuntia vuodessa), jonka ylityttyä tunteja on anottava lisää, Kelan kuormittavina koetut ja tulkin etsimisen alkua viivästyttävät tilauksen lisätietopyynnöt, ja tulkkien vaihtuvuuden, joka kuormittaa etenkin tulkkauspalvelua käyttäviä lapsia ja aiheuttaa

172 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024), s. 46.

173 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2025). *Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2024*. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto, s. 40.

174 Kuurojen Liitto. (28.5.2025).

175 Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

176 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

177 Rainò, P. (2025), s. 53–61.

haasteita työelämässä. Etenkin alle kouluikäisten, mutta myös tätä vanhempien lasten ja nuorten tulkkauspalvelupäätösten saamisen Kelalta koetaan vaikeutuneen. Erityistä huolta on herättänyt kuluvana vuonna tieto siitä, että kuulolaitetta tai sisäkorvaistutetta käyttävälle ei myönnetä lainkaan oikeutta tulkkauspalveluun, mikäli kuulontutkimuksissa hälytästi osoittaa riittävää kuuloa apuvälineillä. Apuvälineitä ei kuitenkaan kaikissa tilanteissa ole mahdollista käyttää.¹⁷⁸

Tulkkauspalveluun liittyy myös erityisiä viittomakielisen yhteisön sisäisiä vähemmistöjä koskevia haasteita. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien oikeuksien toteutumista heikentävään tulkkipulaan ei ole näkyvissä helpotusta, sillä suomenruotsalaisen viittomakielen tulkeille ei ole tällä hetkellä tarjolla koulutusta. Lisäksi pulaa on ruotsia osaavista kirjoitustulkeista ja puhevammaisten tulkeista. Kelalla ei Finlandssvenska teckenspråkigan käsityksen mukaan ole kattavaa tilastotietoa suomenruotsalaista viittomakieltä tai ruotsia käyttävien tulkkauksista, minkä pohjalta se voisi arvioida ruotsinkielisten palveluiden todellista tarvetta.¹⁷⁹

Kuurosokeille henkilöille erityisiä haasteita aiheuttaa se, että tulkkia tarvitaan opastamaan usein jo matkalla esimerkiksi lääkäriin, jolloin terveydenhuollon lääkärivastaanotolle tilaama tulkki ei yksin riitä. Lisäksi Kela usein ohittaa kuurosokean asiakkaan toiveen kuurosta tulkista, joka pystyisi natiivitasoisesti tulkkamaan¹⁸⁰ viittomakielistä keskustelua tälle. Kuurojen maahanmuuttajien asema on haastava, sillä Kela tarjoaa tulkkausta vain suomalaisella ja suomenruotsalaisella viittomakielellä, ja tulkkauspalvelupäätöksen edellytys on kotikunta Suomessa. Järjestöjen rahoitusleikkaukset vaikuttavat myös Kuurojen Liiton kuuroille maahanmuuttajille järjestämään viittomakieliseen kotoutumiskoulutukseen sekä kielitaidon arviointeihin, joilla korvataan kansalaisuushakemusta varten vaadittava yleinen kielitutkinto.¹⁸¹

Viranomaisten tiedottamisen viittomakielillä koetaan parantuneen hieman tarkastelujakson aikana, mutta tiedonsaanti etenkin suomenruotsalaisella viittomakielellä on yhä haastavaa. Lähes puolet barometrin vastaajista koki, että viittomakielinen yleisö on huomioitu viranomaisen tiedotustoiminnassa aiempaa

178 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

179 Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (6.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

180 Kuurosokeat voivat vastaanottaa viittomakielen tulkkausta esimerkiksi taktiillisti eli tuntoaistin kautta kädestä käteen viitottuna.

181 Kuurojen Liitto (28.5.2025); Suomen Kuurosokeat ry (30.5.2025).

paremmin. Esimerkkeinä tästä mainittiin mm. eduskunnan kyselytunnit ja korona-ajan tiedotustilaisuudet. Toisaalta viittomakieliset eivät vieläkään voi olla varmoja siitä, että poikkeustilanteiden yhteydessä järjestetyissä tiedotustilaisuuksissa olisi säännönmukaisesti nähtävissä viittomakielen tulkkaus. Lisäksi tulkkaus on usein järjestetty niin, että se on eriytetty varsinaisesta tv-lähetyksestä omaan verkkolähetykseensä, mikä vaikeuttaa sen löytämistä. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäville omakielistä tulkkausta on huomattavasti vähemmän tarjolla.¹⁸² Kieli-ryhmien vastauksissa nousi esiin myös vaaliviestintä viittomakielillä. Viittomakielistä materiaalia vaaleista on saatavilla hyvin rajallisesti, ja viittomakielelle tulkatuista vaalitenteistä vain murto-osa tulkataan myös suomenruotsalaiselle viittomakielelle. Rajatut tiedonsaantimahdollisuudet heikentävät järjestöjen mukaan viittomakielisten mahdollisuuksia osallistua yhdenvertaisesti vaaleihin ja poliittiseen keskusteluun.¹⁸³

Varhaiskasvatuksen ja opetuksen osalta vuoden 2021 kielikertomuksessa kerrottiin, että Marinin hallitusohjelman mukaan selvitetään varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen lainsäädännön päivitystarpeet viittomakielilain ja YK:n vammais-sopimuksen mukaisesti¹⁸⁴. Myös pääministeri Orpon hallitusohjelmaan on kirjattu hallituksen selvittävän, miten viittomakielisten lasten asemaa varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa voidaan vahvistaa¹⁸⁵. Kuurojen liiton mukaan asia ei kuitenkaan ole edennyt, ja lainsäädäntö on nyt ristiriidassa viittomakielilain ja YK:n vammais-sopimuksen kanssa¹⁸⁶. Liitto huomauttaa, että lainsäädännön muutostarpeita esitettiin jo vuonna 2014 Opetushallituksen toteuttamassa valtakunnallisessa kartoituksessa kuurojen ja viittomakielisten oppilaiden opetusjärjestelyistä.

Viittomakielibarometrin 2024 mukaan viittomakielinen päivähoito tai esikoulu on usein järjestetty siten, että lapsi on saanut päiväkotiin viittomakielisen tai viittomakieltä käyttävän avustajan. Isommissa asutuskeskuksissa lapselle voi järjestyä viittomakielinen varhaiskasvatusympäristö, joka tosin on erittäin haavoittuvainen työntekijöiden vaihtuessa tai sairastuessa. Äidinkieleltään viittomakielisten coda-lasten¹⁸⁷ kohdalla viittomakielisyyttä ei osata vieläkään tunnistaa eikä heille näin ollen pääsääntöisesti tarjota mahdollisuutta viittomakieliseen varhaiskasvatukseen.

182 Rainò, P. (2025), s. 63–66.

183 Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (6.6.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025).

184 Valtioneuvosto. (2021), s. 122.

185 Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelma 20.6.2023. (2023), s. 80.

186 Kuurojen Liitto. (28.5.2025).

187 Children of deaf adult(s), kuurojen vanhempien tai vanhemman kuuleva lapsi.

Viittomakielibarometrin vastaajista vajaa puolet kertoi, ettei heidän lapselleen ole peruskoulussa järjestetty viittomakielen opetusta tai tarjotut järjestelyt eivät sopineet lapsen aikatauluun esimerkiksi pitkien matkojen takia. Ongelmaksi opetuksen järjestämisessä muodostui usein kunnan vaatima ryhmäkoko, jota oli viittomakielisten pienen määrän takia vaikea saada täyttymään. Kunnalla saattoi olla myös vaikeuksia löytää opetukseen sopivaa palveluntarjoajaa.¹⁸⁸

Järjestöjen mukaan viittomakielisten lasten ja nuorten tarpeisiin ei ole vastattu riittävästi varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Viittomakieli nähdään niissä yhä usein kommunikaation tukimuotona oikean kielen sijaan. Peruskoulussa viittomakielisen ja viittomakielen opetuksen saatavuudessa on puutteita, mikä johtuu osaltaan viittomakielisten opettajien riittämättömästä määrästä. Päteviä suomenruotsalaisia viittomakielisiä opettajia ei ole tällä hetkellä ainuttakaan¹⁸⁹. Myös viittomakielten oppimateriaalista on suuri pula. Esimerkiksi oppiaineen viittomakieli ja kirjallisuus opetukseen ei ole saatavilla ainoatakaan paperista tai digitaalista oppikirjaa.¹⁹⁰

Viittomakielinen opetus järjestetään usein tulkkauksen avulla, ja tulkkauspalvelu toteutuu perusopetuksessa (toisin kuin esimerkiksi työelämässä) siten, että oppilaan tulkit eivät pääsääntöisesti vaihdu vaan pysyvät samoina jopa vuosia, mikä nähdään erittäin positiivisena. Kuurojen Liitto kuitenkin huomauttaa, että tulkattu opetus ei korvaa omalla äidinkielellä annettua opetusta, sillä tulkkauksessa tuotettu kieli ei vastaa viittomakielellä tuotettua ilmausta. Suomen nykyisen, lähikouluperiaatteeseen perustuvan kuurojen opetuksen käytännön, jossa suurin osa lapsista opiskelee koulunsa ainoana kuurona lähikoulussa tulkkauksen varassa, seurauksena kuurot ja kuulovammaiset ovat joutuneet erilleen toisistaan. Luokan ainoa viittomakielinen oppilas voi jäädä keskustelujen ulkopuolelle oppituntien välissä, sillä tulkit ovat paikalla vain oppituntien aikana. Yleisopetukseen sijoitettujen viittomakielisten oppilaiden opetusjärjestelyjen asianmukaista toteuttamista vaikeuttaa myös se, että Oppimis- ja ohjauskeskus Valterin palvelujen maksullisuus on kunnille suuri este.¹⁹¹

188 Rainò, P. (2025), s. 40–45.

189 Revitaliseringsprogram för finlandssvenskt teckenspråk [luonnos]. Toimitettu sähköpostitse oikeusministeriölle 6.6.2025.

190 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (6.6.2025); Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025).

191 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (6.6.2025); Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025).

Kuurojen Liiton mukaan koulujen lisäksi myös muiden viranomaispalveluiden osalta on noussut esiin tarve saada palvelua ja tietoa suoraan viittomakielellä. Tulkattu palvelu ei ole sama asia kuin viittomakielinen palvelu, ja joissain tilanteissa tulkauksen ymmärtäminen voi edellyttää puhutun kielen ilmaisujen ymmärtämistä. Liiton mukaan tulkatussa asioinnissa kielelliset oikeudet ja koettu osallisuus eivät toteudu täysimääräisesti. Asioimistilanteiden laatua voidaan parantaa käyttämällä äidinkieleltään viittomakielisiä kuuroja tulkkeja ns. reletulkkeina esimerkiksi lasten, muistisairaiden tai maahanmuuttotaustaisten henkilöiden kanssa. Kuurojen Liitto korostaa, että viranomaisten tulisi edelleen ponnistella tarjotakseen palvelua suoraan suomalaisella tai suomenruotsalaisella viittomakielellä, koska tulkkauspalvelulla voidaan korjata vain osa asiointitilanteista.¹⁹²

4.4 Kieliryhmien kokemukset häirinnästä ja kieli-ilmapiiiristä

Kieleen perustuva syrjintä on kielletty perustuslaissa (731/1999) ja yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014). Yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä määritellään syrjinnän eri muodot sekä syrjintäperusteet. Laissa määritellään myös välitön ja välillinen syrjintä. Syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta vertailukelpoisessa tilanteessa. Syrjintä on välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella.¹⁹³ Häirintä määritellään yhdenvertaisuuslain 14 §:ssä. Häirintää on henkilön tai ihmisryhmän ihmisarvoa tarkoituksellisesti tai tosiasiallisesti loukkaava käyttäytyminen, jos se liittyy lain 8 §:n 1 momentissa tarkoitettuun syyhyn ja käyttäytymisellä luodaan mainitun syyn vuoksi henkilöä tai ihmisryhmää halventava tai nöyryyttävä taikka niitä kohtaan uhkaava, vihamielinen tai hyökkäävä ilmapiiiri.

Tähän osioon on kerätty kokemukset kieliryhmien kohtaamista asenteista ja kieleen perustuvasta syrjinnästä ja häirinnästä. Tarkastelun pohjana ovat kielellisten oikeuksien seurantabarometrit, sekä kieliryhmiltä tätä kertomusta varten saadut vastaukset. On hyvä huomioida, että syrjintä on usein moniperusteista, eli syrjintätilanteessa vaikuttaa samanaikaisesti useampi eri syrjintätekijä¹⁹⁴.

192 Kuurojen Liitto. (28.5.2025).

193 Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) 10 §, 13 §.

194 Mannila, S. (2024). *Syrjintä Suomessa 2020–2023: Tietoraportti*. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2024:11. Helsinki: Valtioneuvosto, s. 10.

4.4.1 Kansalliskielet

Kielibarometrin 2024 perusteella kieli-ilmapiiiri on parantunut Suomessa vuosina 2020–2024, ja aiempaa suurempi osa kokee ruotsin- ja suomenkielisten väliset suhteet hyviksi tai erittäin hyviksi. Ruotsinkielinen vähemmistö kokee kuitenkin useimmin kieli-ilmapiiirin huonontuneen viimeisen vuoden aikana, kun taas suomenkielinen vähemmistö kokee muutoksen enimmäkseen myönteiseksi. Tästä huolimatta kaksikielisissä kunnissa kielivähemmistössä olevat suomenkieliset kokevat kotikuntansa kieli-ilmapiiirin huonommaksi kuin ruotsinkieliset. Sen sijaan valtakunnallisella tasolla etenkin ruotsinkieliset kokevat asenteiden muita kieli-ryhmiä kohtaan huonontuneen.¹⁹⁵

Barometrin tulokset osoittavat, että ruotsinkieliset kokevat suomenkielisiä useammin ennakkoluuloja tai häirintää oman kielensä takia. Viimeisen vuoden aikana ennakkoluuloja tai häirintää kielen takia oli kokenut neljäsosa ruotsinkielisistä ja noin kahdeksasosa suomenkielisistä vastaajista. Tulokset olivat samansuuntaisia vuoden 2020 barometrissä.¹⁹⁶ Folktingetin mukaan ruotsinkielisiin kohdistuva vihapuhe on yleinen ja kasvava ilmiö etenkin sosiaalisessa mediassa. Häirintää tapahtuu myös arkipäiväisissä tilanteissa, kun henkilö puhuu ruotsia julkisilla paikoilla kuten liikennevälineissä. Tällöin häirintä ilmenee usein haukkumaisanoina tai kehotuksina puhua suomea tai muuttaa Ruotsiin.¹⁹⁷

Kielibarometrin vastaajista viimeisen vuoden aikana kieleen perustuvaa syrjintää joko usein, joskus tai yksittäisiä kertoja oli kokenut 24 % ruotsinkielisestä enemmistöstä ja 18 % sekä ruotsinkielisestä että suomenkielisestä vähemmistöstä. Vuoteen 2020 verrattuna ruotsinkielinen enemmistö koki enemmän syrjintää, kun taas molemmat kielivähemmistöt kokivat vähemmän syrjintää.¹⁹⁸ Folktingetin mukaan syrjintää on tapahtunut esimerkiksi tilanteissa, joissa poliisi ei suostunut pyynnöstä huolimatta asioimaan ruotsinkielisen henkilön kanssa ruotsiksi, viranomainen ei ole kohdellut opastekylteissään suomen- ja ruotsin kieliä yhdenvertaisesti, tai Postilla on kestänyt pidempään ruotsinkielisillä osoitteilla varustettujen lähetysten toimittaminen.¹⁹⁹

195 Vento, I. (2025), s. 83.

196 Vento, I. (2025), s. 27–28.

197 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

198 Vento, I. (2025), s. 28–29.

199 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

Kieliryhmien edustajat nostavat esiin sen, että julkisissa palveluissa toimivien henkilöiden puutteellinen kielitaito voi johtaa epäsuoraan syrjintään, jos sen seurauksena palvelunkäyttäjä ei saa palvelua omalla kielellään. Mahdollisia syrjintätilanteita syntyy esimerkiksi silloin, kun sote-henkilökunnan suomen tai ruotsin kielen taito ei riitä asiakkaan kanssa viestimiseen, korkeakouluissa edellytetään yksinomaista englannin kielen käyttöä siitä huolimatta, että instituution lakisääteinen hallinto- ja opetuskieli on suomi tai ruotsi, tai kun puutteet ruotsinkielisissä viranomaispalveluissa johtavat siihen, että useat julkiset palvelut eivät ole ruotsinkieliselle väestölle yhtäläisesti saatavilla omalla kielellään.²⁰⁰ Ruotsinkieliset henkilöt vaativat suomenkielisiä harvemmin palvelua omalla äidinkielellään oletettavasti siksi, että asian käsittelyn pelätään kestävän kauemmin ja palvelun olevan huonompaa ruotsiksi. Viranomaiset usein myös pyytävät ruotsinkielisiä puhumaan suomea tai vastaavat näille suomeksi.²⁰¹

Folktingetin mukaan yhtenä syynä ruotsinkielisten rakenteelliselle syrjinnälle on se, että viranomaisissa työskentelevien ruotsinkielisten osuus on pienempi kuin osuus koko väestöstä. Viranomaisissa työskenteleviltä vaaditaan lähes aina erinomaista suomen kielen taitoa. Folktinget katsoo, että kielitaitovaatimusta tulisi pääsääntöisesti laskea suomen kielen osalta erinomaisesta hyvään, ja lisäksi edellyttää virkahenkilöiltä nykyistä useammin hyvää ruotsin kielen taitoa.²⁰² Myös Kotuksen suomen kielen lautakunta on nostanut esiin työpaikkailmoituksissa vaaditun erinomaisen suomen kielen taidon suomea toisena kielenä puhuvia mahdollisesti syrjivänä käytäntönä.²⁰³

Suomen kieltä puhuvista häirintää ja ennakkoluuloisia asenteita jossain määrin kohtaavat Kotuksen suomen kielen lautakunnan mukaan sellaiset suomea toisena kielenä puhuvat, joiden kielitaito on vasta kehittymässä. Median mielipidekirjoituksissa on myös tullut jonkin verran esiin syrjinnän kokemuksia tapauksissa, joissa suomenkieliselle henkilölle on tarjottu palvelua pelkästään englannin kielellä erityisesti pääkaupungin keskustan ravitsemusliikkeissä. Lautakunta toteaa, että jos yksityiset palvelut englanninkielistyvät edelleen, englantia taitamattomien osallisuus heikentyy.²⁰⁴

200 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025); Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

201 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025); Vento, I. (2025).

202 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

203 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

204 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

4.4.2 Saamen kielet

Vuoden 2020 saamebarometrissä tarkasteltiin ensimmäistä kertaa kieli-ilmapiiriä. Tuolloin lähes puolet kotiseutualueen vastaajista ja noin kolmasosa vastaajista muualla Suomessa oli kokenut syrjintää, ennakkoluuloja tai häirintää. Syrjintä oli joissakin tapauksissa kohdistunut kielen sijasta tai sen lisäksi saamelaiseen etnisyyteen.²⁰⁵ Vuoden 2024 saamebarometrin kysely oli kohdistettu saamen kielilain mukaisia palveluja tarjoavien organisaatioiden työntekijöille. Vastaajista yli kolme neljäsosaa koki organisaationsa ilmapiirin saamelaisten kielellisiin oikeuksiin liittyvissä asioissa pääosin myönteisenä, mutta 15 % pääosin kielteisenä. Avovastauksissa tosin kuvattiin melko paljon negatiivista ilmapiiriä, kuten kielteistä suhtautumista ja väheksyntää kohdistuen saamelaisiin ja heidän kielellisiin oikeuksiinsa. Saamen kielen taitoisista työntekijöistä ja esihenkilöistä hieman yli kolmasosa raportoi kohdanneensa joskus syrjintää tai häirintää. Kokemukset ennakkoluuloista, tietämättömyydestä ja välinpitämättömyydestä olivat huomattavasti yleisempiä, ja niitä oli kohdannut valtaosa vastaajista.²⁰⁶

Saamelaiskäräjät on erittäin huolissaan barometrin avovastauksissa esiin tulleista ilmapiirin kuvauksista ja negatiivisista asenteista, varsinkin kun kyse on viranomaisten näkemyksistä. Vastausten perusteella negatiiviset asenteet ja väärinkäsitykset voivat vaikuttaa sekä ilmapiiriin että saamelaisten oikeuksien toteutumiseen käytännössä. Saamelaiskäräjät näkee, että merkittävimpiä esteitä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiselle ovat mm. viranomaisten välinpitämätön asenne saamen kielilakia kohtaan, ja toisaalta taas saamelaisväestön kohtaama negatiivinen ilmapiiri saamen kielen käyttöön liittyen, joka vaikuttaa halukkuuteen käyttää saamea viranomaisissa. Negatiivinen kieli-ilmapiiri vaikuttaa myös lapsiin. Lapsiasiavaltuutetun selvityksessä²⁰⁷ tulee esiin lasten huoli muiden suhtautumisesta omaa kieltä, kulttuuria ja saamelaisten oikeuksia kohtaan. Saamelaisuuttaan lapset eivät halua tuoda esille tilanteissa, joissa on uhkana kohdata ennakkoluuloja, pilkkaamista tai syrjintää.²⁰⁸

205 Arola, L. (2021). *Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. Helsinki: Oikeusministeriö.

206 Eriksen, K. ym. (2025), s. 49–51.

207 Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023). *”Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriani”: Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen*. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:1. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

208 Saamelaiskäräjät. (9.6.2025).

Kieli-ilmapiiiriin voivat vaikuttaa myös saamelaisyhteisön sisäiset asenteet, mikä tulee esiin Saamelaisten totuus- ja sovintokomission erillisselvityksessä²⁰⁹ kolttsaamelaisten yhteisöjen kieli- ja koulutustilanteesta. Selvityksen mukaan kielenelpymistä hidastavat monet psykologiset ja kieliasenteisiin liittyvät tekijät, joista yksi merkittävimmistä on kieliyhteisössä vallitseva voimakas väärinpuhuminen ja väärin kirjoittamisen pelko. Selvityksestä käy ilmi, että kielen ottaminen on henkisesti raskas ja herkkä prosessi, ja ylisukupolviset kielitraumat ja painava vastuu kielen säilymisestä vaikeuttavat kolttsaamelaisten kielen oppimista ja käyttämistä.

4.4.3 Viittomakielet

Viittomakielibarometrissä 2024 selvitettiin vastaajien kokemuksia kotikuntansa kieli-ilmapiiiristä ja heidän kohtaamistaan ennakkoluuloista, häirinnästä ja syrjinnästä. Suurin osa koki kotikuntansa kieli-ilmapiiirin hyväksi tai vaihtelevaksi, ja vain alle kymmenesosa huonoksi. Ennakkoluuloja viittomakielisyyden takia oli kokenut noin kaksi kolmasosaa vastaajista. Ennakkoluulot ilmenivät esimerkiksi vähätteleynä, tuomitsevana käsityksinä, tai epäilyinä kohdistuen henkilön kykyyn suoriutua töistä tai opinnoista tai pystyvyyteen vanhempana. Viittomakielen käytöstä johtuvaa häirintää oli kokenut noin kolmasosa barometrin vastaajista. Häirintäkokeemukset ovat hieman vähentyneet vuoden 2020 barometriin verrattuna, ja häirintää kuvattiin lähinnä satunnaisena lasten ja humalaisten tuijotteluna ja matkimisena. Syrjintää oli kokenut reilu puolet vastaajista, ja sitä ilmeni erityisesti työhaussa. Syrjinnän ja kieli-ilmapiiirin osalta tilanne oli pysynyt samana vuoden 2020 barometriin verrattuna.²¹⁰

Viittomakielisiä edustavat järjestöt kokevat viittomakielten saaneen positiivista huomiota ja niiden näkyvyyden lisääntyneen yhteiskunnassa viime vuosina mm. Euroviisujen tulkkauksen myötä. Viranomaisilla nähdään olevan myönteistä suhtautumista ja tahtoa edistää viittomakielisten oikeuksia, mutta tahto ei silti välttämättä johda aina käytännön toimenpiteisiin. Viranomaisten keskuudessa esiintyy yhä myös negatiivisia asenteita. Esimerkiksi yhdenvertaisuusvaltuutettu on 2022 julkaisemassaan kannanotossa suositellut yliopistosairaaloiden kuulokeskuksia antamaan vanhemmille objektiivista ja ajantasaista tietoa lapsen kaksikielisyydestä (puhuttu ja viitottu kieli) ja korostanut, että kuulon kuntoutus ei saa tarkoittaa sitä, että lapselta

209 Valtonen, T. & Juutinen, M. (2024). *Kolttsaamelaisten yhteisöjen kieli- ja koulutustilanne 1850-luvulta 2020-luvulle*. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:57. Helsinki: Valtioneuvosto.

210 Rainò, P. (2025), s. 74–75.

evätään mahdollisuus viittomakieleen²¹¹. Viranomaistahoilla kuurojen oikeudet nähdään yhä usein vammaisuuteen perustuvina kielellisten oikeuksien sijaan, jolloin palveluja tarjotaan tuen eikä kielen näkökulmasta.²¹²

Järjestöjen mukaan viittomakieliset kohtaavat syrjintää etenkin opinnoissa ja työelämässä. Opetushallituksen laatimaa tulkkausohjeistusta opetuksen järjestäjille sovelletaan eri puolilla maata hyvin vaihtelevasti, mikä johtaa eriarvoisuuteen viittomakielisten oppilaiden välillä. Viittomakielisten nuorten on usein vaikea löytää TET-harjoittelupaikkaa, ja myös työelämään siirtyminen on haastavaa. Kuuleva työnhakija tulee kuuroa helpommin valituksi, ja työnantaja saattaa nähdä kuurouden työturvallisuusriskinä ja tulkin mukana olon työpaikalla häiritseväksi. Työelämässä haasteita aiheuttaa myös se, että työelämäntulkkausta välittävä Kela ei huomioi siihen liittyviä tarpeita esimerkiksi tulkkien pysyvyyden osalta. Tulkkien vaihtuessa asiakas joutuu joka kerta perehdyttämään tulkin omaan ammattialaansa ja sen viittomistoon, ja kuurosokea asiakas lisäksi omiin tarpeisiinsa tulkkauksen, opastuksen ja kuvailun suhteen.²¹³

Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviin kohdistuu usein epäsuoraa rakenteellista syrjintää, kun viranomaisten tilaisuuksien tulkkauksesta tai viittomakielisistä käännöksistä tiedotettaessa käytetään muotoa ”tulkataan viittomakielelle”, erittelemättä kumpi viittomakieli on kyseessä. Käytännössä näissä tapauksissa kyseessä on aina suomalainen viittomakieli, jolloin ilmaisutapa pitää yllä suomenruotsalaisen viittomakielen näkymättömyyttä ja käsitystä siitä, että Suomessa on vain yksi viittomakieli. Syynä tälle voi Finlandssvenska teckenspråkigan mukaan olla viranomaisten heikko tietoisuus suomenruotsalaisesta viittomakielestä tai puutteellinen ymmärrys sen käyttäjien tarpeista.²¹⁴

211 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (27.6.2022). VVTDno-2019-1079. Lausunto. Kuulovammaisten ja kuurojen lasten mahdollisuus oppia viittomakieltä.

212 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (6.6.2025); Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025).

213 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025).

214 Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (6.6.2025).

Kelan keväällä 2024 tekemä päätös²¹⁵ rajata ääni- ja kuvataallenteiden tulkkaus sen tarjoaman tulkkauspalvelun ulkopuolelle on nähty sekä viittomakielisten että valvontaviranomaisten kannanotoissa syrjivänä. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on katsonut Kelan syrjineen henkilöä, jolle viittomakielen tulkki ei ollut Kelan ohjeeseen perustuen tulkannut yliopistokurssiin kuuluvaa tallennetta²¹⁶. Myös vakuutusosikeus on katsonut, että tulkkauspalvelulain esitöistä ei ilmene lainsäätäjän tarkoittaneen tulkkauspalvelun rajoittuvan vain ihmisten väliin vuorovaikutustilanteeseen, jossa on niin sanottu kolmas osapuoli, kuten Kela ohjeessaan linjaa²¹⁷. Yhdenvertaisuusvaltuutetun näkemyksen mukaan Kelan tulkkaukselle asettama vuorovaikutusedellytys asettaa vammaisen henkilön epäsuotuisampaan asemaan, jos tulkkauspalvelu jää sen vuoksi toteutumatta, jolloin kyseessä on välitön syrjintä. Valtuutettu huomauttaa, että nykyisessä informaatioyhteiskunnassa vuorovaikutus ei enää raudu samalla tavoin välitömiin läsnäoloa vaativiin keskustelutilanteisiin kuin ennen internetin aikaa.²¹⁸ Ratkaisujen perusteella Kela on joulukuussa 2024 väliaikaisesti muuttanut ohjeistustaan, ja järjestää toistaiseksi asiakkaille kohtuullisena mukautuksena myös tallenteiden tulkkausta²¹⁹.

Tallenteiden tulkkaus ei ole ainoa tilanne, jossa valvontaviranomaiset ovat katsoneet Kelan toimivan syrjivästi tulkkauspalvelun käyttäjiä kohtaan. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on kieltänyt Kelaa jatkamasta syrjintää tapauksessa, jossa kuulovammaiselta, äidinkielenään englantia käyttävältä henkilöltä oli evätty kohtuulliset mukautukset tulkkauspalvelussa²²⁰. Syrjintätapauksissa viittomakielisten henkilöiden oikeusturvan kannalta haasteita aiheuttavat eri tahoille tehtyjen kanteluiden pitkät käsittelyajat²²¹.

215 Kela. (28.3.2024). *Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelua voidaan tarjota vain vuorovaikutukseen ihmisen kanssa* [tiedote]. Haettu 27.6.2025 osoitteesta: <https://www.kela.fi/ajankohtaista/vammaisten-henkiloiden-tulkkauspalvelua-voidaan-tarjota-vain-vuorovaikutukseen-ihmisen-kanssa>.

216 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätös koskien syrjintää yliopistokurssin tallenteen tulkkauksessa, YVTLTK/92/2024.

217 VakO 1825:2023 (L), Vakuutusosikeuden ratkaisu.

218 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2025), s. 40–41.

219 Kela. (16.12.2024). *Kela muuttaa väliaikaisesti vammaisten tulkkauspalvelun ohjetta tallenteiden tulkkauksesta* [tiedote]. Haettu 27.6.2025 osoitteesta: <https://www.kela.fi/ajankohtaista/kela-muuttaa-valiaikaisesti-vammaisten-tulkkauspalvelun-ohjetta-tallenteiden-tulkkauksesta>.

220 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024), s. 47.

221 Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025).

Vuonna 2025 käynnistyneeseen kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovinto-prosessiin kohdistuu viittomakielisessä yhteisössä suuria odotuksia, sillä yhteisö kokee edelleen tulevansa syrjityksi yhteiskunnan eri palveluissa ja tiedonsaannissa. Prosessin toivotaan tuovan suuria muutoksia tähän ja korjaavan yhä tapahtuvia vääryyksiä.²²²

4.4.4 Muiden kieliryhmien kokemuksia

Karjalan kielen käyttö rajoittuu monilla kodin ja yksityiselämän piiriin, ja vuonna 2024 karjalankielisille suunnatussa kyselytutkimuksessa vain pieni osa raportoi kieleen perustuvia syrjinnän tai häirinnän kokemuksia. Itä-Suomen yliopiston mukaan karjalankieliset kohtaavat kuitenkin etenkin sosiaalisessa mediassa viha-puhetta. Karjalan kieli on yleisesti melko huonosti tunnettu eikä sitä aina tunnisteta omaksi kielekseen, minkä takia karjalankieliset kohtaavat toisinaan kummeksuntaa ja kielteistä suhtautumista. Tietoisuus kielestä on tosin lisääntynyt viime vuosina kieliaktivistien ja kielenelvyttämistoimien ansiosta. Etenkin vanhempien karjalan-puhujien halukkuuteen käyttää kieltään vaikuttavat yhä ennakkoluulot, joita karjalankielisiin on historiassa kohdistunut. Nuoremmat sukupolvet ovat näiltä ennakkoluuloilta välttyneet, ja aiempaa useammat nuoret ovat kiinnostuneita karjalan opiskelusta ja käytöstä. Viime aikoina Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on jyrkentänyt suhtautumista venäjänkielisiin ja Suomen ja Venäjän kaksoiskansalaisiin, joita myös osa Suomessa asuvista karjalankielisistä on.²²³

Toukokuussa 2025 julkaistu karjalan kielen elvytysohjelma²²⁴ oli valtava edistys-askel sekä kielen elvytyksessä että sen tuen institutionalisoimisessa. Karjalan kielen elvytyshankkeesta vastaavan Itä-Suomen yliopiston mukaan vallitseva kieli-ilmapii-ri asettaa kuitenkin haasteita elvytykselle. Valtaväestön ja päättäjien heikko kieli-tietoisuus ja siitä johtuva karjalankielisen opetuksen ja julkisten käyttötilanteiden puute vaikuttavat negatiivisesti karjalankielisten kielelliseen identiteettiin ja hanka-loittavat kielen käyttämistä arjessa. Institutionaalisen tuen puute karjalan kielelle voidaan kokea kieliyhteisössä rakenteellisena syrjintänä²²⁵. Itä-Suomen yliopiston mukaan karjalan kielen käyttö mediassa tai viranomaisviestinnässä lisäisi tietoi-suutta kielestä ja vahvistaisi sen asemaa osana Suomen kielimaisemaa.²²⁶

222 Kuurojen Liitto. (28.5.2025).

223 Karjalan kielen asiantuntijatryöryhmä. (10.6.2025); Itä-Suomen yliopisto. (4.6.2025).

224 Tynnyrinen, N. ym. (2025).

225 Suojärven pitäjäseura ry. (6.6.2025).

226 Itä-Suomen yliopisto. (4.6.2025).

Kotuksen **romanikielen** lautakunnan mukaan Suomen kieli-ilmapiiiri on avoin, mutta tilanne vaihtelee eri kielten kesken ja romanikielen asema kotoperäisten kielten keskuudessa on heikommasta päästä. Tästä syystä romanikielen julkista puhumista saatetaan arastella.²²⁷ Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksen mukaan rakenteellisista ongelmista, kuten ennakkoluuloista ja syrjinnästä huolimatta romanilapset ja -nuoret kokevat kiinnostusta ja kunnioitusta romanikieltä ja -kulttuuria kohtaan, ja valtaosa heistä haluaisi opiskella romanikieltä.²²⁸

Kotuksen suomen kielen lautakunta on kiinnittänyt huomiota yhteiskunnan kiristyneisiin kieliasenteisiin kannanotossaan²²⁹ lokakuussa 2024. Lautakunnan mukaan poliittisessa ilmapiiirissä vahvistunut polarisaatio heijastuu jossain määrin myös kieliin ja kielenkäyttäjiin kohdistuviin asenteisiin, ja suomen kieltä puolustavien asenteet ovat osin jyrkentyneet. Lautakunta korostaa, että kieli-ilmapiiirin kannalta on tärkeää, että maahanmuuttajien monikielisyydelle annetaan arvoa työelämässä ja laajemminkin yhteiskunnassa.²³⁰ Keväällä 2023 tehdyn Gen2-tutkimuksen perusteella reilu neljännes maahan muuttaneiden jälkeläisistä oli kokenut syrjintää etnisen taustan, ihonvärin, äidinkielen, puhutavan tai uskonnon perusteella viiden viime vuoden aikana²³¹. Myös MoniSuomi 2022 -tutkimuksen perusteella syrjintäkokemukset ovat erityisen yleisiä maahan muuttaneessa väestössä²³², joskin taustalla niissä on todennäköisesti kielen lisäksi tai sijasta yksi tai useampi edellä mainituista tekijöistä.

227 Kotimaisten kielten keskus, romanikielen lautakunta. (4.6.2025). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025.

228 Stenroos, M. (2023), s. 68.

229 Kotimaisten kielten keskus. (7.10.2024). *Suomen kielen oppimiseen tarvitaan kannustusta ja tukea*. Suomen kielen lautakunnan kannanotto [verkkajulkaisu]. Haettu 25.6.2025 osoitteesta: <https://kotus.fi/kotus/lausunnot-suositukset-ja-kannanotot/suomen-kielen-lautakunnan-suosituksia-ja-kannanottoja/suomen-kielen-lautakunnan-kannanottoja/suomen-kielen-oppimiseen-tarvitaan-kannustusta-ja-tukea/>

230 Suomen kielen lautakunta. (5.6.2025). *Syrjintäkokemukset ovat yhteydessä matalam-paan poliittiseen luottamukseen ja heijastuvat poliittiseen osallistumiseen*. Policy Brief 2025:5. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Helsinki: Valtioneuvosto.

231 Sipinen, J., Koskimies, L., Tiensuu, I., & Gusatinsky, E. (2025). *Ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen: (UTViS) -hankkeen loppuraportti*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2025:5. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

232 Kuusio, H., Mäkipää, L., Klemettilä, K., Nykänen, S., Kytö, S. & Lilja, E. (2023). *Kansallinen tutkimus ulkomailla syntyneiden terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista – MoniSuomi 2022 -tutkimus: Keskeisiä havaintoja päätöksenteon tueksi*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

4.5 Totuus- ja sovintoprosessit

4.5.1 Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelman mukaisesti saamelaisten totuus- ja sovintokomission työtä jatketaan vuoden 2025 loppuun asti.²³³ Komission työn tavoitteena on koota saamelaisten kokemukset Suomen valtion ja eri viranomaisten toimista sekä tehdä tämä tieto näkyväksi. Valtioneuvosto asetti Saamelaisten totuus- ja sovintokomission 28.10.2021. Asiaa valmisteltiin tiiviissä yhteistyössä Suomen valtion, saamelaiskäräjien ja Kolttien kyläkokouksen edustajien kanssa. Totuus- ja sovintokomissio on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton. Komissioon kuuluu viisi komissaaria, joista kaksi on asetettu valtioneuvoston esityksestä, kaksi saamelaiskäräjien esityksestä ja yksi Kolttien kyläkokouksen esityksestä.²³⁴

Komission työn tukemiseksi on asetettu parlamentaarinen seurantaryhmä. Seurantaryhmässä on jäsen ja varajäsen eduskunnassa edustettuina olevilta puolueilta, saamelaiskäräjiltä (kaksi jäsentä), kolttien kyläkokoukselta, evankelis-luterilaiselta kirkolta ja ortodoksiselta kirkolta. Psykososiaalista tukea saamen kielillä ja kulttuurin edellyttämällä tavalla on tarjolla komission työn ajan. Tuen järjestää Lapin hyvinvointialueen yhteydessä toimiva saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvja – Uvja – Untuva, joka tarjoaa saamelaiskulttuurin mukaisia ja saamenkielisiä psykososiaalisen tuen palveluita.²³⁵

Totuus- ja sovintoprosessin päämääränä on tunnistaa ja arvioida saamelaisten historiallista ja nykyistä syrjintää, mukaan lukien valtion sulauttamispolitiikkaa, sekä oikeuksien loukkauksia, selvittää miten nämä vaikuttavat saamelaisiin ja heidän yhteisönsä nykyisessä tilanteessa ja ehdottaa, miten voitaisiin edistää yhteyttä saamelaisten ja Suomen valtion välillä sekä saamelaisten keskuudessa. Lisäksi päämääränä on lisätä tietoisuutta saamelaisista Suomen alkuperäiskansana. Tarkoituksena on, että totuus- ja sovintoprosessin tuloksena Suomen valtio kantaa vastuuta ja yhdessä saamelaiskäräjien, kolttien kyläkokouksen ja muiden saamelais-toimijoiden kanssa vahvistaa saamelaisten oikeuksien toteutumista Suomessa. Komissio laatii työstään raportin, joka sisältää myös toimenpide-ehdotuksia.

233 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.06.2023. (2023), s. 188.

234 Valtioneuvoston kanslia: *Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio* [verkkosivu]. Haettu 4.4.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio>

235 Valtioneuvoston kanslia. (23.11.2023). *Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio jatkaa työtään* [tiedote]. Haettu 4.4.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio-jatkaa-tyotaan>

Raportti luovutetaan valtioneuvostolle, saamelaiskäräjille ja kolttien kyläkokoukselle 4.12.2025.²³⁶ Osana komission työtä on laadittu lisäksi useita erillisselvityksiä, jotka löytyvät komission verkkosivuilta²³⁷.

4.5.2 Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi

Pääministeri Petteri Orpon hallitus on elokuussa 2023 antamassaan valtioneuvoston tiedonannossa yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa linjannut kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta. Prosessin valmistelu aloitettiin pääministeri Sanna Marinin hallituskaudella. Valmistelun pohjaksi teetettiin selvitys²³⁸ kuuroihin ja viittomakielisiin Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään kohdistuneista vääryyksistä sekä niiden käsittelyyn tarkoitetun totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä. Prosessia on valmisteltu tiiviissä yhteistyössä kuurojen ja viittomakielisten yhteisöjen kanssa, ja valmistelu siirtyi vuoden 2023 lopulla valtioneuvoston kansliasta oikeusministeriöön. Pääministeri Orpon hallitus hyväksyi prosessin mandaatin²³⁹ 5.6.2025 ja antoi toimeksiannon prosessin käynnistämisestä.

Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi muodostuu oikeudenloukkausten ja syrjinnän dokumentoinnista ja toisaalta tulevaisuuteen suuntaavista, tilanteen korjaamiseen pyrkivistä ehdotuksista. Ehdotuksilla luodaan pohjaa sovinnolle Suomen valtion ja yhteisöiden välillä. Tarkoituksena on, että valtio kantaa vastuun menneistä tapahtumista ja prosessin seurauksena vahvistaa osaltaan kuurojen ja viittomakielisten oikeuksien toteutumista. Prosessin aikana pyritään myös lisäämään viittomakielisen kulttuurin ja viittomakielten tuntemusta sekä tietoisuutta tapahtuneista vääryyksistä niin viranomaisissa kuin suuren yleisönkin keskuudessa.

236 Valtioneuvoston kanslia. (23.11.2023). *Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio jatkaa työtään* [tiedote]. Haettu 4.4.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio-jatkaa-tyotaan>

237 Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio: *Julkaisut*. <https://sdt.sk.fi/julkaisut/>.

238 Katsui, H.; Koivisto, M.; Tepora-Niemi, S-M.; Meriläinen, N.; Rautiainen, P.; Rainò, P.; Tarvainen, M. & Hiilamo, H. (2021). *Viitotut muistot : Selvitys kuuroihin ja viittomakielisiin Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään kohdistuneista vääryyksistä sekä niiden käsittelyyn tarkoitetun totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:61. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

239 Valtioneuvoston periaatepäätös OM/2025/68. Valtioneuvoston periaatepäätös kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin mandaatista. Haettu 21.8.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=3873>.

Prosessille nimitetty sihteeristö on aloittanut työnsä syksyllä 2025. Sihteeristön tehtävänä on viedä prosessia eteenpäin kokoamalla tietoa tapahtuneista vääryyksistä, antamalla tietoa sekä tunnistamalla nykypäivän rakenteellisia muutostarpeita. Sihteeristö on työssään itsenäinen ja riippumaton, ja muodostuu pääsihteeristä, erityisasiantuntijasta ja suunnittelijasta. Sihteeristö toimii hallinnollisesti osana oikeusministeriötä.

Totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta säädetään lailla. Laissa kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta vuosina 2026–2028 säädetään kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin sihteeristöstä ja sen tehtävistä, tietojen keräämisestä ja käsittelystä, sihteeristön tiedonsaanti-oikeuksista, rekisterinpitäjyydestä, arkistoinnista ja toiminnan päättymisestä. Sääntelyn on tarkoitus luoda toimivat puitteet prosessin toteuttamiselle erityisesti antamalla oikeudellinen perusta tiedon keräämiselle.²⁴⁰

Oikeusministeriö on asettanut prosessille myös ohjausryhmän. Ohjausryhmä suuntaa ja tukee sihteeristön työtä ja toimii keskustelufoorumina valtion sekä kuurojen ja viittomakielisten yhteisöjen välillä. Ohjausryhmässä valtiota edustavat oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö sekä valtioneuvoston kanslia. Kuurojen ja viittomakielisten yhteisöjä edustavat Coda-yhdistys ry, Finlandssvenska teckenspråkiga rf, Kuurojen Liitto ry sekä Suomen Kuurosokeat ry. Ohjausryhmän puheenjohtajana toimii oikeustieteen lisensiaatti, varatuomari Tiina Astola. Prosessille voidaan myöhemmässä vaiheessa asettaa myös parlamentaarinen seurantaryhmä.

Totuus- ja sovintoprosessi toteutetaan neljällä kielellä: suomalaisella ja suomen-ruotsalaisella viittomakielellä sekä suomeksi ja ruotsiksi. Keskeinen osa prosessia on kulttuurisensitiivinen ja omakielinen psykososiaalinen tuki, kuten myös saamelaitten totuus- ja sovintokomissiossa. Oikeusministeriö käy parhaillaan neuvotteluja mahdollisten toteuttajien kanssa tuen järjestämiseksi. Prosessin suunniteltu kesto on kaksi vuotta. Mandaatin mukaan sihteeristö luovuttaa prosessin loppuraportin valtioneuvostolle sekä kuurojen ja viittomakielisten yhteisöille 31.12.2027 mennessä.

240 HE 82/2025 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta vuosina 2026–2028.

4.6 Keskeiset huomiot

Keskeiset huomiot

1. Suomen kansainvälisten sopimusten valvontatoimielimiltä seuranta-aikana saamissa suosituksissa toistuu saamen kielten aseman vahvistaminen, etenkin tukemalla ja kehittämällä saamen kielten ja saamenkielistä opetusta.
2. Hallitusohjelman mukaan kielellisiä oikeuksia edistetään jatkamalla Sanna Marinin hallituskaudella valtioneuvoston periaatepäätöksinä hyväksytyjen kansalliskielistrategian ja kielipoliittisen ohjelman toimenpiteiden toteuttamista. Kansalliskielistrategia pyrkii edistämään molempien kansalliskielten elinvoimaisuutta ja kielellisten oikeuksien toteutumista. Kielipoliittisella ohjelmalla pyritään vahvistamaan muiden kotoperäisten kielten kuin kansalliskielten asemaa, ja erityisesti siinä on huomioitu saamen kielet, romanikieli, karjalan kieli ja viittomakielet.
3. Kielibarometrin mukaan vallitsevan kieli-ilmapiiirin koetaan kotikunnan tasolla parantuneen, mutta valtakunnallisella tasolla huonontuneen vuodesta 2020. Vähemmistöasemassa olevat kieliryhmät kokevat useammin kieli-ilmapiiirin huonompana.
4. Omakielisen palvelun saaminen suomen ja ruotsin kielten osalta sekä kaksikielisissä kunnissa että valtion palveluissa vaihtelee sen mukaan, kuuluuko henkilö kielenemmistöön vai vähemmistöön. Ruotsinkielisen palvelun toteutumisessa on haasteita sekä kunnallisella että valtion tasolla, ja viranomaisten kielilain tuntemuksen koetaan heikentyneen. Ruotsinkielisen palvelun kehittämiseksi kieliryhmät esittävät kielisuunnittelun laajempaa hyödyntämistä.
5. Saamebarometrissä 2024 nousi esiin saamelaisiin ja heidän kielellisiin oikeuksiinsa kohdistuvien ennakkoluulojen ja tietämättömyyden yleisyys saamen kielilain piiriin kuuluvissa viranomaisissa. Organisaatiomuutosten myötä tietyt viranomaiset saattavat myös pudota saamen kielilain soveltamisalan ulkopuolelle. Parhaiten saamenkielinen palvelu saamelaisten kotiseutualueella toteutuu sivistystoimessa.

6. Sekä viranomaisten tiedottamisen viittomakielillä että viittomakielen tulkkauksen järjestämisen koetaan parantuneen seuranta-aikana, vaikka molemmissa on yhä kehitettävää. Tulkkauspalvelua sääntelevä lainsäädäntökokonaisuus koetaan sekavana, ja kieliryhmät ovat nostaneet esiin tarpeen sen selkeyttämiselle. Suomenruotsalaisen viittomakielen asema on yhä monin tavoin suomalaista viittomakieltä heikompi.

5 Digitalisaatio

5.1 Tausta

Digitalisaatiota on käsitelty kielikertomuksissa vuodesta 2017 lähtien. Edellisessä, vuoden 2021 kielikertomuksessa keskeiset huomiot digitalisaatiosta olivat samansuuntaisia kuin vuonna 2017: eri kieliryhmien oikeudet ja palveluiden toimivuus eri kielillä tulee huomioida julkisissa digipalveluissa, ja viranomaisten tulee hyödyntää digitalisaatiota paremmin tarjotakseen kielellisesti laajempaa palvelua.²⁴¹

Samansuuntaisia olivat myös perustuslakivaliokunnan kielikertomuksesta 2021 antamassaan mietinnössä²⁴² esittämät digitalisaatiota koskevat huomiot. Mietinnössään perustuslakivaliokunta totesi, että kielilaista, saamen kielilaista ja viittomakielilaista seuraavat velvoitteet on otettava huomioon luotaessa uusia digitaalisia palveluita ja järjestelmiä. Valiokunta peräänkuulutti kielellisten perusoikeuksien huomioimista palvelujen kehittämisen alkuvaiheesta alkaen ja digitaalisten palveluiden kehittämistä rinnakkain eri kieliversioina. Valiokunta on aikaisemminkin julkisen hallinnon digitalisaatiota tarkastellessaan korostanut molempien kansalliskielten riittävää näkyvyyttä ja myös muista kielellisistä oikeuksista huolehtimista digitaalisissa palveluissa.²⁴³

5.2 Digitalisaatio valtionhallinnossa

Digitalisaatio turvaa yleisellä tasolla kielellisiä oikeuksia. Teknologia on kehittynyt viime vuosina paljon mm. tulkkauspalveluissa niiden laadun ja kielivalikoiman suhteen, ja tekoälypohjaiset järjestelmät antavat uusia mahdollisuuksia kielellisten oikeuksien turvaamiseen ja palvelun parantamiseen. Valtionhallinnossa digitaalisten käännöspalveluiden kehittyminen on helpottanut esimerkiksi ministeriöissä erikielisen valmistelumateriaalin ja muun materiaalin tarjonnan laajentamisen.

241 Valtioneuvosto. (2021), s. 77, 87.

242 PeVM 5/2022 vp – K 21/2021 vp, s. 2.

243 Ks. esim. PeVM 11/2021 vp – K 12/2020 vp, kappale 10.

Viimeisimpien hallitusten kausilla digitalisaatio on ollut kantava teema hallitusten ohjelmissa ja hankkeissa. Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa asetettiin tavoitteeksi, että Suomi tunnetaan edelläkävijänä, jossa digitalisaation ja teknisen kehityksen tuomia mahdollisuuksia kehitetään ja otetaan käyttöön yli hallinto- ja toimialarajojen. Digitalisaation edistämisen ohjelma 2020–2023 oli yksi pääministeri Marinin hallitusohjelman digitalisaatiohankkeista. Ohjelman roolina oli erilaisten yhteistoimenpiteiden kautta ohjata, tukea ja kannustaa viranomaisia viemään kansalaisille ja yrityksille suunnattu palvelutarjontansa digitaaliseen palvelukanavaan.

Myös pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa Suomi kuvataan teknologian edelläkävijänä, joka hyödyntää digitalisaation ja tekoälyn mahdollisuudet täysimääräisesti, ihmiset mukana pitäen. Hallitusohjelman mukaan Suomi siirtyy asteittain digitaalisten palveluiden ensisijaisuuteen viranomaisasiointikanavana, ja lainsäädäntöä muutetaan siten, että digitaalisesta viranomaisviestinnästä tehdään ensisijainen viranomaisviestinnän kanava. Hallitusohjelmaan on kirjattu, että kaikkien digitaalisten viranomaispalveluiden on toimittava molemmilla kansalliskielillä jo suunnittelu- ja toteuttamisvaiheessa.

Eri ministeriöiden hallinnonaloilla digitaalisten palveluiden kehityksessä pyritään pääosin huomioimaan sekä kielilainsäädännön asettamat vaatimukset että palveluiden saavutettavuus. Esimerkiksi Liikenne- ja viestintäviraston digitaalisten palveluiden ja järjestelmien toteutuksessa otetaan huomioon kielilain vaatimukset, jos palvelu on tarjolla isovolyymisena. Tällainen palvelu on viraston Oma-asiointipalvelu, joka hyödyntää esimerkiksi liikenneasioiden rekisteriä. Viraston digitaalisten palveluiden kehityksessä on yleisesti vaatimuksena kieliversiointi ja saavutettavuus, mutta saamen kielellä palveluja ei kuitenkaan ole tarjolla. Ilmatieteen laitoksella taas sääpalveluissa, vaaratiedotteissa, julkisissa verkkosivuissa ja ilmastopalveluissa huomioidaan kielilainsäädäntö. Vaaratiedote annetaan tarvittaessa myös saameksi, ja tiedotteelle on olemassa pohja kolmella eri saamen kielellä.²⁴⁴

244 Liikenne- ja viestintäministeriö. (6.6.2025). Lausunto: Liikenne- ja viestintäministeriön vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin.

5.2.1 Kielelliset oikeudet digitaalisia palveluja koskevassa lainsäädännössä

Laissa digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019, jäljempänä digilaki) säädetään julkisen sektorin elinten verkkosivujen ja mobiilisovellusten saavutettavuudelle asetetuista minimitason vaatimuksista, saavutettavuuden toteutumisen valvonnasta ja viranomaisten velvoitteista liittyen digitaalisten palvelujen järjestämiseen yleisölle. Laki tuli voimaan 1.4.2019 ja sillä toimeenpannaan saavutettavuusdirektiivi Suomessa. Digilaki ei sisällä säännöksiä digitaalisten palvelujen kielistä. Valtiovarainministeriön mukaan lain valmistelun yhteydessä todettiin, että digitaalisiin palveluihin liittyvät kielikysymykset tulisi ratkaista muissa hallintoon sovellettavissa yleislaeissa.

Esteettömyysdirektiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä digipalvelulakiin lisättiin uusi 3a luku, joka koskee eräitä digitaalisia palveluja, joiden tulee jatkossa täyttää sekä saavutettavuusvaatimukset että esteettömyysdirektiivistä tulevat lisävaatimukset. Muutosten myötä digipalvelulain soveltamisala laajentui merkittävästi myös yksityisen sektorin digitaalisiin palveluihin. Saavutettavuusvaatimusten piiri laajeni koskemaan useita uusia digitaalisia palveluita kuten sähkökirjoja, verkkokauppoja, tiettyjä kuluttajille suunnattuja rahoitus- ja pankkipalveluja sekä viestintäpalveluja. Uuteen 3 a lukuun sisältyvän 10 c pykälän 2 momentin nojalla annettiin myös valtioneuvoston asetus saavutettavuusvaatimuksista erälle digitaalisille palveluille (179/2023). Digipalvelulakiin tehtiin myöhemmin muutos, jolla digitaalisten palvelujen saavutettavuusvaatimusten valvonta siirrettiin Etelä-Suomen aluehallintovirastosta keskitetysti Liikenne- ja viestintävirastoon.

Sanna Marinin hallitusohjelmaan perustuneen digitalisaation edistämisen ohjelman lainsäädännön soveltamisen ja edistämisen työryhmä tuotti toimikautensa aikana raportin digitalisaation säädöstilanteesta ja ehdotuksista sen edistämiseksi. Raportissa työryhmä esitti, että digipalvelulain osalta tulisi arvioida lisäystarve pykälälle, jolla varmistetaan, että kielilain (423/2003) tuella jokaisen kielelliset oikeudet toteutuvat palveluita suunniteltaessa ja kehitettäessä²⁴⁵. Folktinget pitää tärkeänä tällaisen pykälän lisäämistä digipalvelulakiin²⁴⁶. Myös kansalliskielistrategian toimenpiteeksi on kirjattu sen selvittäminen, onko digitaalisia palveluja koskeva lainsäädäntö tarpeen päivittää sisältämään kielinäkökulma²⁴⁷. Valtiovarainministeriön mukaan tällä hallituskaudella asian selvittämiseen ei ole osoitettu

245 Valtiovarainministeriö. (2023). *Digitalisaation säädöstilanne ja ehdotukset sen edistämiseksi*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:8. Helsinki: Valtiovarainministeriö. s. 112.

246 Folktinget. (6.6.2025).

247 Valtioneuvosto. (2021). *Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös*, s. 128.

resursseja. Digiohjelman lainsäädäntötyöryhmä tuotti toimikautensa aikana myös digilainsäädännön tilannekuvan, johon koottiin keskeinen yleislainsäädäntö, joka tulee ottaa huomioon digitaalisia palveluita kehitettäessä. Tämä tilannekuva julkaistiin ja sitä päivitettiin työryhmän toimikauden aikana Digi- ja väestötietoviraston ylläpitämällä Suomidigi-verkkosivustolla. Verkkosivuston toiminta päätettiin Digi- ja väestötietovirastossa vuoden 2023 lopussa.²⁴⁸

Pääministeri Orpon hallitusohjelman pohjalta valtiovarainministeriö on asettanut ensisijaisesti digitaalisen viranomaisviestinnän edistämishallituksen toimikaudelle 27.3.2024–31.12.2027²⁴⁹. Ohjelman tavoitteena on tehdä viranomaisviestinnästä ja tiedoksiannoista lainsäädäntötoimin ensisijaisesti digitaalista heille, joille se on mahdollista. Huhtikuussa 2025 päättyi lausuntokierros hallituksen esityksestä eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi. Valmistelussa olevassa hallituksen esityksessä²⁵⁰ todetaan, että lainsäädäntöön ehdotetut muutokset eivät muodollisesti heikennä kansalaisten kielellisiä oikeuksia. Tosiasiallisesti oikeudet voivat kuitenkin heikentyä, mikäli viranomaisviestinnän ensisijaisena kanavana käytetyn Suomi.fi-palvelun tarjonta eri kielillä on puutteellinen. Tällä hetkellä palvelu ei esimerkiksi tue saamen kieltä. Kielellisten oikeuksien toteutumiselle haasteita voi aiheuttaa myös palvelun käyttöönotossa mahdollisesti tarvittavan digituen heikompi saatavuus ruotsin ja saamen kielillä sekä apuvälineiden, kuten ruudunlukuohjelmien, heikompi saatavuus saamen kielillä.

5.3 Digitalisaatio ja eri kieliryhmät

Digipalveluista on tullut kiinteä ja alati kasvava osa yhteiskunnan palvelutarjontaa. Asiointi on siirtynyt yhä enemmän verkkoon, ja digipalveluiden ensisijaisuus asiointikanavana on kirjattu myös hallitusohjelmaan. Siksi on erittäin tärkeää, että kansalaisten kielelliset oikeudet toteutuvat digipalveluissa.

Digitalisaation rooli on huomioitu kansalliskielistrategiassa ja kielipoliittisessa ohjelmassa, joihin molempiin sisältyy sitä koskevia toimenpiteitä. Kansalliskielistrategian kaikkien ministeriöiden vastuulla olevana toimenpiteenä on varmistaa,

248 Valtiovarainministeriö. (5.6.2025).

249 Valtiovarainministeriö: *Digitaalisen viranomaisviestinnän ensisijaisuus* [verkkosivu]. Haettu 17.6.2025 osoitteesta: <https://vm.fi/digitaalisen-viranomaisviestinnan-ensisijaisuus>.

250 Valmistelussa oleva hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi, s. 64.

että digitaalisia palveluita kehitetään alusta alkaen rinnakkain suomen ja ruotsin kielellä, jotta kieliryhmien yhdenmukainen kohtelu turvataan. Kielinäkökulman varmistaminen tulisi strategian mukaan sisällyttää lainsäädännön soveltamisohjeeseen digipalveluiden kehittäjille.²⁵¹ Kielipoliittisen ohjelman mukaan digitalisaation mahdollistamat hyödyt kielten elvyttämiselle tunnustetaan, ja käytännössä hyviksi havaittuja esimerkkejä jonkin kielen edistämisestä pyritään hyödyntämään myös muihin kieliin. Lisäksi kieliteknologian työvälineitä pyritään kehittämään, sillä niistä voisi saada apua eri kielten elvyttämiseen.²⁵²

Kaikkia kieliryhmiä koskettavana haasteena digipalveluiden käytössä on niiden vaatima teknologinen osaaminen, soveltuvat laitteet, sekä verkkopankkitunnuksia edellyttävä vahva tunnistautuminen. Vaikka palvelu olisi saatavilla omalla kielellä, se ei välttämättä silti ole kielellisesti saavutettava tai helppokäyttöinen. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on vuonna 2024 ottanut kantaa terveydenhuollon Maisa-asiakasportaalin käytettävyyteen ja saavutettavuuteen. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun²⁵³ mukaan Maisan sosiaalihuollon palveluja koskeva osio oli vaikeaselkoinen ja siinä käytetty kieli ei vastannut sosiaalihuollon yleisesti käyttämää käsitteistöä. Ratkaisussaan apulaisoikeusasiamies kiinnitti kaupungin huomiota digitaalisten palvelujen laissa säädettyihin vaatimuksiin, joihin kuuluvat helppokäyttöisyys, ymmärrettävyys ja saavutettavuus.

Myös kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunnan mukaan digipalveluiden kielellisessä saavutettavuudessa on yhä paljon kehitettävää. Digitalisaation myötä viranomaisten ja kansalaisten vuorovaikutus on teknistynyt ja kirjallistunut entistä enemmän, ja digipalveluja olisikin lautakunnan mukaan tarkasteltava viranomaistekstien ymmärrettävyyden lisäksi siitä näkökulmasta, millaisia kielenkäytön taitoja digitaalisen palvelun käyttäminen kansalaiselta edellyttää. Lautakunta huomauttaa, että kielenkäytön kysymyksiä ovat myös asiointiprosessin eri vaiheiden hahmottaminen sekä kaikki viranomaisen ja asiakkaan välisen viestinnän vaatima tekninen osaaminen. Lautakunnan mukaan digitalisaatiokehitys saattaa muodostua osalle väestöstä palvelujen hakemisen ja saamisen esteeksi riippumatta siitä, onko palvelu tarjolla omalla kielellä vaiko ei. Tästä syystä lautakunta korostaa, että mahdollisuus kasvokkaiseen ja suulliseen viranomaisasiointiin on säilytettävä

251 Valtioneuvosto. (2021). *Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäättös*, s. 128.

252 Valtioneuvosto. (2022). *Kielipoliittinen ohjelma: Valtioneuvoston periaatepäättös*, s. 73.

253 EOAK/7792/2023 ja EOAK/3127/2024, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Maisa-asiakasportaalin käytettävyys ja saavutettavuus.

digitalisaatiokehityksen rinnalla.²⁵⁴ Myös yhdenvertaisuusvaltuutettu on todennut, että palvelujen tarjoaminen ainoastaan digitaalisten palvelukanavien kautta muodostaa yhdenvertaisuusongelman²⁵⁵.

5.3.1 Digitalisaatio ja kansalliskielet

Kielilain mukainen kansalaisen oikeus käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia viranomaisissa koskee myös viranomaisten sähköisiä palveluita. Viranomaisella on velvollisuus oma-aloitteisesti huolehtia kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta.

Tuoreimman, vuoden 2024 kielibarometrin perusteella digipalveluiden käyttö on lisääntynyt, mutta kielellinen palvelu heikentynyt vuoteen 2020 verrattuna. Suomenkieliset ovat ruotsinkielisiä tyytyväisempiä julkisiin digipalveluihin omalla kielellään. Ruotsinkielisistä tyytymättöimpiä palveluihin ovat ne, jotka asuvat enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa. Eri digipalveluista vähiten tyytyväisiä barometrin vastaajat olivat chatbotteihin ja digiavustajiin. Suurin osa suomenkielisistä ei ole kohdannut kieleen liittyviä ongelmia digipalveluissa, kun taas suurin osa ruotsinkielisistä on. Näitä ongelmia ovat esimerkiksi puutteelliset käännökset, koko palveluketjun toimimattomuus ruotsiksi, ja se, ettei valittua palvelua löydy ollenkaan ruotsiksi.²⁵⁶

Folktinget saa vuodessa noin 100 ilmoitusta tilanteista, joissa yksityishenkilö kokee etteivät hänen kielelliset oikeutensa ole toteutuneet viranomaisasiainnissa. Viimeisten neljän vuoden aikana noin kolmannes näistä yhteydenotoista on koskenut digitaalisia palveluita. Digipalveluissa oleva ruotsinkielinen tieto ei usein ole yhdenmukaista suomenkielisen tiedon kanssa, tai olennaista tietoa puuttuu ruotsin kielellä. Myös digitaalisesti täytettävät sekakieliset (suomi/ruotsi) lomakkeet ovat säännöllinen yhteydenottojen aihe, ja sekakieli voi pahimmillaan tehdä lomakkeen oikein täyttämisen mahdottomaksi. Puutteellisista käännöksistä tulee myös aiempaa enemmän ilmoituksia. Viime aikoina yleistynyt tekoälyn käyttö käännösapuna ei Folktingetin mukaan ole parantanut käännösten laatua. Folktingetin näkemyksen mukaan puutteet kielellisten oikeuksien toteutumisessa viranomaisten

254 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

255 Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024), s. 48.

256 Vento, I. (2025), s. 62–67.

digitaalisissa palveluissa ovat laaja-alaisia. Yhtenä mahdollisena syynä tälle Folktinget näkee sen, ettei digipalvelulakiin sisälly säännöksiä kielellisistä oikeuksista tai niihin liittyvistä viranomaisen velvollisuuksista.²⁵⁷

Myös Kotuksen ruotsin kielen lautakunnan mukaan digipalveluiden ruotsinkieliset tekstit eivät ole yhtä kattavia kuin suomenkieliset, ruotsinkielinen versio puuttuu toisinaan kokonaan, tai ruotsinkielistä palvelua ei päivitetä kuten suomenkielistä. Ruotsinkielisten tekstien laatu on myös suomenkielisiä huonompi. Palveluiden yksityistäminen aiheuttaa haasteita etenkin ruotsinkieliselle palvelulle. Yksityisille toimijoille palvelujen kaksikielisyys tarkoittaa usein suomen- ja englanninkielisiä versioita suomen ja ruotsin sijaan, eivätkä yksityiset toimijat ole yhtä tietoisia kielilainsäädännön vaatimuksista kuin viranomaiset. Paremmasta tietoisuudesta huolimatta viranomaistenkaan palvelut eivät kuitenkaan aina toteudu kielilain edellyttämällä tavalla. Lautakunnan mukaan syynä tähän on resurssipulan lisäksi yksikielinen ajattelutapa, jossa tarvetta ruotsinkieliselle palvelulle ei kunnolla ymmärretä. Positiivisena esimerkkinä digitaalisen alustan kehityksestä molemmilla kansalliskielillä lautakunta nostaa esiin Finlex-palvelun.²⁵⁸

Myös eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri ovat ottaneet kantaa digitaalisten palveluiden kieleen. Oikeuskansleri otti vuonna 2024 kantaa Maahanmuuttoviraston UMA-asianhallintajärjestelmän kieleen²⁵⁹. Ratkaisussaan oikeuskansleri huomauttaa, että ainoastaan suomeksi käytettävissä oleva järjestelmä, jota käytetään myös Ahvenanmaalla, on kielilain ja Ahvenanmaan itsehallintolain vastainen. Lainvastainen tilanne on jatkunut jo pidempään, ja oikeuskansleri kehottaa ratkaisussaan Maahanmuuttovirastoa pyrkimään siihen, että järjestelmää voidaan käyttää ruotsiksi mahdollisimman pian. Kelaä koskevassa ratkaisussaan²⁶⁰ oikeusasiamies katsoi, että ruotsinkielistä hammashoitohenkilökuntaa kohdeltiin epäedullisemmin kuin suomenkielistä, kun hammashoidon korvaustaksat ja toimenpidekoodit olivat ainoastaan suomenkielisinä suoraan ladattavissa Kelan sivuilta. Oikeusasiamiehen mukaan kieli ei saa vaikuttaa palvelun laatuun, vaan palvelun ja olennaisten materiaalien tulee olla yhtäläisesti saatavilla molemmilla kansalliskielillä. Sekä eduskunnan oikeusasiamies että valtioneuvoston oikeuskansleri ovat ottaneet kantaa ulosottopäätöksiin, jotka on tietojärjestelmästä

257 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

258 Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025).

259 OKV/894/70/2024, Oikeuskanslerin ratkaisu, Maahanmuuttoviraston asianhallintajärjestelmän tulee olla käytettävissä myös ruotsiksi.

260 EOAK/833/2023, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Ersättningsstaxorna och åtgärdskoderna endast på finska.

johtuen annettu osin suomen- ja osin ruotsinkielisinä²⁶¹. Ratkaisuissa todetaan, ettei perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien tosiasiallinen toteutuminen saa olla riippuvainen viranomaisten tietojärjestelmien toiminnallisuuksista.

Valtiovarainministeriön Digitalisaation edistämisen ohjelmassa toteutettiin sähköisten palvelujen laadukasta suunnittelua edistävän asiantuntijatuen haku vuosina 2021–2022. Tukea digipalvelujen suunnitteluun oli mahdollista saada myös ruotsiksi, ja osana digipalveluiden kehittämistä hakuprosessissa huomioitava asia oli palveluiden saavutettavuus myös kielellisestä näkökulmasta. Kunnat eivät kuitenkaan nimenomaisesti hakeneet tukea palvelujen kielellisen saavutettavuuden kehittämiseen, vaan palvelujen kehittämiseen yleisemmällä tasolla.²⁶²

Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunnan mukaan digipalvelut ovat muiden viranomaispalveluiden tapaan kielilainsäädännön mukaisesti saatavilla suomen kielellä, mutta palvelujen kielellisessä saavutettavuudessa on kehitettävää. Edistystä on kuitenkin tapahtunut viranomaisten halussa kehittää palveluiden saavutettavuutta. Kielelliseen saavutettavuuteen tulisi lautakunnan mukaan kiinnittää huomiota jo teknisten järjestelmien hankintavaiheessa huomioimalla järjestelmän kielellinen käytettävyys ja esimerkiksi se, miten järjestelmä vaikuttaa käännösprosessiin. Käytetyn tekniikan kautta digitalisaatio vaikuttaa kielen yksityiskohtiin, kuten ilmausten pituuteen ja luontevuuteen, sanojen taivuttamiseen sekä kielen ja muiden merkkien suhteeseen. Lautakunta huomauttaa, että digipalveluiden saavutettavuus vaatii resursseja ja kielen asiantuntijoiden hyödyntämistä. Tietovarantojen yhteentoimivuuden edistämiseksi tarvitaan lisäksi nykyistä enemmän yhteisesti sovittuja, vapaasti ja keskitetysti käytettävissä olevia systemaattisia sanastoja, koodistoja ja tietomalleja.²⁶³

Digipalveluiden kielellisessä saavutettavuudessa on tärkeää huomioida myös selko-kielen tarve. Kielen selkeyttämistä ja selkokielistämistä koskevat osittain samat periaatteet, mutta selkokielessä kielen yksinkertaistaminen viedään pidemmälle. Selkeällä kielellä ja selkokielellä on eri kohderyhmät. Selkeäkieliset tekstit palvelevat

261 EOAK/1299/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Puutteet ulosoton päätöksessä; OKV/2053/10/2020, Oikeuskanslerin ratkaisu, Kielellisten oikeuksien toteutuminen ulosotossa.

262 Valtiovarainministeriö. (5.6.2025).

263 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

suurinta osaa käyttäjistä, mutta selkokieli on tarpeen etenkin silloin, kun palvelu on suunnattu ensisijaisesti sellaisille ihmisille, jotka hyötyvät selkokielestä. Esimerkkejä tällaisista ovat kotoutumiseen liittyvät palvelut tai kehitysvammaisten palvelut.²⁶⁴

5.3.2 Digitalisaatio ja saamen kielet

Vuoden 2024 saamebarometriin vastanneet saamen kielilain mukaisia palveluja tuottavien organisaatioiden työntekijät ja esihenkilöt pitivät organisaatioidensa saamenkielisiä digipalveluita kohtalaisen hyvinä. Organisaatioilla on saamenkielisiä verkkosivuja, lomakkeita ja tiedotteita, mutta haasteena koettiin täysimittaisten digitaalisten asiakaspalvelujen järjestäminen saamen kielillä. Toisaalta 13 % vastaajista raportoi, ettei heidän organisaationsa kykene ollenkaan tarjoamaan saamenkielisiä digipalveluita. Digitalisaatio voisi parantaa palveluiden saatavuutta erityisesti pitkien etäisyyksien Lapissa, mutta merkittävän esteen saamenkielisten digipalveluiden kehittämiselle muodostaa resurssien puute.²⁶⁵

Eduskunnan oikeusasiamies on todennut viranomaisten saamenkieliseen tiedottamiseen liittyen²⁶⁶, että sosiaalisen median eri kanavia tulee tarkastella erillisinä tiedonvälitystapoina, eikä tiedottaminen jossain kanavassa suomen ja saamen kielillä merkitse sitä, että tiedottaminen jossain toisessa kanavassa voisi tapahtua vain suomeksi. Hallinnon asiakkaiden tasapuolisen kohtelun ja kielellisen yhdenvertaisuuden kannalta on myös ongelmallista, jos tietoa on saamen kielillä saatavilla selvästi suppeammin kuin suomen kielellä. Oikeusasiamiehen mukaan verkkosivuilla tarjottavien asiointipalveluiden ja sosiaalisen median merkitys on voimakkaasti kasvanut paitsi tiedonvälityksen, myös hallinnossa asioinnin näkökulmasta.

Saamelaiskäräjät korostaa eroa nettisivujen sisältöjen tai digitaalisten lomakkeiden ja digitaalisten asiointipalvelujen välillä. Käräjät toteaa, että digitaalisia asiointipalveluita ei ole kuin muutamalla viranomaisella, poliisilla kahden asian hoitamiseen ja Kelalla saamenkielinen Omakela-palvelu, joka sekin rajautuu muutaman asian hoitamiseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että saamelaisväestöllä ei ole suomen- ja ruotsinkielisten kanssa yhdenvertaisia mahdollisuuksia

264 Kielitoimiston ohjepankki: *Selkokieltä vai selkeää kieltä?* [verkkosivu].
Haettu 1.7.2025 osoitteesta: <https://kielitoimistonohjepankki.fi/vk/2-%20kielellinen-saavutettavuus-ja-selkokieli/selkokielta-vai-selkeaa-kielta/>.

265 Eriksen, K. ym. (2025), s. 68–70.

266 EOAK/7627/2023, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Saamenkielisen tulkkauksen puuttuminen Inarin kuntastrategia-työpajoilta.

asioida digitaalisesti viranomaisissa. Saamelaiskäräjät pitää tätä huolestuttavana etenkin sen valossa, että viranomaiset siirtävät enenevissä määrin palveluitaan digitaaliseksi ja vähentävät lähiasiointia.²⁶⁷

Saamelaiskäräjät on yhdessä muiden viranomaisten kanssa ollut kehittämässä Suomi.fi -palvelutietovarantoa saamen kielelle. Laki hallinnon yhteisistä sähköisen asioinnin tukipalveluista (571/2016) velvoittaa julkishallinnon organisaatioita kuvaamaan palvelunsa Suomi.fi-palvelutietovarantoon. Saamen kielilain 24 §:n mukaan viranomaisen tulee osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi. Myös Suomi.fi-palvelua ylläpitävä Digi- ja väestötietovirasto kuuluu saamen kielilain soveltamisalaan, jolloin sen tulisi tuottaa suomi.fi -palvelu saamen kielellä. Saamelaiskäräjät katsoo, että valtion tulisi osoittaa varat saamenkielisen suomi.fi-alustan kehittämiseksi.²⁶⁸ Suomi.fi -palvelun toimimattomuus saamen kielillä on nostettu esiin myös valmisteilla olevassa hallituksen esityksessä sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi²⁶⁹. Lainsäädäntömuutosten myötä Suomi.fi-palvelusta on tarkoitus tulla ensisijainen viranomaisviestinnän kanava.

Saamenkielisten merkkien kirjaaminen väestötietojärjestelmään tuli mahdolliseksi vuonna 2020. Myös vuodesta 2019 käytössä ollut sähköinen nimenmuutospalvelu sekä sähköinen lapsen nimen ilmoittamispalvelu mahdollistavat näiden merkkien käytön. Valtiovarainministeriön mukaan uusia ponnistuksia nimien rekisteröinnin merkistövalikoiman laajentamisesta ei ole kuitenkaan tämän jälkeen tehty mm. viraston heikentyneen rahoitustilanteen vuoksi. Monilla viranomaisilla ei ole myöskään edelleenkaan valmiutta laajemman merkistövalikoiman käyttämiseen. Saamenkieliset merkistöt on kuitenkin otettu käyttöön esimerkiksi Poliisin passi- ja henkilökorttipalveluissa sekä rakennetun ympäristön tietojärjestelmässä.²⁷⁰

267 Saamelaiskäräjät. (9.6.2025).

268 Saamelaiskäräjät. (9.6.2025).

269 Valmistelussa oleva hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi, s. 64.

270 Valtiovarainministeriö. (5.6.2025); Laki rakennetun ympäristön tietojärjestelmästä (431/2023).

5.3.3 Digitalisaatio ja viittomakielet

Vuoden 2024 viittomakielibarometrin mukaan suurin osa viittomakielisistä ei löydä helposti viittomakielistä tietoa viranomaisten ylläpitämiltä sivustoilta. Tämä tosin vaihtelee suuresti eri sivustojen välillä, joillain sivustoilla tieto on helposti löydettävissä ja toisilla sitä taas ei ole ollenkaan. Viittomakielisen tiedon heikko löydettävyyttä kävi ilmi jo vuoden 2020 barometrissä. Suuri osa viittomakielisistä käyttää digipalveluita kirjoitetulla kielellä. Yleistyneet chat-palvelut ja mahdollisuus lähettää viestejä tai varata aika sovelluksen kautta ovat helpottaneet asiointia monen kohdalla. Hätätilanteessa tekstiviestiä kuitenkin pidetään hitaana ja hankalana yhteydenotto-tapana, ja mahdollisuus tehdä hätäilmoitus tekstiviestillä nähdään kesken jääneenä uudistuksena. Takaisinsoittopalvelu tai vaatimus puhelinasioinnista aiheuttavat suuria haasteita viittomakielisille, ja jälkimmäiseen lisähaasteen on tuonut STEA:n rahoittaman kuulo- ja puhevammaisille tarkoitetun tekstipuhelupalvelun päättyminen vuoden 2024 lopulla.²⁷¹

Sosiaali- ja terveysministeriössä toimi 21.12.2022–31.5.2023 Tekstipuhelupalvelun tulevaisuus -työryhmä, jonka tavoitteena oli varmistaa, että tekstipuhelupalvelua käyttävien ryhmien erityistarpeet huomioidaan ja heidän oikeutensa saavutettavana viestintään ja asiointiin turvataan myös jatkossa. Työryhmä ehdotti, että palvelun rahoitus turvataan vielä siirtymäajaksi 2024–2025. Tekstipuhelupalvelu päättyi kuitenkin vuoden 2024 lopussa, kun palvelun tuottaja ei enää tarjoutunut tuottamaan palvelua vuodelle 2025. Suuri osa tekstipuhelupalvelun käyttäjistä oli sosiaali- ja terveysministeriön mukaan jo aiemmin siirtynyt käyttämään muita ratkaisuja ja palveluja. Tietoa tekstipuhelupalvelun päättymisestä ja korvaavista ratkaisuista jaettiin suomeksi, ruotsiksi, viittomakielellä ja selkokielellä sekä hyvinvointialueiden työntekijöille, palvelun käyttäjille, että laajasti eri sidosryhmien kautta. Asiakkaita ohjattiin tarvittaessa hakeutumaan korvaavien palveluiden piiriin. Työryhmä julkaisi kesäkuussa 2023 myös kannanoton²⁷², jossa se peräänkuulutti yhdenvertaisen palvelujen saannin turvaamista mahdollistamalla esteetön asiointi. Kannanottoa jaettiin laajasti eri verkostoissa.²⁷³

Digitalisaatio palvelee Kuurojen Liiton mukaan viittomakielistä yhteisöä monin tavoin, mutta kaikki viittomakieliset eivät yhtäläisesti hyödy sen tuomista eduista. Digipalveluista suurin osa on tarjolla vain tekstimuodossa, jolloin niiden käyttö

²⁷¹ Rainò, P. (2025), s. 68–73.

²⁷² Tekstipuhelupalvelun tulevaisuus -työryhmän kannanotto. (31.5.2023). *Yhdenvertainen palvelujen saanti turvattava mahdollistamalla esteetön asiointi*.

²⁷³ Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025); Sosiaali- ja terveysministeriö. (20.6.2023). *Työryhmä: Esteetön asiointi turvattava* [tiedote]. Haettu 27.8.2025 osoitteesta <https://stm.fi/-/tyoryhma-esteeton-asiointi-turvattava>.

vaatii vahvaa kirjoitetun kielen taitoa. Tämä voi aiheuttaa haasteita etenkin iäkkäämmille, oralistisen²⁷⁴ opetuksen aikana koulunsa käyneille kuuroille. Selkokielinen sisältö digipalveluissa hyödyttäisi myös viittomakielisiä. Tekstimuotoinen sisältö ei kuitenkaan korvaa viittomakielistä, ja etenkin tärkeiden sisältöjen tulisi olla saatavilla viittomakielisinä. Suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien kielelliset oikeudet toteutuvat digipalveluissa suomalaista viittomakieltä käyttäviä heikommin, sillä palveluita ruotsiksi ja suomenruotsalaisella viittomakielellä on tarjolla vain vähän. Esimerkiksi Kelan tulkkauspalvelusivuilta löytyvän linkin kautta käytössä oleva lyhyen puhelinasiointiin tarkoitettu etäpalvelu on tarjolla vain suomalaisella viittomakielellä. Palvelujen puutteellinen tarjonta suomenruotsalaisella viittomakielellä johtuu osaltaan suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkien pienestä määrästä.²⁷⁵

Etätulkkausmahdollisuus ja viittomakielisen tiedon lisääntyminen verkkopalveluissa nähdään positiivisena kehityksenä, joka on helpottanut tiedon äärelle ja palveluihin pääsyä. Etätulkkaus mahdollistaa toisinaan tulkin saamisen hyvin lyhyelläkin varoitusaajalla, ja parantaa tulkkauksen saatavuutta syrjäseuduilla. Toisaalta aivan kaikille tai kaikkiin tilanteisiin etätulkkaus ei ole sopiva ratkaisu. Viittomakielinen tieto verkossa on lisääntynyt, mutta se ei usein ole helposti löydettävissä. Viittomakieli löytyy harvoin verkkosivun yläreunan kielivalikosta, joten viittomakielinen tieto pitää erikseen etsiä sivuilta. Lisäksi tietoa on tarjolla usein ainoastaan suomalaisella viittomakielellä. Kuurosokeille²⁷⁶ henkilöille viittomakielinen tieto ei myöskään aina ole saatavissa muodossa. Videon vaalea ja häikäisyä aiheuttava tai monivärinen tausta voi aiheuttaa sen, ettei kuurosokea henkilö saa videolla olevasta viittomisesta selvää.

Viittomakielisiä hyödyttävät myös tekoälypohjaiset puheesta tekstiksi -työkalut, jotka toisinaan voivat mahdollistaa tiedonsaannin tai esimerkiksi viittomakielisen henkilön osallistumisen webinaariin tulkin puuttuessa. Puheentunnistusohjelman tuottama tekstimuotoinen tieto ei kuitenkaan korvaa viittomakielelle tulkattua

274 Oralismilla tarkoitetaan kuurojen opetuksessa käytettyä opetusmetodia, jossa keski-tyttiin puheen ja huulilta lukemisen opetteluun, jolloin muiden tietojen ja taitojen oppiminen jäi vähemmälle. Oralismien aikakauden katsotaan päättyneen 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa.

275 Kuurojen Liitto. (1.6.2025); Finlandssvenska Teckenspråkiga. (9.6.2025); Suomen Kuurosokeat. (2.6.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto. (9.6.2025).

276 Kuurosokeus on kuulo- ja näkövamma yhdistelmä, jonka haitta-aste ja laatu vaihtelevat. Kuurosokea henkilö ei välttämättä ole täysin kuuro ja sokea, vaan voi kuulla ja/tai nähdä jonkin verran.

tietoa, ja ohjelman tuottaman tekstin virheettömyyteen ei voi täysin luottaa. Lisäksi ruotsin kieltä tekstittäessään ohjelmat eivät aina tunnista suomenruotsin ääntämystä ja sanastoa yhtä hyvin kuin riikinruotsia.²⁷⁷

5.3.4 Muut kieliryhmät

Karjalan kieltä ei käytetä viranomaisten digitaalisissa palveluissa lukuun ottamatta vaalit.fi-sivuston Tietoa vaaleista eri kielillä -sivua, jonka tiedotteet julkaistaan myös livvinkarjalaksi. Kotuksen karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän ja Itä-Suomen yliopiston mukaan karjalankielisen viranomaisviestinnän ja digipalveluiden lisääminen tekisi kieltä näkyvämmäksi ja tukisi näin kielen elvytystyötä. Karjalankielisten näkökulmasta on ongelmallista, että väestötietojärjestelmään voi ilmoittaa vain yhden äidinkielen. Lisäksi karjalan ilmoittaminen äidinkieleksi esimerkiksi viranomaisten sähköisillä lomakkeilla on mahdollista vain toisinaan, vaikka sen olisikin vaihtanut viralliseksi äidinkielekseen väestötietojärjestelmässä.²⁷⁸

5.4 Erityisiä digitaalisiin palveluihin liittyviä kielikysymyksiä

5.4.1 Tekoäly

Tekoälyn hyödyntäminen on lisääntynyt huomattavasti edellisen kielikertomuksen antamisen jälkeen. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa tekoälyn mahdollisuuksien hyödyntäminen on mainittu niin sosiaali- ja terveydenhuollon, koulutusjärjestelmän, elinkeino- ja teollisuuspolitiikan, kuin julkisen hallinnon kehittämisen yhteydessä. Hallitusohjelmaan on kirjattu esimerkiksi tekoälyn avulla tehtävien automaattisten viranomaispäätösten mahdollistaminen. Valtiovarainministeriön on tarkoitus asettaa työryhmä valmistelemaan tarvittavia lainsäädäntömuutoksia, jotta julkishallinnossa voitaisiin mahdollistaa tekoälyn avulla annettava viranomaisneuvonta.²⁷⁹ Ministeriön mukaan tekoälyn avulla annettavassa viranomaisneuvonnassa voidaan todennäköisesti huomioida kielenäkökulmat ihmisen antamaa neuvontaa kattavammin.

277 Kuurojen Liitto. (1.6.2025); Finlandssvenska Teckenspråkiga. (9.6.2025).

278 Itä-Suomen yliopisto. (4.6.2025); Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä. (10.6.2025).

279 Valtiovarainministeriö. (5.6.2025).

Tekoälyn yleistymisen myötä lisääntyy myös sitä koskeva sääntely. Esimerkiksi EU:n tekoälyasetus kielsi tietyt tekoälykäytännöt 2.2.2025 alkaen. Asetuksen tarkoituksena on varmistaa, että EU:n alueella markkinoille tuotavat ja käyttöön otettavat tekoälyjärjestelmät eivät vaaranna ihmisten terveyttä, turvallisuutta tai perusoikeuksia.²⁸⁰

Kieliryhmien keskuudessa tekoälyn lisääntyneeseen käyttöön suhtaudutaan varauksella. Kotuksen ruotsin kielen lautakunta painottaa ruotsinkielisten viranomaistekstien laadusta huolehtimista tekoälypohjaisten käännösohjelmien käytön yleistyessä. Lautakunta korostaa, että tekoälyllä käännettyt tekstit tulee aina tarkistaa ennen niiden lähettämistä eteenpäin. Tekoälykäännösten valvonta tai tietoisuus valvonnan tarpeesta on lautakunnan mukaan tällä hetkellä puutteellista joillakin tahoilla. Myös Kotuksen suomen kielen lautakunnan mukaan tekoälyn ja konekäännösten käyttöön viranomaisasioinnissa on suhtauduttava harkiten, ja teknologian roolina tulisi olla kääntämisen tai tulkkauksen ammattilaisen apuvälineenä toimiminen²⁸¹. Folktingetin mukaan yleistynyt tekoälyn käyttö käännöstyökaluna ei ole parantanut viranomaistekstien ruotsinkielisten käännösten laatua. Kotuksen ruotsin kielen lautakunta esittää, että kaikkiin automaattisilla käännösohjelmilla käännettyihin viranomaisteksteihin tulisi lisätä tästä kertova merkintä, ja tekoälyn lisääntyneen käytön vaikutuksia ruotsinkielisiin teksteihin ja niiden ymmärrettävyyteen olisi selvitettävä tarkemmin.²⁸²

280 Työ- ja elinkeinoministeriö. (31.1.2025). *EU:n tekoälyasetus: tekoälykäytäntöjen kiellot astuvat voimaan 2.2.2025* [uutinen]. Haettu 1.7.2025 soitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/eu-n-tekoalyasetus-tekoalykaytantojen-kiellot-astuvat-voimaan-2.2.2025>.

281 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

282 Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025); Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

5.5 Keskeiset huomiot digitalisaatiosta

Keskeiset huomiot digitalisaatiosta

1. **Kansalliskielet:** Puutteet viranomaisten ruotsinkielisissä digipalveluissa ovat yhä laaja-alaisia, minkä johdosta ruotsinkielisen väestön kielelliset oikeudet palveluissa jäävät usein toteutumatta. Digipalveluita kehitettäessä kielilainsäädännön palveluille asettamia vaatimuksia ei aina huomioida. Suomenkielisten palveluiden osalta keskeisimpänä haasteena on palveluiden kielellinen saavutettavuus, kuten selkokielen tarpeen huomioiminen.
2. **Saamen kielet:** Saamenkielisiä digipalveluita tarkasteltaessa on tärkeää erottaa saamenkielinen tieto ja lomakkeet täysimittaisesta asiakaspalvelusta. Jälkimmäistä tarjoaa vain harva viranomaistaho, mikä, samoin kuin Suomi-fi -alustan toimimattomuus saamen kielillä, on huolestuttavaa viranomaispalvelujen siirtyessä enenevissä määrin verkkoon.
3. **Viittomakielet:** Viittomakielinen tieto viranomaisten verkkosivuilla on yhä heikosti löydettävissä, ja jättää usein huomiotta suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävät sekä kuurosokeat. Chat-palvelut ja mahdollisuus ajanvaraukseen sovelluksen kautta parantavat palveluiden saavutettavuutta viittomakielisille, kun taas vaatimus puhelinasiointista ja takaisinsoittopalvelu aiheuttavat esteitä palveluiden käytölle.
4. Tekoälyn ja digitaalisten palveluiden kehittyminen tuovat uusia mahdollisuuksia kielellisten oikeuksien turvaamiseen ja palvelun parantamiseen. Tekoälyllä tuotettujen käännösten tarkastaminen ja laadun valvonta on tarpeen etenkin viranomaisteksteissä.

6 Oikeuslaitos

6.1 Tausta

Vuonna 2013 annetussa kielikertomuksessa tarkasteltiin vuoden 2010 alussa voimaan tullutta käräjäoikeusverkoston uudistusta, jossa käräjäoikeuksien määrää vähennettiin 51:stä 27:een, sekä tuon uudistuksen vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen käräjäoikeuksissa. Vuoden 2017 kielikertomuksessa otettiin huomioon eduskunnalle saman vuoden alussa annettu hallituksen esitys laiksi tuomioistuinlain muuttamisesta, jossa käräjäoikeuksien määrää taas esitettiin vähennettäväksi 27:stä 20:een²⁸³. Uudistusta koskevat lait tulivat voimaan 1.1.2019. Hallituksen esityksessä arvioitiin, että käräjäoikeuksien rakenneuudistuksella olisi vaikutuksia myös kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen²⁸⁴. Lait hyväksyessään eduskunta edellytti, että hallitus seuraa rakenneuudistuksen vaikutuksia ja kiinnittää erityistä huomiota muun muassa kielellisten oikeuksien toteutumiseen sekä antaa lakivaliokunnalle selvityksen vuoden 2022 loppuun mennessä²⁸⁵.

Hallituksen kielikertomuksessa 2021 todettiin, että käräjäoikeuksien rakenneuudistus on kansalaisten oikeusturvan toteutumisen kannalta tärkeä muutos. On tärkeää seurata, millaisia käytännön vaikutuksia uudistuksella on yksilöiden kielellisten oikeuksien toteutumiseen ja millaisilla käytännön järjestelyillä kielellisten oikeuksien toteutuminen käräjäoikeuksissa etenkin ruotsiksi on pyritty varmistamaan²⁸⁶.

Oikeusministeriö asetti maaliskuussa 2021 selvityshenkilön arvioimaan käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen vaikutuksia. Selvityshenkilö luovutti selvityksensä ministeriölle syyskuussa 2022. Selvityksen havainnot uudistuksen vaikutuksista kielellisten oikeuksien toteutumiseen käydään läpi alla kappaleessa 6.3. Lisäksi kappaleessa käydään läpi oikeusministeriön ja Tuomioistuinviraston yhteistyössä

283 HE 270/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

284 HE 270/2016 vp, s. 20.

285 EV 126/2017 vp – HE 270/2016 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

286 Valtioneuvosto. (2021), s. 140.

toteuttaman tuomioistuinten ruotsinkielisen palvelun kehittämishankkeen yhteydessä kaksikielisille tuomioistuimille tehdyn kyselyn tuloksia. Oikeuslaitoksen palveluiden toiminnasta on esitetty kysymyksiä myös kieliryhmien edustajille.

6.2 Käräjäoikeuksien rakenneuudistus

Käräjäoikeuksien vuonna 2019 toimeenpannussa rakenneuudistuksessa Espoon ja Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudet, Vantaan ja Tuusulan käräjäoikeudet, Keski-Pohjanmaan ja Pohjanmaan käräjäoikeudet, Oulun ja Ylivieska-Raahan käräjäoikeudet, sekä Kemi-Tornion ja Lapin käräjäoikeudet yhdistettiin. Lisäksi uudistuksessa lakkautettiin Hyvinkään käräjäoikeus, jonka tuomiopiirin kunnat jaettiin kahden muun käräjäoikeuden tuomiopiireihin. Samassa yhteydessä myös käräjäoikeuksien kanslioita ja istuntopaikkoja vähennettiin.

Uudistuksen tavoitteena oli vahvistaa käräjäoikeuksia rakenteellisesti niin, että oikeusturvan saatavuus ja lainkäytön laatu voidaan turvata. Tavoitteena oli muodostaa käräjäoikeuksista hallinnollisesti aiempaa suurempia yksiköitä, jotta työmäärä ja resurssit voitaisiin niissä jakaa aiempaa tehokkaammin ja tasaisemmin.

Hallituksen esityksessä arvioitiin, että käräjäoikeuksien yhdistymisillä voisi olla vaikutusta kielellisten oikeuksien toteutumiseen erityisesti niillä vahvasti ruotsinkielisillä alueilla, joilta oma käräjäoikeus oli lakkaamassa, eli Raaseporin ja Porvoon alueilla (aiemmat Länsi- ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeudet) – ainakin, jos kielellisten oikeuksien turvaamiseen ei uudistuksessa kiinnitettäisi riittävästi huomiota. Yhtenä riskinä hallituksen esityksessä nähtiin, että osaava ja kielitaitoinen henkilöstö ei olisi halukas siirtymään työskentelemään uusiin toimipaikkoihin.

Pohjanmaan käräjäoikeus oli ennen uudistusta ainoa kaksikielinen käräjäoikeus, jonka tuomiopiirin väestön enemmistön kieli oli ruotsi; uudistuksen jälkeen senkin tuomiopiirin enemmistön kieleksi tuli suomi. Siten käräjäoikeuden työkieli vaihtui ruotsista suomeksi. Pohjanmaan käräjäoikeuden tuomiopiirin ruotsinkielisen väestön oikeudet oli uudistuksessa tarkoitus turvata niin, että yhdistettyyn käräjäoikeuteen sijoitetaan riittävä määrä ns. kielituomarin virkoja, joihin edellytetään ruotsin kielen erinomaista taitoa. Samoin tavoitteena oli sijoittaa muihinkin kaksikielisiin käräjäoikeuksiin riittävä määrä kielituomarin virkoja. Hallituksen esityksen mukaan tuli varmistua myös siitä, että kaksikielisten käräjäoikeuksien muuhun henkilöstöön kuuluu riittävä määrä sekä suomen että ruotsin kielen taitoisia henkilöitä kaikissa ammattiryhmissä.

Pidemmällä aikavälillä suurempien hallinnollisten yksiköiden muodostaminen voisi hallituksen esityksen mukaan kuitenkin edesauttaa myös kielellisten oikeuksien toteuttamista. Kaksikieliset tuomioistuimet voisivat esimerkiksi perustaa kieliosastoja, joiden työkielenä voitaisiin käyttää tuomiopiirin väestön vähemmistön kieltä.

Perustuslakivaliokunta katsoi lausunnossaan²⁸⁷ hallituksen esityksestä, että käräjäoikeuksien yhdistämisellä ja lainmuutoksiin liittyvällä alemman asteisella sääntelyllä (asetus käräjäoikeuksien kanslia- ja istuntopaikoista) on vaikutuksia kielellisten oikeuksien ja erityisesti ruotsinkielisten tuomioistuinpalveluiden kannalta. Vaikutukset voisivat olla oikeuksien toteutumiseen kannalta myös kielteisiä. Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota etenkin kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen vahvasti ruotsinkielisillä alueilla. Se katsoi, että kielellisten oikeuksien toteutumisesta tulee huolehtia käräjäoikeuksien toimipaikoista päätettäessä.

Uudistuksessa oli perustuslakivaliokunnan mukaan välttämätöntä ryhtyä käytännön toimiin kielellisten oikeuksien toteutumiseksi. Tällaisia toimia voisivat olla esimerkiksi tuomioistuinten kieliosastojen perustaminen, koulutus ja kieli- taidon entistä suurempi huomioon ottaminen rekrytoinnissa. Myös ruotsinkielisen tuomioistuinharjoittelun jatkuvuudesta tulisi huolehtia, jotta tuomioistuinlaitos vastaisuudessakin pystyisi huolehtimaan tehtävistään molemmilla kansalliskielillä.

Lakivaliokunta totesi hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä²⁸⁸, että kielellisten oikeuksien tosiasiallinen toteuttaminen edellyttää ennen muuta sitä, että kaksikielisissä käräjäoikeuksissa on riittävästi sekä suomen että ruotsin kielen taitoista henkilökuntaa. Kielelliset oikeudet tulee ottaa huomioon erityisesti vahvasti ruotsinkielisissä Pohjanmaan ja Uudenmaan käräjäoikeuksissa sekä Lapin käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin kuuluu saamelaiden kotiseutualue.

Lakivaliokunta katsoi, että Raaseporin ja Porvoon kanslioiden lakkauttaminen merkitsee sitä, että kielellisten oikeuksien toteutumiseen on välttämätöntä panostaa erilaisin käytännön toimin. Tällaisia keinoja ovat kielituomareiden ja tarvittaessa kielinotaareiden sijoittaminen Länsi-Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan käräjäoikeuksiin. Ruotsinkielisen tuomioistuinharjoittelun jatkuvuudesta

287 PeVL 12/2017 vp – HE 270/2016 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

288 LaVM 11/2017 vp – HE 270/2016 vp, Lakivaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

huolehtimiseksi eduskunta sisällytti lakivaliokunnan ehdotuksesta tuomioistuinharjoittelusta annettuun lakiin säännöksen kaksikielisten kärjäoikeuksien kärjänotaarien erityisistä kielitaitovaatimuksista.

Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota myös siihen, että saamelaisten kotiseutualuetta lähimpänä sijaitsevan kärjäoikeuden kanslian (Sodankylä) lakkauttamisella voi olla vaikutuksia saamen kieltä taitavan henkilökunnan rekrytoinnin kannalta. Lakivaliokunta totesi pitävänsä tärkeänä, että tähän perustuslakivaliokunnan esille nostamaan seikkaan kiinnitetään uudistuksen käytännön toteuttamisessa erityistä huomiota ja uudistuksen vaikutuksia tältä osin seurataan.

6.3 Tuomioistuinten ruotsinkielisten palveluiden kehittämishanke

Oikeusministeriössä valmistellussa, marraskuussa 2022 julkaistussa Valtioneuvoston selonteossa oikeudenhoidosta²⁸⁹ todetaan, että yksi koko oikeudenhoidon resursseja koskeva erityiskysymys on kielellisten oikeuksien toteutuminen kansalaisten oikeusturvapalveluissa ja eri ryhmien tarpeiden huomioiminen. Selonteon mukaan oikeushallinnon ruotsinkielisen palvelun saatavuus ei ole riittävällä tasolla kaksikielisillä alueilla. Selonteossa todetaan, että kaksikielisillä alueilla tulee turvata tuomioistuinyksiköiden jatkuvuus, ruotsinkielisten palvelujen saatavuus ja oikeushallinnon muiden viranomaisten riittävä läsnäolo. Lisäksi on huolehdittava, että näillä alueilla henkilöstöä rekrytoitaessa annetaan riittävä painoarvo ruotsinkielisen palvelun edellyttämälle kielitaidolle.

Useissa oikeudenhoitoa koskevissa selvityksissä ja ohjelmissa on noussut esiin huomio siitä, että ruotsiksi käsiteltyjen asioiden osuus tuomioistuimissa on hyvin pieni ruotsinkielisen väestön määrään nähden. Vuonna 2021 kärjäoikeuksissa ratkaistuista rikosasioista vain 1,4 prosentissa käsittelykieli oli ruotsi, vaikka ruotsinkielisiä on väestöstä noin 5,2 prosenttia ja asian käsittelykielen tulisi määräytyä vastaajan kielen mukaan. Syytä tälle ei tarkkaan tiedetä, ja oikeudenhoidon selonteossa yhtenä toimenpiteenä oli selvittää käsittelykielen valintaan vaikuttavia seikkoja.

289 Valtioneuvosto. (2022). *Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta*. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67. Helsinki: Valtioneuvosto.

Oikeusministeriö toteutti osana kansalliskielistrategian toimeenpanoa yhteistyössä Tuomioistuinviraston kanssa vuosina 2024–2025 hankkeen tuomioistuinten ruotsinkielisten palveluiden kehittämiseksi. Hankkeella toteutettiin oikeudenhoidon selonteossa, kansalliskielistrategiassa ja pääministeri Orpon hallitusohjelmassa määritellyjä tavoitteita oikeudenhoidon ruotsinkielisen palvelun kehittämiseksi. Hankkeen tavoitteena oli tukea tuomioistuinten ruotsinkielisen asiointiympäristön kehittämistä, selvittää mahdollisia haasteita ruotsinkielisen palvelun toteutumisessa ja esittää haasteisiin ratkaisuja.

Hankkeessa toteutettiin tuomioistuimille suunnattu kysely, jonka tuloksia käsitellään seuraavassa luvussa 6.4. Kyselyn lisäksi tuotettiin ruotsinkielisen palvelun suunnittelun ja koordinoinnin malli, jota kaksikieliset tuomioistuimet voivat hyödyntää harkintansa mukaan toimintansa suunnittelussa ja kehittämisessä. Mallin luomisessa hyödynnettiin tuomioistuimille toteutetun kyselyn vastauksia. Malli julkaistiin tuomioistuinten henkilöstölle tarkoitetulla verkkoalustalla keväällä 2025 ja lähetettiin lisäksi kaksikielisten tuomioistuinten johtajille. Hankkeessa luotiin myös pohja kaksikielisten tuomioistuinten verkostolle. Ensimmäinen verkostotapaaminen toiminnan suunnittelemiseksi järjestettiin maaliskuussa 2025.

6.4 Selvitysten tulokset

Oikeusministeriön asettaman selvityshenkilön toteuttamassa selvityksessä käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen vaikutuksista²⁹⁰ todetaan, että vaikutukset näyttävät ainakin toistaiseksi jääneen pieniksi, eikä voimakkaita merkkejä kielisten oikeuksien toteutumisen heikkenemisestä ole havaittavissa. Tosin vuonna 2020 alkanut koronapandemia on vaikeuttanut uudistuksen vaikutusten arviointia merkittävästi ja saattaa olla, että osa vaikutuksista on nähtävissä vasta tulevaisuudessa.

Selvityksen perusteella vaikuttaa siltä, että kielitaitoisen henkilöstön määrän ei sinänsä pitäisi muodostaa estettä asioiden hoitamiselle käräjäoikeuksissa ruotsin kielellä. Kielitaidossa on vaihtelua henkilöstöryhmittäin, mutta kaikissa kolmessa kaksikielisessä käräjäoikeudessa on esimerkiksi käräjätuomareita, jotka pystyvät hoitamaan istuntokäsittelyt ruotsiksi. Kaksikielisten käräjäoikeuksien välillä on kuitenkin merkittäviä eroja ruotsiksi käsiteltyjen asioiden määrissä. Selvityksen

²⁹⁰ Aaltonen, M. (2023). *Vuoden 2019 käräjäoikeusverkoston rakenneuudistuksen ja summaaristen riita-asioiden keskittämisen arviointi*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:3. Helsinki: Oikeusministeriö.

perusteella parantamisen varaa olisi käräjäoikeuksien osalta ruotsinkielisessä asiakaspalvelussa ja yleisessä neuvonnassa, sekä ruotsinkielisten istuntokäsittelyjen avustavissa tehtävissä. Kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta havaittiin myös eräitä ongelmallisia seikkoja, kuten vaikeus rekrytoida ruotsinkielistä kansliahenkilökuntaa erityisesti Uudellamaalla sekä ainakin vuodesta 2010 asti laskussa ollut ruotsiksi käsiteltyjen rikosasioiden osuus. Yhä useampi ruotsinkielinen näyttää luopuvan oikeudestaan käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään. Selvityksen mukaan tämän kehityksen syitä ei ole syvällisesti analysoitu, mutta pidempi-aikainen lasku tuskin selittyy vuonna 2019 tehdyllä rakenneuudistuksella.

Selvityksen perusteella yksi keskeinen kehityskohde kielellisten oikeuksien toteutumisen parantamiseksi olisi varmistaa jo rikosprosessin alkuvaiheessa, että asia tulee käsitellyksi oikealla kielellä. Joskus vasta pääkäsittelyssä selviää, ettei asianosainen hallitse suomen kieltä riittävällä tavalla, mikä on kielitaitoisen henkilökunnan paikalle saamisen näkökulmasta hyvin myöhään. Kysymys ruotsin kielen käytön edistämisestä ei siis rajaudu vain tuomioistuihin, vaan koskee viranomaisasiointia laajemmin.

Samansuuntaisia tuloksia saatiin myös oikeusministeriön ja Tuomioistuinviraston yhteistyössä toteuttaman tuomioistuinten ruotsinkielisen palvelun kehittämishankkeen yhteydessä kaksikielisille tuomioistuimille tehdyssä kyselyssä²⁹¹. Kyselyllä selvitettiin laajasti kaksikielisten tuomioistuinten ruotsinkielisten toimintojen toteuttamiseen liittyviä haasteita, toiveita, ratkaisuehdotuksia ja käytänteitä. Lisäksi selvitettiin tuomioistuinten henkilöstön arvioita käsittelykielen valintaan sekä kielellisistä oikeuksista luopumiseen vaikuttavista seikoista ja huomioita käräjäoikeusuudistuksen vaikutuksista ruotsinkieliseen toimintaan.

Kyselyn perusteella suuren haasteen tuomioistuinten ruotsinkieliselle toiminnalle muodostaa kaksikielisen henkilöstön riittävyys ja rekrytointi. Etenkin kaksikielistä kansliahenkilöstöä ei ole riittävästi. Lisäksi kahdella kielellä työskentelystä aiheutuva lisätyömäärää ei huomioida tarpeeksi palkkauksessa ja resurssienjaossa. Sekakielisten asioiden hoitaminen koettiin haastavana ja aikaa vievänä, ja niissä tuomari saattaa joutua hoitamaan myös tulkin tehtävää asian pääkäsittelyssä. Kyselyn perusteella työtehtävien hoitamiseen ruotsiksi kaivataan lisää tukea ja työkaluja, kuten ruotsinkielisiä valmiita fraaseja ja asiakirjapohjia, kielenopetusta, sekä perehdytystä kielilakiin. Useat sekä yleisissä tuomioistuimissa että hallinto- ja

291 Tuomioistuinvirasto. (2025). *Tuomioistuinten ruotsinkielisen palvelun kehittämishanke – Yhteenveto vastauksista kaksikielisille tuomioistuimille suunnattuun kyselyyn*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:20. Helsinki: Oikeusministeriö.

erityistuomioistuimissa työskentelevät vastaajat olivat havainneet tilanteita, joissa asiaan osallinen tai asianosainen oli luopunut oikeudestaan käyttää ruotsia tai vaihtanut oikeudenkäyntikielekseen suomen. Vastaajien arviot syistä tälle liittyivät muun muassa avustajien kielitaitoon ja ruotsinkielisten avustajien vähäiseen määrään, asiaan osallisten kaksikielisyyteen tai uskomuksiin nopeammasta käsittelystä suomeksi, sekä epäluottamukseen ruotsinkielisen käsittelyn saatavuudesta ja laadukkaasta palvelusta ruotsiksi.

Rikosprosessin käynnistyminen ”väärällä kielellä” nousi esiin myös tässä selvityksessä. Moni kyselyn vastaajista oli havainnut tällaisia tilanteita, ja avovastauksissa toistuivat huomiot siitä, että poliisissa on vähän ruotsin kielen taitoa, jolloin ruotsia osaavan poliisin paikalle tuloa saattaa joutua odottamaan pitkään. Riittävien kielisten resurssien varmistamista kaikissa rikosprosessin vaiheissa peräänkuulutettiin. Kyselyssä nousi esiin myös näkemys siitä, että vastaajaa tulisi kuulla aina tämän äidinkielellä, jolloin tämä ei voi myöhemmin vedota siihen, että hänen kertomustaan on ymmärretty väärin.²⁹²

Kaksikielisille tuomioistuimille toteutetun kyselyn perusteella käräjäoikeuksien rakenneuudistuksella on ollut ruotsinkielistä toimintaa heikentäviä vaikutuksia. Uudistuksella on ollut kielteisiä vaikutuksia mm. kaksikielisten henkilöiden rekrytointiin, ruotsin kielen käyttämiseen, henkilöstön kielitaitoon ja asiakkaiden tietoon ruotsinkielisten palveluiden saatavuudesta. Kyselyn perusteella noin puolessa vastaajien edustamista virastoista on käytössä jonkinlainen malli tai työjärjestys ruotsinkielisten toimintojen koordinointiin ja organisointiin. Avovastauksissa kukaan ei tosin viitannut varsinaiseen kirjalliseen malliin tai työjärjestykseen, vaan vastauksissa kerrottiin esimerkiksi ruotsinkielisten asioiden keskittämisestä yhdelle osastolle, pyrkimyksestä sijoittaa kielitaitoista henkilökuntaa jokaiselle osastolle, asioiden jakamisesta kielituomareille tai kielitaitoisille tuomareille, tai ruotsinkielisen päätöksen kielen tarkistuttamisesta.²⁹³

Edellä mainittujen selvitysten lisäksi oikeusministeriö toteutti vuonna 2023 laajan selvityksen²⁹⁴ valtion viranomaisten kielitaidosta. Selvityksessä tarkasteltujen kielitaitoa koskevien Osaava-kirjausten ja virastoille lähetetyn kyselyn perusteella valtaosalla valtion henkilöstöstä oli sujuva tai hyvä englannin kielen taito ja tyydyttävä ruotsin kielen taito. Poikkeuksen tähän teki tuomioistuimille lähetetty kysely,

292 Tuomioistuinvirasto. (2025), s. 62–65.

293 Tuomioistuinvirasto. (2025), s. 15–16.

294 Järvi, J. ym. (2023).

jossa lähes puolet ilmoitti ruotsin kielen taitonsa olevan tasolla hyvä, sujuva tai äidinkieli. Syitä tuomioistuinten muista poikkeaviin tuloksiin ei selvityksessä tarkasteltu.

6.5 Kieliryhmien edustajien kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta oikeuslaitoksessa

6.5.1 Kansalliskielet

Folktingetin mukaan tuomioistuimissa on pulaa ruotsinkielentaitoisesta henkilökunnasta, eivätkä ruotsinkielisten kielelliset oikeudet aina toteudu tuomioistuinlaitoksen piirissä. Folktinget huomauttaa, että ruotsinkielinen henkilö on heikommassa kielellisessä asemassa, mikäli hänen asiaansa käsitellään tuomioistuimessa suomeksi. Ruotsiksi käsiteltävien rikosasioiden osuus on vähentynyt selvästi viimeisten viidentoista vuoden aikana. Folktinget on huolissaan uudistuksista, joiden myötä kaksikielisten käräjäoikeuksien määrä on vähentynyt ja istuntopaikkoja lakkautettu. Sekä Folktinget että Kotuksen ruotsin kielen lautakunta kiinnittävät huomiota koulutuksen merkitykseen henkilöstön kielitaidolle. Folktingetin mukaan esimerkiksi oikeustradenomin koulutusta ei järjestetä Suomessa ollenkaan ruotsiksi. Kotuksen ruotsin kielen lautakunta peräänkuuluttaa oikeustieteelliseen koulutukseen riittäviä resursseja kaksikielisten juristien kouluttamiseksi. Lautakunta katsoo, että korkeakoulujen rahoitusmalleissa ei ole huomioitu tarvetta ruotsinkielisille tutkinnoille.²⁹⁵

Suomen kielen kohdalla haasteena ei niinkään ole palvelun saatavuus, vaan oikeuslaitoksen piirissä käytetty kieli. Kotuksen suomen kielen lautakunnan mukaan oikeuslaitoksen käyttämä kieli ja arkikieli eivät usein kohtaa. Asiaa vaikeuttaa rikostaustaisilla yleinen heikko lukutaito. Lautakunnan mukaan rikoksesta syytetyn oma kokemus kuulluksi tulemisesta on toisinaan vaarassa jäädä puutteelliseksi erityisesti tilanteissa, joissa rikossyyte vastaa stereotypioita ja joissa syytetty on iältään nuori. Lautakunta korostaa, että oikeuslaitoksen toiminnassa olisi siksi syytä varmistaa, että asianosaiset kokevat tulleen tuomioistuimessa kuulluksi ja että heidän näkökulmansa tulevat ymmärretyksi. Tilanteissa, joissa tarvitaan tulkkia, tulisi lautakunnan mukaan käyttää aina koulutettua ammattitulkkia.²⁹⁶

295 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025); Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025).

296 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

Eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri ovat tarkastelu- jaksolla saaneet käsiteltävikseen ruotsin kieltä oikeuslaitoksessa koskevia asioita. Apulaisoikeuskanslerin ratkaisun²⁹⁷ jälkeen tuomioistuinten AIPA- ja HAIPA-asian- hallintajärjestelmiin on lisätty ruotsinkieliset käyttöohjeet, joita ei ollut vielä järjestelmien käyttöönottoaiheessa. Eduskunnan oikeusasiamies taas on kiinnit- tänyt Helsingin kärjäoikeuden huomiota kielilain tarkan noudattamisen tärkeyteen asiassa²⁹⁸, jossa ruotsinkieliselle henkilölle ruotsiksi käsitellyssä asiassa on toimi- tettu yksi keskeinen liite suomenkielisenä. Lisäksi oikeusasiamies on ottanut kantaa valtakunnansyyttäjän ohjeeseen rikosasioiden nopeasta käsittelystä (NOTO) kansal- liskielten yhdenvertaisen kohtelun näkökulmasta²⁹⁹.

6.5.2 Saamen kielet

Saamelaiskäräjät arvioi kertomuksessaan saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2020–2023 oikeuslaitoksen saamenkielisiä palveluita. Kertomuksessa nousi esiin puutteita sekä oikeus.fi-sivuston että eri tuomioistuinten saamenkielisissä verkko- sisällöissä. Kertomuksessa myös todetaan, että tuomioistuinten vuosikertomuksissa ei ole eritelty saamenkielisten käännosten määriä, eikä tulkkaustarvetta tai proses- sointikieltä, mikäli se on ollut saamen kieli. Näin ollen saamelaiskäräjien on vaikea saada tietoa siitä, miten saamelaisten kielelliset oikeudet ovat toteutuneet oikeuslaitoksen palveluissa. Saamelaiskäräjät katsoo, että olisi tarpeen toteuttaa oikeusministeriön tuomioistuinten ruotsinkielisen palvelun kehittämishankkeen selvitystä vastaava, kenties rajatumpi, selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuk- sien toteutumisesta tuomioistuimissa.

Saamelaiskäräjät toteutti vuonna 2024 pienimuotoisen hankkeen juridiikan termi- nologian kehittämiseksi pohjoissaamen kielelle. Hankkeen aikana kartoitettiin myös Norjan ja Suomen oikeudellisten instanssien pohjoissaamen oikeusterminologian tarpeita erillisellä kyselyllä. Vastauksissa korostui viranomaisten kokemus siitä, että paljon erilaista lainsäädäntöä tulisi kääntää saamen kielelle. Kyselyn mukaan

297 OKV/1230/70/2020, Oikeuskanslerin ratkaisu, Tuomioistuinten tietojärjestelmien ruotsinkielinen ohjeistus ja tukipalvelut.

298 EOAK/2430/2024, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Språk vid delgivning i ett lagskipningsärende.

299 EOAK/321/2024, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Anvisning om snabb hand- läggning av brottmål.

asiakirjojen, kuten hallintopäätösten ja tuomioiden, saatavuus pohjoissaameksi on rajallista. Samalla korostuu myös verkkopalveluiden ja sähköisen asioinnin sisällön kääntämisen tarve.³⁰⁰

Saamelaiskäräjät on huolissaan saamelaiskulttuurin ja kielen huomioimisesta tuomioistuinten päätöksissä sekä siitä, ettei Suomen puolella juuri ole saamenkielisiä tuomareita. Esimerkiksi Norjassa on erillinen saamelainen tuomioistuin. Saamelaiskäräjät on saanut muutamia yhteydenottoja koskien huolta siitä, että esimerkiksi huoltajuusasioiden käsittelyssä ei eri tuomioistuinten päätöksissä ole huomioitu riittävästi saamelaislasten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Tarpeesta järjestää koulutusta tuomioistuimille saamelaisten kielellistä oikeuksista ja saamelaisten oikeuksista laajemminkin on keskusteltu, mutta saamelaiskäräjille koulutuksen järjestäminen ei ole resurssien puitteissa mahdollista.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa on kehitetty yhdessä Diakin, saamelaiskäräjien ja saamelaisalueen kuntien kanssa saamen kielten tulkikoulusta erillisellä hankkeella. Hankkeen ohjausryhmässä toivottiin, että tulkikoulutuksen kehittämistyötä jatkettaisiin, ja Diak ehdotti saamen kielten oikeustulkikoulutuksen kehittämisen aloittamista. Saamelaiskäräjät katsoo, että tätä kesken jäänyttä kehittämistyötä olisi hyvä jatkaa.

6.5.3 Viittomakielet

Oikeuslaitoksen palvelut ovat viittomakielisille saatavilla vain tulkkauksen välityksellä. Kuurojen Liiton tietojen mukaan kyseisiä palveluita ei ole tarjolla suoraan suomalaisella tai suomenruotsalaisella viittomakielellä, eikä esimerkiksi julkisista oikeusaputoimistoista löydy viittomakieleen tai kuurouteen liittyvää osaamista. Viittomakielisillä on oikeuslaitoksen palveluissa käytettävissään viittomakielen tulkkeja, joilla on oikeustulkkaukseen vaadittava koulutus. Opetushallituksen ylläpitämässä oikeustulkkipirekisterissä oli toukokuussa 2025 yhteensä kymmenen oikeustulkkipirekisterilautakunnan hyväksymää oikeustulkkiä. Jokaisen työkielenä oli suomalainen viittomakieli, koska suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä oikeustulkkeja ei ole koulutettu. Haastetta oikeustulkkaukseen tuo se, että suomalaisessa tai suomenruotsalaisessa viittomakielessä ei ole vakiintunutta oikeudellista sanastoa, koska aihepiiri on kieliryhmälle etäinen ja vieras.³⁰¹

300 Saamelaiskäräjät. (9.6.2025).

301 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025).

Finlandssvenska teckenspråkigan ja Kuurojen Liiton tiedossa on kertomuksen seuranta-ajalta ainakin yksi tapaus, jossa henkilö on saanut hallinto-oikeudesta asiansa käsittelyn yhteydessä videon, joka sisälsi suomenruotsalaiselle viittomakielelle käännetyn, viitotun tekstin. Käännös ei kuitenkaan ollut ymmärrettävä, vaan sisälsi muutamia ilmeisesti ruotsalaisesta viittomakielestä lainattuja ilmaisuja, joiden merkitys jäi epäselväksi ja näin ollen koko asiakokonaisuus jäi epäselväksi. Henkilölle ei tämän pyynnöstä huolimatta toimitettu alkuperäistä, ruotsinkielistä tekstiversiota asiakirjasta. Kuurojen Liitto ja Finlandssvenska teckenspråkiga pitävät viittomakielelle käännetyn materiaalin toimittamista erittäin hyvänä ja tarpeellisena asiana, mutta korostavat, että näissä tilanteissa henkilölle tulisi aina toimittaa myös alkuperäinen, tekstimuotoinen asiakirja. Kaksi kieliversiota täydentävät tarvittaessa toisiaan, ja mikäli viittomakielinen henkilö joutuu esimerkiksi kääntymään asianajajan tai oikeusavun puoleen, tarvitsee hän asiakirjan myös tekstimuotoisena.³⁰²

6.6 Keskeiset huomiot oikeuslaitoksesta

Keskeiset huomiot oikeuslaitoksesta

1. Eduskunnan edellyttämää käräjäoikeuksien rakenneuudistuksen vaikutusten seuranta on toteutettu. Oikeusministeriö asetti selvityshenkilön arvioimaan uudistuksen vaikutuksia, ja selvityshenkilö luovutti raporttinsa ministeriölle syyskuussa 2022. Selvityksen mukaan uudistus ei näytä merkittävästi heikentäneen kielellisten oikeuksien toteutumista. Osa uudistuksen vaikutuksista saattaa tosin näkyä vasta tulevaisuudessa.
2. Kaksikielisille tuomioistuimille vuonna 2024 tehdyn kyselyn vastauksissa on katsottu käräjäoikeuksien rakenneuudistuksella olleen ruotsinkielistä toimintaa heikentäviä vaikutuksia. Kielteisiä vaikutuksia on havaittu liittyen mm. kaksikielisten henkilöiden rekrytoimiseen, ruotsin kielen käyttämiseen tuomioistuimissa, henkilöstön kielitaitoon sekä asiakkaiden tietoon ruotsinkielisten palveluiden saatavuudesta.

302 Kuurojen Liitto. (28.5.2025); Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (9.6.2025).

3. Ruotsiksi käsiteltyjen rikosasioiden osuus käräjäoikeuksissa on hyvin pieni ruotsinkielisen väestön määrään nähden, ja osuus on ollut laskussa jo pidempään. Moni ruotsinkielinen luopuu oikeudestaan käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään. Luopumisen arvioidaan johtuvan henkilön kaksikielisyyden lisäksi esimerkiksi epäluottamuksesta nopean ja laadukkaan ruotsinkielisen käsittelyn saatavuuteen. Poliisien heikon ruotsinkielen taidon seurauksena rikosprosessi myös käynnistyy helposti väärällä kielellä.
4. Saamenkielisille käännöksille on suuri tarve oikeuslaitoksen palveluissa. Käännöstarve kohdistuu mm. lainsäädäntöön, asiakirjapohjiin, sekä oikeus.fi-sivuston ja eri tuomioistuinten verkkosisältöihin. Suomessa ei juuri ole saamenkielisiä tuomareita, eikä tuomioistuinten aina koeta päätöksissään huomioivan riittävällä tavalla saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia.
5. Oikeuslaitoksen palvelut ovat viittomakielisille saatavilla vain tulkkauksen välityksellä. Suomalaisen viittomakielen taitoisia koulutettuja oikeustulkkeja on rekisterissä kymmenen, mutta suomenruotsalaista viittomakieltä käyttäviä oikeustulkkeja ei ole. Haasteita aiheuttaa myös vakiintuneen oikeudellisen sanaston puuttuminen Suomessa käytetyistä viittomakielistä.

7 Kaksikieliset hyvinvointialueet

7.1 Tausta

Vuodesta 2006 lähtien kielikertomuksessa on tarkasteltu, miten oman kielen käyttäminen toteutuu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastilanteissa. Kielellisten oikeuksien toteutumista sote-palveluissa tarkasteltiin laajemmin vuoden 2017 kielikertomuksessa. Vuoden 2021 kertomuksessa käsiteltiin sosiaali- ja terveydenhuollon uudistusta ja todettiin, että seuraavassa kielikertomuksessa tulee osana valtioneuvoston sote-uudistuksen toimeenpanon seuranta arvioida uudistuksen vaikutuksia kielellisten oikeuksien käytännön toteutumiseen sosiaali- ja terveystalveluissa sekä pelastuspalveluissa.³⁰³

Koska sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus kokonaisuutena on vielä liian tuore vaikutusten asianmukaiseen arviointiin, keskitytään tässä kielikertomuksessa tarkastelemaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain 39 §:n mukaista kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimusta, järjestämislain 33 §:ssä Länsi-Uudenmaan ja Lapin hyvinvointialueille osoitettua ruotsinkielisten ja saamenkielisten palveluiden tukemisen erityistehtävää, sekä hyvinvointialuelain 33 §:n mukaisten kansalliskielilautakuntien ja saamen kielen lautakunnan toimintaa. Tarkastelussa keskitytään kaksikielisten hyvinvointialueiden vähemmistökielisiin palveluihin.

Sote-uudistuksen myötä sosiaali- ja terveystalveluiden sekä pelastustoimen järjestämisvastuu siirtyi kunnilta ja kuntayhtymiltä hyvinvointialueille.³⁰⁴ Uudistuksessa valmistelun lähtökohtana oli kielellisten oikeuksien turvaaminen, ja lainsäädännön tasolla näin toimittiin. Kielilainsäädäntöä uudistettiin siten, että siinä huomioidaan hyvinvointialueiden asema, ja lakiin hyvinvointialueesta sekä sote-järjestämislakiin tuli useampi kirjaus kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamisesta³⁰⁵. Kielellisten oikeuksien turvaaminen on tavoitteena myös kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksessa, ruotsinkielisten ja saamenkielisten palveluiden

303 Valtioneuvosto. (2021), s. 139.

304 HE 241/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.

305 Laki hyvinvointialueesta (611/2021) 12 a §, 41 §, 95 §; Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 5 §, 36 §, 39 §

tukemiseen liittyvässä erityistehtävässä, ja kansalliskielilautakuntien ja saamen kielen lautakunnan toiminnassa. Uusien hyvinvointialueiden myötä oikeus saada sote-palveluja sekä suomen- että ruotsin kielellä laajeni hieman maantieteellisesti³⁰⁶, ja myös saamelaisten kielelliset oikeudet paranivat osittain³⁰⁷. Kielellisten oikeuksien turvaaminen riippuu kuitenkin paitsi lainsäädännöstä, myös siitä, miten palvelut järjestetään ja toteutetaan. Sote-palveluja käyttävien asiakkaiden kannalta keskeistä on, miten kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä.

7.2 Kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimus

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021, jäljempänä järjestämislaki) 39 §:n mukaan kaksikielisten hyvinvointialueiden on tehtävä yhteistyösopimus ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Yhteistyösopimuksessa alueiden on sovittava keskinäisestä yhteistyöstä ja työnjaosta ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen toteuttamisessa siltä osin kuin se on tarpeellista, sekä asiantuntijatuesta, jota alueet antavat toisilleen ruotsinkielisten palvelujen toteuttamisessa. Säännös yhteistyösopimuksesta liittyy osaltaan ruotsinkielisestä erityishuollosta vastanneen Kärkulla-kuntayhtymän purkamiseen ja sen varmistamiseen, että ruotsinkieliset erityishuollon palvelut voidaan turvata jatkossakin³⁰⁸. Ruotsinkieliset vammaiset ovat vähemmistönä vähemmistössä erittäin haavoittuvassa asemassa, minkä vuoksi heidän kielellisten oikeuksiensa toteutumisesta huolehtiminen on erityisen tärkeää³⁰⁹.

Varsinais-Suomen hyvinvointialue Varha vastaa kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen laatimisen koordinoinnista. Yhteistyösopimus, jonka kaikki sopimusosapuolet ovat hyväksyneet ja allekirjoittaneet, tuli voimaan tammi-kuussa 2025. Yhteistyösopimuksen toteutumista on järjestämislain mukaan seurattava ja arvioitava vuosittain. Sopimuksen toteutumista seuraavat niiden kaksikielisten hyvinvointialueiden kansalliskielilautakunnat, joilla ruotsi on vähemmistökielenä³¹⁰. Sopimuksen toteutumisen arvioiminen kuuluu sosiaali- ja terveysministeriön toimivaltaan. Ministeriö järjesti ruotsinkielisiä sote-palveluja

306 HE 241/2020, s. 412–413

307 HE 241/2020, s. 1062–1067; Oikeusministeriön lausunnot eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle 8.2.2021 sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnalle 16.2.2021.

308 HE 241/2020, s. 765.

309 HE 241/2020, s. 412.

310 Laki hyvinvointialueesta (611/2021), 33 §.

koskevan yhteistyösopimuksen kuulemistilaisuuden hyvinvointialueille 5.5.2025. Koska sopimus on vasta solmittu, varsinaista arviointia sen toteutumisesta ei kuitenkaan voi vielä tehdä.³¹¹

Yhteistyösopimuksen sopimusosapuolten toiminnan yhteensovittamista varten järjestetään säännöllisesti yhteinen kokous, jota kutsutaan nimellä yhteistyösopimuksen verkostoryhmä.³¹² Sopimuksen toimeenpano käynnistettiin maaliskuussa 2025 yhteisellä valmistelevalle tapaamisella, ja verkostoryhmän on tarkoitus kokoontua jatkossa säännöllisesti. Verkostoryhmä toimii tiedonvaihdon, suunnittelun ja seurannan foorumina, ja sen tavoitteena on tukea ruotsinkielisten palvelujen järjestämistä ja saavutettavuutta. Yhteistyösopimuksen mukaan verkostoryhmä ylläpitää ajantasaista palveluluetteloa ruotsinkielisistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista, joiden osalta osapuolet ovat tunnistaneet yhteistyön tarpeen, sekä palveluja tarjoavista hyvinvointialueista.

Yhteistyösopimus on puitesopimus, johon liittyvät tiiviisti eri palvelusopimukset. Varha on solminut ruotsinkielisiä vammaispalveluja koskevia palvelusopimuksia kaikkien kaksikielisten hyvinvointialueiden ja Helsingin kaupungin kanssa. Palvelusopimusten puitteissa Varha tarjoaa muille kaksikielisille hyvinvointialueille ja Helsingin kaupungille muun muassa ruotsinkielisiä vammaisten asumispalveluita ja vaativia asumispalveluita, päivä- ja työtoimintaa, asiantuntijapalveluita sekä kriisi-, tutkimus- ja kuntoutuspalveluita. Yhteistyösopimus mahdollistaa myös muiden kuin vammaispalveluita koskevien ruotsinkielisten palvelusopimusten solmimisen. Tarpeesta muiden palveluiden osalta käydään vuoropuhelua yhteistyösopimuksen verkostoryhmässä. Yhteistyösopimuksen mukaan kukin osapuoli seuraa sopimuksen toteutumista ja raportoi siitä omassa organisaatiossaan. Tavoitteena on, että osapuolet yhteistyössä määrittelevät toimintatavat ja mittarit, joilla sopimuksen ja kielellisten oikeuksien toteutumista arvioidaan ja seurataan.³¹³

Folktinget on huolissaan siitä, ettei yhteistyösopimuksella saavuteta sille lainsäädännössä määriteltyä tavoitetta ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien turvaamisessa. Folktingetin käsityksen mukaan kaksikielisillä hyvinvointialueilla ei ole kiinnostusta niin laajaan yhteistyöhön kuin sopimuksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi. Säästötoimien myötä niukentuneet taloudelliset resurssit kannustavat alueita vähentämään ostopalveluita ja tuottamaan mahdollisimman

311 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

312 Varsinais-Suomen hyvinvointialue. (5.6.2025). Lausunto. Vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin.

313 Varsinais-Suomen hyvinvointialue. (5.6.2025).

suuren osan palveluistaan itse, mikä heikentää yhteistyösopimuksen merkitystä ja minkä seurauksena ruotsinkielisten palveluiden saaminen on Folktingetin mukaan käytännössä vaikeutunut. Folktinget on huolissaan myös siitä, että yhteistyösopimus on toteutettu puitesopimuksena, johon liittyy erillisiä palvelusopimuksia. Tällöin hyvinvointialueet saattavat katsoa velvollisuutensa täytetyksi liittymällä pelkkään puitesopimukseen, ilman että solmivat erillisiä sopimuksia palveluiden järjestämisestä.³¹⁴

7.2.1 Kokemuksia ruotsinkielisten erityishuollon palveluiden ja vammaispalveluiden toteutumisesta

Suomenruotsalaisten valtakunnallisten vammaisjärjestöjen etujärjestö SAMS (Samarbetsförbundet kring funktionshinder) ja Suomessa asuvien ruotsinkielisten kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä etujärjestö FDUV ovat huolissaan ruotsinkielisten vammaispalveluiden ja erityishuollon palveluiden tilanteesta sote-uudistuksen jälkeen³¹⁵. Järjestöjen mukaan Kärkulla-kuntayhtymän lakkauttaminen ja palveluiden siirtyminen hyvinvointialueiden vastuulle on näkynyt palveluiden ja niihin liittyvän asiantuntemuksen sirpaloitumisena. Sirpaloitumisen myötä yksittäisellä viranhaltijalla ei ole enää kokonaiskuvaa useita eri palveluita tarvitsevan asiakkaan tilanteesta, mikä hankaloittaa palveluiden saamista. Uudistus on myös heikentänyt vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia saada tarvitsemiaan palveluita ruotsiksi. Sosiaali- ja terveysvaliokunta on katsonut hyvinvointialueiden perustamista koskevassa mietinnössään, että ruotsinkielisten vammaisten palvelut turvataan parhaiten siten, että ne järjestetään mahdollisimman yksikielisessä ruotsinkielisessä ympäristössä³¹⁶. Järjestöjen mukaan käytännön kokemus tukee tätä näkemystä.

Järjestöjen mukaan kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyö ruotsinkielisten vammaispalveluiden osalta sekä palveluiden koordinointi on puutteellista, mikä näkyy palveluiden heikentymisenä ja epäselvinä palvelupolkuina.

314 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

315 SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder. (25.6.2025). Lausunto: vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin.; FDUV. (19.6.2025). Lausunto: vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin.

316 StVM 16/2021 vp – HE 241/2020 vp, Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi, s. 47.

Hyvinvointialueiden tiukat säästövaatimukset sekä yhteistyösopimuksen myöhäinen voimaantulo ovat aiheuttaneet sen, että hyvinvointialueet ovat järjestäneet ruotsinkieliset palvelunsa itse ilman selkeää kokonaiskuvaa niiden tarpeesta. Järjestettyjä palveluita ei pyritä enää kehittämään tai koordinoimaan yli hyvinvointialuerajojen. FDUV:n mukaan osa hyvinvointialueista ei kykene tarjoamaan kaikkia Kärkullan aiemmin tuottamia ruotsinkielisiä palveluita, mutta palveluiden saatavuutta ei silti pyritä turvaamaan yhteistyön avulla, vaan palvelua tarjotaan ainoastaan suomeksi tai ei ollenkaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kehitysvammalääketieteeseen erikoistuneiden lääkäreiden ja psykologin palvelut. Myös aiemmin Kärkullaan keskittynyt alan asiantuntemus on uudistuksen myötä pirstaloitunut ja osin hävinnyt kokonaan, ja ruotsinkielisiin asiantuntijapalveluihin pääsyssä on syntynyt alueellisia eroja.³¹⁷

FDUV:n tekemän kyselyn perusteella useat perheet kokevat, että monet Kärkullan aiemmin tarjoamista palveluista ovat uudistuksen myötä hävinneet tai niiden saaminen on vaikeutunut. Ruotsinkielisistä palveluista heikentyneen koettiin etenkin psykologien ja sosiaalityöntekijöiden palveluiden, lääkäripalveluiden, asumispalveluiden, kuljetuspalveluiden ja päivätoiminnan. Palveluiden koettiin heikentyneen muun muassa Helsingin, Länsi-Uudenmaan ja Pohjanmaan alueilla. Tietoa hyvinvointialueen järjestämistä palveluista koettiin olevan heikosti saatavilla etenkin ruotsiksi, eikä perheillä ole tietoa kenen puoleen palveluita koskevissa kysymyksissä voisi kääntyä. Työntekijöiden vaihtuvuus on suurta, eikä henkilöstö esimerkiksi asumispalveluissa ole aina ruotsinkielentaitoisista. Myös kuljetuspalvelussa on palveluntarjoajan vaihduttua pulaa ruotsinkielentaitoisista kuljettajista, ja palvelu on muuttunut epäluotettavammaksi. Uudistuksen myötä vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa osallisuus ja mahdollisuus vaikuttaa palveluihin on vähentynyt, ja kehitysvammaisten asumispalveluiden uuslaitostuminen lisääntynyt.³¹⁸

Länsi-Uudenmaan, Vantaan ja Keravan hyvinvointialueiden tarkastuslautakunnat sekä HUS-yhtymä ovat arvioineet vammaisten henkilöiden palvelujen toimivuutta. Tulokset on julkaistu tarkastuslautakuntien arviointikertomuksissa vuodelta 2024. Arvioinnissa nousi esiin pitkälti samoja haasteita ja kehityskohtia kuin SAMS:in ja FDUV:n lausunnoissa. Kehityskohteina esiin nousivat alueiden tiedotus vammaispalveluista, riittävien henkilöstöresurssien varmistaminen, ja hoito- ja palveluketjujen sujuvoittaminen. Tärkeä kehityskohde on myös vammaisten henkilöiden riittävien ja tarkoituksenmukaisten asumispalveluiden varmistaminen. Arvioinnissa kävi

317 SAMS. (25.6.2025); FDUV. (19.6.2025).

318 FDUV. (19.6.2025); SAMS. (25.6.2025).

ilmi, että sopivien asumispalveluiden puuttuminen on palvelujärjestelmän pullonkaula, joka pitkittää kehitysvammaisten hoitoa erityissairaanhoidossa ja viivästyttää uusien potilaiden pääsyä osastohoitoon.³¹⁹

SAMSin ja FDUV:n mukaan kehityskohteita ruotsinkielisissä vammaispalveluissa ovat ruotsinkielisten ammattilaisten koulutus ja alueiden rajat ylittävä verkostoituminen, vammaisten lasten vanhemmille tarjottava koordinaatituki, sekä vammaisten henkilöiden osallisuus heille suunnattujen palvelujen suunnittelussa ja kehittämisessä. Hyvinvointialueiden välistä yhteistyötä tulisi järjestöjen mukaan vahvistaa ja seurata tarkemmin, ja erityistehtäviä hoitaville Varsinais-Suomen ja Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueille tulisi taata riittävät resurssit. Järjestämislain 33 §:n ja 39 §:n merkitystä olisi myös tarpeen selkeyttää suhteessa alueiden itsehallintoon. Ruotsinkielisten vammaispalveluiden, samoin kuin ruotsinkielisten sote-palveluiden tilanne koko maassa tulisi järjestöjen mukaan kartoittaa, ja kartoituksessa tulisi tarkastella myös vuoden 2025 alussa voimaan tulleen uuden vammaispalvelulain vaikutuksia. Järjestöt peräänkuuluttavat palveluiden seuranta-järjestelmää, jotta niitä voitaisiin jatkossa kehittää tietoon perustuen.³²⁰

Myös sosiaali- ja terveysvaliokunta on edellyttänyt ruotsinkielisten erityishuollon palveluiden seurantaa hyvinvointialueuudistuksen jälkeen³²¹. Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan mittareita sen seuraamiseksi, miten ruotsinkieliset erityishuollon palvelut sote-uudistuksen jälkeen toimivat, arvioidaan osana ruotsinkielisten palveluiden kokonaisselvitystä, jonka on tarkoitus valmistua kesään 2026 mennessä³²².

Ruotsinkielisten vammaisten oikeuksia on heikentänyt myös helmikuussa 2025 päättynyt kansaneläkkeiden maksaminen ulkomaille. Uudistus on vaikuttanut niihin suomenruotsalaisiin vammaisiin henkilöihin, jotka ovat sijoitettuna sosiaalihuollon palveluihin Ruotsissa, koska heille sopivaa ruotsinkielistä palvelua ei ole löytynyt manner-Suomesta tai Ahvenanmaalta. FDUV:n mukaan nämä erityisen haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt ovat olleet ilman mitään tuloja helmikuusta 2025 lähtien, ja joutuvat tästä huolimatta maksamaan esimerkiksi vuokra- ja lääkekuluja.

319 HUS. (22.5.2025). *Service för personer med funktionsnedsättning bör utvecklas genom samarbete* [tiedote]. Haettu 3.7.2025 osoitteesta <https://www.sttinfo.fi/tiedote/71188901/service-for-personer-med-funktionsnedsattning-bor-utvecklas-genom-samarbete?publisherId=23980819&lang=sv>.

320 SAMS. (25.6.2025); FDUV. (19.6.2025).

321 StVM 16/2021 vp – HE 241/2020 vp, s. 420.

322 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

FDUV:n tietojen mukaan monet heistä ovat joutuneet lainaamaan rahaa läheisiltään eivätkä ole pystyneet maksamaan vuokraansa moneen kuukauteen. Järjestö korostaa, että tilanne on kestämaton ja vaatii pikaista ratkaisua.³²³

7.3 Järjestämislain 33 §:n mukainen ruotsinkielisten ja saamenkielisten palveluiden tukeminen

Järjestämislain 33 §:n mukaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen tehtävänä on tukea ruotsinkielisten sote-palvelujen kehittämistä koko maassa, ja Lapin hyvinvointialueella on vastaava tehtävä koskien saamenkielisten sote-palvelujen kehittämistä. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue voi antaa tukea muille hyvinvointialueille esimerkiksi verkottamalla ruotsinkielisiä palveluita järjestäviä hyvinvointialueita ja tuottamalla malleja ja materiaalia ruotsinkielisten palveluketjujen ja palvelukokonaisuuksien määrittelystä kaikkien hyvinvointialueiden käyttöön. Lapin hyvinvointialue taas voi osana saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehittämistä edistää saamelaiden sosiaali- ja terveydenhuollon rajayhteistyötä. Saamenkielisten palveluiden kehittämisessä tulisi huomioida kielen lisäksi kulttuuriset seikat.³²⁴

7.3.1 Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ja ruotsinkielisten palveluiden tukeminen

Ruotsinkielisten palveluiden kehittämisen tueksi Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue on syksyllä 2022 perustanut kaksikielisten hyvinvointialueiden verkoston, jossa mukana ovat kaikki kaksikieliset hyvinvointialueet Kymenlaaksoa lukuun ottamatta, ja näiden lisäksi Helsingin kaupunki, HUS, FSKC (Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området) ja THL.³²⁵ Verkosto toimii ikään kuin erityistehtävän ohjausryhmänä, jonka piirissä päätetään siihen liittyvistä tehtävistä ja agendasta toimikausittain. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue suunnittelee ja koordinoi verkoston toimintaa. Verkosto tapaa kerran kuussa, ja toiminnan keskiössä on kielellisiin palveluihin liittyvien hyvien toimintamallien kartoittaminen

323 FDUV. (19.6.2025).

324 HE 241/2020, s. 751.

325 Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue. (5.6.2025). Lausunto. Vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin.

ja jakaminen sekä yhteistyö kielellisissä kysymyksissä. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue ei ole saanut lisäresursseja erityistehtävän hoitamiseksi, vaan verkoston toimintaa hoidetaan alueen omilla resursseilla.

Kaksikielisten hyvinvointialueiden verkoston toiminnan painopistealueita vuosina 2023–2025 ovat olleet kaksikielisten hyvinvointialueiden ohjausasiakirjat ja hallinto, vähemmistökielisten palvelujen seuranta, palvelujen saatavuus vähemmistökielellä, sekä tutkimus ja kehitys³²⁶. Verkosto on mm. kartoittanut kansalliskielilautakuntien vuosikertomuksista yhteisiä kehitystarpeita, pilotoinut tekoälyn käyttöä käännöstyökaluna, laatinut pohjan henkilöstö- ja asukaskyselyille, sekä tehnyt yhteistyötä lukuisten eri tahojen kanssa eri teemojen parissa, esimerkiksi vahvistaakseen ruotsin kieleen kohdistuvaa kiinnostusta suomenkielisten sote-alan opiskelijoiden keskuudessa. Verkoston toiminnan koetusta vaikuttavuudesta kerätään säännöllisesti palautetta sen jäseniltä. Verkosto luo toiminnallaan kaksikielille hyvinvointialueille edellytyksiä parantaa kielellisten oikeuksien toteutumista palveluissaan, mutta oikeuksien toteutuminen käytännössä riippuu jokaisen hyvinvointialueen omasta toiminnasta. Verkostossa ei erikseen seurata sitä, kuinka hyvin ruotsinkieliset palvelut eri alueilla toteutuvat.

Folktingetin mukaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen erityistehtävän tekee haavoittuvaiseksi siltä puuttuva ulkoinen rahoitus sekä se, että tehtävää hoitaa tällä hetkellä ainoastaan yksi henkilö. Folktinget katsoo, että erityistehtävää ei ole voitu kunnolla jalkauttaa hyvinvointialueiden toimintaan, koska siltä puuttuu nimetty ohjausryhmä, jossa kaikilla edustettuina olevilla hyvinvointialueilla olisi mandaatti tehdä yhteisiä sopimuksia ja päätöksiä. Tehtävä ei myöskään ole muotoutunut hallinnolliseksi tukitehtäväksi koko maan ruotsinkielisten sote-palveluiden kehittämiseksi, vaan Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue itsenäisenä toimijana harjoittaa tutkimus- ja kehitystoimintaa. Folktingetin mukaan kaksikielisten hyvinvointialueiden olisi ollut tärkeää luoda yhteinen agenda ruotsinkielisen toiminnan kehittämiseksi koko maassa tavoitteenaan se, että yhdellä alueella tehtävä selvitys-, tutkimus- ja kehitystyö hyödyttäisi kaikkia alueita. Tällöin voitaisiin yhdessä tunnistaa valtakunnalliset kehitystarpeet ja tilata niitä tukevaa tutkimusta ja selvityksiä, sekä selvittää mahdollisia ulkoisia rahoituskanavia tälle.³²⁷

326 Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue. (5.6.2025).

327 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

7.3.2 Lapin hyvinvointialue ja saamenkielisten palveluiden tukeminen

Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden tilanne oli heikko palveluiden ollessa kuntien vastuulla, ja Lapin hyvinvointialueen tuli toimintansa aloittaessaan saattaa palvelut lakisääteiselle tasolle omassa toiminnassaan sen lisäksi, että se otti vastuun uudesta kansallisesta erityistehtävästä³²⁸. Saamenkielisten palveluiden tilanteen parantamiseksi Lapin hyvinvointialue on erityistehtävänsä puitteissa toteuttanut sekä paikallisen että valtakunnallisen tason toimenpiteitä. Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen tavoin ei Lapin hyvinvointialuekaan ole saanut erillistä rahoitusta valtakunnallisen erityistehtävän hoitamiseksi. Erityistehtävän toteuttamista on hidastanut puuttuvan rahoituksen lisäksi hyvinvointialueen toiminnan aloittamiseen liittyvät kiireet.

Lapin hyvinvointialueella saamenkielisten työntekijöiden määrää on lisätty mahdollistamalla työntekijöille saamen kielen opinnot, ja kielitaitoisia työntekijöitä on pyritty siirtämään saamenkielisiin palveluihin. Uusia, kuntarajat ylittäviä saamenkielisiä palveluita on aloitettu saamenkielisten työntekijöiden osaamisen hyödyntämiseksi laajemmalla alueella. Karigasniemelle on perustettu keväällä 2024 Suomen ensimmäinen saamenkielinen palvelutalo. Hyvinvointialue on kehittänyt valtion rajat ylittäviä palveluita sekä moniammatillista yhteistyötä vaativia palvelupolkuja, ja alkanut tuottamaan käänös- ja tulkkaustoimintaa itse, mikä on mahdollistanut ostopalvelujen vähentämisen. Lisäksi hyvinvointialue viestii aktiivisesti saamenkielisistä palveluista.³²⁹

Valtakunnallisella tasolla merkityksellisiä toimenpiteitä ovat olleet saamenkielisten työntekijöiden kartoittamisen lisäksi digitaalisten palveluiden kehittäminen, saamelaisten psykososiaalisen tuen yksikön Uvjan perustaminen, sekä valtakunnallisiin tv-lähetyksiin tuotetut saamenkieliset fysioterapiasisällöt. Edellytyksenä saamenkielisten palveluiden tarjoamiselle muille hyvinvointialueille ovat paikkariippumattomat digitaaliset palvelut, ja Lapin hyvinvointialue on toteuttanut toukokuussa 2025 valtakunnallisen kyselyn saamenkielisten digitaalisten sosiaali- ja terveyspalvelujen tarpeesta. Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessin aikainen psykososiaalinen tuki järjestetään valtakunnallisesti toimivassa saamelaisessa psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjassa, jonka toiminta jatkuu hankemuotoisena ainakin vuoden 2025 loppuun asti. Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalveluiden

328 Lapin hyvinvointialue. (5.6.2025). Lausunto. Vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin.

329 Lapin hyvinvointialue. (5.6.2025).

toteutumista arvioidaan saamen kielen lautakunnan vuosikertomusten lisäksi osana hyvinvointialueen omavalvontaa sekä saamenkielisten palveluiden asiakaspalautteiden perusteella.³³⁰

Saamelaiskäräjät katsoo, että Lapin hyvinvointialueelle osoitettua erityistehtävää saamenkielisten palveluiden tukemisessa ei pystytä käytännössä juurikaan toteuttamaan, koska hyvinvointialueelle ei ole osoitettu erillistä resurssia sen toteuttamiseen eikä muilla hyvinvointialueilla pääsääntöisesti ole velvoitetta tuottaa palveluja saamen kielillä. Saamelaiskäräjien mukaan Lapin hyvinvointialueella on ensimmäisten toimintavuosien aikana pystytty kehittämään saamenkielisten palvelujen järjestämistä, mutta vain hyvinvointialueen omissa palveluissa. Lapin hyvinvointialueen erityisasema on kuitenkin mahdollistanut saamenkielisten palveluiden pitkäjänteisemmän ja suunnitelmallisemman kehittämisen sekä paremman koordinaation.³³¹

7.4 Kansalliskielilautakunnat ja saamen kielen lautakunta

Hyvinvointialueesta annetun lain 33 §:n mukaan kaksikielisellä hyvinvointialueella on kansalliskielilautakunta, jonka jäseniksi valitaan hyvinvointialueen kielivähemmistöön kuuluvia henkilöitä. Lautakunnan tehtävänä on seurata alueen vähemmistökielisten palvelujen saatavuutta ja laatua ja arvioida aluevaltuuston päätösten vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Lautakunnan tehtäviin kuuluu myös ehdotusten tekeminen aluehallitukselle kielellisten palvelujen kehittämiseksi. Alueilla, joilla ruotsi on vähemmistökielenä, lautakunta seuraa kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimuksen toteutumista ja voi tehdä aluehallitukselle ehdotuksia sopimuksen sisällöksi. Pohjanmaan hyvinvointialueella kansalliskielilautakunta työskentelee alueen suomenkielisen vähemmistön puolesta, joten Pohjanmaan kansalliskielilautakunnan tehtävät voivat käytännössä osin poiketa muiden lautakuntien tehtävistä³³². Lapin hyvinvointialueella toimii saamenkielisistä henkilöistä koostuva saamen kielen lautakunta. Sen tehtävät vastaavat muilta osin kansalliskielilautakuntien tehtäviä, mutta kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimukseen liittyviä tehtäviä sille ei kuulu.

330 Lapin hyvinvointialue. (5.6.2025).

331 Saamelaiskäräjät. (6.6.2025).

332 Kuntaliitto & Folktinget. (2022). *Kaksikielisten hyvinvointialueiden valmistelun tukiaineisto*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto ry ja Svenska Finlands folkting.

Hyvinvointialueesta annetun lain perusteluissa arvioidaan, että kielivähemmistöjen vaikutusmahdollisuudet hyvinvointialueen toimintaan heikkenevät verrattuna sote-uudistusta edeltävään aikaan, jolloin sote-palvelut järjestettiin kunnissa ja kuntayhtymissä³³³. Tätä heikennystä on pyritty kompensoimaan perustamalla kansalliskielilautakunnat ja saamen kielen lautakunta. Lautakunnat antavat vuosittain aluehallitukselle kertomuksen kielivähemmistön palvelujen toteutumisesta, ja aluehallitus antaa aluevaltuustolle lausunnon toimenpiteistä, joihin lautakunnan kertomus antaa aihetta.

7.4.1 Kansalliskielilautakunnat

Kansalliskielilautakunnilla on tärkeä rooli kielellisten oikeuksien toteutumisen seurannassa kaksikielisillä hyvinvointialueilla. Lautakuntien vuosittain aluehallituksille antamat kertomukset kielivähemmistöjen palveluiden toteutumisesta mahdollistavat seurannan. Seurannalle ei kuitenkaan ole ainakaan toistaiseksi määritelty vertailukelpoisia indikaattoreita, jolloin jokainen lautakunta toteuttaa sitä omalla tavallaan.

Vuoden 2024 vuosikertomuksissaan kansalliskielilautakunnat painottavat asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumista ja palveluiden, mukaan lukien digipalveluiden, toteutumista yhdenvertaisesti molemmilla kansalliskielillä. Tähän pääsemiseksi lautakunnat suosittelevat alueita tekemään kielisuunnitelman ja seuraamaan sen toteutumista, sekä keräämään tietoa henkilöstön kielitaidosta ja hyödyntämään sitä tehokkaasti. Kielitaitovaatimus tulisi lautakuntien mukaan ottaa osaksi työtehtävän pätevyysvaatimuksia, ja suomen kielen osaamisvaatimuksista tulisi tarvittaessa joustaa ruotsinkielisissä palveluissa. Kielilisien käyttöönottoa suositellaan niillä alueilla, joilla ne eivät jo ole käytössä. Henkilöstön tietoisuutta asiakkaiden kielilain mukaisesta oikeudesta ruotsinkieliseen palveluun tulisi parantaa, ja tiedon asiakkaan asiointikäynnillä käyttämästä kielestä tulisi välittyä myös seuraavalle ammattilaiselle. Ruotsinkielisten palveluiden toteutumista tulisi seurata palautejärjestelmän ja omavalvonnan keinoin. Lautakunnat peräänkuuluttavat myös oman roolinsa vahvistamista sekä kielellisten vaikutusten arviointia päätöksentekoprosesseissa.³³⁴

333 HE 241/2020, s. 413.

334 Itä-Uusimaan hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024; Helsingin kaupungin kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024; Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024; Varsinais-Suomen hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024; Pohjanmaan hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024.

Folktinget pitää kansalliskielilautakuntia tärkeinä ja niiden lakisääteisiä tehtäviä tarkoituksenmukaisina, vaikka lautakunnat edelleen etsivätkin rooliaan. Vuodesta 2022 alkaen Folktinget on ylläpitänyt kansalliskielilautakuntien verkostoa, joka tapaa muutamia kertoja vuodessa. Verkoston kautta Folktinget tukee lautakuntien toimintaa, ja verkosto toimii myös lautakuntien keskinäisenä yhteistyö- ja tiedonvaihtoforumina. Verkostotapaamisten perusteella lautakuntien haasteena on ollut ennakoivan työprosessin rakentaminen, jossa lautakunta hyödyntää vaikutusmahdollisuuksiaan esimerkiksi pyrkimällä ennakoivasti vaikuttamaan aluevaltuuston päätöksiin tai antamalla oma-aloitteisesti lausuntoja ja toimenpide-ehdotuksia. Toisinaan taas lautakunnan omasta aktiivisuudesta huolimatta hyvinvointialueen hallitus ja valtuusto eivät ole noudattaneet sen antamia suosituksia. Folktingetin mukaan kehitettävää olisi sekä lautakuntien omassa aktiivisuudessa että siinä, millaisena alueiden päättävät toimielimet näkevät lautakuntien roolin.³³⁵

Folktinget on vuosina 2024 ja 2025 kartoittanut lautakuntien henkilöstöresursseja ja toimintaa. Kartoitusten perusteella Folktinget katsoo, että lautakuntien henkilöstöresurssit eivät ole riittävät niiden kattavien lakisääteisten tehtävien hoitamiseksi. Kartoitusten ja verkostotapaamisten perusteella lautakunnat itse kokevat haasteena toiminnalleen paitsi puutteelliset henkilöstöresurssit myös oma-aloitteisuuden ja aktiivisuuden puutteen. Haasteita toiminnalle aiheuttaa lisäksi se, ettei lautakunnilla ole päätösvaltaa.³³⁶

Kotuksen ruotsin kielen lautakunnan näkemyksen mukaan kansalliskielilautakunnilla on mahdollisuuksia vaikuttaa, mutta ruotsin kielen lautakunta on huolissaan hyvinvointialueiden kielityötä koskevien valvontamekanismien puuttumisesta ja peräänkuuluttaa konkreettisia tuloksia alueiden kielityöstä. Lautakunnan mukaan ilman tulosvaatimuksia kansalliskielilautakuntien riskinä on toimia pelkkinä keskustelufoorumeina.³³⁷

335 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

336 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

337 Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautrakunta. (11.6.2025).

7.4.2 Saamen kielen lautakunta

Lapin hyvinvointialueen saamen kielen lautakunnassa on 13 jäsentä, joista saamelaiskäräjät valitsee viisi, kolttasaamelaisten kyläkokous yhden, ja loput valitsee aluevaltuusto³³⁸. Lapin hyvinvointialueen saamenkielisten palveluiden vuosikertomuksen perusteella lautakunta on vuonna 2024 tehnyt mm. kielellisten vaikutusten arvion palveluverkon muutoksista, osallistunut osallisuusohjelman, hyvinvointi- ja turvallisuuskertomuksen ja -suunnitelman sekä viestintästrategian valmisteluun, tehnyt henkilöstöjaostolle esityksen hyvinvointialueen saamen kielilisän määrästä, sekä esittänyt aluehallitukselle saamenkielisten palveluiden valtionavustusten käyttökohteita.³³⁹

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että hyvinvointialueella on myös omissa rakenteissaan toimielin, jonka tehtävät keskittyvät saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen ja joka varmistaa, että kielellisten oikeuksien näkökulma tulee huomioiduksi osana päätöksentekoprosessia. Saamelaiskäräjät näkee kuitenkin ongelmallisena sen, ettei lautakunnalla ole päätösvaltaa hyvinvointialueen saamenkielisten palveluiden toteuttamisessa. Lautakunnan rajallisina nähdyt vaikuttamismahdollisuudet ovat vaikuttaneet myös halukkuuteen toimia sen jäsenenä. Hyvinvointialue, joka valitsee suurimman osan lautakunnan jäsenistä, ei ole velvollinen huomioimaan sen kokoonpanossa kaikkien kolmen Suomessa elävän saamen kieliryhmän edustusta tai alueellista edustavuutta. Saamelaiskäräjät on huomioinut nämä asiat omissa jäsenvalinnoissaan. Käräjät korostaa, että saamen kielen lautakunta ei hoida saamelaiskäräjille laissa³⁴⁰ säädettyjä tehtäviä, ja hyvinvointialueen saamenkielisten palveluiden kehittäminen vaatii yhteistyötä myös saamelaiskäräjien kanssa.³⁴¹

Saamen kielen lautakunta esitti loppuvuodesta 2024 oikeusministeriölle huolensa kielellisten oikeuksien toteutumisesta hyvinvointialueella saamen kielilain 31 §:n mukaiseen valtionavustukseen kohdistuneiden leikkausten takia. Lautakunnan mukaan valtionavustuksen leikkaaminen tekee saamen kielilain toteuttamisen Lapin hyvinvointialueella mahdottomaksi³⁴². Oikeusministeriö vastasi lauta-

338 Lapha: *Saamen kielen lautakunta* [verkkosivu]. Haettu 4.7.2025 osoitteesta <https://lapha.fi/sms/tietoameista/saamen-kielen-lautakunta>.

339 Lapin hyvinvointialue. (2025). *Saamenkielisten palveluiden vuosikertomus 2024*.

340 Laki saamelaiskäräjistä (974/1995), 2 luku.

341 Saamelaiskäräjät. (9.6.2025).

342 Lapin hyvinvointialue. (15.10.2024). Saamen kielen lautakunnan kannanotto saamen kielilain 31 §:n mukaisen valtionavustuksen leikkaukseen.

kunnan kannanottoon kesäkuussa 2025. Vastauksessaan³⁴³ ministeriö toteaa, että avustuspäätöksiä tehtäessä on tunnistettu Lapin hyvinvointialueen keskeinen rooli saamen kielilain soveltamisessa. Saamen kielilain nojalla myönnettäviä valtionavustuksia korotettiin vuosina 2023 ja 2024, ja korotuksilla pyrittiin huomioimaan se, että Lapin hyvinvointialue oli tullut uutena toimijana avustuskelpoisten hakijoiden joukkoon. Lapin hyvinvointialue oli kyseisinä vuosina ja myös vuonna 2025 suurin avustuksensaaja. Vuonna 2025 saamen kielilain avustusresurssia jouduttiin kuitenkin leikkaamaan osana hallitusohjelman mukaista valtionhallinnon tuottavuusohjelmaa, johon oikeusministeriö on sitoutunut. Saamen kielen asema hyvinvointialueella on huomioitu kielilain mukaisen valtionavustuksen lisäksi valtiovarainministeriön toimivaltaan kuuluvissa hyvinvointialueiden valtionavustuksissa, joissa huomioidaan hyvinvointialueiden rahoituksesta annetun lain (617/2021) 13 §:n mukaan saamenkielisyyden perusteella määritellyt laskennalliset kustannukset.

7.5 Ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden toteutuminen

Ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa on tuoreimman kielibarometrin 2024 ja kieliryhmien kokemusten perusteella yhä haasteita. Ruotsinkieliselle väestölle palvelua ei aina ole tarjolla omalla kielellä tai palveluketjut eivät toimi kokonaan ruotsiksi, ja ruotsinkielisissä puhelin- ja digipalveluissa on puutteita. Ruotsinkielisessä palvelussa puutteita on etenkin alueilla, joissa ruotsinkielisen väestön osuus on pienempi, kuten pääkaupunkiseudulla.

Pula ruotsinkielentaitoisesta sote-palvelujen henkilökunnasta on jatkuva ongelma, eikä olemassa olevan henkilöstön kielitaitoa aina hyödynnetä parhaalla mahdollisella tavalla. Oikeusministeriön yhteydessä toimivan kieliasian neuvottelukunnan jäsenen mukaan hyvinvointialueilla ei säännönmukaisesti kerätä tietoja henkilöstön tosiasiallisesta kielitaidosta, eikä ruotsinkielisen henkilökunnan ja potilaiden kohtaamista parantamaan pyrkivä kielisuunnittelu ole laajasti hyödynnetty käytäntö. Henkilöstön kielitaitovaatimuksille tai kielitaidon mittaamiselle ei ole yhtenäisiä kriteerejä, ja myös henkilöstölle maksettavan kielilisän osalta käytännöt

343 Oikeusministeriö. (19.6.2025). Vastaus saamen kielen lautakunnan kannanottoon [kirje].

vaihtelevat alueittain. Kielellisten oikeuksien toteutumista palveluissa seurataan eri alueilla erilaisilla kyselylomakkeilla ja palautteenantomahdollisuuksilla. Yhtenevät mittarit tässä helpottaisivat vertailua eri alueiden välillä.

Esimerkkinä puutteista ruotsinkielisissä sote-palveluissa Folktinget mainitsee psykiatrisen hoidon ja psykoterapiapalvelut. Suomesta puuttuu kokonaan ruotsinkielinen lastenpsykiatrian osasto, mikä on ongelmallista ympärivuorokautista hoitoa tarvitsevien ruotsinkielisten lasten kannalta. Folktinget nostaa esiin myös lisääntyneen suomi-ruotsi-tulkkauksen käytön kaksikielisten hyvinvointialueiden ruotsinkielisissä palveluissa. Kaksikielinen viranomainen on kielilain mukaan velvollinen käyttämään yksityishenkilön kieltä ilman tulkkia³⁴⁴. Folktinget arvioi lisääntyneen tulkkauksen käytön johtuvan siitä, ettei viranomainen joko ole tietoinen lainsäädännön sille asettamista velvollisuuksista, tai sillä ei yksinkertaisesti ole muuta vaihtoehtoa ruotsinkielisen henkilökunnan puutteen vuoksi. Folktingetin yhteydenoton seurauksena Aluehallintovirasto on lähettänyt marraskuussa 2023 kaksikielisille hyvinvointialueille sekä Helsingin kaupungille ja HUS-yhtymälle ohjauskirjeen, jossa se kehottaa niitä omavalvonnallaan varmistamaan, että asiakkaiden kielelliset oikeudet toteutuvat alueen järjestämisvastuulla olevissa palveluissa.³⁴⁵

SAMS:in mukaan kysyntä järjestön tarjoamalle oikeudelliselle neuvonnalle on kasvanut merkittävästi vuonna 2025, ja sote-palveluiden kielellinen saavutettavuus on yksi neuvontapyyntöissä toistuva aihe³⁴⁶. Yhteydenotoissa esiin tulevat ongelmat koskevat puutteita ruotsinkielisten palveluiden ja digipalveluiden saatavuudessa sekä tiedonsaannissa ruotsin kielellä. Pula ruotsinkielisestä henkilökunnasta aiheuttaa haasteita esimerkiksi mielenterveyspalveluissa, ja resurssipulasta johtuen ruotsinkielisellä puolella korostuu palveluiden pirstaloituminen. SAMS:in ja Kuurojen Liiton mukaan tulkkauksen järjestämiseen liittyen puutteita on sote-palveluntarjoajien käytännöissä ja osaamisessa, etenkin kirjoitustulkkauksen osalta. Myös suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkien ja ruotsinkielisten kirjoitustulkkien riittämätön määrä aiheuttaa haasteita. Tiedonsaannin merkitys kirjoitetulla ruotsin kielellä korostuu niissä tilanteissa, joissa suomenruotsalaisen viittomakielen tulkausta ei ole saatavilla.³⁴⁷

344 HE 92/2002 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi kielilain ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi, s. 71–72.

345 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025); Aluehallintovirasto. (6.11.2023). Styrningsbrev: Tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna i tvåspråkiga välfärdsområden. Toimitettu sähköpostitse oikeusministeriölle 28.11.2023.

346 SAMS. (25.6.2025).

347 SAMS. (25.6.2025); Kuurojen Liitto (1.6.2025).

Kotuksen ruotsin kielen lautakunta järjesti syksyllä 2023 yhteistyössä Folktingetin, ammattikorkeakoulu Novian ja Kotimaisten kielten keskuksen kanssa seminaarin ruotsin kielestä sote-palveluissa. Seminaarissa Pohjanmaan hyvinvointialue nousi esiin esimerkkinä hyviä tuloksia tuottavasta kaksikielisyydestä. Ruotsin kielen lautakunnan mukaan viranomaisien tulisi huomioida nykyistä paremmin myös yksikielisiä viranomaisia koskevat kielilain ja hyvinvointialuelain säännökset liittyen tiedottamisen ja asiakirjojen kieleen sekä tulkkauksen järjestämiseen, ja kielellisten oikeuksien toteutumista olisi seurattava ja kehitettävä sekä yksi- että kaksikielisillä hyvinvointialueilla.³⁴⁸

Ruotsinkielisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin liittyvät erityispiirteet tulisi pystyä entistä paremmin huomioimaan jo päätöksentekovaiheessa, mikä vaatii asiantuntemusta nimenomaan ruotsinkielisistä palveluista. SAMS:in ja FDUV:n näkemyksen mukaan tämän turvaamiseksi sosiaali- ja terveysministeriöön tulisi perustaa ruotsinkielisiin sote-palveluihin keskittyvä virka. Järjestöjen mukaan ruotsinkielisten palveluiden kokonaisuus ei ole tällä hetkellä kenenkään vastuulla, eikä sosiaali- ja terveydenhuollossa toteudu perustuslain 17 §:ssä säädetty julkisen vallan tehtävä huolehtia suomen- ja ruotsinkielisen väestön yhteiskunnallisista tarpeista samalaisten perusteiden mukaan.³⁴⁹

Ongelmat ruotsinkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden saatavuudessa ovat nousseet esille myös yhteydenotoissa eduskunnan oikeusasiamieheen ja yhdenvertaisuusvaltuutettuun. Sekä eduskunnan oikeusasiamies että yhdenvertaisuusvaltuutettu painottavat, että resurssien puute ei ole hyväksyttävä syy olla tarjoamatta palvelua asiakkaan valitsemalla kielellä. Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia, ja lisäksi kyse on yhdenvertaisuudesta ja potilasturvallisuudesta, joiden toteutumisesta hyvinvointialue on velvollinen huolehtimaan. Mikäli asiakkaan kielelliset oikeudet eivät toteudu palvelussa, on palvelun järjestäjän ryhdyttävä toimenpiteisiin tilanteen korjaamiseksi.³⁵⁰

348 Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025).

349 SAMS. (25.6.2025); FDUV. (19.6.2025).

350 EOAK/4553/2024, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Ympäri vuorokautisen palveluasumisen järjestäminen ikääntyneille Varhassa; EOAK/3022/2023, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Svenskspråkig service vid polikliniken för personer med intellektuell funktionsnedsättning; Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024).

Sosiaali- ja terveysministeriö toteuttaa selvityksen kielellisten oikeuksien toteutumisesta hyvinvointialueilla kesään 2026 mennessä. Selvityksen jälkeen tarkastellaan tarvetta mahdollisiin lisätoimenpiteisiin kielellisten oikeuksien toteutumisen turvaamiseksi.³⁵¹

7.5.1 Dialogi-hanke

Oikeusministeriössä on osana kansalliskielistrategian toimeenpanoa meneillään pilottihanke, jossa järjestetään kaksikielisillä hyvinvointialueilla yhteensä kuusi dialogia kielen merkityksestä palvelun laadulle. Dialogeihin osallistuu hyvinvointialueen asiakkaita ja viranomaisia, ja hankkeessa tehdään yhteistyötä hyvinvointialueiden kansalliskielilautakuntien kanssa. Hanke toteutetaan yhteistyössä Erätauko-säätiön kanssa hyödyntäen Erätauko-keskustelumenetelmää. Jokaisesta dialogista laaditaan kyseiselle hyvinvointialueelle toimitettava yhteenveto, ja hankkeen lopuksi oikeusministeriössä laaditaan yhteenveto kaikkien dialogien tuloksista. Ensimmäinen dialogi järjestettiin syksyllä 2024 ja viimeiset dialogit on tarkoitus järjestää vuoden 2026 aikana.

Tähän mennessä järjestettyjen dialogien perusteella omakielistä palvelua pidetään yleisesti tärkeänä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Sote-palveluihin, kuten lääkärissä käyntiin liittyy usein erityissanastoa, jonka moni hallitsee vain omalla äidinkielellään. Lisäksi hätätilanteissa ja kipeiden tai tunteita herättävien asioiden käsittelyssä korostuu äidinkielen käyttämisen merkitys. Toisaalta osa etenkin vahvasti kaksikielisistä henkilöistä pitää hoidon laatua, lähipalveluita ja nopeaa hoitoon pääsyä kieltä tärkeämpinä. Jotkut ruotsinkieliset myös kokevat suomenkielisen asioinnin helpommaksi, koska ovat tottuneet siihen ja oppineet palveluissa tarvittavan sanaston nimenomaan suomeksi. Ruotsinkielistä palvelua ei usein pyydetä, koska sitä ei uskota olevan saatavilla tai henkilöstön reaktiota tällaiseen vaatimukseen pelätään. Ruotsiksi saatavaa palvelua kuitenkin arvostetaan suuresti. Äidinkielen merkitys korostuu erityisesti ikääntyneiden, lasten ja vammaisten henkilöiden kohdalla, ja näille asiakasryhmille omakielisen palvelun toteutuminen olisi ensiarvoisen tärkeää.

351 Sosiaali- ja terveysministeriö. (23.6.2025).

7.6 Saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden toteutuminen

Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palveluiden kehittämisen vastuuyksikkö on perustettu Lapin hyvinvointialueelle keväällä 2023. Alueen saamenkielisiä palveluita on kehitetty suunnitelmallisesti priorisoiden perustason palvelujen saata- vuutta saamen kielillä ja tähdäten ehjiin saamenkielisiin palvelupolkuihin. Aiempien vuosien kehittämisvajeen vuoksi työtä on paljon. Vuonna 2024 on pystytty tuomaan tarjolle useita uusia saamenkielisiä palveluita, joita on aiemmin ollut saatavilla vain suomeksi, kuten ikääntyneiden palveluohjauksen ja perheohjauksen palve- luita. Saamenkielisen henkilöstön määrä on kasvamassa koulutusten ja aktiivisen rekrytoinnin kautta, mutta kielitaitoista henkilöstöä on edelleen liian vähän ehjien palvelupolkujen rakentamiseksi. Pulaa on etenkin inarin- ja koltansaamenkieli- sistä työntekijöistä. Pula kielitaitoisesta henkilöstöstä on suurin este palveluiden nopealle kehittämiselle, ja lisäksi haasteita aiheuttaa rahoituksen riittävyys. Alueen saamenkielisten asukkaiden määrän perusteella määräytyvä rahoituksen osa perustuu väestötietojärjestelmän äidinkieli-tietoihin, joita ei voida pitää saamen kielten osalta luotettavina, vaan todennäköisesti määrä on paljon äidinkieli-tietoihin perustuvaa määrää suurempi. Rahoituksen määrä ei täten todennäköisesti vastaa todellista tarvetta.³⁵²

Lapin hyvinvointialue keräsi vuonna 2024 kyselylomakkeilla asiakaspalautetta kaikista saamenkielisistä sosiaali- ja terveysterveystoista. Palautteen perusteella vastaajat olivat keskimäärin tyytyväisiä saamenkielisiin palveluihin. Erityisesti niiden palveluiden osalta, joita on vasta vuoden 2024 aikana alkanut saada saameksi, korostui kiitollisuus saamen kielillä saadusta palvelusta. Palautteissa toivottiin myös uusia saamenkielisiä palveluita ja nykyisten palveluiden laajentamista ja säilyttä- mistä. Kaikkien palautteessa tarkasteltujen palvelutyyppeiden osalta saamenkielinen ja kulttuurinmukainen palvelu koettiin yhtenä merkittävimmistä palvelukokemuk- seen vaikuttavista seikoista.³⁵³

352 Lapin hyvinvointialue. (2025). *Saamenkielisten palveluiden vuosikertomus 2024*; Lapin hyvinvointialue. (2024). *Saamenkielisten palveluiden vuosikertomus 2023*.

353 Lapin hyvinvointialue. (2025). *Asiakaspalaute 2024*. Liite 1 vuosikertomukseen. Toimi- tettu sähköpostitse oikeusministeriölle 5.6.2025.

7.7 Keskeiset huomiot kaksikielisistä hyvinvointialueista

Keskeiset huomiot kaksikielisistä hyvinvointialueista

1. Kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimus tuli voimaan tammikuussa 2025. Sopimukseen liittyvänä huolena on esitetty, etteivät hyvinvointialueet tee niin laajaa yhteistyötä, kuin mitä sopimuksen lainsäädännössä määriteltyjen tavoitteiden saavuttaminen edellyttäisi. Erityisesti huolta on herättänyt ruotsinkielisten erityishuollon palveluiden ja vammaispalveluiden toteutuminen.
2. Ruotsin- ja saamenkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita on kehitetty Länsi-Uudenmaan ja Lapin hyvinvointialueille osoitettujen koko maan kattavien kehittämistehtävien puitteissa. Ruotsinkielisten palveluiden kehittämiseksi on perustettu kaksikielisten hyvinvointialueiden verkosto. Verkoston toiminnan keskiössä on hyvien toimintamallien kartoittaminen ja jakaminen sekä yhteistyö ja tiedonvälitys kielellisissä asioissa. Lapin hyvinvointialueella erityistehtävä on mahdollistanut saamenkielisten palveluiden pitkäjänteisen ja suunnitelmallisen kehittämisen ja aiempaa paremman koordinaation. Haasteena palveluiden kehittämistehtävän toteuttamiselle on siltä puuttuva erillinen rahoitus.
3. Kansalliskielilautakuntien ja saamen kielen lautakunnan merkitys kielellisten oikeuksien toteutumisen seurannassa on keskeinen. Lautakuntien toiminta hakee vielä muotoaan, ja haasteena on nähty niiltä puuttuva päätösvalta.
4. Ruotsinkieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut eivät vielä kukaan toteudu lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Omakielistä palvelua ei aina ole saatavilla, tai palveluketjut eivät toimi kokonaan ruotsiksi. Myös ruotsinkielisissä digipalveluissa on puutteita. Pula ruotsinkielentaitoisesta henkilökunnasta on jatkuva ongelma, eikä olemassa olevan henkilöstön kielitaitoa aina hyödynnetä parhaalla mahdollisella tavalla. Puutteita palveluissa on etenkin niillä alueilla, joilla ruotsinkielisen väestön osuus on pienempi.

5. Saamenkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita on suunnitelmallisesti kehitetty Lapin hyvinvointialueella sen toiminnan alkamisesta lähtien. Saamenkielisen henkilöstön määrää on pyritty kasvattamaan ja entistä useampia palveluja tarjoamaan saamenkielisinä. Palvelujen kehitys on saanut kiitosta, ja palvelunkäyttäjät pitävät saamenkielistä ja kulttuurinmukaista palvelua erittäin tärkeänä.

8 Suomen kansalliskielten tilanne

8.1 Tausta

Suomen kansalliskieliä suomea ja ruotsia on tarkasteltu aiemmissa kielikertomuksissa osana Suomen kieliolojen tarkastelua sekä eri teemojen yhteydessä. Tarkastelussa on keskitytty etenkin vähemmistökieli ruotsin tilanteeseen. Vuoden 2021 kielikertomuksessa käsiteltiin vuonna 2020 alkanutta kieltenopetuksen varhentamista koskevaa kokeilua, jonka myötä A1-kielen opetus siirtyi koko maassa alkamaan jo ensimmäiseltä luokalta. Yhtenä muutoksen tavoitteista oli, että yhä useampi lapsi valitsisi jonkin muun kuin englannin pitkäksi kielekseen. Tätä tavoitetta ei kuitenkaan saavutettu, vaan englanti pysyi suosituimpana vieraana kielenä.³⁵⁴ Vuoden 2021 kielikertomuksessa esitettiin, että seuraavaa kertomusta annettaessa tulisi seurata englannin kielen ylivoimaa kielivalinnoissa ja koulutuksessa ja sen vaikutusta Suomen kielivaraan, ja tarkastella englannin kielen aseman vahvistumista yhteiskunnassa yleisesti ja tämän kehityksen vaikutusta kansalliskielten asemaan.

Edellisen kielikertomuksen antamisen jälkeen kansalliskielten asemasta Suomessa on tuotettu useampi selvitys. Marraskuussa 2023 julkaistiin valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarjassa selvitys englannin kielen asemasta Suomen kansalliskielten rinnalla³⁵⁵. Selvityksessä tarkasteltiin englannin kielen käytön laajuutta ja sen vaikutusta kansalliskielten asemaan julkishallinnossa, elinkeinoelämässä sekä korkeakouluissa ja tieteessä. Elokuussa 2024 julkaistiin oikeusministeriön asettaman suomen kielen selvityshenkilön raportti suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa³⁵⁶. Oikeusministeriö asetti kansalliskielistrategian mukaisesti suomen kielen selvityshenkilön ajalle 1.11.2022–30.4.2024 kartoittamaan ja määrittelemään suomen kielen tilanne ja haasteet sekä kielipoliittiset tavoitteet. Selvityksen näkökulmina olivat suomenkielisten palveluiden saatavuus ja maahanmuuttajien pääsy osalliseksi suomen kieleen.

354 Valtioneuvosto. (2021). s. 141–142.

355 Laitinen, M. ym. (2023).

356 Onikki-Rantajääskö, T. (2024).

Tässä kielikertomuksessa Suomen kansalliskielten tilannetta tarkastellaan näiden ja myös muiden valtioneuvoston viimeisten neljän vuoden aikana tuottamien selvitysten sekä kieliryhmien omien kokemusten ja arvioiden perusteella. Kielten tilannetta tarkastellaan sekä yleisellä tasolla yhteiskunnassa että yksityiskohtaisemmin varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa, korkeakouluissa ja julkishallinnossa.

8.2 Selvitysten tulokset

Tässä kappaleessa esitellään lyhyesti Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvityksen ja suomen kielen selvityshenkilön raportin tulokset ja keskeisimmät suositukset. Selvitysten tuloksia eri teemojen osalta käsitellään tarkemmin alla omista kappaleissaan.

Marraskuussa 2023 julkaistun Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvityksen mukaan merkkejä kansalliskielten marginalisoitumisesta suomalaisessa yhteiskunnassa on vain vähän, vaikka englannin kielen asema ja merkitys yhteiskunnassa on kasvanut. Selvityksen perusteella englannin käyttö ei ole pääosin johtanut suomen kielen aseman heikentymiseen, vaan suomi on selkeästi maan pääkieli yhteiskunnan eri osa-alueilla ja tämän asiantilan säilyttämistä pidetään yleisesti tärkeänä. Suomen kielen taito on olennainen kaikilla selvityksessä tarkastelluilla yhteiskunnan osa-alueilla monikielisten käytänteiden lisääntymisestä huolimatta. Englannin kielen yleistyminen vaikuttaa kielteisemmin ruotsinkielisiin kuin suomenkielisiin palveluihin. Kaikilla selvityksessä tarkastelluilla yhteiskunnan osa-alueilla ruotsia käytetään vähemmän kuin englantia. Englannilla on tärkeä merkitys joillakin yhteiskunnan osa-alueilla, mutta sen rooli vaihtelee eri aloilla, tehtävissä ja tilanteissa. Selvityksessä peräänkuulutetaan joustavaa monikielisyyttä ja todetaan myös, että englannin käytön rajoittaminen voisi aiheuttaa haittaa kansainväliselle yhteistyölle ja vaikeuttaa kansainvälisten osaajien saamista Suomeen.

Joustava monikielisyyys korostuu myös selvityksessä annetuissa toimenpide-ehdotuksissa. Niiden mukaan englannin muuttunut asema kansalliskielten rinnalla on otettava huomioon kielipoliittisessa päätöksenteossa, ja vientivetoisena maana Suomen on syytä huolehtia laajasta kielivarannosta. Samanaikaisesti kotimaisten kielten omaksumiseen kannustavia yhteiskunnan rakenteita on tuettava ja kielisten kuplien syntymistä vältettävä. Selvityksen mukaan kielten valintaan liittyvät kysymykset on nähtävä laajempänä osana organisaatioiden ja yhteisöjen rakenteita, ja esimerkiksi englannin kielen käyttöönotto yhdeksi työyhteisön kieleksi on päätös, jonka seurauksia ihmisten arkeen tulee harkita ja arvioida huolella. Selvityksessä esitetään, että kielivalintoja esimerkiksi korkeakoulujen opinnäytetöiden osalta tulisi seurata systemaattisesti, ja tiedekorkeakoulujen monikielisiä käytänteitä

vahvistaa. Monikielisen Suomen joustavia kieliasenteita tulisi tukea, ja esimerkiksi maahan tulijoille olisi annettava mahdollisuus harjoitella kotimaisia kieliä ilman, että keskustelun kieli vaihdetaan nopeasti englanniksi. Selvityksen mukaan kielitietoisuuden vahvistamista osana organisaatioiden normaalia strategista suunnittelua tulee tukea, ja tulevaisuudessa on osattava paremmin hyödyntää parhaita kokemuksia ja käytänteitä monikielisessä Suomessa.³⁵⁷

Myös suomen kielen selvityshenkilön Tiina Onikki-Rantajääskön syksyllä 2024 julkaistun raportin perusteella suomen kielen asema yhteiskunnassa on hyvä. Englannin kielen käytön yleistyminen varsinkin korkeakouluissa luo kuitenkin paineita englannin käytön laajenemiseen muuallekin yhteiskunnassa. Suomen kielen elinvoimaisuuden takaa selvityksen mukaan viime kädessä se, että suomen kieltä käytetään. Selvityksessä todetaan kielellisten oikeuksien turvaamisen vaativan pitkäjänteistä työtä, johon sisältyy lainsäädäntötoimia, strategiatyötä, aktiivista tiedottamista sekä käytännön edistämistä- ja tukitoimia. Selvityksessä esitetään lukuisia suosituksia suomen kielen aseman tukemiseksi ja keskeisimmät niistä on koottu selvityksen loppuun.

Keskeisimpinä suosituksina selvityksessä esitetään, että suomen kieltä tulee käyttää aktiivisesti yhteiskunnan keskeisimpänä yhteisenä kielenä kaikilla elämänalueilla. Yhteiskunnan on huolehdittava siitä, että kaikilla peruskoulunsa päättävillä on sujuva suomen kielen luku- ja kirjoitustaito, ja että kaikkien alojen opiskelijat saavat valmiudet toimia ammatissaan ja alansa asiantuntijoina myös suomeksi. Kaikille S2-opetusta tarvitseville tulee järjestää riittävät ja monipuoliset mahdollisuudet oppia suomea toisena kielenä alkeistasolta aina vaativimpiin taitotasoihin asti. Monikielisiä käytänteitä ja monikielistä koulutusta, joissa suomen kieli on keskeisesti mukana, tulee suosia englannin kielen yksinomaisen käytön sijasta. Suomenkielisten palveluiden saatavuutta tulee seurata ja edellyttää, ja julkisten palveluiden sekä kaikkien digipalveluiden kielellisestä saavutettavuudesta ja kielen laadusta tulee huolehtia. Monikielisille työpaikoille suositellaan toteutettavaksi suomen kielen tuen järjestelyt. Suomen kielen varannosta, kielijärjestelmästä ja kieltä kehittävästä käytöstä eli infrastruktuurista tulee huolehtia. Selvityksessä suositellaan lisäksi monikielisen Suomen kielistrategian laatimista ja toteuttamista.³⁵⁸

357 Laitinen, M. ym. (2023), s. 127–132.

358 Onikki-Rantajääskö, T. (2024), s. 289–290.

8.3 Kieliryhmien edustajien kokemuksia kansalliskielten tilanteesta

Folktingetin ja Kotuksen ruotsin kielen lautakunnan mukaan³⁵⁹ englannin kielen yleistymisen vaikuttaa ruotsin kielen asemaan yhteiskunnassa. Vieraskielisten määrä Suomessa on kasvanut merkittävästi viimeisen kymmenen vuoden aikana, minkä seurauksena englantia on etenkin pääkaupunkiseudulla saanut aseman kolmantena palvelukielenä kansalliskielten rinnalla. Folktingetin mukaan englantia käytetään yhä useammin kaikille yhteisenä kielenä, minkä seurauksena on helpompaa ja kenties aiempaa tavallisempaa olla osaamatta toista kotimaista kieltä.³⁶⁰

Ruotsin kielen osaamisen taso on yleisesti heikentynyt sen jälkeen, kun ruotsi muuttui ylioppilaskirjoituksissa vapaaehtoiseksi aineeksi vuonna 2004. Tämän lisäksi myös medialla ja viranomaisilla on suuri merkitys ruotsin kielen yhteiskunnalliselle asemalle. Suomen ja ruotsin kielten tasavertainen asema maan kansalliskielinä on turvattu lainsäädännössä, mutta ruotsinkielisten kielelliset oikeudet eivät usein käytännössä toteudu lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Folktinget pitää tärkeänä, että viranomaiset reagoivat ruotsin kielen tilanteeseen asiaankuuluvalla tavalla ja varmistavat kielellisten oikeuksien toteutumisen.³⁶¹

Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunnan mukaan englannin kielen käytön yleistymisen näkyy esimerkiksi Digi- ja väestötietoviraston antamissa asiakirjoissa. Virasto antaa nykyään ulkomaille tarkoitettuja asiakirjoja englanniksi, mikä lautakunnan mukaan rapauttaa kotimaista auktorisoitujen kääntäjien järjestelmää ja vaikeuttaa ulkomaisten viranomaisten kanssa toimimista. Ulkomaiset viranomaiset eivät usein kelpuuta englanninkielisiä asiakirjoja, ja Suomessa auktorisoiduilla kääntäjillä on oikeus tehdä oikeudellisesti päteviä käännöksiä ainoastaan silloin, kun asiakirjan lähtö- tai kohdekielenä on suomi tai jokin muu kotimainen kieli. Tällöin kansalainen, joka tarvitsee käännöksen saamastaan englanninkielisestä asiakirjasta, joutuu etsimään kääntäjän ulkomailta.³⁶²

359 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025); Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025).

360 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

361 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

362 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

Suomen kielen lautakunta kiinnittää lisäksi huomiota Yleen kohdistuneisiin leikkauksiin kielellisestä näkökulmasta. Lautakunnan mukaan Yle on tärkeä tuki ja resurssi suomen kielen omaksumisessa toisena kielenä. Leikkausten myötä on lakkautettu esimerkiksi suosittu ja hyödylliseksi havaittu Yle Kielikoulu, joka tarjosi erilaisia tukimateriaaleja suomen ja ruotsin oppijoille. Ylen rooliin suomen kielen kielivarannon kannattelijana ja kielellisen huoltovarmuuden takaajana tulee lautakunnan mukaan kiinnittää enemmän huomiota. Lautakunta pitää tärkeänä myös suomen kielen tilannetta koskevassa selvitysraportissa³⁶³ esitettyjen suositusten toteuttamista, kuten monikielisen Suomen kielistrategian laatimista.³⁶⁴

8.4 Varhaiskasvatus ja opetus

Edellisessä valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännöstä 2021 tarkasteltiin sekä kansalliskielisten että muiden kotimaisten kieliryhmien oikeuksien toteuttamista varhaiskasvatuksessa ja opetuksessa. Kansalliskielten osalta tarkasteltiin mm. seuranta-aikana voimaan tulleita perusopetuksen tuntijakoasetuksen muutoksia, suomen kielen opetusta, ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen kehittämistarpeita, sekä maahanmuuttajien kielellistä kotoutumista³⁶⁵. Haasteena molempien kansalliskielten opetuksen osalta pidettiin mm. niiden vähäisiä tuntimääriä³⁶⁶.

Tässä kertomuksessa tarkastellaan varhaiskasvatusta, suomen- ja ruotsinkielistä perusopetusta sekä lukio- ja ammatillista koulutusta. Ruotsinkielisen opetuksen osalta tarkastelun ulkopuolelle jää Ahvenanmaan maakunta, jolla on itsehallintolain nojalla oma lainsäädäntövalta koulutukseen ja opetukseen liittyvissä asioissa.

8.4.1 Varhaiskasvatus

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti vuosina 2021–2024 kokeilun kaksivuotisesta esiopetuksesta, jonka tarkoituksena oli mm. vahvistaa koulutuksellista tasa-arvoa ja saada tietoa kaksivuotisen esiopetuksen vaikutuksista lasten kehitys- ja oppimis-edellytyksiin. Kokeiluun osallistui yhteensä yli 10 000 lasta. Erilaisista lähtökohdista ponnistavien lasten akateemisten taitojen, kuten kielellisen osaamisen, on havaittu

363 Onikki-Rantajääskö, T. (2024).

364 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

365 Valtioneuvosto. (2021), s. 107–115.

366 Valtioneuvosto. (2021), s. 110.

eroavan toisistaan. Esimerkiksi korkeakoulutettujen äitien lasten lukutaidon valmiudet ovat keskimäärin korkeammat kuin perusasteen koulutuksen suorittaneiden äitien.³⁶⁷ Kokeilua seurataan vuoden 2025 loppuun mennessä valmistuvalla tutkimushankkeella, jossa arvioidaan muun muassa sitä, kavensiko kokeiltu kaksivuotinen esiopetus lasten välisiä eroja akateemisissa perusvalmiuksissa peruskoulun alussa.³⁶⁸

Ruotsinkielisessä varhaiskasvatuksessa haasteena on Folktingetin mukaan ruotsinkielisten opettajien saatavuus etenkin pääkaupunkiseudulla, sekä pula pätevidistä opettajista. Sydkustens landskapsförbundin vuonna 2024 toteuttaman kartoituksen perusteella ruotsinkielisen varhaiskasvatuksen opettajista epäpäteviä on 22 %, ja pääkaupunkiseudulla jopa reilu kolmannes. Tilanne on heikentynyt edelliseen kartoitukseen 2019 verrattuna. Erityisopettajien osalta taas 19 % viroista oli joko täyttämättä tai virkaa hoiti epäpätevä opettaja.³⁶⁹ Myös suomenkielisessä varhaiskasvatuksessa epäpätevien opettajien osuus on suuri. Aluehallintovirastojen suomen- ja ruotsinkielisiin yksityisiin päiväkodeihin keväällä 2025 kohdistaman selvityksen perusteella päiväkotien henkilöstöstä noin kolmanneksella ei ollut varhaiskasvatuslain mukaista kelpoisuutta tehtävään³⁷⁰. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa on asetettu tavoitteeksi varhaiskasvatuksen opettajien aloituspaikkojen lisääminen yliopistoissa. Joka vuosi on tarkoitus kouluttaa vähintään 1 400 uutta varhaiskasvatuksen opettajaa molempien kansalliskielten tarpeet huomioiden.³⁷¹ Hallitusohjelman tavoitteisiin vastaamiseksi varhaiskasvatuksen opettajien määrällisiä koulutustavoitteita on korotettu opetus- ja kulttuuriministeriön ja yliopistojen välisissä tulossopimuksissa 1 280:een sopimuskaudella 2025–2028 (sopimuskaudella 2021–2024 vastaava luku oli 855).

Valtion julkisen talouden suunnitelmassa vuosille 2024–2027 on varattu 17,36 miljoonan euron määräraha, joka on tarkoitus kohdentaa yliopistojen varhaiskasvatuksen opettajien koulutuksen aloituspaikkamäärien lisäämiseen.

367 Sarvimäki, M.; Alasuutari, M.; Harjunen, O.; Holvio, A.; Izadi, R.; Kalland, M.; Kuusiholma-Linnamäki, J.; Laakso, M.-J.; Lerkkanen, M.-K.; Muhonen, H.; Räsänen, P.; Salmela-Aro, K.; Saranko, L.; Sulkanen, M. & Upadyaya, K. (2023). *Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu: Väliraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:19. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, s. 50.

368 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

369 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

370 Aluehallintovirasto. (25.9.2025). *Aluehallintovirastojen selvitys paljasti kelpoisuusvajetta yksityisissä päiväkodeissa* [tiedote]. Haettu 26.9.2025 osoitteesta <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/71466451>.

371 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 82.

Helmikuussa 2024 tehdyn päätöksen mukaisesti vuosina 2024–2026 kaikille seitsemälle varhaiskasvatuksen opettajan koulutusta tarjoavalle yliopistoille kohdennetaan yhteensä 16,2225 miljoonan euron rahoitus, jolla rahoitetaan yhteensä 875 aloituspaikkaa. Näistä 60 on ruotsinkieliseen koulutukseen. Rahoitus myönnetään edellyttäen, että eduskunta osoittaa tähän tarkoitukseen määrärahat. Vuonna 2024 yliopistoille myönnettiin 105 aloituspaikan rahoittamiseksi yhteensä 1 907 500 euroa.

S2-opetusta eli suomi tai ruotsi toisena kielenä -opetusta varhaiskasvatuksessa ei ole määritelty erikseen lainsäädännössä, vaan kunnat päättävät itse sen järjestämisestä. Opetus- ja kulttuuriministeriö teetti 2022 selvityksen S2-oppimäärän opetuksen nykytilasta ja kehittämistarpeista varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Silloin kyselyyn vastanneista kunnista vain hieman alle puolet kertoi järjestävänsä S2-kielen opetusta varhaiskasvatuksessa. Kolmanneksella kunnista ei vastausten mukaan ollut lapsia, jotka tarvitsevat S2-opetusta. Osalla kunnista S2-opetuksen puuttumisen taustalla oli S2-opettajan puuttuminen tai tiedon puute.³⁷²

8.4.2 Suomenkielinen perusopetus

Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen suomen kielen oppimääriä ovat suomen kieli ja kirjallisuus, suomi toisena kielenä ja kirjallisuus, suomi saamenkielisille ja suomi viittomakielisille. Perusopetuksessa äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen tuntimäärään lisättiin hallitusohjelman kirjauksen pohjalta 1.8.2025 alkaen kaksi vuosiviikkotuntia: yksi luokalle 1 tai 2 ja yksi luokalle 3, 4, 5 tai 6 paikallisesti päätettävällä tavalla. Suomessa perusopetuksen opetustuntimäärä on kansainvälisesti pieni etenkin alimmilla vuosiluokilla. Tuntimäärä on pienempi kuin muissa pohjoismaissa sekä alle OECD -maiden keskiarvon. Perusopetusasetuksen (852/1998) määrittämä opetuksen viikoittainen tuntimäärä vuosiluokilla 1–6 on niin ikään alhainen, ja nuorimpien oppilaiden koulupäivät ovat hyvin lyhyitä. Lisäresurssin tarve perustaitojen vahvistamiseen on todettu etenkin alkuopetuksessa sekä vuosiluokilla 3–6, jolloin muodostetaan perusta osaamisen kehittymiselle. Tuntilisäykset koskevat myös S2-kielen oppimäärää. Opetushallituksessa toimiva lukutaito-ohjelman Lukeva koulu -osaohjelma on tuottanut tuntilisäysten tueksi tukimateriaalia sekä suomen kieli ja kirjallisuus että suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimääriä varten.

372 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

Suomi toisena kielenä eli S2-opetus on tarkoitettu niille oppilaille, joiden suomen kielen taito ei ole täysin riittävä suomen opiskeluun äidinkielenä. Oppilas voi opiskella suomea toisena kielenä, jos hänen äidinkieltensä ei ole suomi, ruotsi tai saame tai hänellä on muutoin monikielinen tausta. Opetus- ja kulttuuriministeriön 2022 teettämän selvityksen³⁷³ perusteella 76 prosenttia kunnista järjestää S2-opetusta perusopetuksen puolella. Viidenneksellä kyselyyn vastanneista ei ollut S2-opetusta tarvitsevia oppilaita. S2-opetuksen käytännöt ja toteutus vaihtelevat kunnissa ja koulutuksen järjestäjien välillä. Kaikissa koulutusmuodoissa haasteena S2-opetuksen ja kielitietoisien opetuksen järjestämisessä nousi esiin resurssien niukkuus ja tarve täydennyskoulutukselle.

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Karvi selvitti keväällä 2024 kuudesluokkalaisten osaamista matematiikassa ja äidinkielessä. Selvityksen perusteella vain 16 prosenttia oppilaista saavuttaa äidinkielessä hyvän osaamisen tason. Suomenkieliset tytöt osoittivat selvästi parempaa osaamista kuin muut oppilaat, ja myös suomenkieliset pojat ylsivät keskimäärin melko korkealle tasolle. Heikointa osaaminen oli ruotsinkielisten koulujen poikien lisäksi suomea tai ruotsia toisena kielenä opiskelevilla oppilailla. Yksilöllinen vaihtelu oli suurta kaikissa ryhmissä, mutta suuria alueellisia eroja osaamistasossa ei ollut.³⁷⁴

Opetus- ja kulttuuriministeriö antoi Opetushallitukselle toukokuussa 2025 tehtäväksi valmistella S2-oppimäärien (suomi tai ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus) perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin päivityksen. Tässä yhteydessä jatkumoa S2-opetuksesta suomen tai ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimääriin vahvistetaan ja oppimäärästä toiseen vaihtamista joustavoitetaan. Lisäksi tehdään oppimäärästä toiseen siirtymistä tukevia tehtävämateriaaleja. Päivitys valmistuu alkuvuodesta 2026, ja uudistetut paikalliset opetussuunnitelmat tulee ottaa käyttöön 1.8.2026. Kehitystoimia tuetaan lisämäärärahalla vuosien 2025–2027 aikana.³⁷⁵ Kotuksen suomen kielen lautakunta näkee S2-opetuksen riittävien resurssien

373 Owal Group Oy. (2022). *Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen nykytilan arviointi*. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: https://owalgroup.com/wp-content/uploads/2022/03/S2-opetuksen_arviointi_170322.pdf

374 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. (23.1.2025). *Kuudesluokkalaiset osaavat hyvin matematiikkaa – äidinkielessä oppilaat saavat osaamiseensa nähden liian korkeita arvosanoja* [tiedote]. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: <https://www.karvi.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/kuudesluokkalaiset-osaavat-hyvin-matematiikkaa-aidinkielessa-oppilaat-saavat-osaamiseensa-nahden-liian-korkeita-arvosanoja>

375 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

varmistamisen ja oppimisen arviointikriteerien täsmentämisen ja noudattamisen tarpeellisuena³⁷⁶, ja S2-opetuksen resurssien vahvistamista suositellaan myös suomen kielen selvityksessä³⁷⁷.

Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunta pitää yleisen luku- ja kirjoitustaidon heikkenemiseen vastaamaan pyrkinyttä äidinkielen tuntimäärän lisäystä hyvänä asiana, mutta lautakunnan näkemyksen mukaan suurin hyöty lisätunneista olisi saatu sijoittamalla ne yläkouluun. Tälle hetkellä alakoulussa on lähes 80 % peruskoulun äidinkielen tunneista. Lisäyksestä huolimatta Suomessa on myös yhä varsin niukasti äidinkielen opetusta moniin muihin Euroopan maihin verrattuna. Yhtenä suurimmista haasteista kansalliskielten opetuksessa lautakunta näkee opettajankoulutuksen. Lautakunta katsoo, että luokanopettajan tutkintoon tulisi kuulua kaikille pakolliset äidinkielen ja kirjallisuuden opinnot, tai vaihtoehtoisesti 5. ja 6. luokilla aineenopettajan tulisi opettaa äidinkieltä sen takaamiseksi, että jokainen yläkouluun siirtyvä oppilas hallitsee 6. luokan arviointikriteereissä edellytetyt perustaidot.³⁷⁸ Myös suomen kielen selvityksessä nousee esiin tarve ohjata resursseja siihen, että jokaisella peruskoulunsa päättävällä on sujuva suomen kielen luku- ja kirjoitustaito³⁷⁹.

Ruotsia toisena kotimaisen kielenä voi opiskella suomenkielisessä perusopetuksessa kaikille yhteisenä A1- tai B1-kielenä tai vapaaehtoisena A2-kielenä. Ensimmäisellä luokalla alkavan A1-kielen laajuus koko perusopetuksen aikana on 18 vuosiviikkotuntia, A2-kielen laajuus on 12 vuosiviikkotuntia ja B1-kielen 7. Luvun vuonna 2023–2024 suomenkielisen perusopetuksen oppilaista suurin osa (noin 85 %) opiskeli ruotsia B1-kielenä ja vain muutama prosentti A1- tai A2-kielenä. Ruotsinkielisessä perusopetuksessa taas valtaosa oppilaista opiskelee suomea A1-kielenä. Suomenkielisissä peruskouluissa A1-kieli on lähes poikkeuksetta englanti, mutta joissakin kouluissa A1-kieleksi voi valita myös ruotsin.

Perusopetuksessa ruotsin opiskelu alkaa viimeistään 6. luokalla B1-kielenä, ellei oppilas ole aloittanut ruotsia A-kielenä. B1-kielen aloitusajankohtaa siirrettiin 7. luokalta 6. luokalle vuonna 2016. Suomenkielisissä kouluissa tämä tarkoitti käytännössä ruotsin kielen oppimisen aloitusajankohdan varhentamista. Tuntijakoon ei tuolloin lisätty tunteja, mikä johti ruotsin kielen opetuksen viikkotuntimäärän vähenemiseen yläkoulussa, koska opetustunnit jaettiin neljälle

376 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

377 Onikki-Rantajääskö, T. (2024), s. 283.

378 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

379 Onikki-Rantajääskö, T. (2024), s. 283.

vuosiluokalle. Syksyllä 2024 osana kansalliskielistrategian tavoitetta edistää toisen kotimaisen kielen oppimista ja opetusta lisättiin B1-kielen tuntiresurssia yhden vuosiviikkotunnin verran yläkoulun 7. luokalle. B1-kielen tuntiresurssin lisäystä käsiteltiin tarkemmin luvussa 4.1.2.4.

Vuonna 2022 peruskoulun päättävistä oppilaista vain pieni osa ylsi taitotasolle A1.3 eli kouluarvosanaa 8 vastaavalle tasolle ruotsin opinnoissa. Kuullun ja luetun ymmärtämisessä tämän tason saavutti 20–30 % oppilaista, mutta puheen ja tekstin tuottamisen osalta vain alle 20 % oppilaista. Pudotus on ollut merkittävää vuoteen 2008 verrattuna, jolloin kirjoittamisessa A1.3-tason saavutti yli puolet oppilaista ja puhumisessa kolmasosa.³⁸⁰

Vuonna 2022 käynnistetyn ja keväällä 2025 päättyneen Toisen kotimaisen kielen kehittämisohjelman tavoitteena oli vahvistaa toisen kotimaisen kielen, suomen tai ruotsin opetusta ja oppimista varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle saakka. Ohjelma oli osa kansalliskielistrategian toimeenpanoa, ja sen toteutuksesta vastasi Opetushallitus yhteistyössä opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa. Tavoitteena oli tarjota oppijoille monipuolisia kokemuksia toisesta kotimaisesta kielestä ja siihen liittyvästä kulttuurista. Erityisen haasteen muodosti oppijoiden kokemus siitä, että englannin kielellä pärjää riittävästi, mikä on heikentänyt motivaatiota opiskella toista kotimaista kieltä. Ohjelmaan sisältyi kahdeksan toimenpidettä, joilla kehitettiin muun muassa kielten opetuksen jatkumoa, tukimateriaaleja ja opettajien osaamista. Yhtenä ohjelman toimenpiteenä oli kuntien kannustaminen tarjoamaan ruotsin kieltä kouluissaan pitkänä A1-kielenä. Kunnilla on tärkeä rooli toisen kotimaisen kielen opiskelun edistämisessä, ja toimenpiteellä pyrittiin tarjoamaan mahdollisuus oppilaille valita joustavammin ruotsi A1-kieleksi.

8.4.3 Ruotsinkielinen perusopetus

Ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppimäärää opetetaan peruskoulussa samassa laajuudessa ja saman sisältöisenä kuin suomen kieli ja kirjallisuus -oppimäärää, vaikka pieniä kielellisistä ja kulttuurisista erityispiirteistä johtuvia poikkeuksia on. Ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppiaineella on kielen opetuksen lisäksi myös tärkeä kulttuurillinen tehtävä Suomen ruotsinkielisissä kouluissa. Ruotsi toisena kielenä -oppiaine vastaa sisällöltään ja laajuudeltaan suomi toisena kielenä -oppiainetta ja sitä opiskeli lukuvuonna 2023–2024 yhteensä noin 1200 oppilasta, joista suurin osa

380 Juurakko-Paavola, T. (2024), s. 19.

Pohjanmaan alueella. Perusopetuksen äidinkieli ja kirjallisuus -oppiaineen tuntimäärän lisäys kahdella vuosiviikkotunnilla elokuusta 2025 alkaen koskee myös ruotsin kieltä.

Karvin keväällä 2024 tekemän selvityksen perusteella oppilaiden kehitys oppiaineessa ruotsin kieli ja kirjallisuus on hitaampaa kuin suomenkielisten koulujen vastaavassa oppiaineessa. Äidinkielen osaamisessa ruotsinkieliset tytöt ylsivät keskimäärin melko korkealle tasolle, mutta ruotsinkielisillä pojilla osaamistaso oli tarkastelluista ryhmistä heikoin yhdessä S2-oppilaiden kanssa.³⁸¹ Ruotsinkielisten koulujen oppilaat elävät erilaisessa kieliympäristössä suomenkielisten koulujen oppilaisiin verrattuna, ja heidän mahdollisuutensa käyttää ruotsia koulun ulkopuolella vaihtelevat, samoin kuin heidän kiinnostuksensa lukemiseen ja kirjoittamiseen vapaa-ajalla. Toinen tutkimuksessa esiin noussut seikka on se, että ruotsinkielisissä kouluissa oli vähemmän kokeneita opettajia kuin suomenkielisissä kouluissa. Tutkimukseen osallistuneista 62:sta ruotsinkielisten koulujen opettajasta yli kolmanneksella oli korkeintaan viiden vuoden kokemus peruskoulussa opettamisesta ja kuudella ei ollut muodollista pätevyyttä.³⁸²

Folktingetin mukaan ruotsinkielisessä opetuksessa haasteina ovat pula ruotsinkielisestä oppimateriaalista, sekä muutokset väestörakenteessa ja kansantalouden heikko tilanne. Ruotsinkieliselle koulutukselle ominaista on maantieteellinen hajonta ja pienemmät oppilasmäärät, minkä seurauksena koulutusyksiköt ovat pienempiä ja oppilaskohtaiset kustannukset korkeampia. Ruotsinkielisestä koulutuksesta ei ole saatavilla erillistä tilastotietoa, mikä vaikeuttaa opettajatarpeen ennakoimista, ja eri koulutusasteilla on havaittavissa kasvava pula aineenopettajista. Peruskoulun tuntijaossa ei myöskään ole Folktingetin mukaan huomioitu ruotsinkielisten koulujen kielellisiä lähtökohtia.³⁸³ Oppimateriaalipula on huomioitu pääministeri Orpon hallitusohjelmassa³⁸⁴, ja hallitus on lisännyt määrärahoja pienlevikkisille oppimateriaaleille.

Suomea toisena kotimaisena kielenä ruotsinkielisessä perusopetuksessa opiskelevista suurimmalla osalla suomi on ensimmäisellä luokalla alkava pitkä A1-kieli. Lukuvuonna 2023–2024 suomea A1-kielenä opiskeli lähes 90 % oppilaista, ja lisäksi pieni osa opiskeli suomea myöhemmin alkavana A2- tai B1-kielenä. Luvut ovat päinvastaiset kuin suomenkielisten koulujen ruotsi toisena kotimaisena kielenä

381 Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. (23.1.2025).

382 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

383 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

384 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 80.

-oppiaineessa. Ruotsinkielisissä kouluissa A1-suomea opetetaan joko äidinkielenomaisena³⁸⁵ suomena tai A-suomena. Luotettavaa tilastotietoa oppilaiden jakautumisesta näiden välillä ei ole saatavilla, mutta arvioiden mukaan noin 40 % opiskelee äidinkielenomaista suomea ja noin 60 % A-suomea. Alueellinen vaihtelu tässä on tosin suurta.

Ruotsinkielisten koulujen oppilaat opiskelevat usein englantia yhteisenä A2-kielenä, joka korvaa B1-kielen, ja näin ollen lähes kaikki oppilaat saavuttavat A-tason kahdessa kielessä, suomessa ja englannissa. Tavallisesti noin 90 prosenttia ruotsinkielisten koulujen oppilaista aloittaa A2-kielen viidennellä luokalla.

A-suomessa kouluarvosanaa 8 vastaavalle tasolle (taitotaso B1.1-A2.2) ylsi vuosina 2020–2023 peruskoulun päättötodistuksen arvosanan perusteella noin kolme neljäsosaa oppilaista. Kuitenkin taitotasoarvion perusteella A-suomen oppilaiden osaamistaso on heikentynyt vuodesta 2009 vuoteen 2022. Selvimmin heikentyminen näkyy kirjoittamisen osalta, jossa tavoitetasolle eli kouluarvosanaa 8 vastaavalle tasolle ylsi vuonna 2022 vain 19 % oppilaista, kun vuonna 2009 osuus oli yli kaksinkertainen (40 %). Oppilaiden taitotasossa on huomattavia alueellisia eroja, ja suomen kielen osaaminen on heikompaa vahvasti ruotsinkielisillä alueilla.³⁸⁶

Toisen kotimaisen kielen kehittämisohjelman toimenpiteillä pyrittiin edistämään toisen kotimaisen kielen oppimista ja opetusta. Suurin osa ohjelman toimenpiteistä koski molempia kotimaisia kieliä, mutta niiden toteuttamisessa on ollut eroja kielestä riippuen. Ruotsinkielinen ja suomenkielinen koulutus eroavat toisistaan toisen kotimaisen kielen opetuksen osalta, koska niiden kieliohjelmat ovat erilaisia ja siten myös oppilaiden kielivalinnat ja -polut eroavat toisistaan. Suomi on tärkeä oppiaine ruotsinkielisessä koulutuksessa, ja hyvä suomen kielen taito on monella tapaa merkityksellinen sekä jatko-opintojen että työelämän kannalta. Ruotsinkielisten koulujen suomen kielen opetukseen liittyvät erityispiirteet ja haasteet on huomioitu kehittämisohjelman toimenpiteiden toteutuksessa, esimerkiksi verkostotoiminnan edistämiseksi ja yhteistyössä suomen kielen opiskelun jatkuvuuden vahvistamiseksi, sekä eri koulutusasteiden tukiaineistojen kehittämisessä ja päivittämisessä.³⁸⁷

385 Äidinkielenomainen suomi on suunnattu kaksikielisille oppilaille, joiden toinen äidinkieli on suomi, kun taas A-suomea opetetaan vieraana kielenä.

386 Juurakko-Paavola, T. (2024), s. 28–37.

387 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

8.4.4 Suomenkielinen lukio- ja ammatillinen koulutus

Lukiokoulutuksessa äidinkielen ja kirjallisuuden opintoja on 12 pakollisen opintopisteen laajuinen kokonaisuus ja 6 valinnaisen opintopisteen kokonaisuus. Sekä suomen kieli ja kirjallisuus että suomi toisena kielenä ja kirjallisuus oppimäärien rakenne on sama. Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän suoritti vuonna 2023 yhteensä reilu 1 200 opiskelijaa. Lukiokoulutuksen päätteeksi järjestettävässä ylioppilastutkinnossa äidinkielen ja kirjallisuuden ylioppilaskoe on ainut pakollinen koe. Suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän suorittaneille järjestetään suomi toisena kielenä ja kirjallisuus -ylioppilaskoe, jonka suorittajamäärä on ollut viime vuosina kasvussa. Koe uudistuu kevään 2027 tutkinnosta alkaen, ja silloin se myös jaetaan kahdelle koepäivälle. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuonna 2022 teettämässä selvityksessä lähes kaksi kolmasosaa lukiokoulutuksen järjestäjistä kertoi, että heillä on suomi tai ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän opiskelijoita.

Pääministeri Orpon hallitusohjelman mukaisesti suomalaista ylioppilastutkintoa kehitetään siten, että sen voi jatkossa suorittaa myös englannin kielellä. Tätä varten on mahdollistettava myös englanninkieliset lukio-opinnot. Englanninkielinen lukiokoulutus alkaa 1.8.2026 siihen luvan saaneissa lukioissa. Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunta on englanninkieliseen lukiokoulutukseen liittyen huolissaan siitä, että pääosin englanniksi tapahtuvassa lukiokoulutuksessa kansalliskielten oppimiselle ei juuri tarjoudu mahdollisuuksia. Kansalliskielten oppiminen lisää osallisuutta yhteiskunnassa, joten päätöksellä englanninkielisen lukiokoulutuksen järjestämisestä on lautakunnan mukaan suuri kielipoliittinen ja yhteiskunnallinen merkitys. Lautakunta on myös huolissaan siitä, että englanninkielinen lukiokoulutus ja ylioppilaskoe syövät kansalliskielten koulutukseen kohdennettuja resursseja.³⁸⁸

Toista kotimaista kieltä voi opiskella lukiossa joko A- tai B2-kielenä, ja se on kaikille pakollinen kieli äidinkielen lisäksi. Toisen kotimaisen kielen pakollisuus osana ylioppilastutkintoa poistui vuonna 2004, ja sen jälkeen sen kirjoittajamäärä on laskenut ja osaaminen heikentynyt huomattavasti. Vimeisen kymmenen vuoden aikana noin kolmasosa ylioppilaskokeisiin ilmoittautuneista on kirjoittanut joko pitkän tai keskipitkän ruotsin kielen osana tutkintoa. Naisten ja miesten välillä ero tässä on suuri: miehistä kokeeseen osallistui vuosina 2017–2022 noin 21–26 prosenttia, kun taas naisten osallistumisprosentti vaihteli 43–55:n välillä.³⁸⁹ Myös lukion päättötodistusten ruotsin arvosanoissa näkyy selkeä ero naisten ja miesten

388 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

389 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

välillä. Vuonna 2023 miehistä yli puolet sai B-ruotsista arvosanan 5 tai 6, ja vain 20 prosenttia ylsi arvosanaan 8 tai sen yli. Naisista heikoimmille arvosanoille jäi kolmasosa, ja arvosanaan 8 tai yli ylsi reilu 40 prosenttia.³⁹⁰

Ammatillisessa koulutuksessa ammatillisten perustutkintojen yhteisiin tutkinnon osiin (ns. yto-aineet) sisältyy 11 osaamispisteen (osp) laajuinen kokonaisuus *Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen*, jossa suomen kielen opetusta annetaan neljän pakollisen ja kolmen valinnaisen osaamispisteen verran joko äidinkielenä tai toisena kielenä. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluvaan Taide ja luova ilmaisu -osuuteen (1 osp:een pakolliset ja 3 osp:een valinnaiset opinnot) kuuluu äidinkieleen kiinteästi liittyvää kirjoittamisen opetusta. Ammatillisten perustutkintojen yhteisten tutkinnon osien sisältöjä ollaan päivittämässä vuonna 2025 joiltain osin. Opetus- ja kulttuuriministeriön teettämässä selvityksessä vuonna 2022 ammatillisen koulutuksen järjestäjistä 79 % kertoi, että heillä on koulutuksessa opiskelijoita, joilla on suomi tai ruotsi toisena kielenä -tuen tarve.³⁹¹

Suomenkielisen ammatillisen koulutuksen perustutkintoon kuuluu yhden osaamispisteen verran toisen kotimaisen kielen opintoja. Yhtenä Toisen kotimaisen kielen kehittämisohjelman toimenpiteenä oli toisen kotimaisen kielen opiskelun vahvistaminen ammatillisessa koulutuksessa, erityisesti palvelualan työtehtävissä. Toimenpiteen toteuttamiseksi Opetushallitus asetti alkukeväällä 2023 haettavaksi valtionavustuksen, jonka avulla koulutuksen järjestäjä voi kohdentaa kehittämis-toimia aloille, joissa tarvitaan taitoa palvella asiakkaita molemmilla kotimaisilla kielillä. Avustusta myönnettiin yhdelle sitä hakeneelle koulutuksen järjestäjälle 23 500 €. ³⁹²

Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunnan mukaan yksi vakavimmista kielipoliittisista ongelmista on ammatillisen koulutuksen yhteisten tutkinnon osien eli mm. kielen ja viestinnän opintojen jatkuva vähentäminen. Lautakunnan näkemyksen mukaan tämä säästöistä johtuva kehitys on osaltaan aiheuttanut sen, että kaikilla opiskelijoilla ei ole opinnoissa, työelämässä eikä jatkokoulutuksessa vaadittavaa luku- tai kirjoitustaitoa. Lautakunta katsoo, että suomen kielen

390 Juurakko-Paavola, T. (2024), s. 28.

391 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

392 Opetushallitus: *Ammatillisen koulutuksen toisen kotimaisen kielen opiskelun vahvistaminen palvelualoilla* [verkkosivu]. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/funding/ammattillisen-koulutuksen-toisen-kotimaisen-kielen-opiskelun-vahvistaminen-palvelualoilla>.

selvityksen³⁹³ suositusten mukaisesti ammatillisten opintojen suomen kielen ja viestinnän osaamistasosta tulisi tehdä arviointi, ja äidinkielen ja kirjallisuuden opetustuntimäärää tulisi lisätä ammatillisen koulutuksen lisäksi myös lukioissa.³⁹⁴

8.4.5 Ruotsinkielinen lukio- ja ammatillinen koulutus

Ruotsin kieli ja kirjallisuus -oppiaine vastaa laajuudeltaan ja suurelta osin myös sisällöltään suomen kieli ja kirjallisuus -oppiainetta. Pakollisia opintoja on tarjolla 12 opintopisteen verran ja valinnaisia opintoja 6 opintopisteen verran. Myös ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppiaine vastaa laajuudeltaan ja sisällöltään vastaavaa suomenkielistä oppiainetta. Ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -oppimäärän suoritti osana lukiokoulutusta vuonna 2023 yhteensä 15 opiskelijaa. Ylioppilaskirjoituksissa ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -kokeen suorittajamäärä on kasvussa. Vielä kymmenisen vuotta sitten määrä oli 1–10 opiskelijaa yhtä koekertaa kohden, mutta nykyään se on jo noin 20–30 opiskelijaa ja kasvaa yhä. Myös ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus -ylioppilaskoe uudistuu kevään 2027 tutkinnosta alkaen ja muuttuu kaksipäiväiseksi.

Suomea toisena kotimaisena kielenä opiskelevista sitä A-kielenä opiskelevien osuus laskee lukiossa hieman peruskouluun verrattuna. Vuonna 2023 lukion oppimäärän suorittaneista 86 % opiskeli suomea A-kielenä ja 12 % B1-kielenä. Ylioppilaskirjoituksissa vuonna 2024 pitkän suomen kirjoitti 46 % opiskelijoista ja keskipitkän suomen 29 %. Pidemmällä aikavälillä pitkän suomen kirjoittajien määrä on ollut laskusuunnassa, ja lasku on ollut erityisen suurta viime vuosien aikana. Vastaavasti keskipitkän suomen kirjoittajien määrä on ollut nousussa.³⁹⁵ Lukion päättötodistuksen arvosanoissa myös suomen kohdalla näkyy ero miesten ja naisten välillä, naisten arvosanojen keskiarvon ollessa kaikkialla Suomessa miesten keskiarvoa korkeampi. Arvosanoissa on nähtävissä myös maantieteellistä hajontaa, ja arvosanojen keskiarvo on Varsinais-Suomessa korkeampi kuin Uudellamaalla tai Pohjanmaalla. Vuonna 2023 lukion päättötodistuksessa arvosanaan 8 tai yli ylsi reilu puolet kaikista opiskelijoista, ja heikoimmille arvosanoille 5 tai 6 jäi 21 prosenttia opiskelijoista.³⁹⁶ Luvut ovat päinvastaiset kuin ruotsi toisena kotimaisena kielenä -oppiaineessa.

393 Onikki-Rantajääskö, T. (2024).

394 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

395 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025).

396 Juurakko-Paavola, T. (2024), s. 38–39.

Ammatillisessa koulutuksessa ruotsinkielisellä puolella ammatilliseen perustutkintoon kuuluvat äidinkielen ja ruotsin toisena kielenä opinnot vastaavat suomenkielistä koulutusta. Sen sijaan toisen kotimaisen kielen opintoja sisältyy ruotsinkieliseen ammatillisen koulutuksen perustutkintoon kahden osaamispisteen verran, mikä on yksi osaamispiste enemmän kuin ruotsin opintoja suomenkielisellä puolella.

Folktingetin mukaan ruotsinkielisen ammatillisen koulutuksen ongelmia ovat koulutustarjonnan niukkuus ja epäpätevien opettajien suuri osuus, sekä myös suomenkielistä koulutusta koskettavat rahoitusleikkaukset ja lähiopetustuntien väheneminen. Ruotsinkielisen ammatillisen koulutuksen järjestäjät ovat harvassa, eikä joitain koulutuksia ole lainkaan tarjolla ruotsiksi.³⁹⁷ Vaikka koulutusta olisi tarjolla ruotsiksi, saattavat ruotsin- ja suomenkieliset opiskelijat silti olla keskenään eriarvoisessa asemassa. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on vuonna 2024 katsonut sisäministeriön syrjineen ruotsinkielisiä opiskelijoita pelastustoimen ammatillista peruskoulutusta järjestäessään. Suomenkielisessä, Kuopion Pelastusopistolla säännöllisesti järjestettävässä koulutuksessa opiskelijoille tarjotaan ilmainen majoittuminen ja ruokailu, mutta Vaasassa järjestetyssä ruotsinkielisessä koulutuksessa opiskelijoiden edellytettiin itse vastaavan majoitus- ja ruokailukustannuksistaan.³⁹⁸

Ruotsinkielisessä lukio- ja etenkin ammatillisessa koulutuksessa korostuu Folktingetin ja Kotuksen ruotsin kielen lautakunnan mukaan koko koulutusjärjestelmää vaivaava pula ruotsinkielisestä oppimateriaalista³⁹⁹. Toisen asteen ammatilliseen koulutukseen saatavilla oleva ruotsinkielinen oppimateriaali on Folktingetin mukaan vanhentunutta eikä sovellu nykyisiin tutkinnon perusteisiin, eikä materiaali lisäksi kata koko ruotsinkielistä koulutuskokonaisuutta⁴⁰⁰. Suomen-ruotsalaiset rahastot ovat tukeneet oppimateriaalin tuottamista, mutta Folktinget katsoo, että oppimateriaalin tuotannon rahoittaminen olisi valtion velvollisuus yksityisten rahastojen sijaan. Folktinget on ottanut kantaa oppimateriaalikysymyseen vuoden 2021 koulutuspoliittisesta selonteosta antamassaan lausunnossa sekä

397 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

398 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätös koskien ruotsinkielistä pelastusalan peruskoulutusta, YVTLTK/20/2023.

399 Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025); Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

400 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

vuonna 2022 silloiselle opetusministeri Li Anderssonille luovuttamassaan kirjeessä. Kannanotoissaan Folktinget peräänkuuluttaa valtion vastuuta laadukkaan ruotsinkielisen oppimateriaalin saatavuudesta huolehtimisessa.⁴⁰¹

Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmaan on kirjattu laadukkaan opetusmateriaalin saatavuuden varmistaminen molemmilla kansalliskielillä ja ruotsinkielisen koulutuksen kehittämistarpeiden huomioiminen⁴⁰². Oppimateriaalin saatavuuden parantamiseksi hallitus on lisännyt määrärahoja pienlevikkisille oppimateriaaleille, joiden tuottaminen ei ole yksityisille toimijoille kannattavaa.

8.5 Korkeakoulut

Yliopistojen opetus- ja tutkintokielistä säädetään yliopistolain (558/2009) 11 §:ssä. Sen mukaan Helsingin yliopiston ja Taideyliopiston opetus- ja tutkintokielet ovat suomi ja ruotsi. Yliopistouudistuksen yhteydessä Aalto-yliopistoksi yhteen sulautuneiden yliopistojen opetus- ja tutkintokieli säilyi kunkin yksikön osalta sellaisena kuin se oli ennen yliopistojen yhdistymistä. Aalto-yliopiston opetus- ja tutkintokielet ovat näin ollen suomi ja ruotsi teknillistieteellisellä ja taideteollisella alalla ja suomi kauppateieteellisellä alalla. Åbo Akademin ja Svenska handelshögskolanin sekä Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanin opetus- ja tutkintokieli on ruotsi. Muiden yliopistojen opetus- ja tutkintokieli on suomi. Yliopistolain 11 §:n 2 momentin mukaan yliopisto voi päättää lisäksi muun kielen kuin 1 momentin mukaisen opetus- ja tutkintokielensä käyttämisestä opetus- ja tutkintokielenä ja opintosuorituksissa.

Ammattikorkeakoululain (932/2014) 8 §:n mukaan ammattikorkeakoulun toimiluvassa määrätään ammattikorkeakoulun opetus- ja tutkintokieleksi suomi tai ruotsi ja ammattikorkeakoulu voi päättää, että tämän lisäksi opetus- ja tutkintokielenä käytetään jotain muuta kieltä. Suomessa on kaksi ammattikorkeakoulua (Yrkeshögskolan Arcada ja Yrkeshögskolan Novia), joiden opetus- ja tutkintokieleksi on toimiluvassa määrätty ruotsi. Muiden ammattikorkeakoulujen opetus- ja tutkintokieleksi on määrätty suomi.

Yliopistot ja ammattikorkeakoulut päättävät itse siitä, missä laajuudessa ne käyttävät lakisääteisten tai toimiluvassa määriteltyjen opetus- ja tutkintokielten lisäksi muita kieliä. Yliopiston ja ammattikorkeakoulun on kuitenkin turvattava

401 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

402 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 80.

perustutkintojen opetus ja suoritettavuus lakisääteisillä opetus- ja tutkinto-kielillä. Yliopistolaissa tai ammattikorkeakoululaissa ei ole erikseen määritelyä siitä, mitä opetus- ja tutkintokielellä tarkoitetaan. Vakiintuneen tulkinnan mukaisesti opetus- ja tutkintokielellä tarkoitetaan kieltä, jota käytetään yliopiston ja ammattikorkeakoulun opetuksessa, tutkinnoissa ja tehtäessä tutkintoon kuuluvia suorituksia. Tutkinnon kieli määrittelee sen, minkä kielisen tutkintotodistuksen ja tutkintonimikkeen tutkinnon suorittanut opiskelija saa. Opetuksen kielellä tarkoitetaan kieltä, jolla opetusta annetaan. Opiskelijan suorittamalla tutkinnolla voi olla vain yksi kieli, vaikka opetuksessa käytettäisiinkin useampaa kieltä.

Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvityksen mukaan korkeakouluissa englanti on korvannut suomen kieltä joissakin toiminnoissa ja heikentänyt erityisesti suomenkielisten palveluiden saatavuutta⁴⁰³. Yliopistoissa englantia käytetään enemmän kuin ammattikorkeakouluissa, ja niissä opinnäytetöiden kielissä englannin osuus on kasvanut hiukan, vaikka suurin osa opinnäytetöistä kirjoitetaan edelleen suomeksi Aaltoa ja LUT:ia lukuun ottamatta. Väitöskirjat taas kirjoitetaan lähes aina englanniksi. Syynä englannin lisääntyneelle käytölle opetus- ja tutkintokielenä on sen asema kansainvälisenä tutkimuksen kielenä, minkä myötä vähitellen suuri osa kurssikirjallisuudesta on saatavilla vain englanniksi. Myös kansainvälisten opiskelijoiden määrä vaikuttaa englannin käytön yleisyyteen. Kansainvälisen henkilökunnan kasvava osuus taas on johtanut englannin käytön lisääntymiseen korkeakoulujen hallinnossa. Suomi on silti selvityksen perusteella yhä pääasiallinen työkieli kaikissa sitä opetuskielenään käyttävissä korkeakouluissa Aaltoa lukuun ottamatta. Huoli englannin vaikutuksesta suomenkielisten palveluiden saatavuuteen näkyy kuitenkin selvityksessä selkeimmin juuri korkeakoulujen kohdalla.⁴⁰⁴

Englannin kielen lisääntynyt käyttö näkyy myös ruotsinkielisissä korkeakouluissa. Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvityksessä sekä Arcada että Novia olivat niiden viiden ammattikorkeakoulun joukossa, joiden vastaajista 100 % raportoi käyttävänsä englantia päivittäin työssään⁴⁰⁵. Yliopistoista Hankenissa englannin kielellä on vahva asema, mutta selvityksen perusteella pääasiallinen kieli sielläkin on silti ruotsi. Selvityksen mukaan ruotsin käyttö riippuu korkeakoulun kielellisestä statuksesta. Ruotsinkielisissä korkeakouluissa ruotsin asema on vahva, mutta suomenkielisissä korkeakouluissa ruotsia käytetään työkielenä harvoin, ja

403 Laitinen, M. ym. (2023). s. 126.

404 Laitinen, M. ym. (2023). s. 76.

405 Laitinen, M. ym. (2023). s. 58.

englanti on sitä huomattavasti yleisemmin käytetty kieli. Englannin käytön lisääntymisen korkeakouluissa ei koeta heikentävän koulujen ruotsinkielisten palveluiden saatavuutta yhtä merkittävästi kuin suomenkielisten palveluiden kohdalla⁴⁰⁶.

Opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi dosentti Janne Saarikiveltä selvityksen⁴⁰⁷ suomen ja ruotsin kielen asemasta yliopistoissa annettavassa koulutuksessa ja tieteellisessä tutkimuksessa. Selvitys kirjoitettiin tammi-maaliskuussa 2023 ja sen laatimiseen osallistui myös filosofian maisteri Jani Koskinen. Selvityksen mukaan suomalaiset yliopistot ovat englanninkielistyneet merkittävästi Bolognan prosessin eli eurooppalaisen tutkintorakenteen synnyn ja uuden yliopistolain myötä. Pääosa kehityksestä on tapahtunut noin vuosikymmenessä ja pisimmällä se on Aalto-yliopistossa ja teknillisillä aloilla. Parhaiten kansalliskielinen opetus on säilynyt teologiassa sekä oikeus-, kasvatustieteissä ja lääketieteissä, joiden opetuksella on suora yhteys kansalliskieliseen työelämään.

Ruotsinkielisen koulutuksen nykytilaa ja kehittämistarpeita korkeakoulut mukaan lukien tarkasteltiin myös Gun Oker-Blomin tekemässä vuonna 2021 julkaistussa selvityksessä⁴⁰⁸. Selvityksen mukaan joitakin tärkeitä korkea-asteen koulutuksia, kuten suuhygienistin ja ravitsemusterapeuttien koulutuksia, ei järjestetä ruotsiksi ja joitain koulutuksia järjestään ruotsin kielellä vain satunnaisesti tai harvemmin. Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeä huomioda, että ongelmana on selvityksen mukaan myös hakijapula (esimerkiksi teknisille aloille ja sosiaalisialalle). Selvityksen mukaan ruotsinkielistä opinto-ohjaajien koulutusta on järjestetty vain ajoittain (muutoin kuin sivuaineopiskelijoille). Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi vuonna 2023 erillislisärahastusta ruotsinkielisten opinto-ohjaajien ja erityisopettajien koulutukseen.

Myös kieliryhmien edustajien arvioissa korostuu huoli siitä, että englannin kieli valtaa enenevässä määrin alaa korkeakoulutuksessa. Kaksikielisissä korkeakouluissa tämän nähdään johtavan siihen, että kaksikielisyys alkaa tarkoittaa käytännössä suomen ja englannin kieliä suomen ja ruotsin kielten sijaan. Folktingetin mukaan ruotsinkielisen korkeakoulutuksen erityishaasteena on riittävän laajan tarjonnan ja korkean laadun ylläpitäminen, jotta koulutus kykenee jatkossakin houkuttelemaan opiskelijoita. Kotimaisten kielten keskuksen ruotsin kielen lautakunta kiinnittää

406 Laitinen, M. ym. (2023). s. 76.

407 Saarikivi, J. & Koskinen, J. (2023). *Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja?: Selvitys yliopistojen kielivalinnoista*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2023:24. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

408 Oker-Blom, G. (2021). *Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2021:9. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.

huomiota resurssipulasta kärsivään ruotsinkieliseen poliisikoulutukseen. Lautakunnan mukaan ruotsinkielisten poliisien liian vähäisen määrän takia olisi tärkeää, että ruotsinkielistä koulutusta järjestettäisiin tarpeeksi usein ja myös jatkokoulutautuminen olisi mahdollista ruotsiksi.⁴⁰⁹

Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunnan näkemyksen mukaan korkeakoulutus on nyt keikahduspisteessä, ja mikäli yksikielinen englannin kielen käyttö valtaa edelleen alaa, on sillä heijastusvaikutukset muuhun yhteiskuntaan. Keskeinen kysymys lautakunnan mukaan on se, pystyvätkö koulutusjärjestelmästä valmistuneet toimimaan alansa asiantuntijoina myös suomen kielellä. Ratkaisevana suomen kielen kehittymiselle tieteen ja asiantuntemuksen kielenä lautakunta näkee monikielisten käytäntöjen juurruttamisen korkeakouluihin sekä sellaisen kaksi- tai monikielisen opetuksen toteuttamisen, jossa suomen kieli on sisältöjen opettamisen ja sekä suullisen että kirjallisen viestinnän keskeinen kieli.⁴¹⁰ Myös suomen kielen selvityksessä ja englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvityksessä peräänkuulutetaan korkeakoulujen monikielisiä käytänteitä, joiden avulla varmistetaan opiskelijoiden mahdollisuus toimia alansa asiantuntijoina myös kansalliskielillä⁴¹¹.

Yliopistojen lakisääteisten opetus- ja tutkintokielten ja muiden opetus- ja tutkintokielten suhdetta on käsitelty eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin ratkaisukäytännössä. Viimeisimmässä ratkaisussa⁴¹² apulaisoikeuskansleri totesi Aalto-yliopiston englanninkielisen opetuksen kauppatieteellisen ja teknillisen alan maisterikoulutuksessa käytännössä syrjäyttäneen suomen kielen ja muuttuneen pääasialliseksi opetuskieleksi myös kandidaattiopinnoissa. Yliopistolaki antaa yliopistolle harkintavaltaa päättää, missä määrin yhtäältä lakisääteisiä opetus- ja tutkintokieliä ja toisaalta muita kieliä – eli lähinnä englantia – käytetään opetuksessa. Lainmukaisen harkintavallan rajat ylitetään, jos englannin kielen käyttö syrjäyttää suomen aseman opetus- ja tutkintokielenä. Apulaisoikeuskanslerin ratkaisun mukaan näin on selvitysten perusteella Aalto-yliopistossa käynyt. Apulaisoikeuskansleri yhtyi opetus- ja kulttuuriministeriön lausunnossa esitettyyn

409 Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025).; Sylvén, J. (2024). *Svenskan vid Helsingfors universitet: Språkpolicy, attityder och realiteter*. (Nordica Helsingensia 64) [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda.; Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

410 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

411 Onikki-Rantajääskö, T. (2024), s. 284; Laitinen, M. ym. (2023), s. 130–131.

412 OKV/2967/10/2021, Oikeuskanslerin ratkaisu, Aalto-yliopiston kielelliset linjaukset.

näkemykseen, jonka mukaan opiskelijoilla on oltava halutessaan mahdollisuus suorittaa sekä kandidaatin että maisterin tutkinnot niin, että pääosa opetuksesta on tarjolla suomen kielellä.

Apulaisoikeuskanslerin ratkaisun jälkeen Aalto-yliopisto on uudistanut kielelliset linjauksensa. Uusien linjausten toimeenpano tapahtuu asteittain kahden seuraavan opetussuunnitelmakauden aikana alkaen opetussuunnitelmakaudesta 2024–2026. Alempien ja ylempien korkeakoulututkintojen osalta uudistetuissa linjauksissa todetaan, että kaikilla koulutusvastuualueilla tulee tarjota mahdollisuus suorittaa tutkinto pääosin suomeksi. Kun koulutusohjelman tutkintokieleksi on vahvistettu suomi, koulutusohjelman yhteisten opintojen, kuten esimerkiksi perusopintojen ja kaikkien pääaineiden opetus ja ohjaus järjestetään suomeksi siten, että opiskelijalla on mahdollisuus suorittaa nämä kokonaisuudet suomeksi järjestettävillä opinnoilla. Tekniikan ja taiteiden aloilla koulutusohjelman yhteisiin opintoihin kuuluvaa opetusta ja suoritushallinnollisia järjestetään myös ruotsiksi.

Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota yliopistojen tutkinnoista ja erikoistumiskoulutuksista annetun valtioneuvoston asetuksen (794/2004) selkeyttämistarpeeseen opiskelijan kielitaitovaatimuksista vapauttamista koskevan sääntelyn osalta⁴¹³. Asetuksen mukaan yliopisto voi erityisestä syystä vapauttaa opiskelijan siinä säädettyistä kielitaitovaatimuksista. Sitä, mikä tällainen erityinen syy voi olla, jää yliopistojen omaan harkintavaltaan. Asetukseen perustuen yliopistot ovat säännönmukaisesti vapauttaneet opiskelijoita ruotsin kielen kielitaitovaatimuksista esimerkiksi silloin, jos opiskelija ei ole suorittanut vaadittua lukion oppimäärää toisen kotimaisen kielen opintoja. Oikeusasiamiehelle toimittamassaan lausunnossa opetus- ja kulttuuriministeriö toteaa, että linjaus vapauttaa toisen kotimaisen kielen kielitaitovaatimuksista kaikki sellaiset opiskelijat, jotka eivät ole suorittaneet kokonaan pakollista lukion oppimäärää, näyttää etäännyvän kielitaitovaatimuksista vapauttamista koskevan säännöksen tarkoituksesta. Ratkaisussaan oikeusasiamies esitti opetus- ja kulttuuriministeriön harkittavaksi toimenpiteitä sääntelyn uudistamistarpeiden arvioimiseksi. Ministeriö yhtyy oikeusasiamiehen käsityksiin lainsäädännön kehitystarpeista, ja kielitaitovaatimuksista vapauttamista koskevat säännökset on tarkoitus uudistaa kuluvalle hallituskaudella osana muuta tutkintoihin liittyvää uudistamistyötä⁴¹⁴.

413 EOAK/1493/2022 ja EOAK/2177/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Opiskelijan vapauttaminen kielitaitovaatimuksista.

414 Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.2.2023). Opetus- ja kulttuuriministeriön ilmoitus ministeriön toimenpiteistä eduskunnan oikeusasiamiehen päätöksen (EOAK/1493/2022) johdosta [kirje].

Korkeakouluopiskelijoiden motivaatiota ja osaamista toisen kotimaisen kielen opinnoissa on tarkasteltu Taina Juurakko-Paavolan selvityksessä. Selvityksen perusteella ruotsin opiskelu toisena kotimaisena kielenä jakaa opiskelijoita, hieman suuremman osan suhtautuessa opiskeluun negatiivisesti kuin positiivisesti. Motivaatio ruotsin kielen opiskeluun näyttää laskeneen vuoteen 2008 verrattuna, samoin kuin opiskelijoiden ruotsin kielen osaaminen. Suomen kielen osalta ajallista vertailua ei ole, mutta opiskelijoiden taitotaso suomessa toisena kotimaisena kielenä on keskimäärin korkeampi kuin ruotsissa. Tätä selittää etenkin monien opiskelijoiden vahva kaksikielisyys. Suurinta osaa opiskelijoista motivoi suomen kielen opiskeluun sen hyödyt työelämässä, kun taas ruotsin kielen osalta merkittävin motivaatiotekijä oli opiskelijan henkilökohtainen kiinnostus kieleen.⁴¹⁵

8.6 Julkishallinto

Suomen kielen selvityksessä⁴¹⁶ todetaan julkishallinnon olevan alue, jossa valtiolta voi suorimmin vaikuttaa kielitilanteeseen lainsäädännön ja ohjeistusten keinoin sekä resursseja jakamalla. Julkishallinnossa käytetyssä kielessä on kyse kansalaisten oikeuksien toteutumisesta ja mahdollisuudesta osallistua yhteiskuntaan. Kielellisten oikeuksien toteutumatta jääminen estää osallisuuden, oikeusturvan ja hyvän hallinnon toteutumisen. Hallintolaki⁴¹⁷ edellyttää viranomaisilta asiallisen, selkeän ja ymmärrettävän kielen käyttöä. Kielellinen saavutettavuus ja yhdenvertaisuuden toteutuminen edellyttävät selkeän kielen lisäksi myös selko-kielen tarpeen huomioimista.

Säädös- ja virkakielen ymmärrettävyys vaikuttaa kansalaisten mahdollisuuksiin noudattaa lakeja, toimia viranomaisten kanssa ja käyttää viranomaispalveluja. Valtioneuvoston tilaamassa, vuonna 2024 valmistuneessa säädöskielen ymmärtäminen -hankkeessa⁴¹⁸ tutkittiin, miten juristit, muut asiantuntijat ja maallikot ymmärtävät suomen- ja ruotsinkielisiä lakitekstejä, ja mitkä säädöskielen ominaisuudet estävät ja mitkä edistävät ymmärtämistä. Tulosten perusteella jopa juristit pitivät säädöksiä vaikeina ja raskaslukuisina, ja lukemista vaikeuttivat etenkin pitkät ja mutkikkaat virkkeet, viittaukset ja termit. Hankkeen tutkijat korostavat, että

415 Juurakko-Paavola, T. (2024), s. 56–141.

416 Onikki-Rantajääskö, T. (2024), s. 175.

417 Hallintolaki (434/2003), 9 §.

418 Fremer, M.; Kankaanpää, S.; Nordman, L.; Rydzewska-Siemiatkowska, J. & Suominen, R. (2024). *Säädöskielen ymmärtäminen*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:16. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

säädöskielen lähentämistä yleiskieleen tulee jatkaa, ja säädösten vaikutusarviointiin tulee lisätä ymmärrettävyyden arviointi erityisesti niissä laeissa, jotka koskettavat kansalaisia laajasti. Lisäksi ruotsinkielinen säädösversio tulee huomioida lainvalmisteluprosessissa alusta asti ja sen käännökseen on varattava riittävästi aikaa. Lainvalmisteluprosesseille tyypillinen tiukka aikataulu ja niukat resurssit aiheuttavat haasteita etenkin ruotsin kielen osalta esimerkiksi liian lyhyiden lausuntoaikojen muodossa. Myös Kotuksen ruotsin kielen lautakunnan mukaan lausuntoaika ruotsinkielisistä mietinnöistä ja lakiehdotuksista on usein liian lyhyt⁴¹⁹.

Lainvalmistelun tiukka aikataulu ja niukat resurssit näkyvät toisinaan eroavaisuuksina ruotsin- ja suomenkielisten lakiehdotusten välillä. Oikeuskansleri havaitsi tarkastelussaan vuonna 2023 eroavaisuuksia useiden eri ministeriöiden suomen- ja ruotsinkielisissä lakiehdotuksissa⁴²⁰. Saatujen selvitysten ja lausuntojen perusteella syitä eroavaisuuksille olivat liiallinen kiire lainvalmistelussa ja sen myötä myös käänносprosessissa, etenkin loppuvaiheessa esityksessä tapahtuvat muutokset esimerkiksi poliittisen ohjauksen johdosta, käänноспalvelujen rajallisuus, laintarkastusresurssien rajallisuus erityisesti kiiretilanteissa, hallituskauden loppupuolelle painottuva hallitusten esitysten ruuhka, ruotsia riittävästi taitavien esittelijöiden puute ja ylipäänsä riittävien lainvalmisteluresurssien puute. Oikeuskanslerin mukaan ministeriöissä paine noudattaa aikatauluja vaikuttaa ajavan huolellisen lainvalmistelun ohi, mikä ei ole hyväksyttävää. Virheet ruotsinkielisissä säädösteksteissä vaikuttavat erityisesti ruotsinkielisiin henkilöihin ja henkilöihin, joiden asioita käsitellään viranomaisissa ruotsin kielellä, minkä vuoksi tilanne on ongelmallinen myös yhdenvertaisuuden kannalta. Tilanne on erityisen ongelmallinen myös ruotsinkielisen Ahvenanmaan maakunnan kannalta. Ratkaisussaan oikeuskansleri kiinnitti valtioneuvoston ja ministeriöiden vakavaa huomiota näiden velvollisuuteen huolehtia siitä, että eduskunnalle annettavat suomen- ja ruotsinkieliset lakiehdotukset vastaavat toisiaan ja että edellytykset tähän on turvattu ministeriöiden lainvalmistelussa.

Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvityksen⁴²¹ mukaan julkishallinnossa englannin kielen käyttö on muuta maata yleisempää Helsinki-Uudenmaan suuralueella sekä kaupunkimaisissa kunnissa. Englannin kielelle on tarvetta etenkin niissä julkishallinnon osissa, joissa kohdataan maahan muuttaneita. Selvityksessä

419 Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025).

420 OKV/954/70/2020, Oikeuskanslerin ratkaisu, Virheellisydet eri ministeriöissä valmistelluissa ruotsinkielisissä lakiehdotuksissa; Valtioneuvoston oikeuskansleri. (2024). *Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2023*. Helsinki: Oikeuskanslerin virasto, s. 59.

421 Laitinen, M. ym. (2023). s. 125–127.

julkishallinnon edustajat eivät olleet sitä mieltä, että englantia olisi kuitenkin korvannut tai tulisi korvaamaan suomen kielen käyttöä julkishallinnossa. Ruotsin kielen kohdalla sen sijaan englannin vaikutus näkyy selvemmin, ja englantia korvaa julkishallinnossa yhä useammin ruotsin kielen esimerkiksi tilanteissa, joissa asiakaspalvelijan ruotsin taito ei riitä asiakkaan palvelemiseen. Myös pohjoismainen yhteistyö toimii yhä useammin ruotsin sijaan englanniksi.⁴²² Englannin vahva asema näkyy myös siinä, että huomattavasti suurempi osa vastaajista katsoi sujuvan englannin kielen taidon olevan julkishallinnon henkilöstölle tarpeen kuin sujuvan ruotsin kielen taidon.⁴²³ Folktingetin mukaan esimerkiksi kaupunkien rekrytointi-ilmoituksissa hakijoilta edellytetään entistä useammin hyvää englannin kielen taitoa ja entistä harvemmin hyvää ruotsin kielen taitoa⁴²⁴.

Folktinget on huolissaan siitä, että viranomaisten kielilain tuntemus on heikentynyt. Folktingetin mukaan viranomaiset rinnastavat yhä useammin lainsäädännössä eri asemassa olevat ruotsin ja englannin kielet toisiinsa, ja ruotsi uhkaa jäädä suomen ja englannin varjoon tai muuten unohtua viranomaisten toiminnassa. Kielilainsäädännön näkökulmasta kyseenalaisia ovat esimerkiksi kaksikielisten viranomaisten tai viranomaispalveluiden yksikielisesti suomenkieliset nimet. Ongelmia ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa on Folktingetin mukaan kaikilla kaksikielisillä alueilla, ja ongelmat koskevat sekä valtionhallinnon että alueellisten ja paikallisten viranomaisten toimintaa. Folktinget painottaa, että toimivassa oikeusvaltiossa kansalaisten tulee voida luottaa siihen, että lakeja, kuten kielilakia, noudatetaan viranomaisten toiminnassa.⁴²⁵

Kansalliskielistrategiassa todetaan, että ruotsin kielestä on tulossa katoava kieli hallinnossa sen vähentyneen käytön ja heikentyneen osaamisen myötä⁴²⁶. Oikeusministeriö toteutti osana kansalliskielistrategian toimeenpanoa selvityksen⁴²⁷, jossa kartoitettiin kansalliskielten ja muiden kielten osaamista ministeriöissä ja valtion viranomaisissa. Vuonna 2023 julkaistun selvityksen perusteella valtion henkilöstöstä äidinkieleltään ruotsinkielisiä on vain noin 3,7 %, vaikka koko väestössä ruotsinkielisten osuus on 5,2 %. Suomenkielisiä taas on valtion henkilöstössä suurempi osuus kuin koko yhteiskunnassa (94,7 % vs. 86,5 %). Ruotsinkielisiä työskentelee

422 Laitinen, M. ym. (2023). s. 78.

423 Laitinen, M. ym. (2023). s. 98.

424 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

425 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

426 Valtioneuvosto. (2021). *Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös*, s. 99.

427 Järvi, J. ym. (2023).

eniten kaksikielisissä virastoissa tai virastoissa, joissa muuten tarvitaan hyvää ruotsin kielen taitoa⁴²⁸. Kielitaitokirjausten ja -kyselyn perusteella valtaosalla valtion henkilöstöstä on hyvä englannin kielen taito ja tyydyttävä ruotsin kielen taito.

Puutteet julkishallinnon ruotsinkielisissä palveluissa näkyvät myös yhteydenotoissa laillisuusvalvojiin. Valtioneuvoston oikeuskansleri on tarkastelujaksolla ottanut kantaa kielellisten oikeuksien toteutumiseen poliisilaitoksella koskien tilannetta, jossa keskustelu ruotsinkielisen henkilön kanssa on tapahtunut suomeksi ja poliisi-aseman kyltit ja opasteet ovat olleet osin pelkästään suomeksi⁴²⁹. Oikeuskansleri on ottanut kantaa myös kielilain soveltamiseen saaristoliikenteen avustusten myöntämisessä ja julkisissa hankinnoissa⁴³⁰.

Eduskunnan oikeusasiamiehelle taas on tehty säännöllisesti kanteluita julkishallinnon nimien englanninkielisyydestä. Vuonna 2022 oikeusasiamies otti kantaa julkishallinnon järjestämien tapahtumien nimiin⁴³¹ ja vuonna 2023 nuorille suunnattujen liikuntapalvelujen nimiin⁴³². Oikeusasiamiehen mukaan julkishallinnon järjestämien tapahtumien ja palveluiden pelkästään englanninkieliset nimet ovat perustuslain, kielilain ja hallintolain vastaisia. Viranomainen voi antaa englanninkielistä asiakaspalvelua vain kansalliskielisten palvelujen ohella, ei niitä syrjäyttäen. Tapahtumien nimien lisäksi oikeusasiamies on tarkastelujaksolla ottanut kantaa mm. koulun pihalla olevan kyltin ja lentoaseman opasteiden kieleen, viranomaisen

428 Viraston toimialueeseen kuuluu Ahvenanmaa, tai virastossa on ruotsinkielinen erikoisyksikkö tai erityisiä tehtäviä, jotka vaativat hyvää tai erinomaista ruotsin kielen taitoa.

429 OKV/936/10/2023, Oikeuskanslerin ratkaisu, Kielellisten oikeuksien toteutuminen poliisilaitoksella.

430 OKV/3003/10/2021, Oikeuskanslerin ratkaisu, Kielilain soveltaminen saaristoliikenteen avustusten myöntämisessä ja julkisissa hankinnoissa.

431 EOAK/6847/2021, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Kaupungin tapahtuman yksinomaan englanninkielinen nimi.

432 EOAK/386/2023, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Harrastetoimintapalvelun kieli.

päätöksessä käytettyyn kieleen, kunnan kaksikielisyyden toteutumiseen, valtioneuvoston sähköpostiosoitteiden muuttamiseen, sekä käsittelykieleen kaupungin työntekijän vuosilisää koskevassa asiassa.⁴³³

Kielen merkitys osallisuudessa ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa nousi esiin kieliryhmien näkemyksissä. Puutteellinen tiedonsaanti omalla kielellä sekä esimerkiksi viittomakielen tulkkauksen puuttuminen heikentävät mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Kotuksen suomen kielen lautakunnan mukaan⁴³⁴ suomea toisena kielenä puhuvilla, joiden kielitaito on vielä kehittyvä, osallistumismahdollisuudet voivat olla äidinkieleltään suomenkielisiä heikommalla. Äidinkieleltään suomenkielillä taas heikot tekstitaidot ja heikko yleiskielen hallinta kaventavat edellytyksiä osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan. Lautakunnan mukaan erilaisten arvioiden perusteella noin viidesosalla nuoriin ikäluokkiin kuuluvista on heikko luku- ja kirjoitustaito.

8.7 Maahan muuttaneiden kielellinen kotoutuminen yhteiskuntaan ja kielen oppiminen

Maahan muuttaneiden suomen tai ruotsin kielen oppimisella on keskeinen merkitys kotoutumista edistävänä tekijänä. Kotouttamispolitiikassa tulisi huomioida Suomen kaksikielisyys. Vuonna 2021 valtioneuvoston periaatepäätöksenä hyväksytyn kansalliskielistrategian valmistelussa nousi esiin tarve helpottaa maahan muuttaneiden pääsyä kieliyhteisön jäseniksi, sekä tarve kotoutumiseen myös ruotsin kielellä sen elinvoimaisuuden säilyttämiseksi ja ruotsinkielisten palveluiden saatavuuden turvaamiseksi. Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa asetettiin tavoitteeksi, että noin 5–10 prosenttia maahan muuttaneista kotoutuu ruotsin kielellä⁴³⁵. Tähän pääsemiseksi viranomaisen tulee tiedottaa selkeämmin mahdollisuudesta

433 EOAK/3449/2023, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Koulun pihalla olevan kyltin kieli; EOAK/6060/2023, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Lentoaseman opasteiden kieli; EOAK/1848/2024, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Behandling av en begäran om handlingar; EOAK/1967/2023, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Kunnan kaksikielisyyden toteutuminen; EOAK/5889/2021, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Valtioneuvoston sähköpostiosoitteiden muuttaminen; EOAK/7198/2022, Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, Behandlingsspråket i ett ärende som gäller årstillägg.

434 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

435 Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023), s. 207.

kotoutua myös ruotsiksi. Folktingetin mukaan lähes kaikki maahan muuttaneet kotoutuvat tällä hetkellä suomeksi, koska viranomaiset eivät usein kerro heille mahdollisuudesta kotoutua myös ruotsiksi⁴³⁶.

Maahan muuttaneiden pääsy osalliseksi suomen kieleen on keskeinen näkökulma oikeusministeriön tilaamassa suomen kielen selvityksessä. Selvityksessä suositetaan tukemaan suomen kielen asemaa suomalaisen yhteiskunnan keskeisimpänä yhteisenä kielenä, mikä tarkoittaa ennen kaikkea suomen kielen koulutuspolkujen mahdollistamista kaikille maahanmuuttajille⁴³⁷. Selvityksen mukaan S2-opetuksen resursseja kaikissa koulutuspolun vaiheissa tulisi lisätä, ja S2-opetuksesta tulisi tehdä subjektiivinen oikeus niille lapsille ja nuorille, joiden äidinkieli ei ole suomi⁴³⁸. Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla -selvityksessä taas peräänkuulutetaan suvaitsevaista kielitietoisuutta. Suomessa kansalaisia tulisi selvityksen mukaan kannustaa kielelliseen suvaitsevaisuuteen, mikä pitää sisällään erilaisten kielimuotojen, aksenttien ja puutteellisen kielitaidon hyväksymisen. Maahan tulijoille on annettava mahdollisuus harjoitella kotimaisia kieliä ilman, että keskustelun kieli vaihdetaan nopeasti englanniksi. Tämän lisäksi on huolehdittava riittävästä tuesta monikielisessä ympäristössä toimiville ihmisille.⁴³⁹

Kotimaisten kielten keskuksen suomen kielen lautakunta on huolissaan hallitusohjelman tavoitteesta rajata maahanmuuttajien tulkkauspalveluiden ajallista saatavuutta enintään kolmeen vuoteen. Lautakunta huomauttaa, että esimerkiksi oikeuslaitoksessa ja viranomaisissa käytettävä kieli edellyttää edistynyttä kielen taitotasoa, jonka saavuttaminen kolmessa vuodessa on monille maahan muuttaneille epärealistinen tavoite.⁴⁴⁰

Kunnilla on merkittävä rooli maahan muuttaneiden kielellisen osallisuuden ja kotoutumisen edistäjinä. Vuoden 2025 alusta työllistymispalvelut ja kotoutuminen siirtyivät pääosin kuntien vastuulle. Kunnan tulee järjestää maahanmuuttajalle, jolla on voimassa oleva kotoutumissuunnitelma ja joka ei ole oppivelvollisuuslaissa tarkoitettu oppivelvollinen, suomen ja ruotsin kielen opetusta osana kotoutumiskoulutusta⁴⁴¹. Kotoutumiskoulutuksen kielellisenä tavoitteena on kotoutumisen edistämisestä annetun lain (681/2023) mukaan oltava, että henkilö saavuttaa

436 Svenska Finlands folkting. (6.6.2025).

437 Onikki-Rantajääskö, T. (2024), s. 288.

438 Onikki-Rantajääskö, T. (2024), s. 283.

439 Laitinen, M. ym. (2023). s. 131.

440 Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025).

441 Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023), 26 §.

suomen tai ruotsin kielessä toimivan perustaidon. Opetushallitus määrää aikuisten maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opetussuunnitelman perusteista sekä koulutukseen kuuluvan suomen tai ruotsin kielitaidon päättötestauksen toteuttamisesta.

Lasten ja nuorten osalta varhaiskasvatuksella ja kouluilla on suuri merkitys kielen oppimisessa ja kielellisessä kotoutumisessa. Varhaiskasvatuksen osalta opetus- ja kulttuuriministeriö on vahvistanut informaatio-ohjausta yhteistyössä Opetushallituksen kanssa maahanmuuttajataustaisten perheiden lasten varhaiskasvatukseen osallistumisen edistämiseksi. Opetushallituksen verkkosivuilla julkaistu kielellinen ja kulttuurinen moninaisuus palveluohjauksessa -tutkimateriaali sisältää tietoa varhaiskasvatuksesta sekä henkilöstölle että maahanmuuttajataustaisille vanhemmille ja huoltajille.

PISA 2022-tutkimuksen yhteydessä tarkasteltiin tarkemmin maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osaamista ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä. Tutkimuksen tulosten perusteella osaamiserot maahanmuuttajataustaisten ja kantaväestön oppilaiden välillä ovat edelleen suuria kaikilla arviointialueilla. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden heikkoa osaamista selittää usein heikko lukutaito ja matalampi sosioekonominen perhetausta. Lukutaidossa heikkojen osajien osuus oli kasvanut. Ensimmäisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista oppilaista peräti 61 prosentilla ja toisen sukupolven maahanmuuttajataustaisista oppilaista 39 prosentilla oli heikko lukutaito vuonna 2022. Osaamistasoltaan heikoilla oppilailla ei OECD:n määritelmän mukaan katsota olevan riittäviä tietoja ja taitoja osallistuaan täyspainoisesti yhteiskunnan toimintoihin, kuten jatko-opintoihin ja työelämään.

Maahanmuuttotataustaisten oppilaiden tukea on pyritty lisäämään ja kehittämään esimerkiksi hankkeiden ja verkostojen keinoin. Hallituskausien yli ulottuva toimenpideohjelma KIEPPI käynnistyi opetus- ja kulttuuriministeriön, Opetushallituksen ja Karvin yhteistyönä vuonna 2022. Ohjelman tavoitteena on vahvistaa maahanmuuttotataustaisten oppilaiden opetuskielen taitoa ja perustaitoja sekä tukea siirtymiä. Opetushallitus on mukana myös Euroopan nykykielten keskuksen (ECML) Roadmap-hankkeessa, jossa kehitetty itsearviointityökalu tukee koulujen opetuskielen ja kielitietoisuuden opetuksen kehittämistä. Työkalua käyttävät kymmenet koulut ympäri Suomea. Lisäksi Opetushallitus on vahvistanut kielitietoista opetusta perusopetuksessa laatimalla laajan verkkomateriaalin *Monilukutaitoa kielitietoisesti eri oppiaineissa koulujen ja opettajien työn tueksi*. Kansallisen kielellisen ja kulttuurisen moninaisuuden kehittämisverkosto Poijun kautta on edistetty kielitietoisuuden näkökulmaa, ja ammatilliseen koulutukseen on perustettu kielitietoisuusverkosto.

Esi- ja perusopetuksen oppimisen tuen uudistus 1.8.2025 alkaen sisältää uuden ryhmäkohtaisen tukimuodon opetuskielen tukiopetus. Sitä annetaan oppilaille, joilla ei ole riittävää opetuskielen taitoa perusopetuksen oppimäärän suorittamiseksi. Opetuskielen tukiopetus kohdistuu opetuskielen ja eri tiedonalojen tekstitaitojen vahvistamiseen.

Sopimuskauden 2021–2024 aikana opetus- ja kulttuuriministeriö tuki korkeakoulujen yhteistä Kielibuusti-hanketta vuosittain yhteensä 3,8 miljoonalla eurolla. Hankkeessa kehitettiin tutkimukseen perustuvia ratkaisuja kotimaisten kielten oppimiseen ja opettamiseen. Kehittämistyön tuloksena syntyi valtakunnalliseen käyttöön mm. digitaalisia oppimisen ja opettamisen välineitä ja pedagogisia malleja opetuksen ja ohjaamisen tueksi⁴⁴² Sopimuskaudella 2024–2027 opetus- ja kulttuuriministeriö tukee korkeakoulujen vastuullista kansainvälistymistä tutkimuksessa ja koulutuksessa. Kaikilla korkeakouluilla on vahva tahtotila turvata osaavan työvoiman saatavuus lisäämällä myös kansainvälisten opiskelijoiden määrää. Rakentumassa on muun muassa toiminnallisesti kaksikielistä koulutustarjontaa sekä toimivia kumppanuuksia, jotka tukevat kansainvälisten opiskelijoiden integroitumista ja työllistymistä Suomeen. Korkeakouluissa on kehitetty erilaisia toiminnallisesti kaksikielisiä ja kielituettuja koulutuksia, joissa kielitaidon kehittyminen on nivottu osaksi opintoja. Näiden lisäksi ammattikorkeakoulut tarjoavat maahanmuuttajien valmentavaa koulutusta, jonka yhtenä tarkoituksena on tukea opiskelijoiden kielivalmiuksia ennen tutkintoon johtavia korkeakouluopintoja.

8.8 Keskeiset huomiot kansalliskielten tilanteesta

Keskeiset huomiot kansalliskielten tilanteesta

1. Suomen kielen asema yhteiskunnassa on hyvä. Suomi on selkeästi maan yleisimmin käytetty kieli yhteiskunnan eri osa-alueilla, ja tämän asiantilan säilyttämistä pidetään yleisesti tärkeänä. Suomenkielisiä on noin 84,1 % väestöstä. Suomen kielen elinvoimaisuuden takaa kielen aktiivinen käyttö yhteiskunnan keskeisimpänä yhteisenä kielenä kaikilla elämänalueilla.

⁴⁴² Kielibuusti: *Hankkeen tavoitteet ja kehittämistyötä ohjaavat perusajatukset*. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: <https://www.kielibuusti.fi/fi/kielibuusti-hanke/tietoa-hankkeesta/hankkeen-tavoitteet-ja-kehittamistyota-ohjaavat-perusajatukset>

2. Englannin kielen lisääntynyt käyttö ei ole pääosin johtanut suomen kielen aseman heikentymiseen korkeakouluja lukuun ottamatta. Englannin kielen yleistyminen vaikuttaa kielteisemmin ruotsinkielisiin kuin suomenkielisiin palveluihin.
3. Ruotsinkielisten kielelliset oikeudet eivät usein käytännössä toteudu lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Ruotsin kieltä ei aina huomioida tai se jää englannin varjoon viranomaisten toiminnassa, eikä viranomaispalveluita aina pystytä tarjoamaan ruotsiksi. Taustalla tässä on ruotsinkielentaitoisen henkilöstön vähäinen määrä sekä ruotsin kielen osaamisen heikentynyt taso yhteiskunnassa.
4. Äidinkielenopetuksen tuntimäärän lisäys kahdella vuosiviikkotunnilla peruskoulussa on ollut tervetullut uudistus. Äidinkieltä opetetaan kuitenkin Suomen kouluissa yhä vähän verrattuna moniin muihin Euroopan maihin. Oppilaista vain pieni osa saavuttaa alakoulun loppuun mennessä äidinkielessä hyvän osaamistason.
5. Suomenkielisissä peruskouluissa pitkäksi A1-kieleksi valitaan yhä lähes poikkeuksetta englanti, ja ruotsin kielen opiskelu aloitetaan pääsääntöisesti 6. luokalla. Ylioppilaskirjoituksissa ruotsin kirjoittajien määrä on laskenut merkittävästi kielen kokeen muututtua vapaaehtoiseksi. Lukion päättötodistuksessa suuri osa etenkin miesopiskelijoista saa ruotsista heikon arvosanan. Ruotsin kielen osaamisen taso yhteiskunnassa on yleisesti heikentynyt sen jälkeen, kun ruotsi muuttui ylioppilaskirjoituksissa vapaaehtoiseksi aineeksi vuonna 2004.
6. Ruotsinkielisissä peruskouluissa suomen opiskelu aloitetaan lähes aina jo ensimmäisellä luokalla, ja suurin osa oppilaista opiskelee kahta pitkää kieltä, suomea ja englantia. Myös lukiossa suurin osa opiskelee suomea pitkänä kielenä, mutta ylioppilaskirjoituksissa pitkän suomen kirjoittajien määrä on laskussa ja yhä useampi kirjoittaa sen sijaan keskipitkän suomen. Lukion päättötodistuksessa yli puolet opiskelijoista saa suomesta toisena kotimaisena kielenä hyvän arvosanan.
7. Äidinkielen opetusta tarjotaan ammattikouluissa huomattavasti vähemmän kuin lukioissa. Myös toisen kotimaisen kielen opetusmäärä ammattikouluissa on pieni lukioon verrattuna.

8. Ruotsinkielisessä opetuksessa haasteena kaikilla koulutusasteilla ja korostuneesti etenkin ammatillisen koulutuksen puolella on pula ruotsinkielisestä oppimateriaalista. Hallitusohjelmaan on kirjattu laadukkaan oppimateriaalin saatavuuden varmistaminen molemmilla kansalliskielillä, ja hallitus on lisännyt määrärahoja pienlevikkisen oppimateriaalin tuottamiseen.
9. S2-opetuksen eli suomi tai ruotsi toisena kielenä opetuksen kehittämiseksi ja lisäresursseille on tarvetta. Suomea tai ruotsia toisena kielenä opiskelevien oppimistulokset kielessä ovat peruskoulussa keskimäärin heikot. S2-oppimäärien perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita ollaan päivittämässä ja kehitystoimia tuetaan lisämäärärahalla vuosien 2025–2027 aikana.
10. Englannin kielen vaikutus suomen kielen käyttöön näkyy vahvimmin korkeakouluissa, joissa englanti on korvannut suomen kieltä joissakin toiminnoissa ja sen koetaan heikentäneen suomenkielisten palveluiden saatavuutta. Korkeakoulujen ruotsinkielisten palveluiden saatavuuteen etenkin opetuskieleltään ruotsinkielisissä kouluissa englannin ei koeta vaikuttaneen yhtä merkittävästi.
11. Säädös- ja virkakieli on usein vaikeasti ymmärrettävää, vaikka hallintolaki edellyttää viranomaisilta selkeän ja ymmärrettävän kielen käyttöä. Lainvalmistelun tiukka aikataulu ja niukat resurssit heijastuvat etenkin ruotsinkielisiin säädösteksteihin. Ruotsinkielisten käännösten tarkistamiselle ei aina riitä aikaa, mikä näkyy eroavaisuuksina ruotsin- ja suomenkielisten lakiehdotusten välillä. Riittävien resurssien turvaaminen lainvalmistelulle olisi tärkeää.
12. Maahan muuttaneiden suomen tai ruotsin kielen oppimisella on keskeinen merkitys sekä kotoutumista edistävänä tekijänä että kansalliskielten elinvoimaisuuden näkökulmasta. Kotouttamispolitiikassa tulisi huomioida Suomen kaksikielisyys ja tiedottaa mahdollisuudesta kotoutua myös ruotsiksi.

9 Yhteenveto seuranta-aikana kootuista kokemuksista kielilainsäädännön soveltamisesta ja maan kielioloista

Tässä kielikertomuksessa on kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (433/2004) mukaisesti käsitelty suomen, ruotsin ja saamen kieltä sekä romanikieltä ja viittomakieltä ja yleisesti maan kielioloja.

Suomen väkiluku on kasvanut koko seurantajakson ajan. Vuonna 2024 suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvien määrä väheni 19 734 henkilöllä ja vieraskielisten määrä kasvoi 51 854 henkilöllä edelliseen vuoteen verrattuna. Vieraskieliset siis ylläpitivät väkiluvun kasvua, ja sama pitää paikkansa kaikkina seurantajakson vuosina. Vuonna 2024 suomenkielisiä oli 84,1 % väestöstä, ruotsinkielisiä 5,1 % ja vieraskielisiä 10,8 %.

Tiivistäen voi suomen kielen osalta todeta, että vaikka englannin kielen käytön lisääntyminen vaikuttaa kielen asemaan, on suomi yhä vahvasti maan yleisimmin käytetty kieli yhteiskunnan eri osa-alueilla. Tämän asiantilan säilymistä pidetään yleisesti tärkeänä, ja suomen kielen taito on olennainen kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Ruotsin kielen asema toisena kansalliskielenä on lainsäädännöllisesti vahva, mutta käytännössä ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutuminen vaatii yhä suunnitelmallisuutta ja toimenpiteitä viranomaisilta. Haasteita oikeuksien toteutumiselle aiheuttaa viranomaisten ruotsinkielentaitoisen henkilöstön vähäinen määrä sekä ruotsin kielen osaamistason yleinen heikentyminen yhteiskunnassa.

Saamen kielten aseman vahvistaminen etenkin opetusta tukemalla korostuu Suomen kansainvälisten sopimusten valvontaelimiltä saamissa suosituksissa. Saamen kielen opetukseen on panostettu muun muassa vahvistamalla ja jatkamalla tukea etäopetuksen pilottihankkeelle sekä saamen kielipesille saamelaisten kotiseutualueella ja sen ulkopuolella. Saamenkieliseen opetukseen osallistuvien määrä on ollut kasvussa. Myös saamenkielisten opettajien koulutusta on tuettu ja oppimateriaalin määrärahoja vahvistettu pitkällä aikavälillä. Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa viranomaispalveluissa on yhä kehitettävää, myös viranomaisten tietoisuuden ja asenteiden osalta.

Viittomakielet huomioidaan aiempaa paremmin viranomaistoiminnassa, mutta tulkkausta ei edelleenkään järjestetä säännönmukaisesti viranomaisasioinnissa eikä tietoa aina ole saatavilla tai helposti löydettävissä viittomakielillä. Suomenruotsalaisen viittomakielen asema on monin tavoin suomalaista viittomakieltä heikempi, mutta kielen elvytys on edistynyt ja elvytysohjelma julkaistiin syksyllä 2025. Myös romanikielen ja karjalan kielen elvytyksessä on otettu edistysaskeleita. Romani-kielen elvytysohjelma julkaistiin vuonna 2022, ja karjalan kielen elvytysohjelma keväällä 2025.

Kielellisiä oikeuksia edistetään jatkamalla pääministeri Sanna Marinin hallituksen kaudella valtioneuvoston periaatepäätöksinä hyväksytyjen kansalliskielistrategian ja kielipoliittisen ohjelman toimenpiteiden toteuttamista. Oikeusministeriö koordinoi ohjelmien toimeenpanoa, ja niiden puitteissa on toteutettu muun muassa säädösmuutoksia, hankkeita ja selvityksiä. Kansalliskielistrategian toimenpiteinä on selvitetty suomen kielen asemaa yhteiskunnassa 2020-luvulla sekä englannin kielen käytön yleistymisen vaikutuksia suomen kansalliskieliin. Kielipoliittisen ohjelman toimenpiteenä taas on selvitetty kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellista asemaa ja erityisesti sitä, mitä perustuslain 17 pykälän 3 momentti oikeudesta ylläpitää ja kehittää omaa kieltä ja kulttuuria tarkoittaa eri kieliryhmien osalta.

Kielelliset oikeudet ovat perusoikeuksia ja kielelliset oikeudet on lainsäädännössä monelta osin hyvin turvattu. Lainsäädännön soveltaminen viranomaisissa on ratkaisevassa asemassa oikeuksien käytännön toteutumisen osalta, ja oikeuksien toteutuminen tulee viranomaistoiminnassa turvata. Ruotsinkielisten palveluiden huonompaa saatavuutta perustellaan usein resurssipulalla. Eduskunnan oikeusasiamiehen ja yhdenvertaisuusvaltuutetun mukaan resurssipula ei kuitenkaan ole hyväksyttävä syy kielellisten oikeuksien kaltaisten perusoikeuksien toteutumatta jäämiselle. Resurssien ollessa rajalliset keskeinen keino kielellisen palvelun parantamiseksi on henkilöstön kielitaidon kartoittaminen ja sen mahdollisimman tehokas hyödyntäminen kielisuunnittelua apuna käyttäen. Kielitaito tulisi viranomaisissa huomioida jo rekrytointivaiheessa, ja tärkeää olisi myös tarjota henkilöstölle mahdollisuuksia kehittää kielitaitoaan ja kannustaa heitä tähän.

Tässä kertomuksessa on käsitelty viittä keskeistä teemaa: digitalisaatiota, oikeuslaitosta, kaksikielisiä hyvinvointialueita, Suomen kansalliskielten tilannetta, sekä viittomakielisten oikeuksia. Digitalisaatio lisääntyy kaikilla yhteiskunnan osalualueilla, ja myös viranomaispalvelut ja tiedottaminen siirtyvät enenevässä määrin digitaalisille alustoille. Teknologian ja tekoälyn kehitys tuo uusia mahdollisuuksia kielellisten oikeuksien turvaamiseen, mutta digitalisaatio voi myös heikentää kielellisten oikeuksien käytännön toteutumista. Uusia palveluita ja järjestelmiä

kehitetään yhä usein lähtökohtaisesti suomen kielellä, mikä näkyy ruotsinkielisten palveluiden heikompana saatavuutena ja laatuna. Saamenkielisten digipalveluiden saatavuus on hyvin vähäistä. Myöskään palveluiden käytön tukea tai apuvälineitä ei ole yhdenvertaisesti tai välttämättä ollenkaan saatavilla vähemmistökielillä. Teko-älyn käyttö käännöstyökaluna on yleistynyt, mutta käännösten laadussa on vielä kehitettävää ja käännökset vaativat yhä ihmisen tarkastusta.

Vuonna 2019 toteutettu käräjäoikeuksien rakenneuudistus ei näytä merkittävästi heikentäneen kielellisten oikeuksien toteutumista. Kielteisiä vaikutuksia on kuitenkin havaittu liittyen mm. kaksikielisten henkilöiden rekrytoimiseen ja henkilöstön kielitaitoon. Tuomioistuinten ruotsinkielisten palveluiden toteutukselle haasteita aiheuttaa kaksikielisen henkilöstön riittävyys ja rekrytointi, erityisesti kansliahenkilöstön osalta. Ruotsiksi käsiteltyjen rikosasioiden osuus on ollut laskussa jo pidempään, ja se on huomattavan pieni ruotsinkielisen väestön osuuteen nähden. Ruotsinkielisten arvioidaan luopuvan oikeudestaan käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään esimerkiksi siksi, ettei ruotsinkielisen käsittelyn saatavuuteen ja laatuun luoteta. Myös ruotsin kielen taitoisten poliisien ja oikeusavustajien vähäisellä määrällä on vaikutusta. Tuomioistuinten ruotsinkielisiä palveluita pyrittiin kehittämään oikeusministeriön ja Tuomioistuinviraston vuosina 2024–2025 yhteistyössä toteuttamassa hankkeessa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus kokonaisuutena on vielä liian tuore vaikutusten asianmukaiseen arviointiin. Myös tässä kertomuksessa tarkasteltuihin kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimukseen, Länsi-Uudenmaan ja Lapin hyvinvointialueiden tehtäviin ruotsin- ja saamenkielisten palveluiden tukemisessa sekä kansalliskieli- ja saamen kielen lautakuntiin liittyvä toiminta hakee vielä osittain muotoaan. Kaksikielisten hyvinvointialueiden yhteistyösopimus, jolla pyritään turvaamaan ruotsinkielisten palveluiden ja Kärkulla-kuntayhtymän aiemmin tuottamien ruotsinkielisten vammaispalveluiden toteutuminen, tuli voimaan tammikuussa 2025. Etenkin ruotsinkielisten vammaispalveluiden toteutumisessa on ollut haasteita Kärkulla-kuntayhtymän purkamisen jälkeen, ja ruotsinkielisiä viranomaispalveluita laajemminkin koskevat haasteet näkyvät myös sosiaali- ja terveydenhuollon puolella. Lapin hyvinvointialueella sote-uudistus ja alueen erityistehtävä saamenkielisten palveluiden tukemisessa on mahdollistanut saamenkielisten palveluiden pitkäjänteisen ja suunnitelmallisen kehittämisen, mikä on saanut kiitosta palvelunkäyttäjiltä.

Suomen kansalliskielten osalta voidaan todeta, että englannin kielen lisääntynyt käyttö on vaikuttanut kansalliskielten asemaan yhteiskunnassa. Suomen kielen kohdalla englannin vaikutukset näkyvät etenkin korkeakouluissa, mutta yleisellä tasolla englannin kielen yleistyminen vaikuttaa kielteisemmin ruotsinkielisiin kuin

suomenkielisiin palveluihin. Julkishallinnossa englanti on osin korvannut ruotsin kielen, ja ruotsin asemaa hallinnon kielenä heikentää myös ruotsinkielisten pieni osuus valtion henkilöstöstä. Säädös- ja virkakielen ymmärrettävyydessä molemmilla kansalliskielillä on kehitettävää. Myös selkokielen lisääntynyt tarve olisi hyvä huomioida viranomaistoiminnassa.

Peruskoulussa vain pieni osa oppilaista saavuttaa äidinkielen opetuksessa hyvät taidot. Perustaitojen osaamisen vahvistamiseksi äidinkielen ja kirjallisuuden tunti-resurssia on lisätty alakoulussa kahdella vuosiviikkotunnilla syksystä 2025 alkaen. Yläkoulun 7. luokalle taas on lisätty syksystä 2024 alkaen yksi vuosiviikkotunti B1-kieleen, joka suurimmalle osalle oppilaista tarkoittaa ruotsia toisena kotimaisena kielenä. Toisen kotimaisen kielen pakollisuus osana ylioppilastutkintoa poistui vuonna 2004, ja sen jälkeen ruotsin kirjoittajien määrä on laskenut ja kielen yleinen osaaminen yhteiskunnassa heikentynyt. Ammatilliseen perustutkintoon sisältyy sekä äidinkielen että toisen kotimaisen kielen opintoja merkittävästi vähemmän kuin lukiokoulutukseen. Syksystä 2028 alkaen suomalaisen ylioppilastutkinnon voi suorittaa myös englannin kielellä, ja englanninkielinen lukiokoulutus alkaa vuonna 2026 siihen luvan saaneissa lukioissa.

Viittomakielisten lasten ja nuorten varhaiskasvatus ja opetus järjestetään usein tulkkauksen tai viittomakielisen avustajan avulla. Haasteita omakielisen opetuksen järjestämiselle aiheuttaa sekä viittomakielisten oppilaiden että opettajien pieni määrä. Viittomakieli nähdään yhä monesti kommunikaation tukimuotona kielen sijaan, mikä voi olla esteenä esimerkiksi kuurojen vanhempien kuulevien, äidinkieleltään viittomakielisten lasten pääsyle viittomakieliseen varhaiskasvatukseen ja opetukseen. Viittomakielen tulkkauspalvelun saatavuudessa on yhä haasteita, ja tulkkauspalvelua säätelevä lainsäädäntökokonaisuus koetaan sekavana. Tulkkauksen järjestämisessä ja tiedottamisessa tulisi huomioida myös suomenruotsalaista viittomakieltä käyttävien ja kuurosokeiden tarpeet.

Lähteet

Lait ja sopimukset

- Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja (SopS 23/1998).
- Euroopan ihmisoikeussopimus (Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi) sellaisena kuin se on muutettuna sekä täydennettynä 1., 4., 6., 7., 11., 12., 13. 15. ja 16. pöytäkirjalla (SopS 18 ja 19/1990; sellaisena kuin se on myöhemmin muutettuna SopS 71 ja 72/1994, SopS 85 ja 86/1998, SopS 8 ja 9/2005, SopS 6 ja 7/2005 sekä SopS 50 ja 51/2010).
- Hallintolaki (434/2003).
- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986).
- Kaikkinaisen rotusyrjinnän vastainen yleissopimus (SopS 37/1970).
- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7 ja 8/1976).
- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (SopS 1 ja 2/1998).
- Laki hallinnon yhteisistä sähköisen asioinnin tukipalveluista (571/2016).
- Laki hyvinvointialueesta (611/2021).
- Laki kotoutumisen edistämisestä (681/2023).
- Laki perusopetuslain muuttamisesta (1090/2024).
- Laki rakennetun ympäristön tietojärjestelmästä (431/2023).
- Laki saamelaiskäräjistä (974/1995).
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021).
- Laki valtioneuvoston oikeuskanslerin ja eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävien jaosta (330/2022).
- Laki varhaiskasvatuslain muuttamisesta (1183/2021).
- Oikeusministeriön asetus oikeusministeriön työjärjestyksestä (595/2019).
- Perusopetuslaki (628/1998).
- Perustuslaki (731/1999).
- Saamen kielilaki (1086/2003).
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976).
- Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 78 ja 80/2002).
- Valtioneuvoston asetus eräiden digitaalisten palvelujen saavutettavuusvaatimuksista (179/2023).
- Valtioneuvoston asetus kuntien kielellisestä asemasta vuosina 2023–2032 (1385/2022).

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta annetun valtioneuvoston asetuksen 6 §:n muuttamisesta (111/2023).

Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitetun opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta annetun valtioneuvoston asetuksen 6 §:n muuttamisesta (286/2024).

Vammaispalvelulaki (675/2023).

Varhaiskasvatuslaki (540/2018).

Viittomakielilaki (359/2015).

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014).

Yleissopimus lapsen oikeuksista (SopS 59 ja 60/1991).

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016).

Hallituksen esitykset ja valiokunta-aineistot

EV 126/2017 vp – HE 270/2016 vp, Eduskunnan vastaus, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

HaVM 20/2024 vp – HE 140/2024 vp, Hallintovaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Digi- ja väestötietovirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

HE 114/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 140/2024 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Digi- ja väestötietovirastosta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

HE 241/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.

HE 270/2016 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

HE 31/2025 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 82/2025 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin toteuttamisesta vuosina 2026–2028.

HE 86/1997 vp, Hallituksen esitys Eduskunnalle koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 92/2002 vp, Hallituksen esitys uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.

LaVM 11/2017 vp – HE 270/2016 vp, Lakivaliokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.

- PeVL 12/2017 vp – HE 270/2016 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto, Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuomioistuinlain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta.
- PeVM 11/2021 vp – K 12/2020 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2019.
- PeVM 2/2018 vp – K 18/2017 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017.
- PeVM 5/2022 vp – K 21/2021 vp, Perustuslakivaliokunnan mietintö, Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021.
- StVM 16/2021 vp – HE 241/2020 vp, Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunnan mietintö, Hallituksen esitys eduskunnalle hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevaksi lain-säädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi.

Mietinnöt, vastaukset, muistiot, kertomukset, suositukset ja lausunnot

- Eduskunnan oikeusasiamies. (2022). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2021. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/kertomus2021.pdf/abfe8917-fe87-8630-1100-2527a905a0e8?t=1655809653034>
- Eduskunnan oikeusasiamies. (2023). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2022. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/kertomus2022+web.pdf/72ba00e6-74ec-9c9c-82ca-239977afb8c7?t=1686828507646>
- Eduskunnan oikeusasiamies. (2024). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2023. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/kertomus2023_web2.pdf/be8efe8f-c629-828f-8d03-04a43367eb71?t=1719305126644
- Eduskunnan oikeusasiamies. (2025). Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2024. Helsinki: Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/kertomus2024verkko.pdf/8ea342b0-f630-3857-7ea8-518455acb21a?t=1749807028486>
- Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2017)1) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.
- Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta (CM/ResCMN(2020)1).

- Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma (CM/ResCMN(2025)6) kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.
- FDUV. (19.6.2025). Lausunto: vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin. VN/4042/2024-OM-52.
- Finlandssvenska Teckenspråkiga rf. (6.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-28.
- Helsingin kaupungin kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024. <https://paatokset.hel.fi/fi/asia/hel-2025-007409/c9eddbb2-aae2-c538-bc8a-9918be50000b>
- Itä-Uusimaan hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024. [https://itauusimaa.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Aluehallitus/Kokous_2732025/Kansalliskielilautakunnan_vuosikertomus_\(20141\)](https://itauusimaa.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Aluehallitus/Kokous_2732025/Kansalliskielilautakunnan_vuosikertomus_(20141))
- Itä-Suomen yliopisto. (4.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-22.
- Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmä. (10.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-39.
- Karjalan kielet ry. (5.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-31.
- Kotimaisten kielten keskus, romanikielen lautakunta. (4.6.2025). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-21.
- Kotimaisten kielten keskus, ruotsin kielen lautakunta. (11.6.2025). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-40.
- Kotimaisten kielten keskus, suomen kielen lautakunta. (5.6.2025). Lausunto: Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-33.
- Kuulovammaisten Lasten Vanhempien Liitto ry. (6.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-34.
- Kuurojen liitto ry. (28.5.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-18.
- Lapin hyvinvointialue. (2024). Saamenkielisten palveluiden vuosikertomus 2023. VN/4042/2024-SAAP-32.
- Lapin hyvinvointialue. (2025). Saamenkielisten palveluiden vuosikertomus 2024. VN/4042/2024-SAAP-32.
- Lapin hyvinvointialue. (5.6.2025). Lausunto. Vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin. VN/4042/2024-SAAP-32.

- Liikenne- ja viestintäministeriö. (6.6.2025). Lausunto: Liikenne- ja viestintäministeriön vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin. VN/4042/2024-LVM-24.
- Länsi-Uudenmaan hyvinvointialue. (5.6.2025). Lausunto. Vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin. VN/4042/2024-SAAP-29.
- Länsi-Uudenmaan hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024. <https://luhva-d10julk.oncloudos.com/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetingitem&id=2025465-4>
- Ministerikomitean suositukset alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta 2024 (CM/RecChL(2024)4).
- Oikeuskanslerin virasto. (3.6.2025). Sähköpostivastaus tietopyyntöön. VN/4042/2024-OM-49.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (13.6.2025). Lausunto: Opetus- ja kulttuuriministeriön vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten. VN/4042/2024-OKM-43.
- Pohjanmaan hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024. <https://ovph-d10julk-swe.oncloudos.com/kokous/2025572-3-59924.PDF>
- Saamelaiskäräjät (31.1.2024). Saamen kielilain 29 §:n mukainen kertomus saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2020–2023. Toimitettu oikeusministeriölle sähköpostitse 28.2.2024.
- Saamelaiskäräjät. (9.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-36.
- SAMS – Samarbetsförbundet kring funktionshinder. (25.6.2025). Lausunto: vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin. VN/4042/2024-SAAP-42.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (23.6.2025). Lausunto: Sosiaali- ja terveysministeriön vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten. VN/4042/2024-STM-41.
- Suojärven pitäjöseura ry. (6.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-35.
- Suomen Kuurosokeat ry. (30.5.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-19.
- Svenska Finlands folkting. (6.6.2025). Lausunto. Kieliryhmien kuuleminen hallituksen kertomukseen kielilainsäädännön soveltamisesta 2025. VN/4042/2024-SAAP-27.
- Tilastokeskus. (26.8.2025). Sähköpostivastaus tietopyyntöön. VN/4042/2024-OM-45.
- Valtioneuvosto. (2021). Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:88. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-963-2>
- Valtioneuvoston kanslia. (2023). Avoimesti ajassa: Valtionhallinnon viestintäsuositus 2023. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2023:11. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-373-9>

- Valtioneuvoston kanslia. (27.5.2025). Lausunto: Valtioneuvoston kanslian vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten. VN/4042/2024-VNK-16.
- Valtioneuvoston kanslia & valtiovarainministeriö. (2019). Hallituksen vuosikertomus 2019 liite 3. Toimenpiteet eduskunnan lausumien ja kannanottojen johdosta. Valtioneuvoston julkaisu 2020:5. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-889-2>
- Valtioneuvoston oikeuskansleri. (2024). Valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2023. Helsinki: Oikeuskanslerinvirasto. https://oikeuskansleri.fi/documents/1428954/98543495/OKV_Kertomus_2023.pdf/26ade637-fa66-f432-1c27-56e9f318b120/OKV_Kertomus_2023.pdf?t=1722840892740
- Valtiovarainministeriö. (5.6.2025). Lausunto: Valtiovarainministeriön vastaukset ministeriölle osoitettuihin taustakysymyksiin vuoden 2025 kielikertomusta varten. VN/4042/2024-VM-38.
- Varsinais-Suomen hyvinvointialue. (5.6.2025). Lausunto. Vastaukset kielikertomuksen taustakysymyksiin. VN/4042/2024-SAAP-30.
- Varsinais-Suomen hyvinvointialueen kansalliskielilautakunnan vuosikertomus 2024. <https://varha-publikation.triplancloud.fi/ktwebscr/files/show?doctype=3&docid=686548&version=1>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (27.6.2022). VVTDno-2019-1079. Lausunto. Kuulovammaisten ja kuurojen lasten mahdollisuus oppia viittomakieltä. [https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/42722630/Kannanotto+kuulovammaisten+ja+kuurojen+lasten+mahdollisuudesta+oppia+viittomakielt%C3%A4+\(PDF\).pdf/ac15730a-be85-17d8-1d43-ed1e5c85069e/Kannanotto+kuulovammaisten+ja+kuurojen+lasten+mahdollisuudesta+oppia+viittomakielt%C3%A4+\(PDF\).pdf?t=1665571704603](https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/42722630/Kannanotto+kuulovammaisten+ja+kuurojen+lasten+mahdollisuudesta+oppia+viittomakielt%C3%A4+(PDF).pdf/ac15730a-be85-17d8-1d43-ed1e5c85069e/Kannanotto+kuulovammaisten+ja+kuurojen+lasten+mahdollisuudesta+oppia+viittomakielt%C3%A4+(PDF).pdf?t=1665571704603)
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2024). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2023. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. [https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/213256250/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202023%20\(PDF\).pdf/4f0bd4b1-4f44-a324-6bf5-531381b95135/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202023%20\(PDF\).pdf?version=1.4&t=1727444562215](https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/213256250/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202023%20(PDF).pdf/4f0bd4b1-4f44-a324-6bf5-531381b95135/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202023%20(PDF).pdf?version=1.4&t=1727444562215)
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. (2025). Yhdenvertaisuusvaltuutetun vuosikertomus 2024. Helsinki: Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. [https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/242029071/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202024%20\(PDF\).pdf/72923b20-859b-f677-0491-b9fce4946eae/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202024%20\(PDF\).pdf?version=1.1&t=1750134158037](https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/documents/25249352/242029071/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202024%20(PDF).pdf/72923b20-859b-f677-0491-b9fce4946eae/Yhdenvertaisuusvaltuutetun%20vuosikertomus%202024%20(PDF).pdf?version=1.1&t=1750134158037)
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimisto. (17.6.2025). Sähköpostivastaus tietopyyntöön. VN/4042/2024-OM-51.

YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset yleissopimuksen lapsen oikeuksista täytäntöönpanosta 2023 (CRC/C/FIN/CO/5-6).

YK:n taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien komitean suositukset taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen täytäntöönpanosta 2021 (E/C.12/FIN/CO/7).

Laillisuusvalvojien ratkaisut

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1029/2021, Häätäkeskuksen tehtävänkäsittelyohjeiden kieli.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1299/2022, Puutteet ulosoton päätöksessä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1493/2022 ja EOAK/2177/2022, Opiskelijan vapauttaminen kielitaitovaatimuksista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1848/2024, Behandling av en begäran om handlingar.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/1967/2023, Kunnan kaksikielisyyden toteutuminen.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/2430/2024, Språk vid delgivning i ett lagskipningsärende.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3022/2023, Svenskspråkig service vid polikliniken för personer med intellektuell funktionsnedsättning.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/321/2024, Anvisning om snabb handläggning av brottmål.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3445/2022, [Lausunto.fi](https://www.lausunto.fi)-palvelussa julkaistun lausuntopyynnön kieli.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/3449/2023, Koulun pihalla olevan kyltin kieli.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/386/2023, Harrastetoimintapalvelun kieli.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/4409/2021, Kasvinsuojeluinerekin tietojen saatavuus molemmilla kansalliskielillä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/4553/2024, Ympäri vuorokautisen palveluasumisen järjestäminen ikääntyneille Varhassa.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/5107/2022, Telefonväxels service på svenska.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/5475/2022, Uppgifters språk i [Suomi.fi](https://www.suomi.fi)-tjänsten.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/5889/2021, Valtioneuvoston sähköpostiosoitteiden muuttaminen.

- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/6060/2023, Lentoaseman opasteiden kieli.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/6847/2021, Kaupungin tapahtuman yksinomaan englanninkielinen nimi.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/7198/2022, Behandlingspråket i ett ärende som gäller årstillägg.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/7199/2022, Asiakaspalvelu passiasiassa.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/7627/2023, Saamenkielisen tulkauksen puuttuminen Inarin kuntastrategia-työpajoilta.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/7792/2023 ja EOAK/3127/2024, Maisa-asiakasportaalien käytettävyys ja saavutettavuus.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/833/2023, Ersättningstaxorna och åtgärdskoderna endast på finska.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu, EOAK/8381/2021, Poliisin tiedotustilaisuuksien kieli.
- Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/1230/70/2020, Tuomioistuinten tietojärjestelmien ruotsinkielinen ohjeistus ja tukipalvelut.
- Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/2053/10/2020, Kielellisten oikeuksien toteutuminen ulosotossa.
- Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/2967/10/2021, Aalto-yliopiston kielelliset linjaukset.
- Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/3003/10/2021, Kielilain soveltaminen saaristoliikenteen avustusten myöntämisessä ja julkisissa hankinnoissa.
- Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/894/70/2024, Maahanmuuttoviraston asianhallintajärjestelmän tulee olla käytettävissä myös ruotsiksi.
- Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/936/10/2023, Kielellisten oikeuksien toteutuminen poliisilaitoksella.
- Oikeuskanslerin ratkaisu, OKV/954/70/2020, Virheellisyydet eri ministeriöissä valmistelluissa ruotsinkielisissä lakiehdotuksissa.
- Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätös koskien ruotsinkielistä pelastusalan peruskoulutusta, YVTLTK/20/2023.
- Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan päätös koskien syrjintää yliopistokurssin tallenteen tulkkauksessa, YVTLTK/92/2024.

Selvitykset, ohjelmat ja tutkimukset

- Aaltonen, M. (2023). Vuoden 2019 käräjäoikeusverkoston rakenneuudistuksen ja summaaristen riita-asioiden keskittämisen arviointi. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:3. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-495-4>

- Arola, L. (2021). Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-840-0>
- Dahlberg, M. (2024). Selvitys kotoperäisten vähemmistökielten valtiosääntöoikeudellisesta asemasta – erityisesti perustuslain 17 §:n 3 momentin sisältö ja tulkinta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:6. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-975-1>
- Eriksen, K., Arola, L. & Aikio, A. (2025). Saamebarometri 2024: Selvitys saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksistä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:9. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-186-1>
- Fremer, M.; Kankaanpää, S.; Nordman, L.; Rydzewska-Siemiatkowska, J. & Suominen, R. (2024). Säädoskielen ymmärtäminen. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:16. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-415-6>
- Juurakko-Paavola, T. (2024). Selvitys toisen kotimaisen kielen ylioppilastutkinnon pakollisuuden poistamisen vaikutuksista Suomen kielitaidon kannalta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2024:14. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-755-0>
- Järvi, J.; Tammenmaa, C. & Jokinen, J. (2023). Selvitys valtion viranomaisten kielitaidosta. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:21. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-739-9>
- Katsui, H.; Koivisto, M.; Tepora-Niemi, S.-M.; Meriläinen, N.; Rautiainen, P.; Rainò, P.; Tarvainen, M. & Hiilamo, H. (2021). Viitotut muistot : Selvitys kuuroihin ja viitotomakielisiin Suomen historiassa 1900-luvulta nykypäivään kohdistuneista vääryyksistä sekä niiden käsittelyyn tarkoitettun totuus- ja sovintoprosessin käynnistämisen edellytyksistä. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:61. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-241-1>
- Kuusio, H., Mäkipää, L., Klemetilä, K., Nykänen, S., Kytö, S. & Lilja, E. (2023). Kansallinen tutkimus ulkomailla syntyneiden terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista – MoniSuomi 2022 -tutkimus: Keskeisiä havaintoja päätöksenteon tueksi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-208-2>
- Laitinen, M., Leppänen, S., Rautionaho, P. & Backman, S. (2023). Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla – Kohti joustavaa monikielisyyttä. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-055-4>
- Lunabba, V. (2019). Kansalliskielistrategian toimintasuunnitelman loppuraportti 2015–2019. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:17. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-755-7>

- Mannila, S. (2024). Syrjintä Suomessa 2020–2023: Tietoraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2024:11. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-955-3>
- Oker-Blom, G. (2021). Den svenskspråkiga utbildningen i Finland: särdrag, utmaningar, utvecklingsbehov och förslag till åtgärder. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:9. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-904-2>
- Onikki-Rantajääskö, T. (2024). Suomi osallisuuden kielenä: Selvitys suomen kielen tilasta Suomessa 2020-luvun puolimaissa. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2024:20. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-141-0>
- Opetushallitus. (2022). Suomen romanikielen elvytysohjelma toimenpide-esityksineen. Raportit ja selvitykset 2022:6. Helsinki: Opetushallitus. <https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/suomen-romanikielen-elvytysohjelma-toimenpide-esityksineen>
- Owal Group Oy. (2022). Suomi/ruotsi toisena kielenä -opetuksen nykytilan arviointi. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: https://owalgroup.com/wp-content/uploads/2022/03/S2-opetuksen_arviointi_170322.pdf
- Rainò, P. (2021). Viittomakielibarometri 2020 – Tutkimusraportti. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:4. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-860-8>
- Rainò, P. (2025). Viittomakielibarometri 2024. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:13. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-486-2>
- Saarikivi, J. & Koskinen, J. (2023). Monikielistä sivistystä vai englanninkielisiä ratkaisuja?: Selvitys yliopistojen kielivalinnoista. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:24. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-741-3>
- Sarvimäki, M.; Alasuutari, M.; Harjunen, O.; Holvio, A.; Izadi, R.; Kalland, M.; Kuusiholma-Linnamäki, J.; Laakso, M.-J.; Lerkkanen, M.-K.; Muhonen, H.; Räsänen, P.; Salmela-Aro, K.; Saranko, L.; Sulkanen, M. & Upadyaya, K. (2023). Kaksivuotisen esiopetuksen kokeilu: Väliraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:19. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-971-4>
- Selkokeskus. (13.9.2024). Selkokielen toimintaohjelma 2024–2026. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: <https://selkokeskus.fi/tietoa-meista/selkokielen-toimintaohjelma-2024-2026/>.
- Sipinen, J., Koskimies, L., Tiensuu, I., & Gusatinsky, E. (2025). Ulkomaalaistaustaisten ja vieraskielisten suomalaisten yhteiskunnallinen osallistuminen: (UTViS) -hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2025:5. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-490-3>

- Stenroos, M. (2023). Suomen romanipoliittinen ohjelma (Rompo) 2023–2030. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:3. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5656-8>
- Suomen kielen lautakunta. (5.6.2025). Syrjintäkokemukset ovat yhteydessä matalampaan poliittiseen luottamukseen ja heijastuvat poliittiseen osallistumiseen. Policy Brief 2025:5. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/166352/5-2025-Syrjint%C3%A4kokemukset%20ovat%20yhteydess%C3%A4%20matalampaan%20poliittiseen%20luottamukseen.pdf?sequence=4&isAllowed=y>
- Tallroth, P. (2012). Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4/2012. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-001-8>
- Tammenmaa, C. (toim.). (2020). Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään: selvitys. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:8. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-800-4>
- Tammenmaa, C. & Soininen, M. (2015). Kansalliskielistrategian väliraportti: Kansalliskielistrategian seuranta sekä hallituskautta 2011–2015 koskevien hallituksen toimenpiteiden toteutuminen. Oikeusministeriön julkaisu 34/2015. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-462-4>
- Tuomioistuinvirasto. (2025). Tuomioistuinten ruotsinkielisen palvelun kehittämishanke – Yhteenvedo vastauksista kaksikielisille tuomioistuimille suunnattuun kyselyyn. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:20. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-301-8>
- Tynnyrinen, N., Jalava, L., Nuolijärvi, P., Jalagin, S., Kondie, T., Pasanen, A., Sarhimaa, A., Siilin, L. & Suksi, M. (2025). Karjalan kielen elvytysprogramma: Suuntaviivat kotoperäisen karjalan kielen vahvistamiseksi Suomessa. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2025:14. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-415-301-0>
- Ulkoministeriö. (2023). Suomen kuudes määräaikaisraportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta. Helsinki: Ulkoministeriö. https://um.fi/documents/35732/0/ECRML_VI_raportti_2023.pdf/a9931649-8f55-27f5-f41b-fa762db75b68?t=1688463937044
- Valtioneuvosto. (2021). Kansalliskielistrategia: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:87. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-967-0>
- Valtioneuvosto. (2022). Kielipoliittinen ohjelma: Valtioneuvoston periaatepäätös. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:51. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-645-7>

- Valtioneuvosto. (2022). Valtioneuvoston selonteko oikeudenhoidosta. Valtioneuvoston julkaisuja 2022:67. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-938-0>
- Valtiovarainministeriö. (2020). Avoimen hallinnon strategia 2030. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: https://avoinhallinto.fi/wp-content/uploads/2024/01/VM_Avoimen_Hallinnon_Strategia2030.pdf
- Valtiovarainministeriö. (2023). Digitalisaation säädöstilanne ja ehdotukset sen edistämiseksi. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:8. Helsinki: Valtiovarainministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-367-257-4>
- Valtonen, T. & Juutinen, M. (2024). Kolttasaamelaisten yhteisöjen kieli- ja koulutustilanne 1850-luvulta 2020-luvulle. Valtioneuvoston julkaisuja 2024:57. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-611-2>
- Vento, I. (2025). Kielibarometri 2024. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2025:7. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-161-8>
- Weckström, E., Kekkonen, K. & Kekkonen, O. (2023). ”Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriäni”: Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2023:1. Helsinki: Lapsiasiavaltuutetun toimisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-291-2>

Verkkosivut ja tiedotteet

- Aluehallintovirasto. (25.9.2025). Aluehallintovirastojen selvitys paljasti kelpoisuusva-
jetta yksityisissä päiväkodeissa [tiedote]. Haettu 26.9.2025 osoitteesta <https://avi.fi/tiedote/-/tiedote/71466451>.
- Finlex: Kuulemisopas. Säädösvalmistelun kuulemisopas. Haettu 30.5.2025 osoit-
teesta: <https://kuulemisopas.finlex.fi/4-kuulemisen-kielet/kuulemisen-kielet/>
- HUS. (22.5.2025). Servicen för personer med funktionsnedsättning bör utvecklas
genom samarbete [tiedote]. Haettu 3.7.2025 osoitteesta <https://www.sttinfo.fi/tiedote/71188901/servicen-for-personer-med-funktionsnedsattning-bor-utvecklas-genom-samarbete?publisherId=23980819&lang=sv>
- Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. (23.1.2025). Kuudesluokkalaiset osaavat
hyvin matematiikkaa – äidinkielessä oppilaat saavat osaamiseensa nähden liian
korkeita arvosanoja [tiedote]. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: <https://www.karvi.fi/ajankohtaista/uutiset/kuudesluokkalaiset-osaavat-hyvin-matematiikkaa-aidin-kielessa-oppilaat-saavat-osaamiseensa-nahden-liian-korkeita-arvosanoja>
- Kela. (16.12.2024). Kela muuttaa väliaikaisesti vammaisten tulkkauspalvelun ohjetta
tallenteiden tulkkauksesta [tiedote]. Haettu 27.6.2025 osoitteesta: <https://www.kela.fi/ajankohtaista/kela-muuttaa-valiaikaisesti-vammaisten-tulkkauspalvelun-ohjetta-tallenteiden-tulkkauksesta>

- Kela. (28.3.2024). Vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelua voidaan tarjota vain vuorovaikutukseen ihmisen kanssa [tiedote]. Haettu 27.6.2025 osoitteesta: <https://www.kela.fi/ajankohtaista/vammaisten-henkiloiden-tulkkauspalvelua-voidaan-tarjota-vain-vuorovaikutukseen-ihmisen-kanssa>
- Kielibuusti: Hankkeen tavoitteet ja kehittämistyötä ohjaavat perusajatukset. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: <https://www.kielibuusti.fi/fi/kielibuusti-hanke/tietoa-hankkeesta/hankkeen-tavoitteet-ja-kehittamistyota-ohjaavat-perusajatukset>
- Kielitoimiston ohjepankki: Selkokieltä vai selkeää kieltä? [verkkosivu]. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: <https://kielitoimistonohjepankki.fi/vk/2-%20kielellinen-saavutettavuus-ja-selkokieli/selkokielta-vai-selkeaa-kielta/>
- Kotimaisten kielten keskus. (7.10.2024). Suomen kielen oppimiseen tarvitaan kannustusta ja tukea. Suomen kielen lautakunnan kannanotto [verkkajulkaisu]. Haettu 25.6.2025 osoitteesta: <https://kotus.fi/kotus/lau-sunnot-suositukset-ja-kannanotot/suomen-kielen-lautakunnan-suosituksia-ja-kannanottoja/suomen-kielen-lautakunnan-kannanottoja/suomen-kielen-oppimiseen-tarvitaan-kannustusta-ja-tukea/>
- Kotimaisten kielten keskus: Karjalan kieli. Haettu 30.6.2025 osoitteesta: <https://kotus.fi/kotus/kiellet-ja-kielipolitiikka/vahemmistokielet/karjalan-kieli/>
- Kuntaliitto: Nätverk för svensk- och tvåspråkiga kommuner [verkkosivu]. Haettu 2.6.2025 osoitteesta: <https://www.kommunforbundet.fi/kommunforbundet/natverk/svensk-och-tvasprakiga-kommuner>
- Kuntaliitto: Kaksikieliset kunnat ja kaksikielisyys [verkkosivu]. Haettu 20.5.2025 osoitteesta <https://www.kuntaliitto.fi/kuntaliitto/tietoa-kunnista-ja-kuntayhtymista/kaksikieliset-kunnat>
- Lapha: Saamen kielen lautakunta [verkkosivu]. Haettu 4.7.2025 osoitteesta <https://lapha.fi/sms/tietoameista/saamen-kielen-lautakunta>
- Oikeusministeriö. (5.6.2025). Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi on käynnistynyt Suomessa [tiedote]. Haettu 21.8.2025 osoitteesta <https://oikeusministerio.fi/-/kuurojen-ja-viittomakielisten-totuus-ja-sovintoprosessi-on-kaynnistynyt-suomessa>
- Opetushallitus: Ammatillisen koulutuksen toisen kotimaisen kielen opiskelun vahvistaminen palvelualoilla [verkkosivu]. Haettu 14.8.2025 osoitteesta: <https://www.oph.fi/fi/funding/ammattillisen-koulutuksen-toisen-kotimaisen-kielen-opiskelun-vahvistaminen-palvelualoilla>
- Saamelaiskäräjät: Saamen kielen ja saamenkielinen opetus Suomessa esi- ja perusopetuksessa sekä lukioissa. Oppilasmäärät 2024–2025. Haettu 28.8.2025 osoitteesta: <https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=dokumenttipankki/tilastoja/opetustilastot>

- Saamelaiskäräjät. (2024). Saamelaisten lukumäärä vuoden 2023 Saamelaiskäräjien vaaleissa. Haettu 25.5.2025 osoitteesta: https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/?f=dokumenttipankki/tilastoja/saamelaisten_lkm_vaaleissa
- Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio: Julkaisut. <https://sdtsk.fi/julkaisut/>
- Selkokeskus. (21.5.2025). Selkokielen tarve. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-tarve/>
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. (20.6.2023). Työryhmä: Esteetön asiointi turvattu [tiedote]. Haettu 27.8.2025 osoitteesta <https://stm.fi/-/tyoryhma-esteeton-asiointi-turvattu>
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Maahanmuuttajat ja kotoutuminen [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 23.5.2025 osoitteesta https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen__Maahanmuuttajat_ja_kotoutuminen/?tablelist=true
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestörakenne [verkkajulkaisu]. Helsinki: Tilastokeskus. Haettu 22.5.2025 osoitteesta https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/?tablelist=true
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (31.1.2025). EU:n tekoälyasetus: tekoälykäytäntöjen kiellot astuvat voimaan 2.2.2025 [uutinen]. Haettu 1.7.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410877/eu-n-tekoalyasetus-tekoalykaytantojen-kiellot-astuvat-voimaan-2.2.2025>
- Valtioneuvosto: Hallitusohjelmat vuodesta 1917. Haettu 27.5.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/historia-ja-rakennukset/hallitusohjelmat>
- Valtioneuvosto: Suositus viittomakielten käytöstä valtioneuvoston viestinnässä 2019. Haettu 2.6.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/valtioneuvoston-viestinta/suositus-viittomakielten-kaytosta>
- Valtioneuvosto. (5.6.2025). Kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessi on käynnistynyt Suomessa [tiedote]. Haettu 25.8.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/kuurojen-ja-viittomakielisten-totuus-ja-sovintoprosessi-on-kaynnistynyt-suomessa>
- Valtioneuvoston kanslia: Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio [verkkosivu]. Haettu 4.4.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio>
- Valtioneuvoston kanslia. (23.11.2023). Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio jatkaa työtään [tiedote]. Haettu 4.4.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/-/saamelaisten-totuus-ja-sovintokomissio-jatkaa-tyotaan>
- Valtioneuvoston kanslia: Valtioneuvoston viestintä. Haettu 2.6.2025 osoitteesta: <https://valtioneuvosto.fi/valtioneuvoston-viestinta>
- Valtioneuvoston oikeuskansleri: Mitä oikeuskansleri tekee? Haettu 26.5.2025 osoitteesta <https://oikeuskansleri.fi/etusivu>

Valtiovarainministeriö: Digitaalisen viranomaisviestinnän ensisijaisuus [verkkosivu]. Haettu 17.6.2025 osoitteesta: <https://vm.fi/digitaalisen-viranomaisviestinnan-ensisijaisuus>

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvolautakunta: Tilastot. Haettu 27.5.2025 osoitteesta: <https://yvtltk.fi/fi/index/vuosikertomuksetjakatsaukset/tilastot.html>

Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta: Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta 1.1.2015 alkaen. Haettu 26.5.2025 osoitteesta: <https://yvtltk.fi/fi/>

Muut

Aluehallintovirasto. (6.11.2023). Styrningsbrev: Tillgodoseendet av de språkliga rättigheterna i tvåspråkiga välfärdsområden. Toimitettu sähköpostitse oikeusministeriölle 28.11.2023.

Kuntaliitto & Folktinget. (2022). Kaksikielisten hyvinvointialueiden valmistelun tukiaineisto. Helsinki: Suomen Kuntaliitto ry ja Svenska Finlands folkting. <https://www.kuntaliitto.fi/julkaisut/2022/2144-kaksikielisten-hyvinvointialueiden-valmistelun-tukiaineisto>

Lapin hyvinvointialue. (15.10.2024). Saamen kielen lautakunnan kannanotto saamen kielilain 31 §:n mukaisen valtionavustuksen leikkaukseen. VN/31103/2024-SAAP-1.

Lapin hyvinvointialue. (2025). Asiakaspalaute 2024. Liite 1 vuosikertomukseen. Toimitettu sähköpostitse oikeusministeriölle 5.6.2025.

Oikeusministeriö. (19.6.2025). Vastaus saamen kielen lautakunnan kannanottoon [kirje]. VN/31103/2024-OM-2.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (28.2.2023). Opetus- ja kulttuuriministeriön ilmoitus ministeriön toimenpiteistä eduskunnan oikeusasiamiehen päätöksen (EOAK/1493/2022) johdosta [kirje]. VN/7525/2022-OKM-6.

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. (2023). Vahva ja välittävä Suomi. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Helsinki: Valtioneuvosto.

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. (2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Helsinki: Valtioneuvosto.

Revitaliseringsprogram för finlandssvenskt teckenspråk [luonnos]. Toimitettu sähköpostitse oikeusministeriölle 6.6.2025.

Sylvin, J. (2024). Svenskan vid Helsingfors universitet: Språkpolicy, attityder och realiteter. (Nordica Helsingiensia 64) [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://hdl.handle.net/10138/571807>

Tekstipuhelupalvelun tulevaisuus -työryhmän kannanotto. (31.5.2023). Yhdenvertainen palvelujen saanti turvattava mahdollistamalla esteetön asiointi. [Kannanotto esteettömän asiainnin varmistamisesta](#)

VakO 1825:2023 (L), Vakuutusosoikeuden ratkaisu.

Valmistelussa oleva hallituksen esitys eduskunnalle sähköisen tiedoksianto-
non ensisijaisuutta viranomaistoiminnassa koskevaksi lainsäädännöksi.

<https://valtioneuvosto.fi/hanke?tunnus=VM085%3A00%2F2024&gsid=-50030fea-e2af-4deb-aa57-acc0b1c69d16>

Valtioneuvoston kanslia. (2023). Valtioneuvoston periaatepäätös valtioneuvoston
viestinnästä pääministeri Petteri Orpon hallituskaudella. Valtioneuvoston julkai-
suja 2023:67. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-937-3>

Valtioneuvoston kanslia. (2025). *Suositus viittomakielten käytöstä valtio-
neuvoston viestinnässä 2025*. Haettu 8.12.2025 osoitteesta: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-964-9>.

Valtioneuvoston periaatepäätös OM/2025/68. Valtioneuvoston periaatepää-
tös kuurojen ja viittomakielisten totuus- ja sovintoprosessin mandaa-
tista. Haettu 21.8.2025 osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/paatokset/paatos?decisionId=3873>



VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN pdf: 978-952-287-844-1
ISSN pdf: 2490-0966